

BULAK

1991 3

بولاق

« شاهزاده نۇردىيار » ناملىق چۆچەككە ئىشلەنگەن قىستۇرما رەسىم .

بولاق

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق
ئېغىز ئەدەبىياتى پەسىللىك ژۇرنىلى

12-يىل نەشرى

تۈنۈپى 36-سان

1991

باش مۇھەررىر: ئوبۇل ئىسلام.

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مەھمەتتۇرسۇن باھاۋىدىن.

مۇھەررىرلەر: مەھمەتتۇردى مىرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن، يالقۇن ئىسمائىل.

تەھرىر مەسئۇلى: ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئابدۇسالام ئابباس، ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابدۇۋېلى خەلىپەتوپ،

ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت ھاشىم، رەخمىتۇللا جارى، شەرىپىدىن ئۆمەر، قەييۇم تۇردى،

قۇربان بارات، مەمتىمىن يۈسۈپ، مەھمەتتۇرسۇن باھاۋىدىن، مەھمەت رېھىم،

مەھمەت زۇنۇن، ئوبۇل ئىسلام، ئىبراھىم مۇنىيى، ئىمىن تۇرسۇن.

بۇيۇق

1991 - يىل 3 - سان

۵-۶ ئاينىڭ ۵-چىسى

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

- بەھرام ۋە دىئامارام موللاسىدىنق يەركەندى (5)
 نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ۵۵ ھەممە ئاتۇردى مەرزىمە خەمەت
- شېئىرلار قۇلتەلىم ئامى زەئىمى (42)
 نەشىرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەد سالىھ
- مۇھەزىنۇل - ۋائىزىن نورۇزاخۇن كاتىب زىيائى (66)
 نەشىرگە تەييارلىغۇچى: نەسرۇللا ھەمەدۇل

شىرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

- جالالىدىن رۇمى شېئىرلىرىدىن (83)
 نەشىرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت

ئەدەبىي مۇھاكىمە

- قوش تەخەللۇسلۇق خۇشناۋا بۇلبۇل ئەزىز ئەلى (93)

پۇرۇش

- دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەر - «بابۇر نامە» خەمەت تۆمۈر (98)

كابدوللا پەيزۇللا ئالى

15. ۹

خەلق بېغىزىدە بىياتىدىن

- (121) ئاقئۇلامبەدىنخان (داستان)
 - توپلاپ رەتلىگۈچى: دەۋىدىن سايمىت
- (135) شاھزادە نۇردىيار (چۆچەك)
 - رەتلىگۈچى: پەردە ئىمىن
- (149) ئاجايىپ سەت (چۆچەك)
 - توپلاپ رەتلىگۈچى: شىنجاڭ داشۆ ئەدەبىيات فاكولتېتى كوللېكتىپى
- (154) رىۋايەتلەر
 - توپلاپ رەتلىگۈچىلەر: ئابدۇسائىتار ھامىدىن، ئېلى ئىسمائىل
- (158) لەتسەپلەر
 - رەتلىپ نەشىرگە تەييارلىغۇچى: مىرقەدەم مۇھەممەت ئىمىيازوۋ
- (165) بېيىت - قوشاقلار
 - توپلاپ رەتلىگۈچى: ۋاھىتىجان غۇبۇر

* *

- (173) چاغانايچە لۇغەت «ر»
 - تۈزگۈچى: ئابلىمىت ئەھمەت

* *

رەسسام: مەھمەت ئايۇپ.
 خەتتات: نىياز كېرىم شەرقى.
 نىتىل ۋە مۇندەرىجە نەقىشلىرىنى ئىشلىگۈچى: تۇردى قادىر نازىرى.
 مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ليۇ پېيچىڭ.

- 1 - مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: موللا سىدىق يەركەندىنىڭ «بەھرام ۋە دىلىئارام» ناملىق قىسسىسىگە ئىشلەنگەن قىستۇرما سۈرەت. (رەسسام: مەھمەت ئايۇپ)
- 2 - بېتىدە: «شاھزادە نۇردىيار» ناملىق چۆچەككە ئىشلەنگەن قىستۇرما سۈرەت. (رەسسام: مەھمەت ئايۇپ).
- 3 - بېتىدە: ئامى زەئىنى شېئىرلىرىنىڭ قول يازما نۇسخىسىدىن ئېلىنغان فوتو سۈرەت.
- 4 - بېتىدە: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيىدا ساقلانغان XVIII ئەسىرگە ئائىت قەلەمدان. (ئابدۇقەييۇم خوجا فوتوسى).

ئىشلىتىش ۋاقتى: ۲۰۱۵.۱۰.۲۵

موللا سىدىق يەرگە ئىدى

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ۵۵ ھەجەتتۇردى دەپوزىتە خەت

پەيشەنبە كۈنى بەھرامنىڭ سەندەل رەڭگىدىكى كىيىملىرىنى كىيىپ، سەندەل گىۋاھىنىڭ بويىدا ئورۇن تۇتقانلىقى ۋە بىر سەرىۋى بويۇق، سەندەل بويۇق گۈزەل بىلەن بىللە سەندەل پۇراقلىق شارابىلارنى ئىچكەنلىكى، ئۇ سەندەللەرنىڭ خۇش پۇراقلىرىدىن شاھ بەھرامنىڭ دىياغلىرىغا خۇش بۇي ھىدلار تولغانلىقى، بۇ خۇش بۇيلارنىڭ تەسىرى بىلەن شاھنىڭ كۆزلىرىگە ئۇيقۇ يۈزلەنگەنلىكى

بىلەن تۇننىڭ مىجەزى قاراڭغۇلۇق سەۋەبىدىن قۇتۇلدى. شاھ بەھراممۇ ھەممە لىباسلىرىنى سەندەل رەڭگىگە ئۆزگەرتتى. قەسىرنىمۇ سەندەل رەڭگىدە بېزىدى. قەسىر ئىچىگە سەندەل ياغىچىدىن ياسالغان تەخت ئورناتتى. بەزمە باشلاندى. ئۇ يەر-دېڭىزنى سەندەل پۇراقلىق قۇياشچۇ سەندەل رەڭگىدىكى كىيىملىرىنى كىيىپ چىلىۋىتىپ بولدى. شارابىلارمۇ سەندەل رەڭگىدە ئىدى. ئۇ گۈزەل قىز بەزمە سورۇنىغا ئەتىر پۇراقلىرىنى تارتىش ئۈچۈن كاپۇردەك ئايماق سەندەللەرنى ئوت ئۈستىگە قويۇپ كۆيدۈرۈپ، دۇت سالغانىدى. ئۇ پەرى قەدەھنى قولغا ئېلىپ، ساقىيلىقنى باشلىۋەتتى. كېچە

سىرلىق مەنىلەردىن رىۋايەت قىلغۇ-چىلار ۋە يوشۇرۇن بەلگىلەردىن بېشارەت بەرگۈچىلەرنىڭ بىرى، ئاشۇ ئىشقا - مۇھەببەت ۋە مېھىر - شەپقەت سەھىپىلىرىنىڭ مۇئەللىپى، مەندۇى دۇنيانىڭ ھۆكۈمرانى ھەزرىتى ئەمىر مىرزا ئەلىشىر بۇ ئاجايىپ تەسىرلىك ۋە غارايىپ قىزىقارلىق قىسىمدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ:

ۋاقتىكى، پەيشەنبە كۈنى بۇ پىرقى-راۋاتقان پەلەك كۆك ھۆسننى سۈبھىنىڭ سەندىلى بىلەن ئاقارتتى. سۈبھى ئۆزىنىڭ سەندەل كەبى خۇش بۇي شامىلى بىلەن كۆك-نىڭ دىياغلىرىنى خۇش بۇي قىلدى. سۈبھى سەندىلىنىڭ ئەتىر كەبى خۇش پۇراقلىرى

* بېشى ئۆتكەن ساندا.

زىمىنلار شۇنداق بىر ئەپسانىچىنى تېپىپ كەلدىكى، ئۇ گويىكى سۆز دەرياسىنىڭ كېيىنچىسى ئىدى. شاھ بۇ ساياھەتچىنى كېچىچە ئولتۇرۇپ ئەپسانە سۆزلەپ بېرىشكە، بۇ ئارقىلىق غايىب ئىشلاردىن ئىشارەت بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. ئەپسانىچى ئۆز ئەپسانىسىنى ئاۋۋال دۇئا بىلەن باشلىدى. ئۇ ئۆز تىنىقلىرى بىلەن سورۇنى خۇددى سەندەل ھىدىلىرىدەك خۇش پۇراققا تولدۇردى: — ئەي بۇيۇك پادىشاھ، — دېدى ئۇ ساياھەتچى، — ئەگەر بۇ پەلەك ئايلىنىپ تۇرسىلا، بۇ پەلەك ئەتراپىدا يۇلتۇزلار سەيلى قىلىپ تۇرسىلا، سېنىڭ تەختىڭ پەلەكتىنمۇ يۈكسەك بولسۇن، ھىندىستان ئارغىمىنىڭ يۇلتۇزلاردىنمۇ ئىلدامراق بولسۇن.

ئۇ كىشى شۇ يوسۇندا گۆھەر چاچقۇچى دۇئالارنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۆز ئەپسانىسىنى باشلىدى.

بويى مەي ئىچىپ پەيدا بولغان باش ئاغرىقلىرى بۇ يەردىكى خۇش بۇي ئىسىرىقلارنىڭ تەسىرى بىلەن يوقىلىپ تۇراتتى. ئۇ ساقىي باش ئاغرىقىنى يوقىتىش ئۈچۈن، ئۆزى قۇيۇۋاتقان شارابقا بەلكىم قىزىل سەندەلنى قوشقان بولسا كېرەك. كەچ بولغاندا بۇ سەندەل رەڭلىك قۇياش ئۆز مەنزىلىگە بېرىپ قوندى. تۇن قاغىسى قاناتلىرىنى ياپىدى. كېچە پۈتكۈل ئەتراپقا ئۆزىنىڭ خام ئىپادەك قاپقارا چېدىرىنى ئاچتى. بۇ چېدىر ئىچىدە يۇلتۇزلار بەئەينى سەندەل رەڭلىك نانىدەك نامايان بولدى. بەھرامنىڭ گۈلبۇلۇك ھەھراھىمۇ سەندەل تەختىنىڭ يېنىدىن قوپۇپ، تىۋىشىگە كىردى، خۇددى سەندەل رەڭ قۇياش ئۆزىنىڭ يۈزىنى يوشۇرغاندەك تۇشەك ئىچىگە يوشۇرۇندى. شاھ بەھرامنىڭ كۆڭلى ئۇيقۇغا مايىل بولدى. ئۇ ھەر دائىمقى ئادىتى بويىچە بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇيرۇققا بىنائەن، مۇلا-

ئالتىنچى ئىقلىم يولىدىن كەلتۈرگەن ھۇساپىرنىڭ بايان قىلغان ھېكمەتلىرى

بارسا يۈزلىرىگە خارۇ - زارلىق تۈزەنلىرى يېغىپ تۇراتتى. بۇ ئىككى سەپەرداشنىڭ يولىدا بىر خەتەرلىك ۋادا بار ئىدى. بۇ ۋادىنىڭ خېيىم - خەتىرىدىن خەۋەردار كىشىلەر ھەرگىز ئۇ يەردىن ئۆتمەيتتى. ئۇ ۋادىدا گىياھلارنىڭ ئورنىدا تىكەن، گۈللەرنىڭ ئورنىدا شور، سۇنىڭ ئورنىدا نەفىت، تۇپراقنىڭ ئورنىدا لاۋا - لاتقىدىن ئۆزگە ھېچ نەرسە يوق ئىدى. ئۇ يەرنىڭ سېسىق پۇراقلىرى ئۆرلىسە، ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ تىنىقلىرىنىمۇ يېقىمىز شامالغا ئايلاندۇرۇپ قوياتتى. بۇ ۋادىنىڭ ئوتتەك قىزىق شامىلى كۆتۈرۈلگەن ھامان

باختەر دىيارىدىن ئىككى كىشى خا- ۋەر شەھىرىگە بېرىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. ئۇلار كېچە - كۈندۈز تىنىم تاپماستىن سەپەر قىلىدى. چۆل - باياۋانلارنى كەز- گۈچى بۇ ئىككى كىشىدىن بىرىنىڭ ئىسمى مۇقبىل، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى مۇد- بىر ئىدى. بۇ ئىككى يولۇچى گويىكى دائىم پىرقىراپ تۇرغۇچى پەلەكتەك ئۈز- لۈكىسىز سەپەر قىلاتتى. ھېچ يەردە ئورۇن تۇتۇپ ئارام ئالمايتتى. مۇقبىل ياخشى نىيەتلىك بولغاچقا، بارغانلا يېرىدە ئامىتى كېلىپ، ئەلنىڭ كۆڭلىگە ياقانتى. مۇدبىر يامان نىيەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، نەگىلا

سەندەك تەتۈر پېشائە كىشى يولداش بولمىغان بولسا ئىدى، كاشكى. سەن بىلەن كۆرۈشۈپ سەپەرداش بولغان كۈنىدىن باشلاپ مېنى نەس باسقىلى تۇردى. شۇنداقچە يامانلىقلار بېشىغا كەلدى. نېمىسىدەپ كەن پالاكەت ۋە كاساپەت ئادەمسەن؟!

لېكىن مۇقىمىل بولسا تەڭرىنى يادىدىن چىقارماي دائىم زىكىر - تەسبىھ ئېيتىپ ماڭاتتى. ئۇنىڭ زىكىر - تەسبىھى ۋە تالائەت - ئىبادەتلىرى تەڭرىنىڭ دەرگاھىدا مەقبۇل ئىدى. ئۇ مۇدىبىرغا يول بويى پەندە - نەسىھەتتىن باشقا گەپ - سۆز قىلىمىدى. بىراق بۇ پەندە - نەسىھەتلىرى مۇدىبىرغا ھېچ نەسىر قىلمايتتى. مۇقىمىل بۇ چۆلىدىن قۇتۇلۇپ بولغىچە كۆپ ئازاب - ئوقۇبەتلەرنى چەكتى. ئۇنىڭغا بۇ دەشت گىوياكى دوزاخ دەشتىدەك مەلۇم بولدى. ئۇ دەشت قانچە ئاز قالغان سېرى مۇقىمىلنىڭ دەرد - ئەلىسى شۇنچە كۆپىيىشكە باشلىدى. بارا - بارا ئۇ ھەم راھى مۇدىبىردىن ئاجىز كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ۋىدالاشماقچى بولدى. ئاخىر ئۇ مۇدىبىرغا:

— بۇ ئىككىمىزنىڭ ئايرىلىدىغان ۋاقتىمىزدۇر، دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان مۇدىبىر قىلغان ئىشلىرىدىن شەرەندە بولۇپ، ئۆزىنى يەرگە تاشلىدى. ئۇ قۇلاقلىرىنى تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ بارلىق ئىشلىرىغا تىۋە قىلىپ ئۆزى ئېيتتى ۋە مۇقىمىلدىن ئۆز گۇناھىدىن ئۆتۈشنى تەلەپ قىلدى. مۇقىمىل ئۇنىڭ قىلغان جەبىر - جاپالىرىنى ئېسىدىن چىقىرىپ، ھەممە بىھۇدە سۆزلىرىنى پۈتۈنلەي ئۇنتىتى، ئۇنىڭ تۆۋەنلىرىگە ئىشىنىپ، گۇناھىدىن ئۆتتى.

جانلىقلارنىڭ تېنىنى كۈل قىلىپ سۈرۈپىتى. شۇڭا ئۇ يەردە ھېچقانداق جانىۋارنىڭ ياشاش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ قالغان ھەرقانداق جانىۋارنىڭ جېنى ھېچ تەخىرسىزلا تېنىدىن جۇدا بولاتتى. كىشىلەر ئۇ يەرنى «ۋادەئى جەھىم» دەپ ئاتىشاتتى. ئىككى يولۇچى بۇ جاينىڭ يولىنى ۋە خېيىم - خەتەرلىرىنى بىلىمەگەنلىكتىن، يولدىن ئېزىپ، بىر - بىرىگە ھەمراھ بولۇشقان ھالدا ۋادەئى جەھىمگە قازاپ يول كېلىشتى.

بۇ ئىككى بىچارە ئۇ بالا - قازا دەشتىنىڭ ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى شۇنچە كۆپ تارتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ھېچ چەك - چېگرىسى كۆرۈنمىدى. ئۇلارنىڭ ماڭماق - تىن باشقا چارىسى يوق ئىدى. ئۇلار ئىلا - جىسىز ھەر بالا كەلسە سەۋر قىلىپ، تەۋەككۈل كەمىرىنى بېلىگە باغلاپ، دەشت ئىچىگە كىردى. يولنىڭ ھارارىتى قانچە ئۆزلىگەنسېرى، مۇدىبىرنىڭ بەدخۇيلۇقىمۇ شۇنچە ئەۋجىگە چىقىشىغا باشلىدى. ئۇ بەردە: «بۇ قانداق تۈگىمەيدىغان دەردۇر - بالادۇر، تەڭرى مۇشۇنداق بالايىئاپەتلىك جاينى يارىتىشىنى نېمىسىدەپ راۋا كۆرگەن بولغىنىتى» دەپ زارلاپ كېتەتتى. يەنە بەزىدە خۇددى يوقىتىپ: «بۇ يەردە بەلكىم تەڭرىنىڭ تۇراللىقى ناھايىتى قىيىن بولسا كېرەك» دەيتتى. ئۇنىڭ ھەر - بىر سۆزلىرىدە تەڭرى تەئالاغا ئېتىراز بىلىنىدۇرۇشتىن ئۆزگە مەنە يوق ئىدى. مۇدىبىر قانچە سۆزلىگەنسېرى شۇنچە پەسلىشىپ، مەرتەۋىدىن چۈشەتتى. ئۇ بارا - بارا مۇقىمىلغا تاپا - تەنە تىلىلىرىنى سوزۇشقا باشلىدى:

— مەندەك ئاتىۋان خەستە كىشىگە

خالايمىقلارنىڭ ئەقىللىرى ھەيران، ئىدى-راكلىرى سەرسان ۋە سەرگەرداندۇر. قارى-سام جاھاندا سېپنىڭ ئىشلىرىدىن ھېچبىر ياخشىلىقنى كۆرمىدىم. بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبى، — دېدى ئۇ يەنە مۇقىملىقنى كۆر-سىتىپ، — مۇشۇ كىشىنىڭ شۇملۇقىدىندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دەريا چايقىلىپ، دولقۇن توختىمايۋاتىدۇ...

مۇدىبىرنىڭ سۆزى شۇ يەرگە كەلگەن دە شامال تۇيۇقسىزلا بورانغا ئايلىنىپ، دەرياغا شۇنداق بىر شاۋقۇن چۈشتىكى، دەريا دولقۇنلىرى پەلەككە يەتتى. مۇدىبىرنىڭ شۇملۇق توپانىنىڭ تېزلىكىدىن بارلىق كېمىلەر تەرەپ-تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى. كېمىلەرنىڭ چېتىملىرى ئۈزۈلدى. خالا-يىقلارنىڭ ھەممىسى كىيىم-كېچەك، يۈك-تاقىلىرىنى سۇغا تاشلىۋەتتى. ئۇلارنىڭ بەزىسى دەريادا خەرق بولۇپ تۈگەشتى. يەنە بەزىسى سالامەت قالغان بولسىمۇ تەرەپ-تەرەپكە يوقالدى. بۇ ئىككىسى بىر دانە قېيىقنىڭ ئۈستىدە قالدى. مۇدىبىرنىڭ ئەھۋالى بارغانسېرى خارايلىشىشقا باشلىدى. لېكىن مۇقىملىق ئىبادەتنى توختاتماي تەڭرىنىڭ ياردىمىدىن ئۈمىدۋار بولۇپ تۇراتتى. دەريادا شۇ قەدەر كۆپ بالايى-ئاپەت-لەر بىر ھەسسە، مۇدىبىرنىڭ يامانلىقلىرى بىر ھەسسە ئىدى. شۇنداقسىمۇ مۇقىملىق دۇئادىن قالمىدى. ئاخىر ئۇنىڭ دۇئاسى مەقبۇل بولۇپ، خەۋپ-خەتەرلەر توختىدى. بوران ئاستا-ئاستا توختاپ، دەريا تېنچلاندى. بۇ ئىككىمىلەن چۈشكەن قېيىق-مۇ دەريادا يۈرۈشكە باشلىدى. دەريانىڭ خەۋپ-خەتەرلىرى ئىچىدە ھاياتىدىن ئۈمىد ئۈزگەن مۇقىملىق تەڭرى تائالاغا ئۈزۈلۈپ تاپشۇرغانىدى. ئۇ ئاشۇ ئەسنادا قارىغان

ئۇلار شۇنداق قىلىپ بىر دەريانىڭ قىرغىقىغا يەتتى. دەريادا سان-ساناقسىز كۆپ كېمىلەر ھەر تەرەپلەرگە بېرىپ-كېلىپ يۈرەتتى. بۇ ئىككىمىلەن دەريا قىرغىقىدا تەرەپ-تەرەپكە دوقۇرۇپ يۈرۈپ ئىزدەپ، خاۋەر شەھىرىنىڭ ئادەملىرىنى تاپتى ۋە بۇ جامائەتكە قوشۇلۇپ، كېمىگە كىرا تۆلەپ، قورقماستىن كېمىگە كىرىشتى. كېمىچىلەر بۇلارغا كېمە ئۈستىدە بىر ئورۇندۇق بەردى. بۇ ئىككىمىلەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن ئۇلار بۇ ئورۇندۇقنىڭ كىراسىنى بېرىپ، ئورۇندۇقنى كېمىگە مەھكەم باغلىدى. ئۆزلىرى ئورۇندۇقتا ئورۇنلاشتى. ئاندىن باشقا كېمىلەر بىلەن بىللە دەرياغا كىردى. خاۋەر خەلقىمۇ كېمىلەرگە ئولتۇرۇپ، تىزلىك بىلەن يۈرۈشكە باشلىدى. دەريا ئىچىدە ئۆزىنى خەتەرلىك ئەھۋالدا كۆرگەن مۇدىبىر يەنە بىھۇدە ۋە يامان سۆزلەرگە تىل ئاچتى. لېكىن مۇقىملىقنىڭ ئىشى تائەت-ئىبادەت قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. ئۇ مۇدىبىرنى بېھۇدە سۆزلىمەسلىككە دەۋەت قىلىپ نە-سەھەتلەر قىلدى. بىراق مۇدىبىر بۇنىڭغا ھېچبىر قايىل بولمايتتى. مۇدىبىر شۇ قەدەر كۆپۈر سۆزلەرنى قىلىدىكى، ئۇنىڭ شۇملۇقىدىن دەريادا شامال پەيدا بولۇپ، دولقۇن كۆتۈرۈلدى. كېمە ئەھلىنىڭ ھەممىسى غەم-قايغۇغا چۆكۈشتى. مۇدىبىر تەڭرى تائالاغا خىتاب قىلىپ سۆز-لەشكە باشلىدى:

— ئەي خۇدا، قۇملۇق چۆللەردە بولسا قانچىلىغان ئاپەت يانغىنلىرىنى پەيدا قىپسەن، دەريادىمۇ دولقۇنلاردىن خەۋپ-خەتەرلەرنى ئاپىرىدە قىپسەن. شۇ قەدەر ئاپەتلەر، بۇ قەدەر خەۋپ ۋە پالاكەتلەردىن

دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر نەرسىنىڭ قارى-
سى كۆرۈندى. ئۇنىڭ رەڭگى يېشىل رەڭ-
لىك ئاسماندەك، شەكلىمۇ بەلەك گۈمبىز-
دەك ئىدى. ھايال ئۆتمەيلا شۇ تەرەپتىن
بىر شامال ئەستى. ئۇ شامال سەندەل كەبى
خۇش پىرۇراق، ئەيسا نەپىسىدەك يېقىملىق
ئىدى. بۇ شامال مۇقىملىق پەرسۇدە بول-
غان دىماغلىرىغا ئارام بەردى. مۇقىم دە-
ھال تەڭرىگە تەشەككۈر بىلىدۈرۈپ سەجدە
قىلغاندىن كېيىن قېيىقنى شۇ تەرەپكە
سۈرۈپ ھەيدىدى. بىر سائەت ماڭغاندىن
كېيىن ئۇ يەرگە يېتىپ باردى. قارىسا ئۇ
بىر كاتتا دەرەخ ئىكەن. ئۇ دەرەخنىڭ
رەڭگى ۋە ئېگىزلىكى ئاسمان مەسلىلىك
ئىدى. دەرەخنىڭ غول ۋە شاخلىرى سەن-
دەل ئىدى. ياپراقلىرى ئەينەكتەك پارق-
راپ تۇراتتى. ھەركىم ئۇ ياپراقلارغا قارى-
سا، بەختى ئېچىلاتتى. بۇ دەرەخنىڭ ئېگىز-
لىكى كۆككە يەتكەن بولۇپ، سايىسى پۈت-
كۈل دەريا يۈزىنى يېپىپ تۇراتتى. ئۇ سا-
يىدا ئولتۇرغان كىشى سەندەل پۇراقلىرى-
دىن قانچۇچە ھۇزۇرلىناتتى. ئۇ دەرەخنىڭ
غولىدا يەنە ئىشكاپ شەكلىدە ئاچايىپ چوڭ
بىر كاۋاك بار ئىدى. ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر
بۇلاق توختىماي بۇلدۇقلاپ ئېقىپ، شور-
لۇق دەرياغا قۇيۇلاتتى، بۇلاقنىڭ سۈيى شۇ
قەدەر ساپ ئىدىكى، خۇددى سىمابتەك يا-
لىداپ تۇراتتى. سۇنىڭ ئاققان چاغدىكى
شېخ ۋە يېقىملىق ساداسى گويىا دەريادىكى
كىشىلەرنىڭ ئىشلىرىغا كۈلۈۋاتقانداق قىلات-
تى. ئازاب-ئوقۇبەت گۆھەرلىرىگە كان بول-
غان بۇ ئىككى ھەمراھ دەرەخ تۈۋىگە يې-
تىپ كەلگەندىن كېيىن، بۇ يەردە بىردەم
ئارام ئالماقچى بولۇشتى. ئۇ دەرەخنىڭ
بىر تال يىلتىزى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مۇق-

بىل دەريادىن چىقىپ، قېيىقنىڭ يىپىنى
شۇ يىلتىزغا باغلىدى. ئاندىن دەرەخنىڭ
كاۋىكىغا كىرىپ، بۇلاق بېشىدا ئولتۇردى.
مۇقىملىق ئۇ يەردە تاشتىن ياسالغان بىر
لەۋھەگە كۆزى چۈشتى. بۇ لەۋھەگە خەت
يېزىلغانىدى. مۇدىبىرىمۇ چاقىقانلىق بىلەن
قېيىقتىن چىقىپ، بۇلاق سۈيىنى ئىچىشكە
ئىنتىزار بولۇپ يۈگۈرۈپ كەلدى. لېكىن
بۇ ئىككىيلەننىڭ تاشتىكى ھۆسن خەت بىلەن
يېزىلغان گۈزەل ئىبارىلەرگە كۆزى چۈش-
تى. ئۇلار ئوقۇغانىدى، لەۋھەدە مۇنداق
سۆزلەر يېزىلغانلىقىنى بىلىۋالدى: «بۇ جايغا
كەلگەن كىشى ئاچايىپ ئىشلارنى تاماشا
قىلىغۇسىدۇر. چۈنكى بۇ يەر سىمىيا ئىل-
مى بىلەن پەيدا قىلىنغان بىر تىلىسمات
بولۇپ، گۈزەللىكتە كىشىنى ئۆزىگە مەھلىيا
قىلىدۇ. ئەمما ئۇ ئەسلىدە يىوق، ئۇنىڭ
مەۋجۇتلۇقى ئەمەلىيەتتە يالغاندۇر. بۇ جاي-
نى «سەندەلى سىمىيا» دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ
جايىنىڭ ئاچايىپ-خارايدىناتلىرى كىشىلەرنىڭ
ئەقىل ۋە خىياللىرىدىنمۇ كۆپ ئارتۇقتۇر.
ھەرقانداق كىشى بۇ جايغا كەلسە ئۇنىڭ
كۆڭلى سۇ ئىچىشكە ئىنتىلىدۇ. بۇ بۇلاقنىڭ
سۈيىنى ئىچكەن كىشىدە شۇ ھامان ئاچلىق
ۋە ئۇسسۇزلۇق دېگەندەك ئەھۋاللار قالماي-
دۇ. راستچىل كىشىنىڭ بىر ئايغىچىلىك يې-
مەك-ئىچمەككە ھاجىتى چۈشمەيدۇ ۋە
شاد-خۇراملىققا ئېرىشىدۇ. لېكىن يالغانچى-
نىڭ ئۈچ كۈن ئۆتۈشى بىلەنلا يېمەك-
ئىچمەككە ئېھتىياجى چۈشىدۇ. بۇ بۇلاقنىڭ
سۈيىنى ئىچكەن كىشىنىڭ تىلىغا بىر قېتىم
يالغان سۆز كېلىپ قالسا، ئۇ كىشى شۇ
ھامان قارنى يېرىلىپ ئۆلىدۇ. بۇ سۇغا چۆ-
مۈلۈپ غۇسلى-تەرەت قىلسا مۇنداق ئەھ-
ۋاللار يۈز بېرىدۇ: ئەگەر بۇ بۇلاقنىڭ

سۇيىدە يالغانچى ئادەملەر غۇسلى قىلىسا، ئۇنىڭ بەدىنى كۆيۈپ پىشىپ قالدۇ، ئەگەر راستچىل كىشىلەر غۇسلى قىلىپ يۇيۇنسا، بۇ بۇلاق ئۇ كىشىگە ئابىھايات بۇلىقىنىڭ خا-سىيەتلىرىنى بەخش ئېتىدۇ. يۇيۇنۇش ۋاق-تىدا كۆزلىرىنى يۇمۇپ، قۇلاق بۇرنىنى تۇ-تۇپ سۇغا شۇڭغۇسا، بېشىنى چىقارغاندىن كېيىن ئۇ كىشى شۇنداق ئاجايىپ-غارايىپ-باتلارنى كۆرىدۇكى، بۇنداق ئەپسانىنى تىل بىلەن بايان قىلىپ بولمايدۇ. لېكىن بىرىنچى قېتىم شۇڭغۇپ چىققاندا كۆرگەن ئەھۋاللارنى يەنە بىر شۇڭغۇسا كۆرگىلى بولمايدۇ، چۈنكى ھەر كىشى ئىككىنچى قې-تىم شۇڭغۇماقچى بولسا، بۇ سۇ پەسىيىپ، يەر بىلەن تەڭ بولۇپ تۇرىدۇ».

ئىككىنچى بۇ خەتنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن، يالغانچى مۇدىبىرغا ئۇ بۇلاقنىڭ سۇيىدىن بىر-ئىككى يۇتۇم ئىچىش ھەۋىسى غالىپ كەلدى. مۇدىبىر مۇشۇ ئارقىلىق ئۆز ۋۇجۇدىدىكى يالغانچىلىق ۋە بى-سۆزلەش ئىللەتلىرىدىن خالاس بولماقچى بولدى. گەرچە ئۇنىڭ تەبىئىتىدىكى بۇ خىل خۇي-مىجەزنىڭ يوقىلىشى ئېھتىمال-دىن يىراق بولسىمۇ، لېكىن ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقنىڭ يامانلىقى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ تىلىدىن: «ھازىردىن باشلاپ يالغانچىلىقنى تاشلىدىم» دېگەن سۆز ئاشكارا بولدى. «قاچانكى تاشلىيالىسىم ئۇلۇمىنى قوبۇل قىلارمەن» دېدى ئۇ ئارقىدىنلا يەنە. مۇدىبىر شۇندىن كېيىن بۇلاق سۇيىدىن ئىچ-تى. مۇقەبىل تىرەت ئېلىپ، تەڭرىگە ئە-شەككۇرلار ئېيتتى. ئاندىن بۇلاق سۇيىدىن ئىچىپ، ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن قۇتۇلدى. مۇدىبىر ئۆزىنىڭ كىر قاپلىغان جىسمىنى پاكىزلاش ئۈچۈن كېيىملىرىنى سالدى.

سۇغا كىرمەكچى بولۇپ قولىنى سۇغا تىقىپ باققاندى قولى كۆيۈپ قالدى. قارىسا سۇ قايناپ، ھور چىقىپ تۇرۇپتۇ. لېكىن مۇقەبىل بېلىگە لۆڭگە باغلاپ، سۇغا كىرىپ، خۇددى دەريادا چۆمۈلۈگەندەك بەھ-زۇر چۆمۈلدى. مۇدىبىر سۇ ياقىسىدا تەلىم-تۇرۇپ قالدى. مۇقەبىل سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ قارىغاندى. ئۆزىنىڭ بۇلاق سۇ-يىدە يۇيۇنۇۋاتقانلىقىنى بىلىدى. ئۇ بۇلاق سۇيى يىغىلىپ بىر كۆل ھاسىل قىلغاندى. كۆلگە سۇپسۇزۇك بۇلاق سۇيى لىپ-مۇلىق تولغاندى. كۆل سۇيى قۇياش نۇرى بىلەن قوشۇلۇپ، قىزىل سەندەلنىڭ رەڭگىدە تاۋ-لىنىپ تۇراتتى. كۆلنىڭ چۆرىسى خۇددى ئىرەم بېشىغىدەك گۈزەل ۋە خۇش ھاۋا گۈلشەن ئىدى. گۈلشەن ئالدىدا گۇيا ھە-رەمدەك ئالىي بىر ئىمارەت قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. مۇقەبىل بۇنى كۆرۈپ كۆلىدىن چىقىش ئۈچۈن ئاياغ بېسىشىغا ئۇ يەردە بىر نەچچە كۈمۈش بەدەلنىڭ گۈلچىپەرلەر پەيدا بولدى. ئۇلار مۇقەبىلنى كۆرۈپ دە-ھال خىزمىتىگە كەلدى. مۇقەبىلنىڭ بەدەل-لىرىنى يىپەكتىن ئوقۇلغان نەپىس لۆڭگىلەر بىلەن سۇرتۇپ قۇرۇتتى. ئۇ گۈل يۈزلۈك پەرىلەرنىڭ ھەممىسى خۇددى سەندەلدەك خۇش بۇي ھىدلارنى تارقىتاتتى. ئۇلار مۇقە-بىلغىمۇ سەندەل پۇراقلىق كىيىملىرىنى كىيىدۇرۇپ، بېشىغا سەندەل بۇيۇق دەس-تاز ئورنىدى. مۇقەبىلنى ياساندۇرۇپ بولغان-دىن كېيىن، قولىدىن ئۇتۇپ يېتىملىگەن پېتى سەندەلدىن ياسالغان بىر قەسىرگە باشلىدى. ئۇ قەسىرنىڭ خۇش پۇراقلىرى مۇقەبىلنىڭ روھىي كەيپىياتىنى شۇنداق قىزىتىدىكى، بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ ھوش-دىن كەتتى. ھوشىغا كېلىپ قارىغاندى،

ئۆزىنى باشقىچە بىر دۇنيادا كۆردى. ئۇ ئاشۇ تەرىقىدە گام ھوشسىز، گامى ھوشىغا كېلىپ دېگەندەك ئاخىرى قەسىر ئىسپاتىغا كىردى. قەسىر ئىسپاتى بىر ئالىي راۋاق بىنا قىلىنغانىدى. ئۇ راۋاق كىشىگە گويىكى ھاياتلىق قەسىرىدەك شادلىق بېغىشلايتتى. راۋاقنىڭ تام-تورۇسلىرى، ئىشىك ۋە سەھنىلىرىنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي سەندەل-دىن پۈتكەندى. ئۇ راۋاقنىڭ خۇش پۇراقلىرىدىن كىشى گام ئەقىل-ھوشىنى يوق قاتسا، گام ھوشىغا كېلەتتى. راۋاقنىڭ ئىسپاتىدا ناھايىتى نۇرغۇن جاۋاھىرلار بىلەن زىننەتلەپ، بېزەلگەن بىر تەخت تۇراتتى. تەختنىڭ ئۈستىدە شۇنداق ئاجايىپ بىر سەنەم ئولتۇراتتىكى، ھۆسنى-جامالدا ئۇنداق گامالەتكە يەتكەن بىرەر جانلىق ئىسمى-چىنى ئىچىدە كۆرۈلۈپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ تۇرغان-پۈتكىنى پۈتۈنلەي نۇردىن ئاپىرىدە بولغانىدى. چېھرىدىن ئالەم خەللىگە قۇۋۋەت يېتەتتى. ئۇنىڭ يۈزى بولسا، پۈتكۈل ئالەم ئەھلىنىڭ ۋە بارلىق پەرىش-ئىشلەرنىڭ تەلىمىدە قارايدىغان نۇرلۇق قۇياشى ئىدى. قەددى-قامىتىمۇ پۈتۈنلەي نۇردىن پۈتكەن بولۇپ، جەننەت بېغىسىدا ئۆسكەن سەرۋى دەرىخىدەك گۈزەل ھەم يۇمران ئىدى. ۋۇجۇدىدا تۆت ئۇنسۇردىن ئەسەرمۇ كۆرۈنمەيتتى. پۈتكۈل گۈزەللىك ئۇنىڭ جىسمىدا جەم بولغانىدى. ئۇنىڭ بۇنداق گۈزەللىكى پۈتۈن خالاپىق ئۈچۈن بىر ئاپەت ئىدى. ئۇ پەرىشنىڭ ئەتراپىدا يۈز نەپەر خۇش چىراي كېيىنكە خۇددى ئاي ئەتراپىدىكى يۇلتۇزلاردەك جىلۋىلىنىپ، خىزمەتكە تەييار تۇراتتى.

قاندىن ئەسەر قالمىدى. سارغايغان ھالىدا يەرگە يىقىلىپ، ھالىدىن كەتتى. ئۇ سەنەم مۇقىملىغا ئىچ ئاغرىتىپ ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ، مېھرىبانلىق بىلەن يېنىدا ئولتۇردى. ئۇ گۈزەلنىڭ خۇش بۇي پۇراقلىرى تەسىرى بىلەن مۇقىملى ھوشىغا كەلدى. لېكىن ئۇ پەرىشكە كۆزى چۈشۈش بىلەنلا يەنە ھوشىدىن كەتتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئەقىل-ئىدىراڭ ۋە سەزگۈ-تەپەككۈر دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى يوقالدى. مۇقىملى گام ھوشىغا كەلسە، گام خۇددىنى يوقىتاتتى. ئۇھۇر سۈپەت جانان مۇقىملىغا چەكسىز ئىلتىپاتلارنى كۆرسىتىپ، مۇلايىملىق بىلەن ئۆزىنى تولۇق كۆرۈۋېلىشقا ئىمكان بەردى. بۇ ئارقىلىق مۇقىملىنىڭ پاراكەندە بولغان كۆڭلى بىر چايغا قارار تېپىپ، ئىدىراڭلىق ئوتلىرى سەل پەسەيدى. ئۇ ھۇر شۇ تەرىقىدە مۇقىملىغا بارغانچە يېقىنلىشىپ، ئۆلىپەتلىرىچە مۇئامىلە قىلدى. ئۇنىڭ بىلەن يانمۇ يان ئولتۇردى. مۇقىملىنىڭ ئىستىمىيەت ئوتلىرى بارغانسېرى كۈچەيدى، بۇ ئوت ئۇنىڭ باشلىرىدىن شولا ئۇرۇپ كۆيۈشكە باشلىدى. ئۇ پۈتكۈل سەۋر-قارارىدىن ۋە ئەرك-ئىختىيارىدىن ئايرىلىپ قالدى. بىئىتاقلىق بىلەن كۆكسىنى يېرىشقا، بۇ ئارقىلىق ئۆزىنى ھالاك قىلىشقا ئاز قالدى. بۇنى سەزگەن ئاي يۈزلۈك پەرى مۇقىملىنىڭ قولىنى تۇتۇپ، يەردىن قوپاردى-دە، يېتىلىشىگەن يېتى تەخت ئۈستىگە ئېلىپ باردى. مۇقىملى يەر سۆيۈپ تۇرۇپ:

— بۇ تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇشقا مېنىڭ ھەددىم ئەمەس، — دېدى.
 ئۇ گۈزەل مۇقىملىنىڭ ئۈستىمىگىنىغا قويماي تەخت ئۈستىدە بىللە ئولتۇردى. ئۇلار داستىخان ئۈستىدە ھەرخىل ئائاملار

مۇقىملىنىڭ كۆزى دىلىبەرگە چۈشۈشى بىلەنلا، ھوشى بېشىدىن ئۆچتى. جىسمىدا

ئالداپ، قولىنى تۇتۇپ ئولتۇراتتى. خوجا مۇقبىلىنىڭ ھېچ تاقىتى قالمىدى. نەپىسى نېرۋىسىغا ھۇجۇم قىلىپ، پۈتۈن جىسمىغا ئوت سالدى.

— رەھىم قىلىپ دەردىمگە داۋا قىلغىن، ئىسالىڭ بىلەن مېنىڭ مۇرادىمىنى ھاسىل قىلغىن، — دېدى مۇقبىل تەقەززا-لىق بىلەن يالۋۇرۇپ.

ئۇ پەرى شېكەردەك تاتلىق كۈلۈمسىرىگەن ھالدا:

— بۈگۈن مۇشۇنچىلىك ئىشلارغا خۇشال بولغىن، — دېدى.

خوجا مۇقبىل نەپىسىنىڭ ھۇجۇمى ئالدىدا مەغلۇپ بولدى. ئۇ پەرىنى بېھۇشلارچە بىرخىل تەلۋىلىك بىلەن يېقىن تارتىپ: — مېنى چەكسىز قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدۇڭ، — دېدى.

— بۈگۈن شۇنچە مەي ئىچىشىپتەنمىز، — دېدى ئۇ ئاي يۈزلۈك، — مەيىنىڭ تەسىرى بىلەن ئەقلى ھوشىمىزدىنمۇ كېتىپ قاپتۇق. ئەتە بىر ئاز ھوشىمىزنى تېپىپ، شاھانە تويى — مەرىكىنىڭ تەييارلىقىنى قىلايلى. ئاندىن ياخشى مەسلىھەت بىلەن نىكاھ ئوقۇتۇپ ئىشنى تۈگىتىيلى. شۇندىن كېيىن ئىككىمىزگە بىر ھۇجرىدا بولۇش نېسىپ بولغاي. ھالال ئىش مۇيەسسەر بولىدىغان بولغاندىكىن، ھارام ئىشقا قول ئۇزاتما. مۇنداق سورۇندا نامۇۋاپىق ھەرىكەتلەردە بولمىغىن، نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرىپ، بېھۇدە ئىش قىلما، پاكلىق ۋە ھايا پەردىلىرىنى بۇلغىما.

خوجا مۇقبىلغا بۇ سۆزلەر تەسىر قىلىمىدى. ئۇ سەۋدايىلارچە ھەرىكەت ۋە ساراڭلارچە قىلىقلارنى قىلاتتى. تىرىشىپ، تىرىشىپ ئۆز مەقسىتىگە يەتمەكچى بولاتتى.

ۋە شېرىن شەربەتلەردىن قانۇدەك يەپ — ئىچىشتى. بۇ غىزالار خۇددى جەننەت نېپىتىمىنىڭ دەل ئۆزىدەك تۇراتتى. ئۇلار بۇ نازۇ — نېمەتلەردىن لەززەتلىنىپ بولغاندىن كېيىن، بەزمە ئىچىگە شاراب جاملىرىنى تەييار قىلدى. ئۇ يەرگە سەندەك ياغىچىدىن ياسالغان نەقىشلىك بىر شىرەنى قويۇپ، ئۈستىدە شاراب شىشىسىنى ئورۇنلاشتۇردى. يېنىدا شاراب كوزىسىنى قويدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن سەندەل ھىدى كېلىپ تۇراتتى. كېنىزەكلەر ئارىسىدىن بىر گۈلچىبەرە قويۇپ، بۇ سەندەل پۇراقلىرى بىلەن تولغان بەزمىگە ئەتىر ھىدىلىرىنى تاراتقان ھالدا، شاراب جامىنى قولغا ئالدى. مەيىنى قۇيۇپ تەخت تەرەپكە ئېلىپ كەلدى. دە، ئۇ ئاي يۈزلۈك گۈزەلگە تۇتتى. ئۇ پەرى مەي جامىنى ئېلىپ، بىر — ئىككى ئوتلىغاندىن كېيىن، خوجا مۇقبىلغا تۇتتى. خوجا مۇقبىل بۇنى كۆرۈپ ئۆزىدىن كەتتى ۋە جامىنى قولغا ئېلىپلا بىخۇدلارچە سېپىرىپ ئىچتى. مەي ئىچىش شۇ تەرىقىدە بىر نەچچە نۆۋەت ئايلاندى. شادلىق چۇقانىلىرى پەلەككە يەتتى. مەيىنىڭ ھارارىتى بىلەن خوجا مۇقبىلىنىڭ نېرۋىلىرى قىزىپ كەتتى. ئۇ سورۇن ئىچىدىكى شەرمى — ھايا پەردىلىرىنى ھەدەپ كۆزگە ئېلىمىغىلى تۇردى. ئۇ ئاي يۈزلۈك قانچە نەسىمەت قىلسىمۇ ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي، ھايا چەكلىمىسىدىن چىقىپ كەتتى. خوجا مۇقبىل بارا — بارا ئۆزىنى تۇتالماستىن، ئۇ گۈزەلنى كۆزىگە ئېلىماي، بېھايالارچە سۆزلەشكە باشلىدى. خۇددى ساراڭ ئادەمدەك ھەرخىل — ھەرقىسىما سۆزلەرنى ۋە تەمەخورلارچە قىلىق — ھەرىكەتلەرنى قىلىشقا باشلىدى. ئۇ گۈزەل مۇلايىملىق بىلەن ئۇنى

بالاسى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ھىيلىلىگەر پەي-
 لەكنىڭ خەلتە ئويۇن - چاخچىقى ئۇنى ھا-
 لىدىن كەتكۈزۈۋەتتى. «بۇ ۋەقە - ھادىسىلەر -
 نى دەريا سۈيى غەرق قىلىۋەتتىمەنكىنە»
 دەيتتى ئۇ كۆڭلىدە. ئۇ ئۆز بەختىنىڭ
 قارىلىقى، تەلىپىنىڭ تەتۈرلۈكى تۈپەيلىدىن
 مۇرادىغا يېتەلمەي، بەلكى ئۇلەر ھالغا يەت-
 تى. بۇ ئىشلاردىن قانئىتىق دەرد ۋە ھەس-
 رەت ئىچىدە قالغان خوجا مۇقبىل قانچە
 ئازاب ئوقۇبەتلەرنى چېكىپ ئاختۇرغان بول-
 سىمۇ، لېكىن ئۆزى كۆرگەن ئۇ ئىشلاردىن
 قىلچە ئىز - دېزەك تاپالمىدى. ئۇ ئاخىر
 يەنە بۇ بۇلاقنىڭ ئەھۋالى پۈتۈلگەن تاشقا
 نەزەر سالدى. تاشنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە
 مۇنداق سۆزلەر پۈتۈلگەنىدى: «ھەر كىم
 بۇ مۇجىزىنى كۆرۈپ سۇغا كىرسە، يۈزلىك
 گەن ۋەقەلەرنى كۆرىدۇ. ئۇنى كۆرۈپ يې-
 نىپ چىققاندىن كېيىن، بۇ يەردىن دەرھال
 كېتىشى كېرەك. ئەگەر بىردەم تۇرۇپ قالسا،
 بىر دېۋە كېلىپ، ئۇ كىشىنى ھالاك قىل-
 دۇ» بۇنى كۆرگەن مۇقبىل كۆڭلىدە:
 «بۇنداق ياشىغاندىن كۆرە، مۇشۇ يەردە
 تۇرۇپ، دېۋە قولىدا ئۆلگىنىم ياخشى» دەپ
 ئويلىدى. ئۇ يەنە بىردەم ئويلىغاندىن كې-
 يىن جاننى ئەزىز بىلىپ، ئىلاجىسىز ھالدا
 بۇ ئاپەتلىك جايدىن كېتىش قارارىغا كەل-
 دى. مۇقبىل قېيىقنىڭ ئارغامچىسىنى يېشىپ
 يېنىشىقا تەرەددۇت قىلىدى. مۇدبىر ئۇنى
 كۆرۈپ، مۇقبىلنىڭ ھال ئەھۋالىنى بىل-
 مەكچى بولۇپ ئۇنىڭدىن سوئال سورىدى.
 قانچە چارە - تەدبىرلەرنى ئىشلىتىپ باققان
 بولسىمۇ، مۇقبىل ئۆزىنىڭ سىرنى مۇتلەق
 ئاشكارىلىغىلى ئۈنىمىدى. ئۇلار قېيىقنى
 چىدە ئارام ئالغۇچ، قېيىقنى ئالغا قاراپ
 سىلىجىتتى. ئاتتۇان مۇقبىلنىڭ ئىچىگە

— ھەر قانچە قىلىغىنىڭ بىلەن بۇگۈن
 مەقسىتىڭگە يېتەلمەيسەن، — دېدى ئۇ گۈ-
 زەل، — ئەگەر ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالغىنىڭ
 مېنىڭ بىر گۈزەل كېيىمىڭ بار. شۇنى
 بىۋىگۈنچە ساڭا نىسكاھ ئوقۇتۇپ، قوشۇپ
 قويماي.
 بۇ سۆزنى ئاڭلىغان مۇقبىل جىمىسىپ
 قالدى. ئۇ پەرى ئۆزىنىڭ بىر كېيىمىنى
 مۇقبىلغا نىسكاھلاپ، قوشۇپ قويدى.
 ۋاقتىكى، بۇ زەڭگەر رەڭ ئاسمان
 ئۆز چېپىرىدىن تۇن پەردىسىنى كۆتۈرۈپ،
 سۈبىنى يۈزىنى ئاشكار قىلدى. تاڭ ھاۋاسى
 جاھانغا سەندەل ھىسلىرىنى تاراتتى. بۇ
 پىرقىراۋاتقان پەلەك ئۈستىدە ئۇخلاپ قال-
 غان قۇياش ئۇيقۇدىن كۆز ئېچىپ، يەر
 يۈزىگە شولا تۆكتى. خوجا مۇقبىل ئوي-
 غاندى. ئاخشام يۈز بەرگەن ھېسكايىلار
 ئۇنىڭ يادىغا يېتىپ، قانئىتىق خىجىل بولدى.
 كۆڭلى قاتتىق پۇشايمان ئىلىكىدە قالدى.
 ئۇ قانداقلا بولمىسۇن بىر يۇيۇنۇۋېلىشنى
 ئويلاپ، كۆل تەرەپكە كەلدى. سەندەل
 رەڭلىك پۈتۈننى بېلىگە باغلاپ، كۆلگە كىر-
 دى. دە، سۇغا شۇڭغۇدى. ئۇ بېشىنى چى-
 قارغاندى ئۆزىنى تامامەن باشقىچە بىر ھالدا
 سەزدى. ئۇ ئىلگىرى ئۆزى كۆرگەن يوغان
 دەرەخنىڭ كاۋىكىدىكى بۇلاقتىن بېشىنى
 چىقارغانىدى. ھەيران بولۇپ ھەر تەرەپكە
 قارىدى. ئۆزىنىڭ يۈك - تاق، كىيىم - كېچەك-
 لىرى ئۆز ئورنىدا تۇرۇپتۇ. يەنە بىر قانچە
 قېتىم شۇڭغۇپ باققاندى، يەنىلا شۇ بۇلاق-
 تىن بېشىنى چىقاردى. مۇقبىل بۇ ئىشقا
 ھەيران ۋە بىتاقەت بولدى. بۇنداق ئەھ-
 ۋالغا ھېچكىم دۇچ كەلمىگەن بولغىنىتى.
 چۈنكى بىر تەرەپتىن يۈل رەنجى، يەنە
 بىر تەرەپتىن ئوسال ھەمراھىنىڭ دەردى -

قېلىپ، ساراڭ بولغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى.

شۇ ئەسنادا ئالدى تەرەپتىن بىر چوڭ كېمە كۆرۈندى. شامال سەل كۈچەيگەچكە، بۇ ئىككىيلەننىڭ قېيىنىشى ئۇ كېمىگە يانداشتى. كېمە ئۈستىدە بىرەرەمۇ ھايات كىشى يوق ئىدى. پەقەت ئۆلگىنىگە ئۇزۇن بولغان جەسەتلەرنىلا ئۇچرىتىشقا بولاتتى. كېمىدە يەنە سەندەل ياغىچى مەھسۇلاتلىرى ۋە باشقا ناھايىتى كۆپ يۈك - تاق بار ئىدى.

ئەلقسىسە، بۇ ۋەقە ئەسلىدە مۇنداق پەيدا بولغانىدى: خاۋەر شەھىرىدە بىر پادىشاھ بولۇپ، ئۇنىڭ پەرى سۈپەت بىر قىزى بار ئىدى. ئۇ قىز گۈزەللىكتە گويا شەرق قۇياشنىڭ ئۆزى ئىدى. ئۇ قىز شاھنىڭ ھاياتلىق زىنىنىتى، ياق بەلكى كۆزلىرىنىڭ نۇرى ئىدى. بىراق ئۇ باش ئاغرىقى كېسىلىگە دۇچار بولۇپ قالغانىدى. ئۆمرى ئاغرىق ئەلەملىرى بىلەن قاقشاپ ئۆتەتتى. ھۆكۈمالار قىزنىڭ سالا-مەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن نۇر-غۇن چارە - تەدبىرلەرنى قوللىنىپ باسقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كېسىلىگە سەندەل دىن باشقا داۋا تاپالمىدى. سەندەلنىڭ پۇرىقى ئۇنىڭغا مەنپەئەت قىلىپ، باش ئاغرىقىنى يوقىتاتتى. شۇڭا پادىشاھ سەندەلنى ئاساسىي ماتېرىيال قىلىپ، چوڭ بىر قەسىر بىنا قىلدۇردى. ئۇ قەسىرنىڭ بارلىق ئۆسكۈنە، ئەسلىھەلەرنىڭ ھەممىسى سەندەل ياغىچىدىن ياسالدى. ئۇ قەسىر ئېگىزلىكتە بۇ يۈكسەك ئاسمان قەسىرى بىلەن بەسلەشكەندى. شاھنىڭ قىزى شۇ قەسىرگە ئورۇنلاشتى. قەسىر قىزنىڭ باش ئاغرىقىغا داۋا بولدى. بۇ خەۋەر پۈتۈن

ھىجران ئوتلىرى تۇتىشىپ، بارغانسېرى زەئىپلىشىپ كەتتى. مۇدىبىر بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن گەپ سورىسا، زادى جاۋاب بەرمەيتتى، ئۆز شەھىرىنىڭ سەۋەبلىرىنى دېمەيتتى.

— ھەي دوستۇم، بۇ ئىشنى مەندىن سورىمىغىن، — دەيتتى ئۇ مۇدىبىرغا، — سوزىدىغان بىلەنمۇ مەن ئېيتىپ بېرەلمەيمەن، مەن زادى ئۆزۈمنى تۇتالمايۋاتىمەن. مېنىڭ بۇ خىل يامان ئەھۋالىمدىن ساڭا مالاللىق يەتسە، مېنى ئەپۇ قىلىپ، سەۋەبىنى سورىمىغىن، چۈنكى مەن سېنىڭ بۇ ئەھۋاللارنى سورىشىڭدىن بەكمۇ خەتەرگە قالدۇرىمەن. گەرچە مېنىڭ بۇ بىخۇدلىقلىرىم سېنىڭ ئارامىڭنى بۇزسىمۇ، لېكىن سەن بىر مەزگىل كەچۈرگىن. مېنى بىر پەس ئۆز ئەھۋالىغا قويۇپ بەرگىن. مېنىڭ ھوشىمىزلا رىچە قىلىق ھە - رىكەتلىرىم سېنى بىئارام قىلىسىمۇ، لېكىن سەن مېنىڭ ئۆزۈمنى قويۇل قىلىپ، ۋاقىتلىق بولسىمۇ كۆڭۈلۈمنى ئايدىغىن ئەگەر بەختىمىز ئوڭدىن كېلىپ، مۇرادىمىز ھاسىل بولسا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە دەريا قىرغىقىغىمۇ چىقىپ قالارىمىز. شۇ چاغدا خوشلىشىپ كۆڭۈلنى ئالارمەن، قولۇڭنى سۆيۈپ ۋىدالىمىز. مەن. ئىككىمىز ئامان - ئىسپەن ئايرىلارىمىز.

مۇقىبل شۇ سۆزلەرنى دېدى - دە، باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ، كۆز يۇمماستىن ياش تۆكتى. ئۇ قېيىق ئۈستىدە ئۇن سېلىپ نالە - پىچانلار قىلاتتى. ئۇنىڭ نالە - زارىدىن دەرياغا لەرزە چۈشۈپ، دەريا سۈيى دەھشەتلىك دولقۇن ۋە ھەيۋەتلىك قايناملارنى ھاسىل قىلدى. مۇدىبىر كۆڭلىدە: «بۇنىڭغا ئاشۇ بۇلاق ئىچىدە بىرەر دېۋە - پەرى، ياكى جىن - شاپاتۇن ئۇچراپ

ۋەر شەھىرىنىڭ پادىشاھى دەريا تاماشاسىغا چىققاندى، ئۇنىڭ كۆزى قىرغاققا قاپ راپ كېلىۋاتقان كېمىگە چۈشۈپ قالدى.

— ئاۋۇ كېمىدىن بىرەر كىشىنى ئېلىپ كېلىڭلار، — دېدى پادىشاھ مۇلازىملىرىغا، — ئەھۋالنى ئوقۇشۇپ باقايلى.

پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىغا بىنئائەن، بىر نەچچە كىشى كېلىپ، كېمىنى تەكشۈردى. ئۇلار بىلىدىكى، شۇنچە چوڭ كېمىدە پەقەت ئىككىلا ئادەم بار ئىكەن. ئۇنىڭ بىرى خۇشال ۋە شادىمانلىق بىلەن، يەنە بىرى غەم ۋە پەرىشانلىق بىلەن ئولتۇرۇپتۇ، ئۇ ئىككىسىلەرگە شاھنىڭ پەرمانى يەتكۈزۈلدى.

مۇدىر پەرماننى ئاڭلاش بىلەنلا دەرھال شاپاشلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ، شاھ ھۇزۇرىغا ماڭدى. ئۇ پادىشاھنىڭ ئالدىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن يەر سۆيۈپ تەزىم بەجا كەلتۈردى ۋە پادىشاھقا ياخشى تىلەكلەرنى تىلەپ دۇئا قىلدى. شاھمۇ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدى.

— مەن بولسام بىرسودىگەر ئادەم، — دېدى مۇدىر شاھنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەن، — مەن ئۇزۇندىن بېرى سودا-سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتاتتىم، بۇ قېتىمقى سەپەردە بالا-قازغا يولۇقۇپ، مۇقىم ئاتلىق بىر خىزمەتكار قۇلۇمدىن باشقا ھەممە ئادەملىرىدىن ئايرىلىدىم. ئادەملىرىمنىڭ ھەممىسى دەريا سۈيىنىڭ ئازاب-ئو-قۇبەتلىرى ئىچىدە ئۆلۈپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ مانا بۇگۈن بۇ ساھىبلىغا يېتىپ كەلدىم.

مۇدىر شۇ قاتارلىق يالغان ئەپسانىلەرنى سۆزلەپ بولۇش بىلەنلا، بەدىنى ئېسىلىپ، ئىشىشىغا باشلىدى. ئىشىشى بارغانسېرى چوڭىيىپ، كىيىملىرى، ئاندىن بە-

ئالەمگە تارالدى. بۇنى ئاڭلاپ، سودىگەرلەرنىڭ كۆڭۈللىرى سۆيۈنۈپ كەتتى، ئۇلار خاۋەر پادىشاھقا سەندەل سېتىپ، پايدا ئېلىش پىلانىنى تۈزۈشۈپ، ھەممىسى ھىندىستان مەملىكىتىگە يۈرۈش قىلىشتى.

ئۇلار سەندەل ياغاچلىرىنى توشۇپ بۇ قەستىنى زىننەتلىدى. سودىگەرلەر كېچە-كۈندۈز دېمەستىن مۇشۇ ئىشقا كىرىشىپ كەتكەندى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە سەندەل يۈكلەپ قايتقان كېمىلەردىن بىرىسى دەريا يادا قاينام ئىچىگە كىرىپ قېلىپ، نەچچە يىلغىچە قاينام ئىچىدە چۆرگىلىپ تۇرۇۋەردى. ئاخىرى كېمە ئەھلىنىڭ يېمەك-ئىچمىكى تۈگەپ، ھەممىسى ھالاك بولدى.

بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن شامال كۈچىيىپ، دەريا سۈيىنى ۋە كېمىنى ھەرىكەتكە كەلتۈردى. شۇڭا كېمە قاينام ئىچىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ، بۇ ياققا يېتىپ كەلگەندى.

مۇقىم بىلەن مۇدىر بۇ چوڭ كېمىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا چىقتى. لېكىن بىچارە مۇقىم ھىجران ئازابىدىن جان قاپ-خۇسىدا ئىدى. شۇڭا ئۇ بىر بۇلۇڭغا كىرىپ، نالە-پىغانلار چېكەتتى. مۇدىر بولسا، كېمىدىكى ئۆلۈكلەرنى سۇغا تاشلاش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئۇ كېمىدىكى يۈتكۈل مال-مۈلۈك ۋە يۈك-تاقىلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ قىلىپ، بەلكى كېمىنىمۇ ئۆزىنىڭ بىلىپ، يايىراپ كەتتى. لېكىن بۇ ماللار ئۇنى ئەسىر قىلىپ تۈگەشتۈرىدىغانلىقىدىن بىخەۋەر ئىدى. شۇ يوسۇندا بىر پەس ماڭغاندىن كېيىن، يىسراقتىن دەريانىڭ ساھىلى كۆرۈندى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇلار قىرغاققا يېتىپ كەلدى. بۇ يەر خاۋەر شەھىرىنىڭ تەۋەلىكى ئىدى. شۇ كۈنى خا-

دەن تېرىلىرى ئېتىلىشقا باشلىدى. ئاخىر كۆكسى يېرىلىپ ھالاك بولدى. پادىشاھ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيرانۇ-ھەس قالدى. چۈنكى ئۇ بۇنداق ئەھۋالنى ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئاندىن كېيىن مۇقەبىل ئېلىپ كېلىندى. شاھ ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا كۆڭلى سۆيۈندى. مۇقەبىل شاھ دەرگاھىغا يېتىپ كەلگۈچە بولغان ئارىلىقتا مۇدبىرنىڭ جەسىتىنى يوشۇرۇپ قويدى. مۇقەبىل كەلگەندىن كېيىن پادىشاھ ئۇنىڭدىن بىر قۇر ئەھۋال سوراش بىلەن بىرلە، يەنە مۇدبىردىن سورىغان ئەھۋاللارنىمۇ قايتىدىن ئېنىقلىدى. مۇقەبىل يۈز بەرگەن ۋە قەلەرنى شاھقا بىر-بىرلەپ، راستچىلىق بىلەن بايان قىلدى. شاھ مۇقەبىلنىڭ ئىلماسىغا ئاساسەن كېيىننى ۋە كېيىندىكى مال-دۇنيانىڭ ھەممىسىنى يىغىپ دۆلەت خەزىنىسىگە ئۆتكۈزۈۋالدى. مۇقەبىلنىڭ ئىشۋىلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، شاھقا ئۇنىڭ چىن سۆزلۈك، سەھىيە كىشى ئىكەنلىكى ئايان بولدى.

— بارىكالا ساڭا، ئەي مۇقەبىل، — دېدى پادىشاھ خۇشال بولۇپ، — سەن راستچىلىقتا ھەممە ئادەمدىن پاك ۋە ئەلا ئىكەنسەن. سەن ئۆزۈڭنىڭ سەھىيە-سائىدلىقىڭ بىلەن كۆڭلىڭنى ئۇتۇپ، جېنىڭنى ئەسلىرىڭنى قىلىۋالدىڭ. بىزدىن كۆڭلۈڭنى ئېلىپ خالىسا تىلىگىن.

مۇقەبىل سۆزىنى شاھقا ياخشى دۇئا تىلەكلەر بىلەن باشلىدى:

— ئەي بەختلىك پادىشاھ، مۇبارەك ھەشەمەتلىك ئەبەدىي بەرقارار بولسۇن. مەن پەقەت ساڭا ئۇزۇن ئۆمۈر ۋە بەخت-سائادەت تىلەيمەن. ئەگەر مەننىڭ بىر قۇلۇڭنى ئازاد كىشىلەر قاتارىدا كۆرسەڭ،

يات كۆرمىسەڭ، ساڭا كېچە-كۈندۈر دۇئا قىلمايمەن.

پادىشاھقا مۇقەبىلنىڭ بۇنداق يېقىملىق سۆزلىرى، خۇش خۇيلۇقى ۋە مۇلايىملىقى تېخىمۇ يېقىپ قالدى. ئۇ كۆڭلىدە: «باشقا كىشىلەردە مۇنداق خۇي-مىجەز ۋە پەزىلەتنى تېپىش تەس» دېگەنلىرىنى ئويلىدى. مۇقەبىلنىڭ كېلىشىگەن قەددى قامىتى ۋە نۇرلۇق چېبىرىلىرى شاھنىڭ كۆڭلىدە مېھرى-مۇھەببەت پەيدا قىلدى. شاھ ئۇنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇردى. مۇقەبىل بىلىمۇ شاھنىڭ ھەر قانداق ئەمىر-پەرمانى بولسا، جان-دەل بىلەن بەجا كەلتۈردى. مۇقەبىل شاھنىڭ خىزمەتلىرىنى كۆڭۈلدىكىدەك ياخشى بېجىرگەنلىكى ئۈچۈن، شاھ ئۇنى ئۆزىگە ۋەزىر قىلىپ بېكىتتى ۋە دائىم يېنىدىن يىراقلاشتۇرمايدىغان بولدى. بارا-بارا ئۇنىڭ قىلىۋاتقان خىزمىتىدىن شاھنىڭ نەزەرىدىكى ھەممەتسى ئۆزلەپ كەتتى. ئۇنىڭ بېشىغا ھۇما-يۇن قۇشى سايە سالغانىدى. شاھ ئۇنى ئۆزىگە يەرزەنتلىكىگە قوبۇل قىلدى. مۇقەبىل ئۆزىگە ئېيتىپ ئۇنىمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلى باشقا بىر سەنئەت تەرىپىدىن ئەسلىرى قىلىۋېلىنغانىدى. ھۇش كالىسى پەقەت ئاشۇ سىرلىق بۇلاق ئىچىدە كۆرگەن گۈزەلدە ئىدى. لېكىن شاھ ئۇنى ئىختىيارغا قويماستىن، بارلىق يوشۇرۇن خەزىنىلىرىنى ئاشكارا قىلىپ، توي ئۈچۈن خەرج-خىراجەت قىلدى. ئاندىن ئۆز قىزىنى ئۇنىڭغا نىكاھلاپ بەردى. خوجا مۇقەبىلغا سەندەل دەلدەك خۇش پۇراق كىيىملىرىنى كىيگۈزدى. بۇ كىيىملىرى ئىلگىرى تىلىماتلىق بۇلاق ئىچىدىكى پەرى قىزى كىيگۈزگەن كىيىملىرىگە ئوخشاش ئوخشاش ئىدى. شۇڭا

ھەيران قالسىز؟ جاۋابىڭىزنى ئاڭلاشقا بەكمۇ تەشنا مەن، — دەپ سورىدى. مۇقبىل راستىنى ئىپتىدائىيەتتىن باشقا گەپ تاپالمىدى. كۆزگەنلىرىنى كەم قىلىپ ماستىن تولۇق بايان قىلىپ بەردى. مۇقبىلنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى دەريا ئىچىدىكى دەرخ ۋە ئۇنىڭ كاۋىكىدىن چىقىدىغان بۇلاقنىڭ ۋەقەلىرى، سەئىدەل قەسىرى بىلەن سىيىمىيا تىلىمىنىڭ ماجىرائىرىغا يېتىپ كەلگەن چاغدا، ئۇ ئاي يۈزىگە كۆزەل كۈلۈمىرىگەن ھالدا مۇنداق بىر ئەپسانىنى باشلىدى:

— تەقدىر زەسسەھى مېنى گۈزەللىكتە دەۋراننىڭ يېگانىسى قىلىپ يارىتىپتۇ. مېنىڭ ھۆسلىن — جامالىمنىڭ شان — شۆھرىتى پۈتكۈل جاھانغا تارقىلىپ، ئىنسانلار، بەلكى جىن — شاياتۇنلار ئارىسىدىمۇ تەشەببۇس بولۇپ كەتتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە جىن پادىشاھى بىزنىڭ قەسىردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ماڭا كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەنلا ئۇ جىن ماڭا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئاللا — توۋبىلىرى پۈتۈن قەسىرىمنى بىر ئالغىلى تۇردى. ئۇنىڭ سەرداسى مېنىمۇ ساراڭ قىلىشقا باشلىدى، ئالەم بۇ ماجىرائى دىۋانغا ئېيتتىم. دادام بۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، بىر تەبىئەتچە ھۆكۈمانى يېنىمغا چاقىرتتى. يەنە دۇئاخان پىرخون ئەپسۇنگەر، سېھىرىگەرلەرنى يىغىپ كەلتۈرۈپ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ بۇنىڭ ئىلاجىنى قىلدى. جىنلار شۇندىن كېيىن بىراقلا يوقالدى. بىراق ھازىرمۇ ئۇلارنىڭ قانات قاققان شەپقىتى، بەربەلەر — نىڭ قىچقىرىغان ئاۋازى قۇلىقىمغا ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ماڭا ئېيتىشىچە، جىن پادىشاھى مېنىڭ ئىشقىمدا سەۋدايى بولۇپ

مۇقبىلنىڭ كۆڭلى سۆيۈنۈپ كەتتى. كېيىن مۇقبىلغا گۈزىلىنى تاپشۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن، ئۇنى قىزنىڭ سەئىدەل قەسىرىگە باشلاپ كىردى. مۇقبىل بۇ يەردە ئاجايىپ ئىش — لارنى كۆردى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئىلگىرى كۆرگەن قەسىردەك كاتتا بىر قەسىر نامايان بولۇپ تۇراتتى. بۇ قەسىرنىڭ نام — تورۇسلىرى، ئىشىك — بوسۇغىلىرى، تەخت ۋە باشقا جاھازىلارنىڭ ھەممىسى ئىلگىرى كۆرگەن قەسىر بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشاش ئىدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران بولغان خوجا مۇقبىل قەسىرنىڭ تۆۋەنلىكىگە نەزەر سالغانىدى، تېخىمۇ ئاجايىپ ئىشنى كۆردى. ئۆزىگە نىكاھلانغان بۇ قىز مۇ خۇددى دەريا ئىچىدىكى «سەئىدەل — سىيىمىيا» تىلىمىدا كۆرگەن قىزنىڭ دەل ئۆزىدەكلا ئىدى. ئۇنىڭ ئۇتۇق مۇھەببىتى مۇقبىلنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالدى. مۇقبىل بىل ئاھ — پىغانلار چېكىپ يىقىلدى، جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قالدى. ئۇ گاھ يوقاتسا، گاھى ھوشىغا كېلەتتى. گاھى ئوتلۇق ئالىلەر قىلاتتى. ئۇنىڭ دىمىغىغا سەندەل ئىسلىرىنى پۇراتقاندىن كېيىن، ئاخىر ھوشىغا كەلدى، كۆزىنى ئاچتى. بۇ ئاي يۈزىگە كۆزەلمۇ خوجا مۇقبىلغا مېھرىبانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتاتتى. بارغانسېرى ئۇنى تىنچلاندۇرۇپ، ئۈلپەتلەرچە يېقىنلىشىش ئارقىلىق، ئۇنىڭ ياراكەندە كۆڭلىگە تەسەللى بەردى. مۇقبىلنىڭ كۆڭلى بۇ ئاي يۈزىگە ئۇنىڭ ۋىسالىدىن مۇراد تاپتى. لېكىن ھەيرانلىق تۈپەيلىدىن تىلى گەپكە كەلمىدى.

بىر كۈنى ئۇ مۇبارەك چېھرىلىك پەرى خوجا مۇقبىلدىن:

— سىز نېمە سەۋەبتىن بۇنچە — ۋالا

ئىدىك. بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، ئەڭ
 رى سېنى مېنىڭ ۋىسالىغا يەتكۈزدى.
 مۇقىم بۇ سۆرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن،
 ئۇنىڭ كۆڭلى ۋالدىنە يورۇپ كەت-
 كەندەك بولدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا
 تۇرۇۋاتقان بارلىق مۇشكۈل ئىش-
 لار كۆتۈرۈلۈپ، ئارام تاپتى. ئۇ گۈل يۈز-
 لۈكنىڭ جامالىدىن شاد-خۇرام بولۇپ، كۆ-
 گۈللىرى ياپراپ كەتتى. ئۇلار ھەر كۈنى
 سەندەل رەڭلىك لىباسلارنى كىيىپ، سەن-
 دەل رەڭ قەسىردە ماكان تۇتۇپ، مۇراد
 مەقسەلەرگە يېتىشتى. ئۇلارنىڭ تەختىدا
 ۋىنى خۇش بۇي سەندەل ياغىچىدىن ياسال-
 دى. ئۆمرىنى خۇش خۇيلۇق ۋە تولۇمۇ بەخ-
 تىيارلىق ئىچىدە ئۆتكۈزدى. ئۇلارنىڭ ئىش-
 لىرى ئەپسانە بولۇپ جاھانغا تاراپ كەتتى.
 چۈنكى ھەر قانداق ئادەم سەندەل پۇرى-
 قىدىن ئىپارغا ئېرىشسە ئۇنى يوشۇرۇش
 قىيىن.

شۇ سۆزلەردىن كېيىن ئۇ ھېسايە
 سۆزلىگۈچى مۇساپىر ئەپسانىسىنى تۈگەتتى.
 شاھ بەھراممۇ سەندەل ھىدىلىرىنى تارات-
 قۇچى تەخت ئۈستىدە ئويۇقۇغا كەتتى.

دەريانىڭ ئوتتۇرىدا ئىلمى سىيىمىيادىن
 بىر ئىلىمات ياساپ چىقىپتۇ. ئۇ ئىلمى
 ھېكمەت ۋە ئىلمى سىيىمىيا ئۇسۇلى ئار-
 قىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلگەن بىر ئالىي
 قەسىرىمىش. ئۇ قەسىرنىڭ چوڭ-كىچىك
 سەندەل بىلەن زىننەتلەنگەن بىر گۈلشەن
 بىنا قىپتۇدەك، قەسىرنىڭ ئوتتۇرىسىدا
 سەندەلدىن ياسالغان بىر تەختنى قويۇپتۇ.
 ئۇنىڭ ئۈستىدە مېنىڭ سۈرىتىمنى سىزىپ
 ئولتۇرغۇزۇپتۇ. سەن كۆرگەندەك، مېنىڭ
 بارلىق يۈرۈش-تۇرۇشۇم، ئولتۇرۇپ، - قوپۇ-
 ھۇم، بىسات-سەرەھجانلىرىم، قەسىر-
 ئىمارەتلىرىم ۋە ھەيۋەت ھەشىمەتلىرىمنى
 تەسۋىرىي ھالدا ئىشلەپ چىقىپ، بارلىق
 رىيۇزىننەتلىرىمنى نەقىشلەپ ياساپ، ئۇنى
 ئىلمى سىيىمىيا ئارقىلىق ھەرىكەتلەندۈ-
 رۈپتۇ. بۇ يەر قانداق بولسا، ئۇ يەردىمۇ
 خۇددى شۇنداق ھالەتنى شەكىللەندۈرۈپتۇ.
 جىن پادىشاھى ئۇنى كۆرۈپ، ئىشقىمىدا
 خەستە بولغان كۆڭلىنى ئارام تاپقۇزارمىش.
 سەن ئۇ يەردىكى ئىلىماتقا بېرىپ، مې-
 نىڭ سىيىمىيا ئارقىلىق ھەرىكەتلەنگەن
 سۈرىتىمنى كۆرۈپ ئاشىق بىقارار بولغان.

ئازنە (جۈمە) كۈنى بەھرامنىڭ كاپۇر رەڭلىك ئاق لىباسلارنى كىيىپ،
 كاپۇر سەمان قەسىرىگە كەلگەندىكى، ئۇ يەردىكى پەل چەشەدىن يانداغىغان
 ئاپئاق تەخت ئۈستىدە ئورۇنلىشىپ، بەلبۇر جامدا كاپۇر كەبى سۈزۈك ۋە
 خۇش خۇي شارابلارنى سۈمۈرگەندىكى، بۇنداق كاپۇر چەشەدىكى ئىشلىرىدىن
 شاھ بەھرامنىڭ ھىجران ئوتلىرى پەسىيىپ، ئۆزىنىڭ ئىپار ھىدىلىقى
 كىيىمىدىن خەۋەر تاپقانلىقى

مۇئەللىپى، مەنئى دۇنيانىڭ ھۆكۈمرانى
 ھەزرىتى ئەمىر مىرزى ئەلىشىر مۇنداق رى-
 ۋايەت قىلىدۇ.
 ئازنە كۈنى سەھەر پەلەك قەسىرىنىڭ

سىزلىق مەنلىرىدىن رىۋايەت قىلغۇ-
 چىلار ۋە يوشۇرۇن بەلگىلەردىن بېشىارەت
 بەرگۈچىلەرنىڭ بىرى، ئاشۇ ئىش - مۇھەب-
 بەت ۋە مېھىر - شەپقەت سەھىپىلىرىنىڭ

ئىچىدەك بىر گۈزەل قىز
 نەپىس ئاق لىباسلارنى كى-
 يىپ، ئۆزىنى زىننەتلەپ،
 شاھنىڭ يېنىدا، پىل چە-
 شىدىن ياسالغان تەخت ئۈس-
 تىدە ئولتۇرۇپ ئارام ئالدى.
 ئۇلار ئىشەرت ئۈچۈن پۈ-
 تۈنلەي ئاق ئەسلىھەلەرنى
 كەلتۈرۈپ، بەزمە راست-
 لىدى. بۇ بەزمىدىكى بارلىق
 كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئاق
 كىيىم كىيىدۈرۈلدى. بەزمە
 باشلاندى. ئۇ گۈل يۈزلۈك
 قىز كاپۇر رەڭلىك چىسەنە
 قەدەھنى قولغا ئېلىپ، سا-
 قنى بولۇپ شاراب قۇيۇشقا
 باشلىدى. بەزمە ئاخشامغىچە
 داۋام قىلدى. شاھ بەھرام
 بۈگۈن ھەر كۈندىكىدىن زى-
 يادە ئىچىۋەتتى. كەچ كىر-
 دى. قۇياش ئۆز نۇرىنى
 ئالەمدىن يوشۇردى. ئاس-
 مان گۈمبەزى ئۈستىگە
 چىقىپ كاپۇر چاچتى. شاھ

بەھراممۇ ئۇيغۇ ھالاۋىتىنى كۆزلەپ، ئاق
 ئۆي ئىچىگە ئورۇن سالىدۇردى. بىۈگۈن
 ئەپسانە سۆزلەشكە شۇنداق بىر ئاتىق كى-
 شى تەكلىپ قىلىنغانىدىكى، ئۇ سۆزمەن-
 لىكتە دەۋرنىڭ يېگانىسى ئىدى. ئۇ شاھقا
 سالام بەرگەندىن كېيىن كۆرسىدا ئولتۇ-
 رۇپ دۇئا-تىلاۋەت قىلدى، «ئەي تەڭرىم،
 شاھنىڭ بۇ ئاق بارگاھىنى پىۋتۈكۈل جا-
 ھانغا پاناھ قىلغايچىسەن» دەپ دۇئانى ئاخىر-
 لاشتۇردى. ئاندىن شاھ بەھرامغا:
 — مېنىڭ سۆزلەيدىغىنىم ئۆزۈم كۆر-
 گەن ئەپسانىلەردىن ئىبارەت، — دەپ،
 ئەپسانىنى باشلىدى.

ئېگىز راۋاقلارنى سۈبھى رەڭگىدە
 ئاقارتتى. بۇ شوخ ئاسمان يۇلتۇز دانلىرى-
 ئۇن قىلىپ ئاغزىغا سالدى. دە، ئۆز يۈزىنى
 نىمۇ ئاپئاق قىلىۋالدى. سۈبھى بىر چۈش-
 كىۋرۈش بىلەنلا ئاغزىدىن چىققان
 نەپەسلىرىدە شەپەق ئوتلىرىنى سىۋرۇپ،
 تۇن تۈزۈنلىرىنى ئۇچۇرۇۋەتتى. بۇ سۈب-
 ھى ئۇشتىگىرى پەلەكەننىڭ تونىغا قۇياش
 سۈپۈنىنى سۈرتۈپ يۇيۇپ چىقتى. بەھ-
 راممۇ سۈبھىسىمان ئاق تونلارنى كىيىپ
 نۇرلۇق قۇياشتەك چىلىۋەلەندى. دە، ئۆز نۇ-
 رى بىلەن ئالەمنى يورۇتۇپ، كاپۇر رەڭلىك
 قەسىرگە يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە چىن سە-

يەتتىنچى ئىقلىم يولىدىن كەلتۈرۈلگەن دۇساپىرنىڭ ئەپسانىۋازلىقى

گەندىن زىيادە ئىكەن. ئۇ كىشى شۇ قەدەر مالدار بولۇشتىن سىرت يەنە ئىنتايىن تەقۋادار زات ئىكەن. قارا رەڭلىك جايىنا-ماز ئۈستىدە خوجىنىڭ يۈزلىرى نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بۇ كۆرۈنۈشى خۇددى پەلەك ئىپارى ئۈستىگە كاپۇر سەپكەندەك ھالەتنى ئەسلىتىپ تۇرۇپتۇ.

سودىگەر خوجا پەردە ئىچىدە جۇلا-لىنىپ تۇرغان ئۇ كېنىزىكىنى ئۆز قىزىدەك كۆرىدىكەن. ئۆپەرەشتە سۈپەت قىزغا يەنە ئاي يۈزلۈك سەنەم مەلەردىن بىرنەچچىسى كىچە-كۈندۈز ھەمراھ ئىكەن. ئۇ كېنىزەكنىڭ يۈزلىرى ھېمىشە پەردە ئىچىدە ئىكەن. ئۇنىڭ كاپۇر رەڭلىك چۈمبەردىسى گويىكى ئاي ۋە قۇياشنى يوشۇرۇپ تۇرغۇچى بۇلۇتقا ئوخشايدىكەن. ئۇ كېنىزەك بىلەن سودىگەر خوجا ۋە بارلىق مۇلازىملىرى خارەزىم شەھىرىنىڭ كەڭرى بىر سەيناسىغا چۈشۈپ بىر قانچە كۈن تۇردى. ھەر كۈنى ئاخشىمى ئۇ يەردە نەغمە-ناۋا، بەزمە-مەشرەپ قىزىشقا باشلىدى. ئۇ كۈمۈش بەدەنلىك سەسرۋى پەردە ئىچىدە ئولتۇرۇپ، ساز بىلەن ناخشىنى تەڭكەش قىلىپ شۇنداق مۇڭلۇق سادا چىقىراتتىكى، ئۇ سادادىن خالايمىقلارنىڭ جانلىرى تېنىدىن چىقىپ كېتىشكە تەلپۈنەتتى. كىشىلەر پەردە سىرتىدا ئىت تىرىشىپ، جېدەل قىلىشىپ، بۇ مۇشۇلۇق ئاۋاز-لارنى ئاڭلايتتى. بىراق پەردە ئىچىدىكى ئەھۋالدىن بىخەۋەر ئىدى. پەردە ئىچىدە كى كېنىزەكنىڭ چىراي-تۇرقى ۋە باشقا ئەھۋاللىرى ھېچكىمگە ئاشكارىلانمىدى. ئۇنى كۆرىمىز دېيىشىكىمۇ ھېچ كىشىدە قۇدرەت ۋە جۈرئەت يوق ئىدى. ئۇ ئەتىسى

ئۇ رىۋايەتچى ئۆز ئەپسانىسىنى مۇنداق باشلىدى:

مەن خارەزىم شەھرىدىنمەن. بۇ تەرەپكە ساياھەت سەپىرى بىلەن كېلىپ قالغانمەن. ئۆز يۇرتۇمدا ۋاقتىدا سازەندىلىك بىلەن شۇغۇللانماقتىم. مۇزىكا ئىلمىنى مەنچىلىك بېرىلىپ تەتقىق قىلىپ، ھەقىقەتتىگە يەتكەن كىشى ئاز بولسا كېرەك. نۇرغۇن خالايدىققا مۇزىكىدىن تەلىم بېرىپ، ئۇلارنى بۇ پەندە ئەلا دەرىجىگە يەتكۈزدۈم، بۇ جەھەتتە جاھان ئۇستازلىرى مېنىڭ شاگىرتلىرىم بولۇپ قالدى.

مەن خارەزىمىدە شاگىرتلار بىلەن ئىدىم. توساتتىن ئەل ئىچىدە مۇنداق بىر مۇبارەك خەۋەر تارقالدى: خارەزىمگە بىر خىتاي سودىگىرى كېلەرمىش. ئۇنىڭ بىلەن بىر ھۇر سۈپەت كېنىزىكىمۇ بىللە ئىمىش. ئۇ سودىگەرنىڭ مال-مۈلكى دەريا، كانلاردىن، بەلكى ئەل قىلغان گۇمانلاردىنمۇ كۆپىمىش. لېكىن ئۇنىڭ پۇل، مېلىدىن ئاشۇ ئاي يۈزلۈك كېنىزىكىنىڭ ھۆسنى-جامالى يۈز ھەسسە زىيادە ئىمىش. ئۇ كېنىزەك شۇنچە گۈزەل ھۆسنى-جامالغا ئىگە بولغاندىن سىرت، يەنە نەغمە-ناۋا ئىلمىدە تەڭداشسىزلىقى بۇ خەۋەر ئەلنى ئىنتىزار ۋە بىقارار قىلىۋەتتى. نەچچە كۈندىن كېيىن سودىگەر خوجا يېتىپ كەلدى. خارەزىم شەھىرىنىڭ خەلقى خوجىنىڭ ئالدىغا ئىستىقبالغا چىقىشتى. خوجىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بايلىقى ۋە سودا ئەشىيالىرىنىڭ ھېسابىنى قىياس قىلىشقا ھېچكىمنىڭ ئەقىل-ئىدىرىكى يەتمىدى. سودىگەر خوجىنىڭ مان-دۇنياسى ھەقىقەتەنمۇ دې-

ئۇنىڭ ۋەسلىگە يېتىشىنى خام خىيال قىلىپ، ئاياللاردىن بىر قانچىسىنى چاقىرىپ، ئۇلارغا:

— مۇشۇ ئىشىمنى ئوڭشاڭلار، مۇرا-دىڭلارغا يەتكۈزەي، — دېدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلارنى ئارىغا دەللىلىق قاسالدى. شاھ ئۇ ئاي يۈزلۈكىنىڭ چۈپتى ۋە ۋە خوجىنىڭ پەرزەنتى بولۇشىنى ئىلتىماس قىلدى. لېكىن شاھنىڭ بۇ مەقسىتى ھاسىل بولمىدى. سودىگەر خوجى شاھنىڭ ئادەملىرىگە مۇنداق جاۋاب بەردى:

— پۇقراپەرۋەر بۇ شاھنىڭ مېنىڭ دەك بىر قۇلنى بۇنداق سۆزلەر بىلەن ئىز-زەتلىگەنلىكى بەئەينى قارا تۇپراقنى بەلەك تەك يۈكسەك بىلگەنلىكى، بىر زەررىچىنىڭ قەدىر-قىممىتىنى قۇياشتەك بۈيۈك، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق بىلگەنلىكىدۇر. پادىشاھنىڭ مۇبارەك قەدەملىرىنى بۇ يەرگە يەتكۈزۈپ، يول ماڭدۇرۇشقا مېنىڭ ھەددىم ئەمەس ئىدى. بىراق شاھ مېنىڭ مەرتەۋەمنى بۇنىڭدىن ئارتۇق ئېڭىز كۆتۈرەي دېسىمۇ، تەلپىم بولمىسا، بۇنىڭ پايدىسى يوق. بۇ تەرىپى شاھقىمۇ ئايان. دېمەكچىمەنكى، بۇ ئاي يۈزلىك سەنەم ياتلىق بولۇشنى زادى ياقتۇرمايدۇ. ھېچقانداق كىشىگە چۈپ بولۇشنى قوبۇل قىلمايدۇ. قۇدرەتلىك تەڭرى ئۇنى ھۆسن-جامالدا يەككە-يېگانە، ئەمما چۈپ بولۇش تىن يىراق ۋە بىگانە قىلىپ يارىتىپتۇ. تەڭرى جاھاندا ئۇنىڭ ئۆمرىنى چۈپلۈك بىلەن ئەمەس، تاق ھالدا ئۆتكۈزۈشنى ئىرادە قىلغان ئوخشايدۇ. بۇ ھەقتە ئۆزىڭمۇ ئىرادىسى ناھايىتى قاتتىق. شۇڭا ئۇنىڭ ئىختىيارىنى ھەر قانداق ھۆكۈمران پادىشاھمۇ ئۆزگەرتەلمەيدۇ.

— ئاخىشنى مۇقام ياڭراتقىنىدا، خەلىق بەغۇدلارچە پەرياد چېكىشەتتى. ئۇنىڭ ئاۋازى نەۋقىرانلارنى ناتىۋان قىلسا، ناتىۋانلارنىڭ جانلىرىغا قەست قىلاتتى. بۇ خۇشناۋادىن ھەر كۈنلۈكى بىر ئىسكىكى ئادەم پىغان چەككىنچە ھالاك بولۇپ تۇراتتى. خالايسىق بۇ خەۋەرنى خارەزىم شاھىغا يەتكۈزۈشتى:

— بىر سودىگەر كېلىپ، بۇ يەردە بەلەك بىلەن بەسلىشىپ ئويۇن قىلغىلى تۇرۇپتۇ، دېيىشتى ئۇلار پادىشاھقا. پادىشاھ بىز خەۋەرنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، لېكىن خوجىنىڭ ناھايىتى كاتتا كىشى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، «ئۇلارنى بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىڭلار» دېيىشكە پىتىنالمىدى. پادىشاھقا ئىشقى غالىپ كەلگەنلىكتىن، ئۆزىنىڭ شاھلىق كىيىمىنى پەقىر-مىس كىيىنلەرنىڭ كىيىمىگە ئالماشتۇرۇپ، قىزىنىڭ خۇشناۋاسىنى ئاڭلاۋاتقان خالايسىق ئارىسىغا يوشۇرۇندى. ئۇ ئاي يۈزلۈكىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان پادىشاھ ئاشىق بىقارار بولۇپ يېقىلىپ قالدى. ئۇ قىزنىڭ ھۆسن-جامالىنى بىلىش نىيىتىگە كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر قانچە ئايال كىشىنى پەردە ئىچىگە كىرىپ، كۆرۈپ بېقىشقا بۇيرۇدى. ئۇ ئاياللار كېنىزەككە ھەممەم بولغان بولۇپ ئەھۋال ئۇقۇشتى. ئۇلار قايتىپ چىققاندىن كېيىن، پەردە ئىچىدە يوشۇرۇنغان پەرىنىڭ ھۆسن-جامالىنىڭ چەكسىز گۈزەللىكىنى تەرىپلەشتى. پادىشاھ بۇ تەرىپ، تۆسۈپلەرنى ئاڭلاپ، ھوشىدىن كېتىپ يېقىلدى.

ئەلقىسىسە، شاھنىڭ بۇ ئاشىقلىق قىسسىسى شۇ قەدەر ئۇزۇنغا سوزۇلدىكى، ئېيتىپ تۈگەتكىلى بولمايتتى. شاھ ئاخىر

دى. ئۇ پەرى سۈپەت يەنە بەخمىرامان ھالدا ئۆز مەزىلىگە بېرىپ، پاكلىق پەردىسى ئىچىدە ئارام ئالدى. شاھ بۇ خىل چېمەلنى - نەچچە قېتىم قىلىپ كۆردى. لېكىن ئۇ ئاي يۈز - لۈك بۇنىڭ بەدىلىگە نەغمە - ناۋا بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ، ئۇلارنى يىقىتتى. ئاخىر پادىشاھقا ئۇ سەنەمنىڭ پاك ۋە قەيسەرلىكىنى تەسىر قىلىپ، ئۇ ئىشتىن كۆڭلىنى ئۇردى. مۇلايىملىق بىلەن خوجىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، يۈزلەرچە تەكەللۈپلەر بىلەن ئۆزرە ئېيتىپ، كەچۈرۈم سورىدى. بەزمە تۈزۈپ، شاراپ تۇتۇپ خوجىنى «ئۆز ئاتام» دەپ، ئۆزىنىڭ قۇلىقىنى تۇتتى. ئۇ ئاي پەردىسىمۇ پەردە سىرتىدا تۇرۇپ، كەمىنەرنىڭ ئىزى ھار قىلغان ھالدا، يەرنى سۆيۈپ، ئەپسۇ سورىدى. چەكسىز مېھرى - مۇھەببەتلەرنى ئىزھار قىلىپ، خوجىنى ئاتا تۇتتى. قىزنى «سىڭلىم» دەپ، ھېسابسىز ئىلتىپات ۋە چەكسىز ئېتىقادلارنى نامايىش قىلدى. ئۇ پەرى پادىشاھتىن خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن، شۇ دىياردا ئورۇنلاشتى. سودىگەر خوجا ئۇ يەردە جەننەت كەبى بىر باخچا ياساپ، ئۇنى زىننەتلىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە راۋاقللىرى پەسەلەكتەك يۈكسەك بىر بۈيۈك قەسىر ياسىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇ بەخت - سائادەت يۇلتۇزىنىڭ تائەت - ئىبادەت قىلىشى ئۈچۈن بىر ھۇجرا ياساپ بەردى. ئىساي گۈزەل شۇ ھوجىرا ئىچىدە ھەر كۈنى تاڭ ئاتقۇچە يىغلاپ، تەڭرىدىن ئۈمىد كۈتۈپ مۇناجات قىلاتتى. لېكىن بۇ ئەھۋالنى ھېچ كىشىگە بىلدۈرمەيتتى، باشقىلارمۇ زادى بىلەلمەيتتى. تاڭ ئېتىش بىلەنلا يەنە سازنى قولغا ئېلىپ، ئىشتىياق قوزغاتقۇچى ۋە جۈدالىقنى ئەسلىتكۈچى مۇڭلۇق ئاۋازلىرى

پادىشاھ بۇ سۆزلەرگە قايىمىل بولمىدى. ئارىدا نۇرغۇن تالاش - تارتىش ۋە غۇلغۇللار بولدى. شاھ سودىگەر خوجىنى گام تەھدىت بىلەن قورقۇتسا، گامى مۇلايىملىق شېرىن، چىرايلىق سۆزلەرنى قىلىپ قايىل قىلماقچى بولاتتى. سودىگەر زادى ماقۇل بولغىلى ئۈنىمىدى. پادىشاھ ئۆزىنىڭ ئىشىق ئالدىدا يېڭىلىپ ھالاك بولىدىغانلىقىنى بىلدى. شۇڭا ئۇ غەزەپ ۋە زۇلۇم قىلغۇچى تەبىئىتىنى ئاشكارا قىلدى. ئۇ ئاي يۈزلۈك گۈزەلنى دەرھال ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. بىر قانچە ياشاۋۇل شاھنىڭ پەرمىنى بويىچە خوجىنىڭ تۇرار جايىغا يېتىپ باردى - دە، ئۇ ھۈرنى مەپىسى بىلەن قوشۇپ شاھنىڭ سارىيىغا ئېلىپ كەلدى. قەسىر ئىچىگە ئەكىرىپ، شاھنىڭ مەخسۇس ھەرمىگە ئورۇنلاشتۇردى. شاھ ھەر خىل بۇزۇق خىياللارنى قىلىپ، ئۇ سەنەم ئورۇنلاشقان ئۆيگە يېتىپ كەلدى. بۇ ئەھۋالنى سەزگەن قىز قولغا سازىنى ئېلىپ چېلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ مۇڭلۇق مۇقاملىرىنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ پۇت - قوللىرى بەلكى پۈتۈن بەدەنلىرى بوغۇشۇپ كەتتى. ئۆزى تۇرغان ئورۇندىن قەسىر قىلالىدى. ئاندىن بارا - بارا ھالسىزلىنىپ يىقىلدى - دە، ھوشىدىن كەتتى. شاھنىڭ باشقا نۆكەرلىرىمۇ بۇ ئاۋاز قۇلىقىغا يېتىش بىلەنلا ئويقۇسىراپ يىقىلدى. شاھ پۈتكۈل خەلقى بىلەن ئويغىنىپ، ھەيرانلىق ئىچىدە كۆزلىرىنى ئاچقىنىدا، ئوردا ئىچىدە نەمۇ قام ساداسى، نەمۇ قامچىدىن ھېچ ئەسەر يوق ئىدى. ئۇلار بۇ شوخ گۈلچېمەرەنى يەنە ئېلىپ كېلىشتى. ئۇ ئاي يۈزلۈك يەنە مۇقام باشلىغانىدى، ھەممىسى كۆزلىرىنى يۇمۇشقان ھالدا بېھوش بولۇپ يىقىلدى.

بىلەن ناۋا قىلاتتى. كىشىلەر بۇ سادالارنى ئاڭلاپ، توختىماستىن زار-زار يىغلايتتى. ئۇنىڭ خۇش ناۋاسى بىلەن تاشتەك كۆڭۈللەرمۇ ئېرىپ، شامدەك كۆيەتتى. كۈندۈز كەچ بولۇش بىلەنلا ئۇ ھۇر يەنە تائەتكە يۈزلىنىپ، ئىستىقامەت قىلاتتى. پەردە سىرتىدىكىلەرنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئاھ چېكىش ۋە نالە-پىغان قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. پادىشاھمۇ توپا-تۇپراق بولغان ھالدا ئۇلار ئارىسىدىن ئورۇن ئالغانىدى. شاھ بۇ غارايمىپ نەغمە-ئاۋالارنى ئاڭلىغىنىدا، ئۆزىنى ئۇنتۇپ، ئەقىل-ھوشىدىن پۈتۈنلەي بىگانە بولاتتى. سود-گەر خوجا ھەركۈنلۈكى مېھماندارچىلىق داستانخانلىرىنى ئېچىپ، يۈزلىگەن تەكەل-لىۇپلار بىلەن، مەردلىك ۋە ساخاۋەتلىرىنى ئىزھار قىلىپ، شاھنى كاتتا-كاتتا زىيا-پەتلەر بىلەن ئۇزىتىپ تۇراتتى. شاھ بىلەن كېيىن زەكتىن ئىبارەت بۇ ئىككى ئاجايىپ پەرزەنت، خوجىنىڭ دەسمايىسىگە شۇ يوسۇندا نۇقسان يەتكۈزۈپ تۇراتتى.

مەنىمۇ ئاشۇ شەھەرنىڭ نەغمىچىسى ئىدىم. بەزمىلەردە نەغمە-ئاۋا قىلاتتىم. مەئىشەتلىرىم ۋە تىرىكچىلىكىم ساز چېلىش، نەغمە-ئاۋا قىلىش بىلەن ئوتتەتتى. ئۇ ئاي يۈزلۈك پەرنىڭ نەغمە ساداسى ئاشكارا بولۇش بىلەنلا، مېنىڭ ھېچ ئېيتىپا-رەم قالمىدى. پادىشاھ باشلىق ھەممە خالايقنىڭ ماڭا بولغان ئىلتىپات رىشتىلىرى ئۇزۇلدى. تىرىكچىلىكىم ۋە تاپاۋ-تىم قىيىنلاشتى. خۇسۇسەن نەغمە-ئاۋا ئىشلىرىم بىردىنلا توختاپ قالدى. ئاخىر مەن ئۆز ئىشىمغا شۇنداق ئىلاج قىلدىمكى، كاپۇرنى چېنىمنىڭ بارىچە ئىستېمال قىلىپ، ئۆزۈمدىن ئەزلىك ھارارىتىمنى

بىلەن ناۋا قىلاتتى. ئاندىن خوجىنىڭ دەرگاھىغا قەدەم قويدۇم. خوجا ئۇ مەھۋەشنىڭ ھەربىگە كىرىپ ئولتۇرۇشى بىلەنلا، يىراقتىن پەرياد قىلدىم. خوجا مېنى چاقىرىپ:

— نېمە ئۈچۈن بۇنداق نالە-پەر-ياد چېكىسەن، ساڭا كىمدىن زۇلۇم يەتتى؟ — دەپ سورىدى.

خوجىنىڭ ئۇ ھۇر سۈپەت قىزىمۇ يېنىدا ئولتۇرغان ئىكەن. مەن ئۇلارغا جاۋاب بېرىپ:

— ماڭا بۇ زۇلۇم سەندىن ۋە سېنىڭ قىزىڭدىن يەتتى، — دېدىم.

— ھەي جاپاكەش بىچارە، — دېدى ئۇلار تەڭلا ئېتىراز بىلىدۇرۇپ، — بىزگە تۆھمەت قىلمىغىن. بىزنىڭ ئۆرپ-ئادىتىمىزدە ھېچقانداق كىشىگە زۇلۇم قىلىش يوق. سەن يېڭىلىشىپ، بىزنى باشقا كىشىلەرگە ئوخشىتىپ، خاتا گۇمان قىلغان ئوخشايسەن.

— ئۇنداق ئەمەس، — دېدىم مەن، — ئىككىڭلارنىڭ قىلغان، — ئەتكەنلىرىنى بىر-بىرلەپ بايان قىلىپ، ئاندىن سۆزۈمنى ئاخىرلاشتۇرىمەن. ئەگەر ئىنساپ بىلەن قايىل بولساڭلار، مېنىڭ ئىشىمغا چارە قىلىڭلار. ئەگەردە ئىھتىقانلىرىم يالغان بولۇپ قالسا، سۆزۈمنى رەت قىلىڭلار.

ئۇلار:

— ئېيتتىن، — دېدى.

مەن دۇئاغا قول كۆتۈرگەن ھالدا، ئۆز ئەھۋالىمنى ئالدىرىماي، تەمىتىرىمەي بايان قىلدىم. خوجا ۋە ئۇنىڭ لالە يۈز-لۈك قىزى كۈلۈمسىرىگەن ھالدا سۆزۈمگە قايىل بولدى. مەن سۆزۈمنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئۆزۈمنىڭ مۇراد-مەقسىتىمنى مۇنداق ئىزھار قىلدىم:

بولساڭغۇ، — دېدى خوجا ئوي — خيالغا پاتقان ھالدا، — سېنى يېمەك — ئىچمەك ھەم بارلىق خەرج — خىراجەتتىن غەمىسىز قىلىمىز. لېكىن بىر مۇشكۈل ئىش بار. بۇ مۇشكۈلچىلىك شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، سەن بۇ گۈل-يۈزلۈك سەرۋىنىڭ يېنىدا بىرگە تۇرۇپ، خىزمىتىنى قىلالمايسەن. چۈنكى سەن ئۇنىڭغا نامەھرىمەن.

مەن جوجىنىڭ بۇ ئۆزىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ ئەھۋالىنى تولۇق بايان قىلىدىم: —

— بۇ ئىشتىن خاتىرجەم بولغايىمىز، دېدىم مەن ئۇنىڭغا، — نەخىمە — ناۋا ئۆگىنىشنىڭ ئۈمىدىدە ئۆزۈمنى ئەيىبنەك قىلىدىم. ئۆزۈمدىن ئەزەلدىن پۈتۈنلەي يوق قاتتىم. مەن ئەمدى ئەر ئەمەس بولىدۇم. شۇنى بىلىشكە يېتىمىدىم، مەن كاپۇر يەپ، ئۆزۈمدىن ئەر كەلسەك ھاۋايۇ ھەۋەسلىرىنى يىراق قىلىدىم. چۈنكى بۇ پاك ھۈرنىڭ پەردىسى لىرىمۇ كاپۇر رەڭگىدەدۇر. مەنمۇ ئۆزۈمنى ئۇنىڭ پەردىسى بىلەن بىر خىل زەڭگەدە قىلىپ، ئاندىن بۇ يەرگە كەلدىم. شۇڭا مېنى نامەھرىم بىلىمەستىن، بەلكى مەھرىم بىلىگەيسىمىز. بۇ پەردىنى مەندىن يىراق قىلغايىمىز. مەن سىزنىڭ ئادىدى چاڭرىڭلار بولاي، مېنىڭ ئىسمىمۇ بۈگۈندىن باشلاپ كاپۇر بولسۇن.

بۇ سۆزلىرىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، سودىگەر خوجا بىلەن ئاي يۈزلۈك سەرۋى ھەيرانۇ — ھەس قالىدى. ئۇلار تۇمۇرۇمنى تۇتۇپ، تىڭشاپ باققانىدى، ئېيتقانلىرىمنىڭ ھەممىسى راست ئىكەنلىكى ئايان بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ماڭا ۋە مېنىڭ بۇ ئىشىمغا ئېچىنىپ بىر پەس بىر ئارام بولۇشتى. ئاخىرى ئىككى كۈنلىكى

— مەن تاكى ھايات بولساملا، سىلەر — نىڭ دەرگاھىڭلاردىن بېشىمنى كۆتەرمەي خىزمەت قىلىپ، كۈنۈمنى ئالسام دەيمەن. چۈنكى مېنىڭ نەخىمە — ناۋادىن باشقا ئىشىم يوق. بۇنىڭدىن باشقا ئىش قولۇمدىن كەلمەيدۇ. مېنىڭ روھىمنىڭ قۇۋۋىتى مۇشۇ ھۇر سۈپەت قىزنىڭ ئاۋازىدۇر. يەنە شۇنىمۇ ھەۋەس قىلىمەنكى، مەن نەخىمە ئىلىمىدىن تەلىم ئېلىپ، بۇ ھۈرنىڭ كارامەت كۆرسەتكۈچى ھۈنەرلىرىدىن بىرىدىن بىرىنى بولسىمۇ ئۈگەنسەم دەيمەن. ئەگەر ئۆمرۈم نۇھنىڭ ئۆمرىدەك ئۇزۇن بولغان تەقدىردىمۇ، مۇشۇ ئاجىزلىقىم بىلەن مۇزىكىغا ئائىت خىزمەتلىرىڭلاردا ئىمكان قەدەر ئاجىز كەلمەيمەن. چۈنكى مەن بۇ ھۈنەر — دەمۇشۇ پەرىشتىدىن ئۆزگە ھېچكىمگە شاگىرت ئەمەسمەن. بۇ يۇرتتا مۇزىكا ئىلىمىنى پۇختا ئىگىلەپ، كامىل ۋە مۇكەممەل بولغانلىقى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئادەتتىكى شاگىرتلىرىم ئىدى. ئەپلاتۇندەك بۈيۈك ۋە ماھىر نەخىمەچىلەرمۇ مېنىڭ قېشىمدا ناھايىتى ئاجىز ئىدى. بىراق ئەمدى سىلەرنىڭ ئىشىڭلار ئاشكارا بولۇش بىلەنلا مېنىڭ تىلىم تۇتۇلدى. چۈنكى ھەر قېتىم سىلەرنىڭ نەخىمەڭلەر ناۋاغا كېلىش بىلەنلا، خەلق جان بېرىشەكتە. بۇنداق تەسىرلىك ئاۋاز بىلەن ساز ئالدىدا مېنىڭ ئىشىم تولۇمۇ لايىقەتسىزدۇر.

ئۇلار مېنىڭ شۇ قەدەر ئاجىزلىقىم ۋە خارلىقىمنى كۆرۈپ، كۆڭۈللىرىگە نالە — زارىم تەسىر قىلدى. مۇلايىملىق بىلەن كۆڭلۈمگە تەسكىن بېرىپ، ئەھۋالىمغا چارە قىلماقچى بولدى. — بىزگە يارۇ — بۇرادەر ھەم غەمگۈزار

ئۈچۈن ئەمگە چۆكۈپ، مەجنۇنلۇق قىلىپ
 ۋېتەنپەتتۇ. ئۇنىڭ ئىچىگە ھىجران تىكەنلىرى
 قالدغىنىدا نەغمە ئاۋازى بىلەن ئۇنى سىر-
 تىغا چىقىراتتى. كېچە ياكى كۈندۈزى
 بىرەر دەم نەغمە ئاۋازلىرىنى چىقارمىسا، ئى-
 چىدىكى ئىشقا يانغىنلىرى جىسمىنى ئۆر-
 تەيتتى. بۇ خىل ھالىتىنى كۆرگەن مەدە،
 ئۇنىڭ سىرىنى بىلىپ بېقىشىنى ئارزۇ قى-
 لاتتىم. ئۇنىڭغا كۆپ تەرەپتىن سۆزلەيت-
 تىم ۋە تەسەللىمىلەرنى قىلاتتىم. ھەر
 خىل، ھەر قىسمىدىكى ياخشى - يامان ئىش-
 لارنى بايان قىلىپ، ئۇنى ئۆزۈمگە رام
 قىلاتتىم، تەبىئىيىتىگە ئارام بېرەتتىم.
 بىر كۈنى ئاشۇ خىل ھالەتتە ئولتۇ-
 رۇپ، ئۇنىڭغا:

— ھەي ئاي يىۈزلۈك پەرى، ئۇلۇغ
 تەڭرى سېنى ھەمىشە خۇشال تۇتسۇن.
 خاتىرىڭ غەم - قايغۇدىن يىراق، راھىتىڭ
 ھەردەمقىدىن ياخشىراق بولسۇن. بىر مۇش
 كۈل ئىشىم بار ئىدى، سەندىن سوراي
 دېگەن ئىدىم، — دېدىم.

— سورىغىن، — دېدى ئۇ ماڭا.
 مەن دەرھال سۆزۈمنى باشلىدىم:

— نەچچە ۋاقىتلاردىن بېرى مەن
 ساڭا خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن. مەن
 ھەمىشە گاھ خۇشال، گاھى مالال بولغان
 ھالدا، سېنىڭ ئەھۋالىڭنى كۆزىتىپ كېلىپ-
 ۋاتىمەن. كۆڭلۈمنى ھەر تەرەپكە يۈگۈر-
 تۈپ باقتىم. مەلۇم بولدىكى، سېنىڭ بىر
 مەخپىي غېمىڭ بار. ئۇ غەمدىن چېنىنىڭغا
 تىكەنلەر سانجىلماقتا. بۇنىڭ سەۋەبى بىر
 كىشىنىڭ ئىشقى - مۇھەببىتىدىن ئىبارەت.
 سەن ئېھتىمال ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قاپ-
 سەن. ئۇنىڭ پۇرقتىدىن غەمگە چېتىلىپسەن،
 ھىجران جاراھەتلىرىگە گىرىپتار بولۇپسەن.

چەكسىز ئىلتىپات ۋە ھېسابسىز خۇش
 خۇيلۇق بىلەن مېنى خىزمەتكارلىققا قوبۇل
 قىلىشتى. خىزمەت دېگەننى شۇنداق قىل-
 دىمىكى، ھەر ئىككىلىمىزنىڭ نەزەردىن
 ئۆتتۈم. گاھ پەردە سىرتىدا خوجىغا ھە-
 دەم بولسام، گاھى پەردە ئىچىدە ئۇ ئاي
 يۈزلۈككە مەھرەم بولاتتىم. ھەر بىر قىل-
 خان ئىشلىرىم ئۈچۈن ماڭا ئۇلاردىن كۆپ
 ئىلتىپات ۋە شەپقەتلەر يېتەتتى.

ئۇ ئاي يۈزلۈك نەغمە تۈزگەندە مې-
 نى ھەيرانلىق باساتتى. چۈنكى ئۇ سازغا
 تەڭكەش قىلىپ، جانلارنى لەرزىگە سالغۇ-
 چى مۇڭلۇق بېيىتلارنى ئوقۇيتتى. ئۇنىڭ
 ناخشىلىرى پۈتۈنلەي ھىجران ئازابلىرى،
 جۇدالىق كۈلپەتلىرى بىلەن تولغانىدى.
 ئۇ ناخشا ئېيتىپ، ساز چېلىۋېتىپ، يەنە
 ئاشىقلارچە نالە - پىغانلار چېكىتتى. مەن
 بۇنى خىلىۋەت پەردە ئىچىدە ئاڭلاپ تۇ-
 راتتىم. ئۇ يوشۇرۇن ھالىدا يىغلايتتى.
 قانداقتۇر بىر غەم - ھەسرەت بىلەن ناھا-
 يىتى كۆپ بىئارام بولاتتى. پەردە ئىچىدە
 ئۇنىڭغا مەندىن باشقا ھەمراھ يوق ئىدى.
 ئۇ ھەرقانداق ئىشنى خىيال قىلسا، مەن
 دىن سوراپىتتى. بىلىگەنمەچچە راستى بىلەن
 جاۋاب بېرەتتىم. كېچىلەردە ئۇ يىغۇسى
 كەلمىسە ماڭا:

— ئەپسانە ئېيتىپ بەرگىن، —
 دەيتتى.

مەنمۇ جۇدالىق ۋە ھىجران قىسمىت-
 لىرىدىن ئەپسانە سۆزلەيتتىم. بۇنداق ئەپ-
 سانلارنى ئاڭلىغىنىدا ئۇ جاھاننىڭ يېڭا-
 نىسى يېغىدىن ئۆزىنى تۇتالماش ئىدى.
 مەن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان كۆزىتىپ،
 دىققەت بىلەن مۇلاھىزە قىلىپ باقتىم.
 بىلىدىمكى، ئۇ بىر پەرى سۆزۈپ يىگىت

بىلەنلا، بۇ يەردىن كەتسەن، بۇ دىياردا، ياق، بەلكى بۇ مەملىكەتنىڭ قارىسى كۆرۈنىدىغان يەردىمۇ تۇرمىغىن.

بۇ سۆزلەردىن ماڭا قورقۇنۇپ، ۋەھىمە پەيدا بولدى. جېنىمنىڭ ۋەشۋەسى بىلەن قالدۇم. بىر نەچچە كۈنگىچە خەمگە چۈكۈپ يۈردۈم، كۆڭلۈم ھېچ ئارامغا چۈشمەيۋاتاتتى. كۆڭلۈمنى خەم - ئەندىشە، مېڭەمنى خىيال ۋە چىگىش ئوي - پىكىر - لەر قاپلاپ كەتتى. سەۋر تاقىتىم پۇتۇپ، بەلكى ئىختىيارسىمۇ قولۇمدىن كەتتى. ئاخىر خىسلۈۋەتتە پۇرسەت تېپىپ، دۇئاغا قول كۆتۈرگەن ھالدا يەنە شۇ ماجىرانى باشلىدىم:

— مەن مۇشۇ پىكىر - خىيال بىلەن سەۋدايى بولۇپ قالدۇم. ئەمدى ماڭا شەپقەت قىلىپ سىزنىڭ ئىپتىتىڭىز، ئاندىن قەيەرگە دېسەڭ، شۇ تەرەپكە بېشىمنى ئېلىپ كېتىمەن، — دېدىم.

ئەللىسىمە، ئۇ ئاي يۈزلۈك پەرى سۆزۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ئاجايىپ ئىش، سەن ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ بالايىئىپات نىلەۋاتىمەن. ئۇنداق بولسا، ماڭا بۇ شەھەردە تۇرماسلىققا ۋەدە بەرگەن، بېشىڭنى ئېلىپ كېتىشكە قەسەم يات قىلغىن، — دېدى.

مەنمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، بۇيرۇغىنى بويىچە ۋەدە بەردىم. ئۇ گۈل چېپرەننىڭ كۆڭلىدە ۋەھىمە قالمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئەپسانىسىنى باشلىدى:

— مېنىڭ خەمكىنلىكىمنى بىلىدىك. بۇ خەمنى سورىساڭ، بۇ ۋەقەنى باشتىن باشلىشىڭغا توغرا كېلىدۇ. ئۇنداق قىلىسام، سىز تولۇق يېشىلىمەيدۇ.

ئۇنىڭ دەرد - ئەلەملىرى جېنىڭغا پاتقانلىقتىن، ھەمىشە خەمكىن يۈرۈشىنى ئۆزۈڭگە دەستۇر قىلىۋاپسەن. شۇ سەۋەبىتىن ناخشا - مۇزىكا بىلەن كۆپ مەشىغۇل بولىسەن. نەغمە باھانىسى بىلەن نالە - زار قىلىپ، ئىچكى دەردلىرىڭنى بايان قىلىسەن. خەستە كۆڭلۈڭنى شۇ ئارقىلىق خەم - قاينۇدىن خالى قىلماقچى بولىسەن. بۇ خەم - ئەلەملىرىڭنى ماڭا ئېيتىپ، سىزنىڭ ئاشكارا قىلىساڭ، مەن ئۇنى ئۆلمۈم بويى ھېچقانداق كېشىگە ئېيتىماس ئىدىم. بىراق بۇ دەردلىرىڭگە داۋا ئىزدەپ، ھاجىتىڭنى راۋا قىلسام ئەجەب ئەمەس ئىدى.

ئۇ گۈل يۈزلۈك سەنەم بۇ سۆزلىرىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىردەم ئوي - خىيالغا چۈككەن ھالدا جىمجىت ئولتۇرۇپ كەتتى. بىرھازادىن كېيىن باش كۆتۈرۈپ، سۆز ئۆلچىلىرىنى چاچتى.

— سېنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىڭ، — دېدى ئۇ ماڭا جاۋابەن، — ھەقىقەتتىن يىراق ئەمەس. راست سۆزلىمەكتىن باشقا گەپ ياخشى ئەمەس. ساڭا مەلۇم بولغان ئىشلىرىمنى سۆزلەپ يۈرۈش ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن نامۇۋاپىق، سېنىڭ سورىمىقىڭمۇ نالايىق ئىشتۇر. چۈنكى بۇنى ئاڭلاشتىن ساڭا ھېچبىر پايدا يوق، ئەمما، بۇ ئىشتىن ماڭا يۈز مىڭلىغان بالا - قازالارنىڭ يۈزلىنىش ئېھتىمالى بار. ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى كۆڭلۈڭ تۇيغان ئىكەن، ئۇنى يەنە سوراپ يۈرۈشۈڭ ھاجەتسىز ئىدى. خەيرىيەت، سوراپ قالدىڭ. ئەمدى سەن مېنىڭ بۇ سىزلىرىمنى بىلىمە كىچى بولساڭ، ئىككى ئىشنىڭ بىرىنى قوبۇل قىلغىن. ياكى بۇ سىزنى ئېنىقلاشتىن ۋاز كەچكىن، ياكى بولمىسا، بۇ سىزنى بىلىش

سېتىۋالغان كېيىمىزنىكى ئىدى
 دىم، خوجىنىڭ پەرزەنتى
 بولمىغاچقا، مېنى «قىزىم»
 دەپ، ئورنۇمنى ئۆستۈرۈپ
 قوياتتى. لېكىن مەن يەنە
 مۇڭلۇق ئاۋازىم بىلەن ناخ
 شا ئېيتىپ، مۇقام توۋلايدى
 تىتىم. خوجا بۇنى بىلىپ،
 مۇزىكا ئىلمىگە ماھىر بىر-
 ئانچە ھۆكۈمانى چاقىرتىپ
 كەلدى. نەغمە - ناۋانىڭ
 پۈتكۈل ماھارەتلىرى ئۇ-
 لاردىن تولۇق نامايەن بو-
 لۇپ تۇراتتى. خوجا ئۇلار-
 نى ئۆيگە ئېلىپ كەلگەندىن
 كېيىن ناھايىتى
 كۆپ ئىززەت - ئىكراملارنى
 قىلىپ، نۇرغۇن ياخشىلىق
 ۋە ساخاۋەتلەرنى كۆرسەت-
 تى ئۇلار كېيىن - كۈندۈز-
 تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ
 تىپ ماڭا ئۆگىتىشكە
 كىرىشتى. مۇزىكا ئىلمى
 ئاخىرى مېنىڭ كەسپىمگە ئايلاندى.
 بۇ جەھەتتە مەندە كامالەت ھاسىل بولدى.
 ناخشا - مۇزىكىغا شۇقەدەر ماھىر بولدۇمكى،
 خالايمىنى گاھ كۈلدۈرۈپ، گاھ يىغلىتاتتىم.
 ئاۋازىمنىڭ ئەكس سادالىرى جاھان-
 دا، بەلكى ئاسمانلاردا ياڭرايتتى. ئۇنىڭ
 ئۈستىگە بىقىياس ۋە چەكسىز گۈزەل
 ھۆسن - جامالى نامايان بولۇشقا باشلىدى.
 شۇ سەۋەبتىن شۆھرەت ئۈستىگە شۆھرەت
 قازىنىپ كەتتىم. بىناچە ئەمەلدارلار ۋە
 ھەشمەتلىك ئۇلۇغ كىشىلەر: «پالان سو-
 دىگەر خوجىنىڭ ھۆسن - جامالدا ۋە ناخشا-

ئاڭلىغىنىكى، مېنىڭ ئەسلى يۇرتۇم چىن
 مەملىكىتى ئىدى. نەچچە مۇددەت
 ئۇ يەردە ئۆمرۈم خاتىرجەم ئۆتكەندى.
 تەڭرىنىڭ تەقدىرى بىلەن چىن ئېلىدە
 ئىككى خان بىر - بىرىگە لەشكەر تارتىشىپ،
 ئۇرۇش قىلدى. شۇ قالايمىقانچىلىق تۈپەي-
 لىدىن بالىلىق مەزگىلىمدە بىرىمىنىڭ
 قولىغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالدىم. ئۇ كىشى
 مېنى سېتىش قارارىغا كەلدى. شۇ چاغدا
 مۇشۇ سودىگەر خوجا ماڭا خېرىدار بولۇپ، سې-
 تىۋالدى. شۇندىن باشلاپ مەن ئۇنىڭ
 چۆرىسى بولدۇم. گەرچە ئۇ مېنى قانچە
 ئەزىزلىسىمۇ، بىراق مەن ئۇنىڭ يەنىلا

ئاخىرى مېنى شاھىنشاھنىڭ ھۇزۇرىغا يەتكۈزدى. بۇ خۇددى ئۇنچىنىڭ دەرياغا، زەررىچىنىڭ قۇياشقا قوشۇلغىنىدەك ئىشى بولدى. شاھ مېنى ئېلىپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ مەرتىۋىسىنى كۆتۈرۈپ، ئالەم ئەھلى ئارىسىدا ھېچ نېمىدىن بىھاجەت قىلدى. مېنى جەننەت ھۇجرىسىدەك ئالىي بىر ھۇجرىغا ئورۇنلاشتۇردى. ماڭا شۇ قەدەر مېھرىبان بولدىكى، مەنىسىز ئۇنىڭغا يورۇق ئالەم قاراڭغۇ بولۇپ تۇيۇلاتتى. بۇ جامالىم ئۇنىڭ ئۆمۈر-مېۋىسى ئىدى. ئىسلىمىدىن مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشەتتى. لېكىن ئۇنىڭ تەبىئىتى شىكار ۋە ئىشرەت قىلىش بىلەن سەھرا ۋە لالسىزارلاردا سەپلە قىلىشقا ئادەتلەنگەنىدى. تاغۇ-دەشتلەردە ئات چاپتۇرۇپ يۈرۈپ، قۇلۇنلارنىڭ بويىنىغا سىرتماق سالاتتى. ئوۋ ھايۋانلىرى قەيەردە يولۇقسا، شۇ يەردىلا ئۇنى لالە رەڭگىدە قىلاتتى، شىكار قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ قېنىدىن يەر يىغۇزىنى لالسىزارغا ئايلاندۇرۇۋېتەتتى. لالسىزارلاردا شىكار كاۋاپلىرىنى تەييار قىلىپ، بەزمە تۈزۈپ، لالە رەڭلىك شارابلارنى ئىچەتتى. شاھ خاھ سەھرادا بولسۇن، خاھى شەھەر ئىچىدە بولسۇن، مەن بولىسام، بىر پەسىمۇ ئارام ئالمايتتى، خاتىرجەم بولمايتتى. مەن ھەمراھ بولىمىسام، ھېچ يەرگە چىقمايتتى، ناۋا قىلىمىسام، بىر جام شارابمۇ ئىچمەيتتى. قەيەردە نەزمە قىلسام، ئۇنىڭ ئادىتى ئاھ چېكىپ، جان پىدا قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. دەشتلەردە سەپلە قىلغاندا بولسۇن ياكى شەھەردە خىلۋەتتە ئولتۇرۇپ، ئارام ئالغان چاغدا بولسۇن، جامالىمىدىن بىردەممۇ كۆزۈمنى ئۆزمەيتتى، ئىسلىمىدىن بىر نەپەسىمۇ ئايرىلمايتتى. ئاقىۋەتتە ئۇ شەھەنشاھ مېنىڭ

ھۇزۇرىدا تەڭگىدىشى يوق بىر كېيىنچە كى بار ئىكەن» دېگەن خەۋەرلەرنى ئاڭلاشتى. ئۇلار مال-دۇنيا ۋە خەزىنىلىرىنى تۆكۈپ، مېنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن خېرىدار بولۇشتى. خوجا مېنى «پەرزەنتىم» دەپ تۇرۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن كېيىنچە قاتارىدا خېرىدارغا سالماقتا ئىدى. ئۇ خېرىدارلار كۆپەيگەنلىكىنى كۆرگەنسىمۇ، بازىرىمىنى ۋە نەرقىمىنى ئۆستۈرۋەردى. شۇنداق قىلىپ چىن مەملىكىتىگە بىر غوغا چۈشتى. ھەر كىشىنىڭ يېشىدا بىر ئىشقى سوداسى پەيدا بولدى.

ئەلقسىسە، چىن مەملىكىتىدە بىر ئاچايىپ نەققاش بار ئىدى. ئۇ خۇددى تەقدىر نەققاشىدەك پۈتكۈل جاھانغا مەشھۇر ئىدى. رەسىم سىزىشتا ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيتتى. ئۇنىڭ ئىسمىنى مانى دېيىشەتتى. ئۇ كىشى مېنىڭ رەسىمىمنى سىزىۋېلىپ، سەپەرگە چىقىپتۇ. ئاندىن ئۇ نەسۋىرىي سۈرىتىمنى بىر شاھىنشاھقا كۆرسىتىپتۇ. پۈتكۈل جاھان مەملىكىتىنىڭ شاھلىرى ئۇ پادىشاھنىڭ دەرياگاھىدا چاكارلاردەك تۇرۇشاتتى. ئۇ شاھ سۈرىتىمنى كۆرۈپ ماڭا مايىل، بەلكى شەيدا بولۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر قانچە دىيانەتلىك كىشىنى تېپىپ، چىن مەملىكىتىگە ئەۋەتتى. ئۇلار مەنىدەك بىر ئاددىي كېيىنچە كىشى سېتىۋېلىش ئۈچۈن چۇقان-سۈرەن سېلىشتى. كەلگەن ئەلچىلەر خوجىنىڭ مەسجەزىگە قاراپ تۇرۇپ، نەرخىمنى چىن مەملىكىتىنىڭ نەچچە يىللىق باج-خىراجىتىگە توختىتىپ، ئۇنى خوجىغا تاپشۇردى. ئاندىن مېنى ئېلىپ، خۇشال ھالدا قايتىشتى. ئۇلار ئىككى كۈن ماڭدىغان مەنزىلەرنى بىر كۈندە بېسىپ،

ئۇنىڭ قولغا ئىشكەل سېلىپ، يەنە بىر ئوق بىلەن ھالاللاپ بوغۇزلىغىن» دېدىم. شاھنىڭ پاك خاتىرى بۇ سۆزۈمنى ئاڭلاش بىلەنلا چۈشىنىپ، ئۇ كىيىمنىڭ ئىككى قولىنى بىر ئوق بىلەنلا تىكىپ ئىشكەل سالدى. ئاندىن نەگىبىر ئېيتىپ، دەرھال يەنە ئوق ئېتىپ بوغۇزلىدى. شۇنداق ئاجايىپ ئىش قىلىدىكى، ئۇنداق قىلىش ھېچقانداق ئادەمزاتنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. ئەسلىدە ئۇنىڭ بۇ ئاجايىپ كارامىتى ئۈچۈن جان پىدا قىلىش كىيىمىگە ئىدى. بىراق پادىشاھ ماڭسا: «دېگىنىڭدەك قىلىدىمۇ؟» دېگەندە، مەن نەلۋە بەختىم قارىلىقتىن، ئەقلىمدىن ئادەشپ، جاھىلىلىق تەرىپىگە يۈزلىنىپتىمەن. تەن بەرمەستىن بېھۋەدە ۋە بىمەنە مازاق گەپلەرنى قىلىپ، ئالچىپتىمەن. ئەگەر شاھ رەھىم قىلىمىغان بولسا، مېنى شۇ يەردە يۈز پارە قىلىپ، ئۆزۈمنى بىلىمەستىن بىلىپ چىقىرىشىغا سازايى قىلىغان بولاتتى. لېكىن يۈز خاتىرىمىنى قىلىپ، ماڭا قەھرى - غەزەپ تېغىنى تەۋرەتمىدى. مەندەك كەم ئەقىلنى ئۆلتۈرمەستىن، بەلكى باغلاشقۇزۇپ «قازاسى يەتكەن بولسا، شۇ يەردە ئۆلۈپ قالسۇن» دەپ، بىر باياۋانغا تاشلاشقۇزۇۋەتتى. ئاندىن قەھرى - غەزەپ ۋە مەستلىك ھالىتىدىلا شەھەر تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. مەن ئاشۇ دەشتى - باياۋاندا قول - پۈتۈم باغلاق ھالدا قېپقالدىم. شۇ تەرىقىدە ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتتى.

ئەلقىسسە، ئۇ سودىگەر خوجا، مېنى ئاۋۋال «پەرزەنتىم» دەپ، كېيىن مېھرىنى ئۇزۇپ، خىتاي مەملىكىتىدە ساتقاندى. مەن ئۇ دىياردىن ئايرىلغاندىن كېيىن، خوجا مېنىڭ پىراقىمدا بىقارار بولۇپ، ئىشتىيا - قىمدا كۆڭلى پەرىشانلىقتا قاپتۇ. شۇڭا ئۇ

ئىشقىمدا شۇ قەدەر مەغلۇپ بولىدىكى، ئۇنىڭ ھاياتلىقتا مەندىن ئۆزگە ھېچ نەرسىگە تەلپى يوق ئىدى. ئىش شۇ دەرد گە بېرىپ يەتتىكى، بارلىق ۋەزىر - ۋۇز - رالار ۋە دۆلەت چوڭلىرى شاھتىن ئۈمىد سىزلىنىشكە باشلىدى. چۈنكى شاھنىڭ ئۇلار بىلەن چاتىشى بولمىدى. ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئالمىدى. كېچە - كۈندۈز مەن بىلەنلا بولۇپ، باشقا ئىشلاردىن كەچتى. شاھ ماڭا قانچىلىك ما - يىل بولغان بولسا، مېنىڭ بۇ خەستە كۆڭ - لۈمۈم ئۇنىڭدىن بەككەك مايىل ئىدى. ئۇنىڭ ۋەسلىنى ئىستەي دېسەم غۇرۇر سەۋە - بىدىن ئىختىيارىم يوق، لېكىن ھىجراندا بولسا بىر نەپەس تۇرۇشقىمۇ سەۋر قارارىم يوق ئىدى. جىسمىدا ئىشتىياق ئوتلىرى شۇ قەدەر تېز ئۇلغايدىكى، ئۇنىڭ شولسى پەلەككە يەتتى. شاھتىن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئىلتىپاتلىرىنى كۆرۈۋەرگەنسىمۇ، مەن بەختى قارا، پېشانەم تەتۈر كېنىزەك مەغرۇرلىنىپ كەتتىم. شاھنىڭ كەمتەر، كىچىك پېتىلىقىنى، مېھرىبانلىقلىرىنى كۆرۈپ، ھەپسىلەمنىڭ يوقلۇقىدىن ئۇنى سىڭىرەلمە - دىم. ھەرقانداق سۆزنى قىلسام، بىلىمەسلىك تىن بېھۋەدە گەپلەرنى قىلاتتىم.

بىر كۈنى مۇنداق ۋەقە يۈز بەردى. مەن شاھ بىلەن شىكاردا ھەمراھ ئىدىم. شاھ مەيپەرەسلىكتىن مەست ئىدى. مەن مەغرۇرلۇق، ئۆز بېشىمچىلىقتىن مەست ئىدىم. شاھ شۇ چاغدا چېپىپ كېتىۋاتقان بىر كىيىمنى كۆرسىتىپ، سول قولغا يايىنى، ئوڭ قولغا ئوقنى ئېلىپ تۇرۇپ: «مەن ھازىر ئاشۇ كىيىم تەرەپكە قارىتىپ ئوق ئۇزىمەن. ئۇنى قانداق ئۆلتۈر دېسەڭ، شۇنداق ئۆل تۇرىمەن» دېدى. مەن: «بىر ئوق بىلەن

ھاڭدۇبىق تۇرۇپ قاپتۇ. شۇ چاغدا خوجى-
 نىڭ بارلىق خىزمەتكارلىرى يۈك - تاق ۋە
 مال - مۈلۈكلەر يۈكلەنگەن ھارۋا، ئات - ئۇ-
 لاغلارنى ھەيدەپ، يىراقتىن يېتىپ كەپ-
 تۇ. ئۇلارنىڭ يىراقتىن قارىسى كۆرۈنۈشى
 بىلەنلا، خوجا ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىر خىزم-
 مەتكارنى ئەۋەتىپ بۇ يەرگە باشلاشقۇزۇپ
 كەپتۇ. بۇ كارۋانلار ئىچىدە ئىلگىرى مېنىڭ
 خىزمەتسىدە بولغان ياكى ماڭا ھەمراھ
 بولغان كېسىنلەرگە بىر قانچىسى بار
 ئىكەن. خوجا ئۇلارنى چاقىرىپ مېنى كۆر-
 سىتىپتۇ ۋە مېنى كۈتۈشكە مەسئۇل قىل-
 لىپ بېكىتىپتۇ. ئۇلار شۇ يەردىلا چۈش-
 كۈن قىلىپ، چىدىر - بارگاھلارنى تېكىپ
 ئورۇنلىشىپتۇ. قىزلار بىر قانچە بەلگىلەرگە
 ئاساسەن مېنى تونۇپ، ھەممىسى ئاھۇ -
 پەرياد چەككەنلىرىچە ئۇن قويۇپ يىغلى-
 شىپتۇ. ياقىلىرىنى يىرتىپ، دەرد - ھەسرەت
 بىلەن ھازا ئېچىپتۇ. پۈتكۈل كارۋان ئەھلى
 يىغى - زارە ئىچىدە بېھوش بولۇشۇپتۇ. سو-
 دىگەر خوجا مېنىڭ بۇ ئاجايىپ ھالىتىمگە ۋە
 غارايىپ قىسمەتتىمگە ھەيران قالغىنىدىن
 سەۋدايى بولۇشقا ئاز قاپتۇ. غەم - ھەسرەت-
 لىرىم ئۈچۈن ھازا ئېچىپ، زار - زار يىغ-
 لاپتۇ. لېكىن ئۇلۇك ياكى تىرىك ئىكەنلى-
 كىمنى تېخىچە پەرەز قىلالماپتۇ. ئۆمرۈم
 قۇياشنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇنداق تېز زى-
 ۋاللىققا يۈز تۇتقانلىقىنى بىلەلمەي، ناھا-
 يىتى بىچارە ھالەتكە چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇ-
 لار ئامالسىز ئاخىر ماڭا نەپىس كېپەنلەرنى
 تەييارلاپ، ئۇ كېپەنگە ئەنئەنە ۋە كاپۇرلار
 چېچىپتۇ. ئاندىن مېنى كېپەنلەپ، خۇش
 بۇي ئىسىرىقلارنى يېقىپ، ئاخىرەتكە
 ئۇزىتىشقا تەييار قىپتۇ. بىتاپ بولغان تې-
 نىمگە ئۇ خۇش پۇراقلار سەۋەبىدىن سېزىم

مېنى كۆرۈش ئۈچۈن خىتاي دىيارىدىن
 يولغا چىقىپتۇ. مەن ئۇزۇمنىڭ ئوساللىقىدىن
 ئاشۇ دەشت ئىچىدە باغلىنىپ ياتقان كۈنى
 بۇ ئانام شۇ دەشتتىن ئىككى مەنزىل يىراق-
 لىقتىكى بىر جايغا چۈشۈپ ھاردۇق ئالغا-
 نىكەن. لېكىن ئۇ مېنى كۆرۈش ئىستىيا-
 قىدا ئۇخلىيالماي، ئاخىر قاراڭغۇ كېچىدە،
 ئېتىنى مىنىپ يول يۈرۈپتۇ. خوجا ئىككى
 خىزمەتكارى بىلەن يولدىن ئېزىپ قاپتۇ.
 باياۋاندا ئايلىنىپ يۈرۈپ، نۇرغۇن جاپا - مۇ-
 شەققەتلەرنى تارتىپتۇ. تۈن كېچىدە مەن
 ياتقان يەرگە يېقىن كېلىپ قالغاندا، خو-
 جىنى ئۇيقۇ بېسىپتۇ. ئۇلار ئېتىدىن چۈ-
 شۈپ، شۇ يەردە بىر دەم ئۇخلاپتۇ. ئۇيقۇ-
 دىن كۆز ئاچسا تاڭ يورۇپ، قۇياش چىق-
 قانىكەن. ئۇلار يەنە يولغا چىقىشنى ئوي-
 لاپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ. قارىسا ئۆزلىرى
 تۇرغان ئورۇندىن يۈز قەدەمچە يىراقتا بىر
 قارا نەرسە كۆرۈنۈپتۇ. خوجا ئۇنى كۆرۈپ
 نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىپ باقاي دەپ كەلسە،
 بىر ئاجىز بىچارە قىز ئۆزىنىڭ چاچلىرى
 بىلەن باغلانغان ھالدا ياتقۇدەك. خوجىنىڭ
 ئۇنىڭغا رەھمىسى كېلىپ، باغلاقتىن يې-
 شىش ئۈچۈن قول ئۇزىتىپتۇ. لېكىن، ئۇلۇك
 ياكى تىرىك ئىكەنلىكىنى بىلمەستىن ئىك-
 كىلەنگەن ھالدا يېشىپ كۆرۈپتۇ. خوجا
 ئۇنىڭ بوي - باشلىرىنى ۋە كۆز - قاشلىرىنى
 ماڭا ئوخشىتىپتۇ. دىققەت بىلەن نەزەر
 سالسا، ئۇنىڭ ئايىغىغا چۈشۈپ تۇرغان چاچ-
 لىرىنى، زىنىقنىڭ يېنىدىكى خالىنى كۆرگەن-
 دىن كېيىن، خوجا مېنى رەسمىي تونۇپتۇ.
 دە، بۇ ئەھۋالدىن قاتتىق تەئەججۇپ ۋە
 ھەيرانلىق ئىلكىدە قاپتۇ. خوجا ئۆزىنىڭ
 مەست ياكى ساق ئىكەنلىكىنى، ئۇيقۇدا يا-
 كى ئويغاقلىقىنى بىلەلمەستىن، بىر پەس

پەيدا بولۇپتۇ. زەئىپلىشىپ كەتكەن نېر-
 ۋىلىرىمغا دىماغلىرىم ئارقىلىق خۇش ھىد-
 لىق ماددىلارنىڭ قۇۋۋەتلىرى يېتىپتۇ.
 شۇندىن كېيىن جىسمىمغا نەپەس پەيدا بول-
 خانلىقى مەلۇم بولۇپتۇ. ئۇلار ھايات ئىكەنلى-
 كىمنى بىلىپ، يۈزلىرىنى ئاياغلىرىمغا سۈرتۈپ،
 خۇش بۇي ماددىلارنى دىمغىمغا تۇتۇپتۇ.
 ئۇلار ھەربىرى ئۆزگىچە سۆزلەرنى قىلىپ
 شىپ، مېنىڭ ھەقىقىيىدە تالاش-تارتىش
 قىلىشىۋاتقاندا، مەنمۇ ھوشۇمغا كېلىپ،
 كۆزۈمنى ئاچتىم. ئۇ مېھرىبانلارغا كۆزۈم
 چۈشۈش بىلەنلا:

— بۇ يەردە تۇرماي، بارلىق تىرىش-
 چانلىق ۋە غەيرەت - شىجائىتىڭلارنى ئىشقا
 سېلىپ، دەرھال كۆچۈڭلار. چۈنكى بۇ بايا-
 ۋان بولسا بالايىئاپەت مەنزىلى، يەنى كىشى-
 نى ھالاكەتكە يەتكۈزىدىغان جايدۇر، - دېدىم.
 ئۇلار دەرھال نەرسە - كېرەكلەرنى
 يىغىشتۇرۇپ، يولغا كىردى. مېنى بىر مە-
 پىدە ياتىقۇزۇپ ئېلىپ ماڭدى. ئۇلار گا-
 ھى ئاغزىمغا شەربەتلەرنى تېمىتىپ تېنىم-
 گە قۇۋۋەت، گاھى بۇرنۇمغا خۇش بۇي ھىد-
 لارنى پۇردىتىپ، جېنىمغا راھەت بېغىشلايت-
 تى. شۇ تەرىقىدە ئىككى كېچە - كۈندۈز
 يول ماڭغاندىن كېيىن مىجەزىم سالامەت-
 لىك تەرەپكە قاراپ يۈزلەندى. كارۋانلار
 پۈتۈنلەي ياپىيېشىل ئوت - چۆپىلەر بىلەن
 قاپلانغان بىر كەڭ دالاغا يېتىپ كەلدى.
 بۇلاق سۈيى دالا ئىچىدە ۋىلىقلاپ كۈلگ-
 ۋەنچە ئېقىپ تۇراتتى. ئۇلار شۇ جايدا
 توختاپ ئارام ئالماقچى بولۇشتى. يۈك تاق-
 لارنى چۈشۈرۈپ تۆگە ۋە ئات ئۇلاغلارنى
 سوغىرىپ ئۇنىقا قويۇشتى. سودىگەر
 خوجا بۇلاق بېشىدا بىر چېدىر تىكتۈردى.
 ئۇنى زىپ - زىننەتلەر بىلەن بېزەپ، ئۇنىڭ

ئىچىگە بىر ئېگىز تەخت ئورۇنلاشتۇردى.
 ئۇ تەختنىڭ ئۈستىدە ئورۇن راسلاپ، ماڭا
 ئارامگاھ قىلىپ بەردى. ئاندىن خوجا
 كېلىپ ئالدىمدا ئولتۇرۇپ، باشتىن ئوت-
 كۈزگەن سەرگۈزەشتىلىرىمنى سورىدى. مەن
 بولغان ۋەقەنى تولۇق بايان قىلىدىم. خوجا
 بېشىنى بىردەم چاڭگاللاپ، بىردەم تۆۋەن
 سېلىپ، ناھايىتى پەرىشان بولدى. مەن
 ئۆز ئەھۋالىمنى تەپسىلىي سۆزلەپ بولغان
 دىن كېيىن ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدىم.
 ئۇمۇ ئۆتكەن كۈنلىرىنىڭ ھېكايەتلىرىنى
 بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. بىز زامانە
 غەملىرىگە نەزەر سالماي، تەڭرىنىڭ شاپائىت
 تىگە شۈكرى قىلغان ھالدا ئۇ يەردە ئارام
 ئالغاق ساق بىر كۈن مۇڭداشتۇق. بارلىق
 كەچۈرمىشلىرىمىزنى بايان قىلىپ تۈگەتتۇق.
 — ئەمدى بۇندىن كېيىنكى ئىشىمىز -
 نى قانداق قىلىمىز؟ - دېدىم مەن ئاخىر-
 رىدا، - مەندەك بىر كېيىنزەككە شاھ غەزەپ
 قىلدى. تەڭرىم كۆرۈپ تۇرۇپتۇكى، مېنىڭ
 قىلغان بىئەدەبلىكىمگە ئەسلىدە بۇنىڭدىن
 يۈزىمگە ھەسسە ئارتۇق جازا بەرسىمۇ يەنە ئاز
 ئىدى. ئۆلۈم تىغىنى سۈرۈپ، بېشىمنى
 تېنىمىدىن جۇدا قىلىشىمۇ ھەق ئىدى.
 لېكىن تەڭرى مېنى ئاسراپ، سالامەت
 ساقلاپ قالدى. ھىچكىم بىر ئۆلۈپ بولغان
 كىشىنى ئىككىنچى قېتىم ئۆلتۈرۈمەيدۇ.
 ئەمدى مەن سىلەر راستلىغان كېيىننىمنى
 كىيىپ، شاھنىڭ دەرگاھىغا قاراپ يۈزلەن-
 سەم. ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ: «گۇناھ
 مەندىن ئۆتتى. ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقىمغا كۆزۈم
 يەتكەندى. شاھ مېنى ئادىللىق بىلەن
 جازالاپ، گۇناھىم ئۈچۈن ئۆلۈمگە بۇيرۇدى.
 مانا ئەمدى تەڭرى ماڭا ئىككىنچى قېتىم
 ئاتا قىلغان جېنىمىمنى شاھقا پەيدا قىلىش

پەيدا بولۇپتۇ. زەئىپلىشىپ كەتكەن نېر-
 ۋىلىرىمغا دىماغلىرىم ئارقىلىق خۇش ھىد-
 لىق ماددىلارنىڭ قۇۋۋەتلىرى يېتىپتۇ.
 شۇندىن كېيىن جىسمىمغا نەپەس پەيدا بول-
 خانلىقى مەلۇم بولۇپتۇ. ئۇلار ھايات ئىكەنلى-
 كىمنى بىلىپ، يۈزلىرىنى ئاياغلىرىمغا سۈرتۈپ،
 خۇش بۇي ماددىلارنى دىمغىمغا تۇتۇپتۇ.
 ئۇلار ھەربىرى ئۆزگىچە سۆزلەرنى قىلىپ
 شىپ، مېنىڭ ھەقىقىيىدە تالاش-تارتىش
 قىلىشىۋاتقاندا، مەنمۇ ھوشۇمغا كېلىپ،
 كۆزۈمنى ئاچتىم. ئۇ مېھرىبانلارغا كۆزۈم
 چۈشۈش بىلەنلا:

— بۇ يەردە تۇرماي، بارلىق تىرىش-
 چانلىق ۋە غەيرەت - شىجائىتىڭلارنى ئىشقا
 سېلىپ، دەرھال كۆچۈڭلار. چۈنكى بۇ بايا-
 ۋان بولسا بالايىئاپەت مەنزىلى، يەنى كىشى-
 نى ھالاكەتكە يەتكۈزىدىغان جايدۇر، - دېدىم.
 ئۇلار دەرھال نەرسە - كېرەكلەرنى
 يىغىشتۇرۇپ، يولغا كىردى. مېنى بىر مە-
 پىدە ياتىقۇزۇپ ئېلىپ ماڭدى. ئۇلار گا-
 ھى ئاغزىمغا شەربەتلەرنى تېمىتىپ تېنىم-
 گە قۇۋۋەت، گاھى بۇرنۇمغا خۇش بۇي ھىد-
 لارنى پۇردىتىپ، جېنىمغا راھەت بېغىشلايت-
 تى. شۇ تەرىقىدە ئىككى كېچە - كۈندۈز
 يول ماڭغاندىن كېيىن مىجەزىم سالامەت-
 لىك تەرەپكە قاراپ يۈزلەندى. كارۋانلار
 پۈتۈنلەي ياپىيېشىل ئوت - چۆپىلەر بىلەن
 قاپلانغان بىر كەڭ دالاغا يېتىپ كەلدى.
 بۇلاق سۈيى دالا ئىچىدە ۋىلىقلاپ كۈلگ-
 ۋەنچە ئېقىپ تۇراتتى. ئۇلار شۇ جايدا
 توختاپ ئارام ئالماقچى بولۇشتى. يۈك تاق-
 لارنى چۈشۈرۈپ تۆگە ۋە ئات ئۇلاغلارنى
 سوغىرىپ ئۇنىقا قويۇشتى. سودىگەر
 خوجا بۇلاق بېشىدا بىر چېدىر تىكتۈردى.
 ئۇنى زىپ - زىننەتلەر بىلەن بېزەپ، ئۇنىڭ

شايمان قىلىمىغان بولسا، يەنىلا ئەيىش - ئىشەرت بىلەن شۇغۇللىنىۋېرىدۇ. ئۇنداق ئەھۋال ئاستىدا بارساق جاننى قۇتقۇزماق تەيىن بولىدۇ.

خوجا ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ماڭا ياخشى - يامان ئىشلارنى سۆزلەپ تۈگەتتى. ئاندىن ئۇلارنىڭ مەسلىھىتى خارەزىم شەھىرىگە بېرىشقا قارار تاپتى. يۈك - تاقىلارنى يىغىشتۇرۇپ يولغا چىقىشتۇق. لېكىن شاھ تىن ئايرىلغاندىن بېرى ئۇنىڭ ھىجراندا تىرىك قالماسمەن، دەپ ئويلىدىم. ھىجران ئازا بىدا يۈرۈش بىلەن ئۆلۈمنىڭ ھېچبىر پەرىزى قى يوق. شۇڭا مەن ئۆزۈمنى پۈتۈنلەي ئۆلۈك ھېسابلاپ يۈردىمەن بولىدۇم. شۇ سەۋەبتىن بۇ كېيىنكى ئۆزۈمگە لىباس بىلىپ كىيىشنى لايىق تاپتىم. چۈنكى ئۆلۈك دېگەننىڭ لىباسى كېيەندۇر. ۋىسالدىن مەھرۇم بولغانلىقىم ئۈچۈن كاپۇرنىڭ رەڭگىدە ئاق كىيىندىم. جۇدالىق دەردىدە تېنىم زەئىپلىك شىپ كەتكەچكە، بۇ كېيىنكىگە كاپۇر سېپى پىلىگەندۇر. شۇنداق قىلىپ بۇ دىيارغا كېلىپ قالىدۇق ۋە بۇ شەھەرگە چۈشتۇق. بۇ يەردە مانا ئەمدى سەن مېنىڭ ھەممە ئىشىمدىن خەۋەردار بولۇپ كەتتىڭ. شاھ قا ساقلانغان بۇ ئەقىدەمنى سەن كۆڭۈلنىڭ ھاۋايۇ ھەۋىسىدىن بولغان ئىش دەپ قالىغىن. بۇ ئۇنداق ئىش ئەمەس، بەلكى شاھنىڭ ماڭا بەخش ئەتكەن نازۇ - نېچە تىلىرىگە ۋە مېھرىسىگە مۇھەببىتىگە بولغان ۋاپادارلىق سەۋەبىدىن بولغان ئىش. مەن ساڭا ئۆزۈمنىڭ سىرلىرىنى تولۇق ئاشكارىلاپ بىرلەدۇم. ئەمدى ئۆزۈڭنىڭ ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىپ، بۇ دىياردا تۇرىغىن، بېشىڭنى ئېلىپ باشقا يەرگە كەتكىن.

مەن ئۇنىڭ ھىجران دەردلىرىگە

ئۇچۇن ئېلىپ كەلدىم. ئەگەر مېنى يەنە ئۆلۈمگە بۇيرۇسا، ئۇنىڭ قۇربانى بولمايمەن. ئەگەر شەپقەت قىلىپ ئەپۇ قىلسا، بەندە ئى پەرماندۇرمەن.» دەپ ئەرز قىلىپ، سام، شاھ ئەلۋەتتە بۇ گۇناھىمنى رەھىم قىلىپ كەچۈرۈم قىلىدۇ. بۇ ئىشقا ئەمدى مۇشۇنداق چارە قىلىساق، ئۇ جاھان شاھنىڭ شاپائىتى كەڭ، شۇڭا ئۇ ئەپۇ ۋە كەچۈرۈم رەھىمىيەتلىرىنى كەڭ قورساقلىق بىلەن بېجىرىدۇ.

مەن يۇقىرىقى سۆزلەرنى دېيىشىمگە، خوجا ۋە ئۇنىڭ خىزمەتكارلىرى بىراقلا چۇقان كۆتۈرۈشتى.

— سېنىڭ بۇ خىيالىڭ پۈتۈنلەي خاتادۇر، — دېدى ئۇلار سۈرەن سېپىل شىپ، — ئەقلىڭدىن ئايرىلىپ قالىدىغۇ؟ نېمەنىشقا بۇنداق بەھۇدە خام خىيالىلارنى قىلسەن؟ ياكى سەن جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ؟! شاھ ئۆزى قىلغان بىر ئوۋ ئۈچۈن سېنىڭ قېنىڭنى تىۋكۈرۈشنى راۋا كۆرسە، سېنىڭ يەنە جېنىڭنى بىدا قىلمەن دېگەننىڭ قانداق گەپ بۇ؟! پادىشاھ دېگەن خۇددى بىر كۆيۈپ تۇرغان ئوتقا ئوخشايدۇ. ئوتقا يەك يېقىنلىشىپ كەتسە كۆيىدۇرىدۇ. شاھقا بەك يېقىنلىشىپ كەتكەن كىشىگە ئاخىرىسى كۆيۈپ نابۇت بولۇشتىن ئۆزگە پايدا يوق. ئەگەر كىشى پادىشاھتىن قانچىكى ئۆزىنى تارتىپ يىراق تۇرسا، ئۇنىڭ ئاپىتىمۇ ئۇ كىشىگە ئازراق يېتىدۇ. ئەگەر شاھنىڭ غەزىپى پەسەيسە بۇ خەۋەر تەرەپ - تەرەپكە تارقىلىدۇ، بەلكى بىزنىڭ قۇلقىمىزغىمۇ ئاڭلىنىدۇ. شاھ ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىغا پۇشايمان قىلغاندىن كېيىن ئىش ئاسان بولىدۇ. ئۇ چاغدا شاھنىڭ يېنىغا يېتىپ بارساڭ خەتەر يوق. شاھ ئۆز ئىشىغا پۇ-

ئۆزىنىڭ غايىب بولغان مەشۇقىدىن ئۇچۇرغا ئېرىشىشكەن شاھ بەھرام يۈز قېتىمىدىن ئارتۇقراق بېھوش بولدى. ياق، بەلكى يۈز قېتىمىدىن زىيادىرەك ئۇلۇپ تىرىلدى. ئۇ مۇشۇ ئەپسانە سەۋەبىدىن ئۆلەتتى، يەنە مۇشۇ ئەپسانە ئۇنىڭغا جان بېغىشلاپ تىرىلدۈرەتتى. بەھرام نالە - پەرياد قىلىشتىن ئامال بار ئۆزىنى تارتىپ، سەۋر - تاقەت قىلاتتى. چۈنكى بۇ ئەپسانىچى ئۇنىڭ بۇ نالە - پەريادىنى ئاڭلاپ قېلىپ، ئەپسانىسىنى بىر نەپەس توختىتىپ قويىدىغان بولسا، ئىنتىزارلىقتىن شاھنىڭ نەپەسلىرى توختاپ قالاتتى. ئۇ كىشى ئەپسانىسىنى پاك - پاكىز بايان قىلىپ بولغانىدىن كېيىن، شاھ بەھرامنىڭ ئوتلۇق ئاھلىرى كۆككە يەتتى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ ئەپسانىچىنى قۇچاقتى. ئۇنىڭ جان بۇلبۇلى بەدەن قەپىزىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندا ئىدى. ئۇ مۇساپىرنىڭ ئابىھاياتتەك سۆزىنى ئاڭلىغان شاھ بەھرام خۇددى ئۆلۈكلەردەك ھوشىدىن كەتتى. بۇ ئەپسانە ھەر كىشىنى بېھوش قىلسا، ئۇ كىشى ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن بۇ ئىشقا قانداق چارە قىلاركىن؟

مۇپتىلا بولۇپ، ئۆتكۈزگەن ئېغىر كۈنلىرىنى، قايغۇ - ھەسرەتلىك سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ، قاتتىق تەسىرلەندىم. ئۇ ماڭا كېتىشكە رۇخسەت بەرگەندىن كېيىن مەن خوشلىشىپ، چىقىپ كەتتىم. شەھەرمۇ - شەھەر يۈرۈپ، ھېچ ئارام ئالمىدىم. ئۇزۇن - ئۇزۇن يوللارنى كەزدىم. ھېچ كىشىگە بۇ سىرنى ئاشكارا قىلمىغانىدىم. لېكىن جان - بىگدەك پۇقرا پەرۋەر شاھ مەندىن ئەپسانە سۆزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلغاندا ئەپسانىلەر ئىچىدە بۇنىڭدىن ياخشىراقىنى تال پالمىدىم. چۈنكى بۇ كاپۇرسىمان قەسىرنى كۆرۈپ، ئۇ كاپۇر سۈپەت ھۈر يادىغا يەتتى. ئۇمۇ جۇدالىق ئازابدا كاپۇر رەڭلىك لىباسلارنى كىيىگەندى. ياق، ئۇ لىباس ئەمەس، بەلكى كاپۇر رەڭلىك كېپەن ئىدى. ئۇنىڭغا ھىجران ئازابى تۈپەيلىدىن كاپۇر سېپىلىگەندى. ئۇ دەردمەن بىچىچە ئالەمدىكى بىر ئاجايىپ ئىنسان بولۇپ، ئەسلىدە ئۇنىڭ ئورنى مۇشۇ قەسىر ئىچىدە بولسا لايىقتۇر.

ئۇ رىۋايەتچى ئەپسانىسىنى تۈگەتتى. بۇ ئەپسانە تامام بولغىچە بولغان ئارىلىقتا،

شاھ بەھرامنىڭ غايىبىتىن خەۋەر تېپىپ، ئۆزىدىن غايىب ۋە بىخەۋەر بولغانلىقى؛ خارەزىم دەلەتلىكىگە مەكتۇپ ئەۋەتىپ، ئۇ دانىشمەن سودىگەر بىلەن يېگانە گۆھەرنى تەكلىپ قىلغانلىقى؛ ئۇلار كېلىپ بولغىچە ئۆزىچە ئالدىغا چىقىپ گويىكى سۈبھىنىڭ ئەيسا تىنىقى كەبى دەپەسلىرىدەك ئۆلۈك تەڭگە جان بېغىشلىغانلىقى

مەنىۋى دۇنيانىڭ ھۆكۈمرانى ھەزرىتى ئەمىر مىرزاتەلىشىر بۇ ئاجايىپ قىزىقارلىق ۋە غارايىپ تەسىرلىك قىسسىسىدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ:

ۋاقتىكى، شاھ بەھرام غايىب بولغان

سىرتلىق مەنىلەردىن رىۋايەت قىلىدۇ - چىسلار ۋە يوشۇرۇن بەلگىلەردىن بېشارەت بەرگۈچىلەر ئىنىڭ بىرى، ئاشۇ ئىشقا - مۇھەببەت ۋە مېھرى - شەپقەت سەھىپىلىرىنىڭ مۇئەللىپى،

مەشۇقىدىن ئۇچۇر تاپتى. شۇندىن باشلاپ تاكى تاڭ سەھەرگىچە ئىنتىزار ۋە بقارار بولۇپ، خۇددى چالا بوغۇزلانغان قۇشتەك قىيىنالىدى. ئۇ ئىستىيات ئوتىدا خەس خەشەكلەردەك كۆيىمەكتە ئىدى. ئىز تىراپ ۋە بىناقەتلىكتىن گاھ ئورنىدىن تۇرسا، گاھى يىقىلاتتى. ئەگەر شاھنىڭ پەرىشان خاتىرى سەللا ئورنىغا كەلسە، قىيىنلىقىنى يەنە قايتىدىن تەكرار ئېيتىشقا زورلايتتى. بۇ ئىشلاردىن خەۋەردار بولغانلىقى ئۈچۈن گاھ ئۆلۈپ، گاھ تىرىلەتتى. ھىجران غەملىرىدىن يامان ئەھۋالدا قالغانىدا، دەرھال ۋىسال ئۈمىدىنى يادىغا ئالاتتى. شاھنىڭ ئۇ كېچىنى قانداق تاڭ ئاتىقۇزغانلىقىنى، بۇجەرياندا ھىجران قاينۇسىدىن قانداق قىسمەتلەرگە دۇچ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بولۇش قىيىن ئىشتۇر. شاھ بەھرام بۇ كېچىدە شۇ قەدەر كۆپ ئۆلۈپ - تىرىلىدىكى، بۇنى كۆرۈپ سۈبھىمۇ كۈلدى. سۈبھىنىڭ كۈلگەن تىنىقلىرىدىن قۇياش ئۇچقۇنى يانغىغا ئايلاندى. شۇندىن كېيىن شاھنىڭ كۆڭلى بىر ئاز ئارامغا چۈشتى. ئۇ دىلئارامنى ئىزدەپ خارەزىمگە بېرىش قارارىغا كەلدى. لېكىن دۆلەت ئەركانلىرى، ۋەزىر، ئەمىرلەر شاھنى بۇ سەپەردىن توستى.

— بىر قانچە كۈنگىچە سەۋر - تاقەت قىلىپ، سەپەرگە چىقىدىغانلىرى ياخشى، — دېيىشتى ئۇلار شاھقا نەسىھەت قىلىپ، — چۈنكى بۇ سەپەر تۈپەيلىدىن جانابلىرىنىڭ جىسمى تېخىمۇ زەئىپلىشىپ كېتىدۇ. گەرچە پىراق ئازابىنى كۆپ تارتىش كىشىنى ھالاكەتكە ئېلىپ بارىشىمۇ، لېكىن يولنىڭ ناھايىتى پىراق بولغانلىقى تۈپەيلى بۇ سەپەر تېخىمۇ خەتەرلىكتۇر. يول - چاپاسى ھەزرەتلىرىنىڭ ئاغرىقلىرىنى تېخىمۇ شىد-

دەت بىلەن كۈچەيتىۋېتىدۇ. سالامەتلىكىلىرىگە ئېغىر زەخمەت يېتىدۇ. تېۋىپ - ھۆكۈمالارمۇ ۋەزىر - ۋۇزىرالار - نىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، شاھنىڭ ئالدىدا يەرنى سۆيگەن ھالدا ۋەز - نەسىھەت قىلىشتى: — شاھنىڭ ئارزۇسى ۋىسالغا يېتىش تىن ئىبارەت. لېكىن شاھىمىزنىڭ تەمكىن ۋە ئېغىر - بېسىق بولغىنى ياخشى، چۈنكى شاھلارغا سالماقلىق ناھايىتى مۇھىمدۇر. شۇنچە كۆپ تاڭلارمۇ ئېغىر - بېسىقلىقىنى ئۆزىگە مىزان قىلغان. ئەگەر تاغلار يېپىنكىلىك بىلەن ھەرىكەت قىلىدىغان بولسا، قىيامەت قوپقان بولاتتى. بۇ غەملىرى ھەر قانچە قىيىنلىشىمۇ، سەۋىر - تاقەت قىلىپ، ئارام ئېلىپ تۇرغايلا. بۇ ئالەمنىڭ تىنچلىقىنى بۇرمىغايسلا.

ئۇلار شۇ تەرىقىدە تالاش - تارتىش قىلىشقاندىن كېيىن، ئاخىر بىر قانچە كىشىنى خارەزىمگە ئىۋەتىش قارار قىلىندى. خوجىدىن ۋە دىلئارامدىن ھال - ئەھۋال سوراپ، ناھايىتى خىجىالەتچىلىك ئىچىدە بىر پارچە مەكتۇپ يېزىلدى. مەكتۇپنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: «خوجا ساق - سالامەت كېلىپ، خارەزىم شەھرىدە ئورۇنلىشىپتۇ. بەخت - سائادەت بىلەن شاد - خۇرام ياشاۋېتىپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ھەددىدىن زىيادە خۇشال بولدۇق. ھەممە مۇشكۈلچىز ئاسان بولدى. بارلىق چىگىشلىرىمىز يېشىلدى...»

دىلئارامغا يەنە يۈرەك قانلىرىنى كۆز ياشلىرى بىلەن بىللە ئاققۇزۇپ، خوجىدىن مەخپىي بىر پارچە خەت يازدى. ئۇ خەتتە مۇنۇلار يېزىلغانىدى: «پىراق ئازابىدىن ئىچىم قانغا تولدى. ئۇ قانلار كۆز چانقىمىدىن توختىماي

قاليمەن. بۇ مەكككار ئالەم مېنى ئاللىقاچان نابۇت قىلىپ بولغاندا، سەن كېلىپ بۇ- شايما قىلىسەنۇ، لېكىن ھېچ پايدىسى بولمايدۇ...»

شاھ بۇ دەرد-ئەلەم بىلەن تولغان خەتنى يېزىپ تاماملىغاندىن كېيىن ئۇنى لىپاپقا سالدى-دە، خەۋەر يەتكۈزگۈچى چاپارمەنلەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. ئاندىن ئۇلارغا:

— ھېچ يەردە توختىماستىن، تېز پۇرسەتتە بۇنى دىلئارامىغا يەتكۈزۈڭلار،— دەپ پەرمان قىلدى.

شاھ بەھرام يەنە خارەزىم شاھىغىمۇ بىر پارچە مەكتۇپ يازدى. ئۇ مەكتۇپتا سودىگەر خوجىنىڭ يول راسخود-لىرىنى تەييارلاپ، دەرھال يولغا سېلىشنى ھاۋالە قىلدى. چاپارمەنلەر پادىشاھتىن، رۇخسەت ئالغاندىن كېيىن يەر سۆيۈپ خوشلاشتى-دە، يولغا راۋان بولۇشتى. ئۇلار ھېچ ئورۇندا توختىماستىن، خۇددى شامالدىك ئىتتىك ماڭدى. گويىكى بىر مىل مۇساپىنى بىر قەدەم بىلەنلا باسقانچىلىك تېز سۈرئەت بىلەن ماڭغانلىقتىن، پات پۇرسەتتە كۆزلىگەن مەنزىلىگە يەتتى. خوجا باغ ئىچىدە ئولتۇرغىنىدا چا-پارمەنلەر ئۇ يەرگە بەئەينى مەيىن شامال-دەك يېتىپ كېلىپ، شاھ بەھرامنىڭ مەكتۇپىنى تاپشۇردى. خوجا ئۇنى ئېلىپ، تەزىم بەجا كەلتۈردى. دىلئارامغىمۇ مەقسەت مەكشۇپى يەتكۈزۈلدى. بۇ خەتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن خوجىنىڭ بېشى كۆككە يەتكەندەك بولدى. ئۇ ئاي يۈز-لۈكىنىڭ قەدىر قىممىتىمۇ پەلەكەتتىن ھال قىلدى. خارەزىم پادىشاھىغا بەھرامنىڭ

ئاقماقتا سەن مېنىڭ ئەھۋالىمنى بىلىگەندىن كېيىن ئۇ يەردە بىر پەسىمۇ ئارام ئالماي، يولغا چىققىن. كېچە-كۈندۈز دېمەستىن، ئۇيقۇنى ماڭا ئوخشاش ئۆزۈڭدۇڭغا ھارام قىلىپ، تېز يېتىپ كەلگىن. بۇ جېنىم ساڭا پەدادۇر. ئەگەر پات كەلمىسەڭ قان قىساسىمدا قالسىەن. جۇدالىق ئىچىدە مېنى جاندىنىمۇ جۇدا قىلما، خەنجەر ئورماي تۇرۇپلا قېنىمنى تۆككە. تېز كەلگىن، بۇ جېنىم چىقىمىمۇ، سېنىڭ قېشىڭدا چىقسۇن. بۇ قېنىمىمۇ سېنىڭ يولۇڭدا ئاقسۇن. جېنىمغا ھىجران تىغىنى ئۇرۇۋەرمىگىن. بۇنداق قىلىپ مېنى جان بېرىشتىن بۇرۇنراق ئۆلتۈرۈپ قوي-مىغىن. بۇ تەرەپكە گويى قۇياشتەك سەيلە قىلىپ، يەردەك ئۇچۇپ يېتىپ كەلگىن. ئەگەر سەن مېنى ئۆلتۈرۈشنى قەستلىگەن بولساڭمۇ تېزىرەك كەلگىن-دە، بوينۇمدا تىغ ۋە كېپەننى كۆرگىن. مەن قېشىڭغا ئۆزۈم بېرىپ كۆزلىرىمنى جامالىڭ نۇرى بىلەن روشەن قىلالايمىدىم. بۇنى سەن شادىمانلىق ۋە كامىرانلىقتىن دەپ گۇمان قىلماي، بەلكى خەستە جانلىق ۋە ئانىۋانلىقتىن بولغان دەپ بىلىگەيسەن. ھىجران دەردىدە ئەسىر بولۇپ، شۇ قەدەر زەئىپلىشىپ كەتتىمكى، ھەتتا سۇ ئىچىشكىمۇ ماجالىم يوق. ئاغزىمغا سۇ تېپىتسا قانغا ئايلىنىدۇ. شۇ دەرىجىدە ئانىۋان بولدۇمكى، دەرمانسىز جىسمىمدا پەقەت خەستە جېنىملا قالدى، چاپىسان كېلىپ ئۆلگەن تېنىمگە جان بولغىن، ھالسىرىغان جىسمىمنى روھلاندۇرغىن. كېچىكىپ كېلىدىغانلىقىڭنى سەزسەم، ئاھ خۇدا، ئۇ چاغدا سەن كېلىسەنۇ، لېكىن مەن بۇ ئالەمدىن كېتىپ

* مىل - ئۇزۇنلۇق، ئۆلچەم بىرلىكى. ھەر بىر مىل تەخمىنەن 22 كىلومېتىرغا تەك.

يۈرۈپ، خوجا ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بار۔ گاه ياساپ، ئۇخلاۋاتقان جايغا يېتىپ كەلدى. خوجىنىڭ ئادەملىرى كېچە - كۈندۈز يول ماڭغانلىقى ئۈچۈن بۈگۈن ئىنتايىن چارچاپ كەتكەنىدى. بەھرام تاڭ قاراڭغۇسىدا ئۇ يەرگە باردى. ئۇلار پۈتۈنلەي ھاردۇق ئۇيقۇسىغا غەرق بولغانىدى. بەھرام قارىسا، دىلئارامنىڭ بارگاھى بىر بۇلاق بېشىغا تىكىلىپتۇ. ئۇ يەردە دىلئارامنىڭ نەركىس كۆزلىرى ئۇيقۇ بىلەن يۇمۇلغانىدى. ئۇ بۇلاقنىڭ بويىدا بىر ئېگىز چىنار بار ئىدى. ئۇ چىنارنىڭ ئىچىسى گويىا كىيىن ئاشىقلارنىڭ كۆكسىدەك كۆيۈپ، چاك ۋە كاۋاك بولۇپ قالغانىدى. ئۇ كاۋاك گويىا ياكى بىر يوغان غاردەك كەڭ ۋە ئازادە ئىدى. شاھ بەھرام بۇنى كۆرۈپ، ئېتىنى بىر دەرخەكە باغلىدى - دە، شۇ چىنارنىڭ يېنىغا كەلدى. شاھ دەرخەننىڭ كاۋىكىسىغا كىرىپ، ئۇ يەردە گويىا «يارى غار» * سۆزىدە

مەكتۇبى يەتكۈزۈلگەندىن كېيىن، ئۆز خەزىنىسىدىن دەرھال يوللۇق راسخۇت تەييارلاپ، خوجىغا تاپشۇردى. بۇ ئارقىلىق خارەزىم شاھى شاھ بەھرامغا بولغان ھۆرمەت - ئىھسانىنى ئىزاھات قىلدى. خوجا بۇنىڭدىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ، شاھ بەھرام تەرىپىگە قاراپ يولغا چىقتى. خوجىنىڭ بارلىق چاكارلىرى ۋە خىزمەتكار كارۋانلىرى قوشۇلۇپ بىرگە ماڭدى. ئۇلار ئىنتايىن تىز سۈرئەتتە ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى.

شاھ بەھراممۇ ئۇلارنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن بارلىق ئەمەلدار ۋە سىپاھ - لەشكەرلىرىنى باشلاپ ھەيۋەت بىلەن ئىستىقبالغا چىقتى. ئۇلار بىلەن شاھنىڭ ئارقىسىدا بىر مەنزىل مۇساپە قالغاندا، خوجا ۋە ئۇنىڭ بارلىق كارۋانلىرىغا ھاردۇق يېتىپ، ئۇيغۇغا كېتىشتى. شاھ بەھرامنىڭ جانائىتىمۇ چېدىر - بارگاھلارنى تىكىسىپ، غەپلەت ئۇيقۇسىغا غەرق بولدى. لېكىن بەھرام ئارام ئالماستىن كېچىلەپ يول

* ئېيتىشىشلارغا قارىغاندا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام غار ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن مەزگىلىدە، ئۇنىڭ يېقىن سەپداشلىرىدىن ئابابا بەكرى سىددىق غار ئىچىدە ھەمراھ بولغانىكەن. شۇڭا ئابابا بەكرى سىددىق «يارى غار» (غاردېكى دوست) دەپ نام ئالغان. *

پەندىسى بولدى. ئۇ ھۇر سۈپەت گۈزەل ئۇخلاۋاتقان بۇ ئورۇندا بەھرامنىڭ دىماغلىرى گويىكى جەننەتنىڭ پۇراقلىرىدەك خۇش بۇي ھىددىلاردىن مەستخۇش بولدى. شاھ بەھرام چىنار ئىچىدە ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن، بەخت ئەلەي ئۇ ھۇر سۈپەت گۈزەلنى ئۇيقۇسىدىن ئويغاتتى. ئۇ ھۇر ئادىتى بويىچە تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئائەت-ئىبادەت يوسۇنلىرىنى ئادا قىلدى. ئاندىن چاڭنى قولغا ئېلىپ تۈزدى-دە، بىر دە-رەخكە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاشقانى پەندىلەرگە توغرىلاپ چېلىشقا باشلىدى. ئۇ بەھرامنىڭ پىراقىدىن ئاللىبىر قىلسا، ئىشتىن يىقىدىن ئاھ تارتاتتى. بىر پەستىن كېيىن ئۇ چاڭنى چالغاچ، خۇددى پەرىزاتلارغا ئوخشاش لەرزىلەن ئېلىپ، بۇلاق بېشىغا يېتىپ كەلدى. بۇلاقنىڭ بىر چېتىدە ئولتۇرۇپ بەھرامنىڭ مەكتۇپىنى ئاھاڭغا سېلىپ، ئورۇندا شۇ باشلىدى. مەكتۇپنىڭ ھەر بىر سۆزى ئۈچۈن مىنگىلارچە پىسخانىلارنى تارتىپ، كۆز ياشلىرىنى سەلىدەك ئېقىتتى. ئۇنىڭ ئوتلۇق ساداسى ۋە مۇڭلۇق ناۋالىرىدىن بەھرامنىڭ ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى. ئۇ كۆز يېشى يامغۇرلىرىنى ئۈزەي ياغدۇرغىنىچە نەچچە قېتىم ھوشىدىن كەتتى. دىلئارام ئاھاڭ بىلەن ئېيتقان سەرسۈزەشتىلەر ئىچىدە مۇنداق بېيىتىلەر بار ئىدى، نەزەم:

كى بۇ يول نې بەلا ئۇزاق ئولدى،
 تابىدىن داغىم ئۆزۈرە داغ ئولدى.
 يەتتى ئاغزىمغا رەنجىدىن جانىم،
 قالمادى ئەم يېمەككە دەردانىم.
 ئۆمۈردىن نا ئۈمىد بولسۇملا،
 مېھنەتى ھەجر ئىچىدە ئۆلدۈملا.
 ئول كۈن ئولغايمۇ، ئەي سېپىھىرى دەنى،
 كى سالپ شاھ خىزمەتتە مېنى.
 قۇلاققىم سۆزۈمنى يەتكۈزسەڭ،

ئاياغىغا كۆزۈمنى يەتكۈزسەڭ،
 ۋەسىلىدىن ھاسىل ئولسە دەردانىم،
 بولماغاي ئۆلسەم ئۆزىگە ئارمانىم.
 بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان بەھرام شاھ ياقىلىرىنى يىرتىپ، ئوتلۇق ئاھ تارتتى، ئۇنىڭ ئاتىۋان جىسمىنى يۈزلەرچە ئالسى-پىدىغان ۋە قايغۇ-ھەسرەت مۇڭلىرى ئىشغال قىلىۋالدى. تىنىقلىرىدىن ئوت يانغىنلىرى ھاسىل بولاتتى. شاھ گويىكى ئوتتىن چىققان شولەدەك تىزلىك بىلەن چىنار كاۋىكىدىن چىقتى-دە، خۇددى ئاپتاپ پەرىس قۇياشقا يېقىلغاندەك، دىلئارامنىڭ ئايىغىغا كېلىپ يېقىلدى. شاھ بەھرام مەلىكە دىلئارامنى كۆرۈش بىلەنلا خۇددى سەۋدايى كىشى پەردىنى كۆرگەندە ھوشسىز بولغىنىدەك، خۇددى يوقىتىپ قويدى. ئۇ پەرى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ھەيران قالدى ۋە شاھنىڭ ئاياغلىرىغا كۆز ئۇنچىلىرىنى تۆكۈپ، پۇتلىرىنى تاۋاپ قىلىشقا ھالدا ھوشىدىن كەتتى. ئۇلارنىڭ بىر-بىرىنىڭ ئاياغلىرىغا يېقىلىشلىرى خۇددى پەلەككە قوياش ئايىغىغا يېقىلغىنىچە يەرگە چۈشكەندەك، قۇياشنىڭ پەلەك ئايىغىغا يېقىلىپ باش قويغىنىدەك ئىش بولدى. ئۇ شەۋكەتلىك پادىشاھ قارا تۇپراققا يېقىلىش بىلەنلا، ئۇ نۇرلۇق قۇياشنى شاھنىڭ سايىسىغا يېقىلدى. ئۇلار شۇ ياتقانلىرىچە بەھوش بولۇپ، ئەسلىگە كەلمىدى. بۇ ئاچايىپ ئەھۋالغا نەزەر سال. ئۇلارنىڭ ھىسسىياتى ئازابلىرى چېكىگە يەتتى-دە، ئاخىرى ۋىسال تاپتى. جۇدالىق تۇنالىرى ۋىسال سۈبھىسىگە ئورۇن بوشاتتى. تاڭ ئاتتى. سەھەرنىڭ كاپۇر سىمان خۇش بۇي شاھىلى ئويغاندى. قۇياش پۈتكۈل ئالەمگە نۇر تالۋارلىرىنى يايىدى. ئۇ ئىككىسى تېخىمۇ چىنە بەھوش ياتاتتى. كارۋان ئەھلى بۇ ئەھۋالنى بىلىپ، ئۇلارنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىشتى. خوجا بۇلارنى كۆرۈپ:

لەنگەن ھەر قانداق راست سۆزمۇ خاتالىق تىن خالىي بولالمايدۇ. ئەلقسىسە، شاھ مۇراد تاپقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بارلىق لەشكەرلىرى ۋە ھەممە ئەمەلدارلىرى غايەت زور ھەيۋەت-ھەشەمەت بىلەن يېتىپ كېلىشتى. شاھنىڭ بۇ يەردە مۇنداق بەختكە ئېرىشكەنلىكىنى كۆرۈپ، ھەممىسى شاد-خۇراملىققا چۆمدى. شاھ بەھرام سودىگەر خوجىنى سودا-سېتىق ۋە پايدا-زىيان ۋە سەۋەبلىرىدىن ئازاد قىلىپ، ئۆزىگە مەخسۇس ۋەزىر قىلىپ بېكىتتى. ئۇلار ھەممىسى بۇ قۇنلۇق كۈنى غەنىمەت بىلىپ، شەھەر تامان يول ئالدى.

بەھرام گۆرنىڭ ئوۋ سەپىرىگە لەشكەر ئارتقىلىدىغاندا، ئەجەل لەشكەرلىرىنىڭ قورشاۋىدا قالغانلىقى، شاھنىڭ ئارغىماقلىرىنىڭ تەرىپىدىكى ئوۋ ئارقىلىقىدىن تەزچاققانلىقى، شاھ شۇ ئارقىلىق گۆر (ئۆلۈم) تەسۋىقىغا گەپتار بولغانلىقى، بەھرام گۆر سەلتەنەتلىرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقى، ئۇنىڭ ئارىخىي ھېكايىسىنىڭ تامام بولغانلىقى

مەشرەپنى داۋاملاشتۇرۇشنى بېكىتتى. ئاي يۈزلۈكلەر بىلەن بىرگە ئەتىر پۇراقلىق شارابلارنى ئىچىشىپ، ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىنى دىلئارام بىلەن بىللە كۆڭۈل ئېچىشنى قارار قىلدى. بەھرام گەپچە باشقا ئاي يۈزلۈكلەرنىمۇ ئۆزىگە دوست تۇتسىمۇ، لېكىن دىلئارامنى تېخىمۇ بەك ياخشى كۆرەتتى. ھەممىدىن بەكرەك ئەزىزلىتى. ھەر بىر قەسىرگە كىرگەندە شۇ قەسىرنىڭ رەڭگىگە ماس ھالدىكى كىيىملىرىنى كىيەتتى. ھەتتاكى كۆزگە چېلىقىدىغان ھەممە نەرسىلەرنىڭ رەڭگىنى شۇنىڭغا ماسلاشتۇرۇپ، بىرلىككە كەلتۈرەتتى. شاھ بەھرام نەچچە يىلغىچە مۇراد-مەقسەتلىرى بويىچە دەۋران سۈرۈپ، كەيىم-ساپا چوقانلىرىنى پەلەككە يەتكۈزدى. ئاخىر بۇ نەپەس رەڭگۈز پەلەك ئۇلارنىڭ ئۇرالغۇ جاسايدى.

— بۇ يەردە بەخت قۇشى قونۇپتۇ دە، — دېدى. ئاندىن خالايسىنى كەتكۈزۈۋېتىپ، ئۇ ئىككى بېچارىنى كاپۇر رەڭلىك سەھرا پەردىسىگە ئاي بىلەن كۈنىنى پىن-ھان قىلغاندەك يوشۇردى. ئۇلار بىردەمدىن كېيىن ھوشىغا كەلدى. پەردە ئىچىدىكى ئەھۋالدىن ھېچكىم خەۋەر تاپالمىدى. ئۇ يەرگە بەلكى سەھەرنىڭ مەيىن شامىلىمۇ كىرەلمىگەندى. ئۇ مەھرەمخانىدا شۇ ئىككىسىدىن باشقا ھېچقانداق ھەمراھ بولمىغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئەھۋالدىن ھېچ كىشى ئۇچۇرغا ئىگە بولالمىدى. شۇڭا بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا، بۇ ھەقتە سۆز-

سىرلىق مەنىلەردىن رىۋايەت قىلغۇچىلار ۋە يوشۇرۇن بەلگىلەردىن بېشارەت بەرگۈچىلەرنىڭ بىرى، ئاشۇ ئىشقا مۇھەببەت ھەم مېھىر-شەپقەت سەھىپىلىرىنىڭ مۇئەللىپى، مەنئى دۇنيانىڭ ھۆكۈمرانى ھەزرىتى ئەمىر مېرزا ئەلىشىر بۇ ئاجايىپ تەسىرنىڭ ۋە غارايىپ قىزىقارلىق قىسمىدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ۋاقتىكى، شاھ بەھرام شەھەرگە كېلىپ، ئۆز تەختىدە ئورۇنلاشتى. يەنە نەخسە-ئاۋانى داۋاملاشتۇرۇپ، كەيىم-ساپانى باشلىدى. شاھنىڭ مەجەزىدىكى ئاجىزلىق ۋە روھسىزلىق، ئاغرىق ۋە زەئىپلىك ئالامەتلىرى پۈتۈنلەي يوقالدى. خۇش بۇي مەي-شارابلارغا كۆڭلى تارتىدىغان بولدى. بەھرام يەنە ئۆتكەن ھەپتىدىكىگە ئوخشاش ھەر كۈنى بىر قەسىردە ئورۇنلىشىپ، بەزمە-

قاراغۇ گۆر ئىچىدە قىلدى.

بەھرامنىڭ ئاققۇبېتىنىڭ مۇنداق بولغانلىقىغا ھەيران قالماڭ. شاھ بەھرامغۇ بۇ دۇنيادا ناھايىتى ئازغىنە دەۋر سۈرەلدى، ئەگەر بىر كىشى يۈز قەرنە * پادىشاھ بولۇپ، سەلتەنەت ۋە جاھانگىرلىك تەختىنى يەتتە قات ئاسمان گۈمبىزىنىڭ ئۈستىگە ئورۇنلاشتۇرغان ۋە پەرمانلىرى بىلەن پەلەكنى پىرقىرتىپ، زىمىنى ئۇ سۇلسا سالغان تەقدىردىمۇ، ئاققۇبېتتە يەنە ھەممىسىنى تاشلاشقا، ھەممىسى بىلەن خوشلىشىپ، ئادا-جۇدابلۇشقا، بۇ ئالەم بىلەن ۋىدالىشىپ، ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

شاھ بەھرام ئۆز ئىشلىرىنى شۇنداق ئورۇنلاشتۇردىكى، يەتتە قەسىردە نۆۋەت بىلەن بەزمە تۈزۈپ، ئىشىرەت بىلەن مەي ئېچىشكە باشلىسا، گۈل يۈزلۈك دىل-ئارامۇ شېرىن سۆھبەتلىرى بىلەن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولاتتى. چاڭ بىلەن نەغمىنى جانلاندىرۇپ، غەزەل بىلەن بەزمە ئەھلىگە جان بېغىشلايتتى. بەھرام ئىۋىپىدە ئارام ئېلىپ ئولتۇرغاندا بولسۇن، ياكى شىكارغا چىققاندا بولسۇن، دىلى ئارام ھەر ۋاقىت ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولۇپ، كۆڭۈلى مەھلىيا قىلىدىغان پەدىلەرگە چېلىپ، ئوتلىق بېيىتلەرنى ئوقۇپ نەغمە-ناۋا قىلاتتى. ھەم ساقىيلىقمۇ قىلاتتى. دىلى ئارام ئۆزىنىڭ گۈزەل جامالى ئارقىلىق شاھنىڭ ھاياتلىق بەزمىسىگە زىننەت بېرەتتى. بۇ بۆلەك ناۋاسى ئارقىلىق ئۇنىڭ كۆڭلىگە شادلىق ۋە ئاسايىشلىق بېغىشلايتتى. شاھ بەھرام خاھ ئۆزىنىڭ تائەت ئىبادەتلىرىدە بولسۇن، خاھى بەزمە-زىياپەتلىرىدە بولسۇن ياكى ئېشى-ئىشىرەتلىرىدە بولسۇن دىلى-رامىسىز بىر دەمۇ ئاقەت قىلالمايتتى.

ئەلقىسىگە، كۈنلىرىنىڭ بىرىدە شاھ

* قەرنە — ۋاقىت ئۆلچەم بىرلىكى، ھەر بىر قەرنە ئوتتۇزىغا تەڭ.

بەھرام ئوۋ قىلىش ئۈچۈن شۇنداق كىمەك بىر قورشانى ھاسىل قىلىدىكى، ئۇنىڭ دائىرىسى بۇ پەلەك قورشانىنىڭ دائىرىسى بىلەن باراۋەر ئىدى. ئۇ قورشاۋ ئىچىدە گويىا يۇلتۇزلار دەك ھەددۇ ھېسابسىز ئوۋ جانىۋارلىرى بار ئىدى. ئۇلار بىر بىرىدىن ئايرىلماستىن توپ-توپى بىلەن يايلاۋاتاتتى. بۇ قورشانى ھاسىل قىلىنغان ئاتلىق سىپاھلارنىڭ ھەددى-ھېسابى يوق ئىدى. پەلەك كۆكلىمىدەك پايانسىز بىر كۆكلىم زاردا ئاتلىق پالۋانلارنىڭ سەپىلىرىدىن نەچچە قات قورشاۋ ھاسىل بولغانىدى. ئۇلار تەرەپ-تەرەپتىن مۇھاسىرىنى تاراپتىپ، مەلۇم چەككە يەتكەندىن كېيىن كېيىن توختىدى-دە، ئوۋ قىلىشنى باشلىدى، مۇھاسىرىنىڭ تىۋوت ئەتىراپى ئۈچ ياغاچ * * * مىقدارى قالغانىدا، مۇھاسىرە تۈزگەن ئاتلىقلارنىڭ سەپلىرى بىر-بىرىگە ئارقىسىمۇ ئارقا-ھالدا ئون بەش قات قورشاۋ ھاسىل قىلدى. قورشاۋ ئىچىدىكى ئوۋ جانىۋارلىرىنىڭ جانلىرىغا مىسلىسىز زور بالايى-ئاپەت، بەلكى كۆرۈلۈپ باقىدىغان ئېغىر ھالەت يۈزلەندى. ئوۋ ھايۋانلىرىنىڭ قانلىرى بىلەن بۇ كۆكلىمىز ئاللىزارغا ئايلاندى. قان ئاللىزار ئىچىدە ئېرىقلارنى ھاسىل قىلىپ ئېقىشقا باشلىدى. مۇھاسىرە ئىچىدە ئوۋ ئوۋلاشتا ئەگداشسىز مىڭ نەپەر ماھىر مەرگەن ئات چاپتۇرۇپ يۈرەتتى. بۇ يەردە بىرەر ھايۋان ئوت يېمەك ئۈچۈن تىلىنى چىسقارغان بولسا، ئۇنىڭ تىلىغا يۈزلىگەن ئوقلار كېلىپ سانچىلاتتى، قوشۇچىلار جانىۋارلار توپىسىغا قارىتىپ ئوق يامغۇرلىرىنى ياغدۇرغىنىدا، جانىۋارلاردىن بىرەرسىمۇ تىرىك قالمايتتى، ھەر بىر كىشى نەچچە يۈزلىگەن جانلىقنى قانغا پاتۇردى، نەچچە يۈز تۈمەن ھاياتلىق ھالاك قىلىندى. ھېچ بىر ئادەم قان

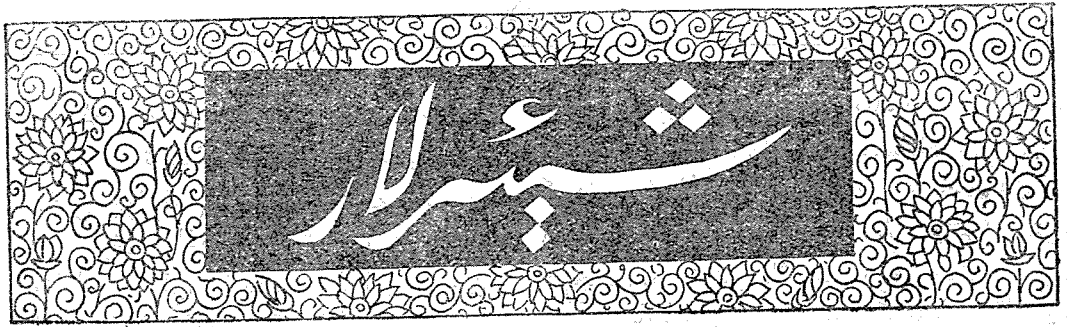
* * ياغاچ - ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى، ھەر بىر ياغاچ تەخمىنەن 12 كىلودېتىرغا تەڭ.

تۆكۈشتىن ئېھتىيات قىلىشىمىدى. ھەممىسى
 نىڭ كىيىم - كېچە كىلىرى قاندىن لالە رەڭ -
 گىدە قىزاردى. ئۇ كۆكلىمە مزار ئىچى قان -
 دىن چىمەنزارغا ئايلىنىدى. گىوياكىسى بۇ
 ئەلنى قان كەلكۈنى بېسىپ كەتكەندەك بول -
 دى. قاندىن گۈلۈستانغا ئايلىنغان بۇچەكسىز
 كۆكلىمە مزار ئىچىدە قان يىسوللىرى خۇددى
 نودەك ئېرىقچىلارنى ھاسىل قىلىپ ئاقتى.
 بۇ كۆكلىمە مزار ئەسلىدە تېگى يىسوق
 بىر پاتقاقلىق ئىدى. پاتقاقلىقنىڭ يۈزىنى
 قاتمۇ - قات چاڭ - توزانلار قاپلاپ، بارا -
 بارا ئۇ يەردە بىر قەۋەت نېپىز قۇرۇقلۇق
 ھاسىل بولغانىدى. بۇ قۇرۇقلۇق ئۈستىگە
 يامغۇر يېغىپ ئوت چۆپلەر ئۈنىگەن. شۇ
 ئارقىلىق بۇ كۆكلىمە مزار يىملىتىلارنىڭ يار -
 دىمىدە چىڭىپ، پۇختىلانغانىدى. ئەمما بۇ
 يەرلەرنىڭ پاتقاق ئۈستىدىكى قېلىنلىقى
 بىر گەز چامىسىدا كېلەتتى. ئوت - چۆپ
 يىملىتىلىرى بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ، چىر -
 مىشىپ كەتكەن بولغاچقا، يەر يۈزى چىم -
 لىق بولۇپ، مۇستەھكەملەنگەنىدى.
 كۆكلىمە يۈزىدە قان ئېقىنلىرى ئې -
 قىشقا باشلاپ، ئىسسىق قانلار يەر تېگىگە
 سىڭىپ، پاتقاق سۇغا قۇشۇلۇشقا باشلىدى.
 بارا - بارا پۈتۈن شىكار مەيدانى پاتقاقلىق
 قان ئايلىنىدى. كىشىلەر بەللىرىگە چىمە پاتقاق
 ئىچىدە قالدى. ئاتلارمۇ پاتقاق ئىچىدە
 لاۋا - لاتقىلارغا مىلىنىپ يانماقتىن باشقا
 ئىشقا يارىمىدى. دەل شۇ چاغدا بۇلۇتتار
 كېلىپ، قۇياشنىڭ يۈزىگە پەردە ياپىتتى.
 ئاندىن شۇنداق دەھشەتلىك يامغۇر ياغدى -
 كى، بەئەينى نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ توم -
 پان بالاسى قايتا يۈز بەرگەندەك بولدى.
 يەر تېگىمۇ سۇ تۇرسا، يۇقىرى تەرەپتىن
 ئۇ يەرھەم ئىسسىق قان بىلەن، ھەم يامغۇر
 سۇلىرى بىلەن لاتقىغا ئايلىنسا، پاتقاق
 ئۈستىدىكى چىملىقلاردىن ھاسىل بولغان
 بۇ كۆكلىمە ئۈستىدە يۈر تۈمەنلىگەن چىم -

رىكلەر دۇپۇرلىشىپ، ھايۋانلارنى قوغلاپ -
 چېپىپ ئوۋ قىلسا، ئۇ يەر بۇزۇلماي قالات -
 تىمۇ. ئۇ يەردە شىكار قىلغانلارنىڭ ھالى
 ئاخىرى نېمە بولماقچىدى؟
 دېمەك، قاندىن ھاسىل بولغان يۈز -
 لەرچە ئېرىقلار يەر يۈزىنى لاي - لاتقىغا
 ئايلىنىدۇردى. بىر تەرەپتىن ئات ئايغىلىرى
 ئۇ يەرنى چاناپ يۈمىشىشقا باشلىدى. يەنە
 بىر تەرەپتىن يامغۇر ياغدى. مۇھاسىرە
 ئىچى ئادەم بىلەن تولغانىدى. ئۇلارنىڭ
 ئېغىرلىقى بىلەن يەر ئېگىلىپ، بارا - بارا
 يىمىرىلىپ كەتتى. بۇ ھىسسىلەر دۇنيا
 ئۇلارنىڭ بېشىغا شۇنداق ئېغىر پالاكەت -
 لەرنى سالدىكى، ئۇلار پاتقاق ئىچىدە قا -
 ياققا تەۋرىسە، شۇياققا چۆكۈپ كېتىۋاتات -
 تى. ئۇلار ھاياتتىن قوللىرىنى يۇيۇپ، ئوۋ -
 مۇردىن كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ھايت - ھىۋىت،
 دېگۈچە دۇنيادىن يوقۇلۇپ كېتىۋاتاتتى.
 ئۇلار بىر - بىرىگە يىمىرىلىشەلمىگەنىدى.
 بىر - بىرىگە يىمىرىلىشەلمىگەنىدى.
 سۇ تېگىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار چۈشۈپ
 كەتكەن ئورۇن خۇددى بۇ ئوۋ سېپىلىنىڭ
 خەندىكىگە ئوخشاپ قالدى. ئۇ خەندەكنىڭ
 سۈيى ئۆرلەپ، خەندەك قىرغىقىدىن تېپ -
 شىپ كەتتى. ياق، قىرغاق ئەمەس. بەلكى
 سېپىلىنىمۇ ئېشىپ كەتتى. پۈتۈن خالا -
 يىقى تۆت ئەتراپى سۇ تېگىگە چۈشۈپ
 كېتىپ، پەقەت ئوتتۇرىسىدا لەيلەپ قالغان
 بىر پارچە زېمىن ئۈستىدىلا قالدى. بۇ
 زېمىن سۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا لەيلەپ قالغان
 بىر دانە غەلۋىرگىلا ئوخشاپ قالغانىدى.
 شاھ بىلەن چىرىكلەر ئۆز جانلىرىدىن ئاشۇ
 سۇدا قولىنى يۇيۇپ، ئومۇر كۆرۈشتىن پۇ -
 تۈنلەي ئۈمىد ئۇزۇشتى. ئوۋ جانۋارلىرىنى
 قىلتاقتا چۈشۈرۈش ئۈچۈن كەلگەن بۇچىم -
 رىلەرگە ئۇ جانۋارلار ئەمەلىيەتتە بىر
 قىلتاق بولدى. نەتىجىدە ئوۋمۇ ئوۋچىمۇ
 چۆكۈپ كېتىش خەۋىپىدىن قۇتۇلالمىدى.

كاتتا ھوقۇق - ھەشىمىتى بىلەن جاھانغا
 سىخماي كېتىۋاتقان سان - ساناقسىز لەش
 كىرىنى بۇ ۋاپاسىز دۇنياىىر دەمدىلا ئەجد
 ھادەك دەم تارتىپ، بىراقىلا يۇتۇۋەتتى.
 ھېچكىمگە ئۇلارنىڭ خەۋىرى يەتمىدى.
 ئۇلار جاھاندىن ئىز - دېرەكسىزلا يوقالدى.
 يا ئاللاھ، بۇ ئالەم ئاجايىپ بىر
 ئەجدەھادۇر. ياق ئەجدەھ ئەمەس، بەلكى بار -
 لىق جانلىقلارنىڭ چېنىغا غايەت زور بالا - قازا
 دۇر. كىشىلەر ئەجدەھادىن رەنج ۋە مۇشەققەت
 مۇ تېپىپىتۇ. خەزىنە ۋە پايىدا - مەنپەئەتمۇ تېپ
 ىپىتۇ. بىراق بۇ ئەجدەھنىڭ ساپىلا ۋە پى
 رانسىچىلىق ۋە ھالاكەتتىن ئۆزگە پىسايدا
 مەنپەئەتىنى ھېچكىم كۆرۈپ باقمىپتۇ. ھەر -
 قانداق چېنى بار مەخلۇق ئۇنىڭ چاڭگىلى
 دىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئەگەر بىراۋدا
 جاندىن ئەسەزلا بولىدىكەن، ئۇنىڭ زەخ
 ىتىدىن زادى ئامان بولالمايدۇ. بۇ ئەج
 دەھ جاننى ئېلىش بىلەنلا قويمايدۇ. قان
 نى شوراش بىلەنمۇ تويىمايدۇ. بەلكى
 جانلىقلارنىڭ جىسمىنى كۈلگە ئايلاندۇرۇپ
 ئۇ كۈلنى تاكى كۈلدىن ھېچ ئىز ۋە نى
 شان قالمىغانغا قەدەر سورۇيدۇ. كىشى
 ئۇنىڭ چاڭگىلىغا بىر دەمدىلا چۈشۈپ قا
 لىندۇيۇ، لېكىن، يىللار بويى تىرىشچانلىق
 كۆرسىتىپمۇ قۇتۇلالمايدۇ. ئۆزىگە يوقلۇق
 ۋە يوقسۇللىقنى غايە ۋە مەسلەك قىلىغان
 كىشىلەر بەلكى بۇ ئەجدەھادىن غالىب
 بولسا كېرەك. گەرچە پەرىدۇندەك بىۋىۋەك
 شاھلارمۇ بۇ ئەجدەھنىڭ ئالدىدا ئاجىز
 كەلگەن بولسىمۇ، يوقلۇق دىيارىدىن ئىبا
 رەت بۇ گۈلشەن ئۇ ئەجدەھنى ئاجىز قى
 لىدۇ. بۇنداق ئەجدەھنىڭ دەرد - ئەلىمىنى
 كۆرمەي دېسەك، يوقلۇق ۋە يوقسۇللىق
 يولىدا بولغىن، چۈنكى ئەجدەھ سىپىنى
 يوقالغان ھالەتتە كۆرسە نېمە قىلالايتتى.
 (تۈگىدى)

بۇ يەردە ئوۋ بىلەن ئوۋچى، يەنى يولۋاس
 بىلەن جەرەن تەڭلا قىلىنماقتا چۈشۈشنى يۈز
 تۈمەنلىگەن يولۋاس ۋە جەرەنلەر لانتقا
 ئىچىدە خەرق بولۇپ تۈگەشتى. بۇ خىل
 ھالاكەتلىك ئوزاق ئالدىدا يولۋاس بىلەن
 جەرەننىڭ، ئوۋ بىلەن ئوۋچىنىڭ ھېچبىر
 پەرقى قالمىدى. ھەممىسى ئوخشاشلا نابۇت
 بولدى. ئۇلارنىڭ بۇ يەردىن قۇتۇلۇشنىڭ
 ئىمكانى يوق ئىكەنلىكىگە كۆزلىرى يېتىپ،
 بارلىق تىرىشچانلىق ۋە خەيرەت شىجائىتى
 نى ئىشقا سېلىپ، بىر - بىرلىرى بىلەن
 قۇچاقلىشىۋالدى. بەھرام بىلەن دىلئارام
 دىن ئىبارەت بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق
 بىر - بىرىگە شۇنداق چىڭ يېپىشىپ كەتتىكى،
 ئۇلار بىرلىشىپ، بەئەينى بىر گەۋدەگە،
 يەنى بىر جان، بىر تەنگە ئايلىنىپ كې
 تىشتى. شاھ شۇ ھالەتتە بۇ يەردىكى پۇت
 كۈل قوۋم - پىۋقرالىرىنىڭ تامامەن چۆكۈپ
 كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇردى. پۈتكۈل
 لەشكەرلەر خۇددى چۈمۈلەردەك پىتىراپ
 كېتىشتى، چۈمۈلەدەك يەر تېپىشىگە كىرىپ
 كېتىشتى. لەشكەرىمۇ چۈمۈلەدەك، سۇلاي
 مان سۇپەت پادىشاھمۇ خۇددى چۈمۈلە
 دەك يەر قەرگە كىرىپ كەتتى. پۈتكۈل
 ئالەم خەلقىنىڭ ئاخىرقى جىيىسى پەقەت
 گۆردىنلا ئىبارەتتۇر. بەھرام گۆرنىڭ
 ئىسمىمۇ گۆردۇر. شۇنى بىلىشىشىكى، بۇ
 مەككەر جاھاننىڭ خۇي - ئادىتى كىشىلەر -
 نى ئەجدەھسادەك دەم تارتىپ يۇتۇشتىن
 ئىبارەت. خەلق يۇتالغىنىسلا يۇتىدۇ. لې
 كىن بۇ ئەيسەرگەۋاز ئالەم بولسا بارچە
 خەلقى، ئۇ يۈزمىڭلارچە كۆپ بولسىمۇ،
 بىردەمدىلا يوقىتىۋېتىدۇ. ھەممە مەخلۇقلار
 بۇ ۋەھشىي ئەجدەھدىن چەكسىز ئەنسىرەيدۇ.
 بەھرامنىڭ تەقدىرى شۇ قەدەر ئاجا -
 ىپىب - غارايىپ بولىدىكى، ئۇنىڭ مۇشۇنچە

قۇلئەلىم ئامىي زەئىفى

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەد سالىھ

مۇھەررىردىن: 1987 - يىلى شائىر قۇلئەلىمنىڭ «تۆت نامە» ناملىق بىر پارچە شېئىرى ژۇرنىلىمىزنىڭ ئومۇمىي 21 - سانىدا ئېلان قىلىنغانىدى. بۇ ئەسەرنىڭ كىرىش سۆزىدە شائىر - نىڭ تەرجىمىھالىغا ئائىت ئاز بىر قىسىم تەخمىنى قاراشلار ئىلاۋە قىلىنغان.

شائىرنىڭ بۇ قېتىم بايقالغان دىۋانى ھىجرىيە 1262 (مىلادى 1948 - 1949) يىلى تۈزۈلگەن. قول يازمىنىڭ فورماتى 22×14 سانتىمېتىر بولۇپ، جەمئىي 107 بەتتىن تەشكىل تاپقان. ئۇنىڭ ئىچىدە 88 غەزەل، 29 رۇبائىي، 87 - مۇخەممەس، بىر مەسنەۋى بار. قول يازمىنىڭ بىرىنچى بېتىگە «قۇلئەلىم ئامىي نەھىقى، تەخەللۇسى ئامىي زەئىفى» دېگەن مىسرالار خۇشخەت قىلىپ يېزىلغان. بۇنىڭدىن شائىرنىڭ ئىسمى ۋە تەخەللۇسى ئاشكارا بولمىدۇ. ئامىي زەئىفى دىۋانىنىڭ بۇ قول - يازمىسىدىكى بەزى مەنبەلەردىن قارىغاندا، شائىرنىڭ XX ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن باشلاپ، تاكى ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىگىچە قاغىلىقتا ياشىغانلىقىنى قىياس قىلىشقا بولىدۇ.

شائىر قۇلئەلىمنىڭ قولىمىزدىكى شېئىرلىرىنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە يەنىلا سۆيگۈ - مۇھەببەت ئاساسى تېما قىلىنغان. جەمئىيەت رەزىللىكلىرىدىن بىز زار بولغان شائىر ئۆزىنىڭ كۆڭۈل خوشلۇقىنى پاك مەڭگۈلۈك مۇھەببەتتىن ئىسپارەت خىيالىي كۆزەللىكتىن ئىستىگەن.

شائىر ئۆز ئەسەرلىرىدە ئەينى دەۋردىكى رېئال ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنىمۇ مۇئەييەن ھالدا ئەكس ئەتتۈرۈپ، ئۆز باھاسىنى بېرىپ ئۆتكەن. ئۆز دەۋرىدىكى تەكسىزلىك، ئادالەتسىزلىك، زالىملىق، پارىخورلۇق، ئىككى يۈزلىمىلىك، ئاچكۆزلۈك، ۋاپاسىزلىققا ئوخشىغان تۈرلۈك ناچار ئىللەتلەرنى پاش قىلغان.

ئامىي زەئىفى شېئىرلىرىدا يەنە بەزى دىنىي مەسىلىنىڭ تىنىدىنسىيەلەرمۇ بەلگىلىنىش دەرىجىدە ئىپادىلەنگەن. بۇ ئاشۇ - دەۋر مۇھىتى ۋە شائىرنىڭ ئېگىدىكى مۇرەككەپ ئىدىيەۋى ھالەتلەر - نىڭ ئىنىكاسى. شۇڭا بۇ تەرەپلىرىگە توغرا مۇناسىۋەتتە بولۇپ، تەنقىدىي مۇئامىلە قىلىشىمىز زۆرۈر. ئامىي زەئىفى شېئىرلىرى بەدىئىي جەھەتتە ساددا، راۋان بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە شائىرنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى تەربىيىلىنىشىنىڭ چەكلىك بولغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئۇنىڭ بەزى شېئىرلىرى قاپىيە، ۋەزىن ۋە باشقا جەھەتلەردە ئايرىم نۇقتىلارنىمۇ خالىي ئەمەس. بۇ سانىمىزدا ئامىي زەئىفى شېئىرلىرىدىن بىر قىسىمنى تاللاپ ئېلان قىلدۇق.

سەن ئەگەر بولساڭكى دەردمەند يىغلاغىل يار ئالدىدا،
 ئەرزۇ ھالىڭنى بەيان قىلغىلىكى دىلىدار ئالدىدا.
 گەرچە رەھىمەت ئەيلەبان ھالىڭنى سورسە ناگەھان،
 يالبارىپ سەجدە قىلىپ تۇرغىلىكى غەفۋار ئالدىدا.
 دىلىبەردىڭنىڭ رەھىمەتتىن ھېچ ئۈمىدىڭ ئۈزۈلمەگىل،
 ھەم رىجاۋۇ خەۋق بىلەن بولغىلىكى جەبىبار ئالدىدا.
 كۆز ئۇچى بىرلەن ئەگەر دىلىبەر ساڭا قىلسە نەزەر،
 باش قويۇپ ئاستانەغە تۇرغىلىكى غەمخار ئالدىدا.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىق، تاپقاندا مەردنىڭ مەردىنى،
 ئەمدى بىل يار قەدرىنى بولغىل خەرىدار ئالدىدا.

* *

زىھى دۇنيادا ھەجر ئەتتىڭ مېنى ئەي پادىشاھ، مەھبۇب،
 ماڭا رەھىم ئەيلەبان يولۇڭغە سال، ئەي رەھىنەما، مەھبۇب.
 كۆزۈڭنىڭ ئۇچى بىرلەن رەھىم ئەيلەپ بىر نەزەر قىلساڭ،
 سېنىڭ بۇ ئىلتىفاتىڭغە ئېرۇر مىڭ جان فىدا مەھبۇب.
 بەناگاھ رەھىم ئەيلەپ مەن غەرىبىدىن بىر سوئال سورساڭ،
 ھەم دەردىم بەيان ئەيلەپ قىلۇرمەن سۆز ساڭا مەھبۇب.
 سېنىڭدەك ئىككى ئالەم پادىشاھىنى تاپالماسمەن،
 سوۋاپ كەلسەم سېنىڭ يوق مىسىلىڭىز، ئەي پارسا، مەھبۇب.
 بۇ ئىشقى دەرد - ئەلەمنى رەھىم ئەيلەپ ماڭا تاشلاپسەن،
 بۇ يەڭلىخ ئىلتىفاتىڭغە ساڭا مەن ئاشنا مەھبۇب.
 جەمالىڭنى تەلەب قىلدىم فەقىر ئامى زەئىق ئاسىي،
 گۇناھىم ئەفۋ ئېتىپ قىلغىل تىلەكىمنى ئەتا مەھبۇب.

* *

گەر بۇلۇتتىن سەن زوھۇر ئەيلەپكى چىقساڭ ماھتاب،
 بۇ جەھاندا بولماغاي سەندەك مۇزەييەن ئاقتاب.
 ئايۇ كۈن جۈملە كەۋاكىب نۇرلارى بولغاي خىجىل،
 زەررەچە قالماس سېنىڭ ئالدىڭدا ئەي گۈل، ماھتاب.
 سەن ئەگەر قىلساڭ تۇلۇد ھۇسنۇڭنى ئەلگە كۆرسەتىپ،
 چەرخ ئۇرۇپ سەپكۈم ياشىمنى راھىڭگە ئەيلەپ گۈلاب.
 ئايۇكۈن جۈملە كەۋاكىب نۇرلارى زايىل بولۇر،

ھېچ زەمان زايىل ئەمەس نۇرۇڭ سېنىڭ ئەي، ماھتاب.
ئۇشبۇ ئالەم پۇر بولۇر گەرسەن تەجەللى ئەيلەسەڭ،
جۈملە ئاشىقلارغە سەن قىلغىل جەمالىڭ بىھىجەب.
بۇ فەقىر ئامى زەئىفىنىڭ تەۋبەسىنى قىل قەبۇل،
مەغسىرەت ئەيلەپ گۇناھىن، ئەيىبىغە ياپقىل نىقاب.

* *

ئەي خىرەدەمەند، بولسە دەردىڭ سەن بارىپ يارىڭغە ئايت.
ساڭا بۇ دەردۇ ئەلەم سالغۇچى جەببارىڭغە ئايت.
ھېچكىشى يەتمەس سېنىڭ فەريادىڭگە كۆپ يىغلاساڭ،
كۆز ياشىڭنى تۆھفە ئەيلەپ ئۇشبۇ دىلدارىڭغە ئايت.
بۇ ياشىل ئايۋاننى ئەيلەپ مۇئەللىق بىستۇن،
جۈملەنى خەلق ئەيلەگەن رەھمانۇ سەتتارىڭغە ئايت.
ئىشقىنىڭ خەنچەرلەرسىن باغرىڭغە ئول ئۇرغان ئېرۇر،
بىجەراھەت كۆپ زەئىفى قىلغۇچى خۇنخارىڭغە ئايت.
ھۇسن باغىدا تۇرۇپدۇر سۇرخگۈل غۇنچە كەبى،
سايرابان بۇلبۇل كەبى سۇلتان گۈلزارىڭغە ئايت.
جۈملە غەمبەر لايىغە پاتقان فەقىر ئامى زەئىفى،
ھەرنەچە دەردۇ ئەلەم يەتسەكى غەمخارىڭغە ئايت.

* *

سېنىڭ لەئلى لەبىڭدىن ئالسا ئاشىق زەررەچە راھەت،
سەمەرقەندۇ بۇخارادا بۇ ئاشىقغە نېمە ھاجەت.
ئىكى زۇلغۇڭنى شام ئەتتىڭ سېنىڭ سۈبھى تۇلۇڭىڭغە،
سېنىڭ بۇ سۈبھۇ شامىڭغە نە شەمسۇ نە قەمەر ھاجەت.
سېنىڭ ئىككى كۆزۈڭ ئىككى جەھاننىڭكى چىراغىدۇر،
بۇ يەڭلىغ كۆزلەرىڭغە ئەي ھەبىب، نە سۈرمەلەر ھاجەت.
ئىكى قاشىڭنى قەۋس قىلىدىڭ ھەمە ناۋەكىلەردىڭنى تىپىر،
ماڭا گەر بىر نەزەر ئەتسەڭ نە ئوقۇ نە كەمان ھاجەت.
ئايا ئامى زەئىفى، يارىڭ ۋىسالىن كۆپ تەلەب قىلغىل،
كى يارغە ۋەسل گەر بولساڭ نە بۇ ھاجەت، نە ئۇ ھاجەت.

* *

مېنىڭ بۇ ئىشقى سەۋدايىم ئېرۇركىم ياردىن بائىس،
ۋەلى شاھىدكى بولغاي بۇ ماڭا جەبباردىن بائىس.

مېنىڭ مەجنۇنلۇغۇمنى ئاھ، نېپتەي بىلمەس كىشى ھەرگىزمۇ،
 بەسى بىمارلىقىم بولغاي پەرى رۇخساردىن بائىس.
 مۇھىت دەرياسىغە چۆمدۈم كى چىقماقنى بىلەلمەسمەن،
 گۆھەرنى قولغە كەلتۈرمەك ئېرۇر غەفقاردىن بائىس.
 مېنىڭدەك ئاسىي قۇلغە ساقىيا، بىر جۇرئە مەي بەرسەڭ،
 بولۇر مەنسۇر ھەللاجدەك مەجالىس دارىدىن بائىس.
 نە ھەددىڭ بار سېنىڭ مەي ئىچكەلى ئەي، ئاسىيۇ جافى،
 كى مەيغە ۋەسل بولماغلىق كېچە بىداردىن بائىس.
 ۋەلى تەلبە جۇنۇنۇمغە خەلايىق تەئىنە ئايتۇرلار،
 مېنىڭ سەۋدايۇ مەجنۇنۇم ئېرۇر دىلداردىن بائىس.
 ئايا ئامى زەئىنى، يىغلاپ ئۇمۇدىڭ ئۈزۈمە دىلبەردىن،
 ئەگەر بولساڭ كېچە بىدار ئېرۇر دىداردىن بائىس.

بۇ قىسىمدا ئاسىي قۇلنىڭ مەجنۇنلۇقى ۋە ئۇنىڭ ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلۈشى كۆرسىتىلگەن. ئاسىي قۇل ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلگەن ۋە ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلگەن. ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلگەن ۋە ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلگەن.

بول ئەي ئەھلى خىرەدەندە، ئىشقى ئېلىغە ئاشنا ۋارىس،
 كى بولدى ئەنسىياغە ئىلىملىقلار ئىلىم ئارا ۋارىس.
 زىلەيخا يۇسۇفۇم دەپ يىغلايان كۆپ ئىشقىلار تارتتى،
 يۇسۇف بولدى زىلەيخاغە يەنە ئىشقى ئوتىدا ۋارىس.
 چۇ لەيلى ئىشتىياقى ئىچرە مەجنۇن بولدى ئەۋۋارە،
 يەنە فەرھاد ئىلە شىرىن بۇلارغە مۇددىئا ۋارىس.
 كى گۈلنىڭ ئىشقىدا بۇلبۇل سەھەردە نالەلەر قىلىدى،
 كى ۋامىق بىرلە ئۇزرا ھەم ئىدى ئىشقى ئوتىدا ۋارىس.
 ئەگەر سەن ئاقىلى بولساڭ بۇ ئىشقى ئوتىن تەلەب قىلغىل،
 ئۇلارنىڭ خاكپايىن كۆزىڭگە قىل تۇتىيا ۋارىس.

بۇ قىسىمدا ئاسىي قۇلنىڭ ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلۈشى ۋە ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلۈشى كۆرسىتىلگەن. ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلگەن ۋە ئاسىي قۇلغا كەلتۈرۈلگەن.

ئايا دىلبەر، بۇ دەردىمغە تاپالمادىم دەۋانى ھېچ،
 كى بىمارۇ زەئىنى بولدۇم تاپالمادىم تەۋانى ھېچ،
 سەھەر ۋەقتى شەمالى زۇلفىڭىزدىن بۇي كەلتۈردى،
 مۇتەتتەر بولدى ئالەم، بولمادى ماڭا نىشانى ھېچ.
 چۇ دەرگاھىڭدا ئاسىيەمەن ۋەيا قارامىدۇر بەختىم،

ۋەياكى تالسىم چەپمۇ بىلەلمەم بۇ بەلانى ھېچ.
 سېنىڭ ھەجرۇ فسراقىڭدا بەسى غەم لايىغە پاتتىم،
 ساڭا بىر ۋەسل بولماقغە تاپالمادىم زەمانى ھېچ.
 سەھەردە نالەلەر ئەيلەپ كۆزۈمنىڭ ياشنى ژالە،
 كى دىندارىڭنى كۆرمەككە تاپالمادىم مەكانى ھېچ.
 سېنى ئىزدەپ يولۇڭ چىقسام مېنى قەسدى ئەيلەگەيلەر خەسىم،
 بۇ دۇشمەندىن خەلاس قىل دەپ قىلالمادىم دۇئانى ھېچ.
 ئايا ئامى زەئىقى، دىلبەر ۋىسالىن ئارزۇ قىلساڭ،
 ئۇزۇڭگە قىلماغىل ھەمرا بۇ نەفسى ئىلە ھەۋانى ھېچ.

* *

ئەجەب مەن قۇلنى ھەيران ئەيلەدى ئول ماھتابان رۇخ،
 نەزەر قىلماي ماڭا بىر قىلدى دائىم ئۆزىڭگە ئول شوخ.
 زېھى دەرماندا قىلدى ھەجر ئوتى مەندەك غەرب قۇلنى،
 كى يۈزىڭ ناز بىرلە يۈز ئۆگۈردى نازىنىن گۈلرۇخ.
 يۈزىدىن پەردەنى گەر رەفە ئېيتىپ ماڭا نەزەر قىلسە،
 بولۇپ بېھۇش قالدۇرمەن ئەزجەمالۇ ھۇسن ئان گۈلرۇخ.
 سەھەر بۇلبۇل كەبى سايراپ چەمەندە نالەلەر قىلسام،
 بۇ فەريادۇ قىغانىمغە ھەنۇز رەھم ئەتمەدى گۈلسۇرخ.
 ئايا ئامى زەئىقى، بۇلبۇل كەبى ئالان قىلىپ يۈرگىل،
 ساڭا شاپەدكى زەھم ئەيلەپ نەزەر قىلغاي ئوشۇل گۈلرۇخ.

* *

كېچە - كۈندۈز سېنىڭ ئىشقىڭ ئوتىدا ئەيلەدىم فەرياد،
 ھەمە ئىسيان ئىلە ئەخلاقى بەددىن قىل مېنى ئازاد،
 زېھى ھۇسنۇڭ سېنىڭ كۆپ ئۆرتەدى بۇ خەستە جانىمنى،
 تەئەججۇب ئەيلەبان ھۇسنۇڭغە قىلغايلا ھەمە فەرياد.
 كىشى گەر بولسا ئاشىق ئەيلەسۇن كۆز ياشنى جەيھۇن،
 كى ئول تاش لەئىل ئاتاندى كۆز ياشنى قان ئاقىزىپ فەرياد.
 سېنى تاپماق ئۈچۈن ئىزدەپ يولۇڭغە مەن قەدەم قويسام،
 يولۇمغە دام قويۇپدۇر نەفسۇ شەپقان بۇ ئىككى سەيپىياد.
 سېنىڭ ھەجرۇ فسراقىڭدا سېنىڭ كۆڭلۈم بەياباندۇر،
 ۋىسالىڭ چەشمىدىن غەرق ئاب ئېيتىپ كۆڭلۈمنى قىل ئاباد.

ئۆزى ۋەئىدە قىلىپدۇر «مېنى ياد ئەت، مەن سېنىڭ يارىڭ»،
ۋەفا ئەلبەتتە قىلغاي ۋەئىدەگە ھەرلەھزە قىلساڭ ياد.
فەقىر ئامى زەئىقىنى رەھىمەتىڭدىن سەن يىراق ئەتمە،
چەمىنى ياخشى ئەئمالىن قەبۇل قىل، قىلماغىل بەرباد.

* *

ھېچ نېمە كەۋنەين ئىچرە ياركەبى ئېرمەس لەزىز،
لېك ئانىڭ لەئلى لەبىدەك ھېچ لەبى ئېرمەس لەزىز.
مىسرىنىڭ قەندى ئانىڭ لەبىگە بەردىكىم خىراج،
گۈلدەك ئاغزىنىڭ سۆيىدەك ھېچ سۆيى ئېرمەس لەزىز.
سەن تاتار بىرلە خوتەن مىشكىنى تەئرىنى ئەيلەمە،
يارنىڭ زۇلقى بۇيىدەك ھېچ بۇيى ئېرمەس لەزىز.
ئۆزگەدىن شىرىن سۇخەن قىلسە قۇلاقنىڭ تىڭلاماس،
يارنىڭ قىلغان سۆزىدەك ھېچ سۆزى ئېرمەس لەزىز.
ھەزەلا كۈلغەت باشىڭغە ياغسا يامغۇرلار كەبى،
يارغە ئەرز ئەيلەگەندىن ئۆزگەسى ئېرمەس لەزىز.
ھېچ زەمان قىلما فەرامۇش يارنىڭ زىكرىنى سەن،
يارنى ياد ئەيلەگەندىن ئۆزگەسى ئېرمەس لەزىز.
ئەي فەقىر ئامى زەئىقى، يارىڭنى سەن زىكر ئەيلەگىل،
يارنىڭ زىكرى لەزىزدۇر، ئۆزگەسى ئېرمەس لەزىز.

* *

سېنىڭ لەئلى لەبىڭنىڭ ھەجر ئوتى جانىمغە دۇر ناپىز،
تېخى جاندىن ئۆتۈپ زىرۇھ ئولۇپ قانىمغە دۇر ناپىز.
ئەگەر شامۇ سەھەر ئىشقىڭدا مەن كۆز ياشىمى تۆكسەم،
كۆزۈمدىن سىيىل قىلغان ئەشكىلەر قانىمغە دۇر ناپىز.
ماڭا رەھم ئەيلەبان رەنجۇر تەنىمغە تىپىرلار ئاتتىڭ،
بۇ جۈملە ئوقلارنىڭ بۇ جىسمى ئۇرپانىمغە دۇر ناپىز.
جەمالىڭنى ھەمىشە ياد ئېتەرەن ھەم ۋىسالىڭنى،
كى دىدارنىڭ تەلەب قىلسام بۇ ھىجرانىمغە دۇر ناپىز.
ئايا ئامى زەئىقى ئاسى، بەسى زۇلمەتتە قالدىڭسەن،
غەربىلىقدا چۇ ئۇرساڭ ئاھ كى جانانىمغە دۇر ناپىز.

* *

ئايا دىلىبەر، تىلىڭدىن بەرمەدىڭ بىر رۇقىئەنى كاغەز،
 مېنى بىر نامە بىرلە ياد ئېيتىپ ھېچ بەرمەدىڭ كاغەز.
 ۋەلى رەۋزى جەزادا ئىلتىگىڭ ھەركىمگە بىر نامە،
 قۇلۇڭنى قىلماغىل رەسۋا سىياھى قىلماغىل كاغەز.
 كى مۇندا سەندىن ھەر ئۆلدۈم، كى ئاندا قىلماغىل ھىجران،
 مېنىڭ نامەم سىياھ قىلىمە مۇنەۋۋەر ئەيلەگىل كاغەز.
 ئۆزۈڭ قازى بولۇپ، دوستۇڭ شەفائەت تەختى ئۈستىدە
 تۇرۇپ سورغان زەماندا ئىلتەگىل ئوڭ يانىمە كاغەز.
 ئايا ئامى زەئىفى، دىلىبەر ئۇچۇن خادىم بولۇپ تۇرغىل،
 ئۈمىدۈر رەھم ئېيتىپ ئازاد خەتىڭگە ئىلتەسە كاغەز.

* *

جەمالىڭدىن فىراق ئولغاچ كى ھەيران ئۆلدۈم ئەي دىلىبەر،
 ساڭا بىر ۋەسىل قىلماقشە تاپالمادىمكى خۇب رەھبەر.
 سېنىڭ ھەجرۇ فىراقىڭدا كى تاقەت قالمايىن يەككەم،
 چۈنۇن سائىل بولۇپ يۈردۈم مەزارۇ خانىقاھ، لەنگەر.
 سېنى ئىزدەپ خەيال ئەيلەپ يولۇڭشە بىر قەدەم قويسام،
 كۆزۈمگە قۇم قۇيۇپدۇر نەفسۇ شەيتان مېسلى رىھ سەرسەر.
 ئايا دىلىبەر، بۇ ئىككى دۇشمەننىمىدىن ساقلا مەن قۇلنى،
 ئەگەر قەسەد ئەيلەسە مەن ئاسىيىنى بەرگىل ماڭا شەمشەر.
 چۈ سەندىن ئايرىلىپ ھۇسۇنۇ جەمالىڭ كۆرمەسەم ناگاھ،
 ھەلاك ئەتكۈم ئۆزۈمنى بۇ يۈرەكىمگە ئۇرۇپ خەنچەر.
 ئايا ئامى زەئىفى، سەن نەفس ئىلە شەيتانغە بول ئاسىي،
 قاين ئەمەر ئەتسە زىددىن ئەيلەبان كۆزىڭگە ئۇر نەشتەر.

* *

يارغە ئاشىق بولساڭىز ئول يارنى دائىم ئىستەڭىز،
 دائىما ھازىردۇرۇر ھەر يەردە ئول يارى ئەزىز.
 گەر ئەزىزنىڭ مەئىسنى سوراڭىز مەن خەستەدىن،
 دەپدۇرۇر تەھلى لۇخەت مەنادا كەمىاب ئەي ئەزىز.
 ناگەھان قىلسە تۇلۇ ئازۇ كەرەشمە بىرلە ئول،
 ھۇسۇن ئىچىدە مېسلى بۇقتۇر لال بولادۇر ئەقلىڭىز.

زۇلفىنىڭ تارىن پەرىشان ئەيلەسە بادى سەباھ،
 گەر ئانىڭ زۇلفى ساچمىلسە جەمۇ بولغاي كۆڭلىڭىز.
 گەر راۋاق ئۆزرە تۇرۇپ قىلسە نەزەر كۆز ئۇچىدا،
 مەن ھۇشۇمدىن كېتىمىبان ئۆلسەمكى ھالىم سورماڭىز.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىفى، يارىڭ پەرىزاد شاھىدۇر،
 تاپماقنىڭ مۇشكۈلدۈرۈر بىلىسەڭ خۇداغە يىغلاڭىز.

* * *

كەلمەگەي دۇنياغە ھەرگىز سەن كەبى بىر قارا كۆز،
 ھۇسنى ئىچىدە پادىشاھسەن زۇلفى سۇنبۇل قارا كۆز.
 زۇلفىڭىزنىڭ ئالدىدا يەلسدا كېچە بولغاي خىجىل،
 ھەم كۆزۈ زۇلفىڭ كۆرۈپ بولغاي زەۋال ئەي قارا كۆز.
 ناگەھان قىلساڭ تەبەسسۇم تىشلارنىڭ نۇرىدىن،
 ئايۇ كۈننىڭ نۇرلارى بولغاي خىجىل ئەي قارا كۆز.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىفى، يارىڭنى ئەۋسىنى ئەيلەدىڭ،
 گەر نەسىب قىلسا كۆرەرسەن ئول جەمالى قارا كۆز.

* * *

فېغان، دەردۇ ئەلەمدىن خەستە كۆڭلۈم بولمادى غەمىسىز،
 كىشىنىڭ بولسا ئىشقى كۆزلەرى بولماس ئانىڭ نەمىسىز.
 مەنىم ئاجىز زەئىفى ھەجرۇ فىراقدا كۆپ غەمىم باردۇر،
 جەھاننى دەۋر قىلسام مەن تاپالمام بىر كۆڭۈل غەمىسىز.
 ئەگەر سەندىن جۇدا بولسامكى يوقتۇر ماڭا بىر ھەمدەم،
 مېنىڭدىن ئۆزگە ھېچكىم بولمادى دۇنيادا ھەمدەمىسىز.
 بىل ئەي، فەرخۇندە خۇي دىلبەرنى تاپماق ئاسان ئېپىر مەستۇر،
 ھەمە ئۇششاقلار تاپقان ئەمەسدۇر دەرد ئىلە غەمىسىز.
 كىشىنىڭ كۆڭلىدە ئىشقى مۇھەببەت بولماسا زەررە،
 تېپىرەك يەڭلىغ سەمەرسىز مېسلى خەشخاش گەردەنى خەمىسىز.
 ئايا ئامى زەئىفى، ئىشقى فىراقنى كۆرمەڭىل ئاسان،
 ئاڭا سەن ۋەسىل بولماسسەن كۆرۈڭنى ئەيلەسەڭ نەمىسىز.

* * *

ئەھلى ئاشىق مەئشۇقىدىن ئۆزگەنى ياد ئەيلەمەس،
 دەردۇ غەم كەلسە باشىغە ئۆزگەگە داد ئەيلەمەس.

سەن ئەگەر جاندىن كېچىپ جانانغە قۇربان ئەيلەسەڭ،
 ۋەسل قىلغاي ئول سېنى ئۆزگەگە سەيباد ئەيلەمەس.
 باشىڭغە ياغسا بەللار قەترە يامغۇلار كەبى،
 شۇكر قىل مەئمۇر بولۇرسەن سېنى بەرباد ئەيلەمەس.
 گەر بەيابان ئىچرە يامغۇر ياغسا ئۇندۇرگەي گىياھ،
 ئابۇ يامغۇر كىرمەيسن چۆللەرنى ئاباد ئەيلەمەس.
 بۇ سۆزۈمنى ئاڭلاساڭ كەلگەن بەلاغە سەبر قىل،
 ناگەھان سەبر ئەتمەسەڭ كۈلفەتتىن ئازاد ئەيلەمەس.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىفى، كەلگەن بەلاغە شۇكر قىل،
 ۋەسلىنىڭ نىشانى شولدۇر سېنى ئىبىئاد ئەيلەمەس.

* *

ۋەھ، زىوى غۇنچە كەبى ھۇسنۇڭغە گۈللەر ئوخشاماس،
 ۋەھ، يەنە لەئلى لەبىڭغە غۇنچە گۈللەر ئوخشاماس.
 ناگەھان نازۇ كەرەشمە بىرلە سەن سۆز ئەيلەسەڭ،
 بۇ ئەجىب ئاۋازىڭغا ئاۋازى بۇلبۇل ئوخشاماس.
 قاشلارنىڭ دەيمۇ سېنىڭ، ناۋەكلەرنىڭ دەيمۇ سېنىڭ،
 قوللارنىڭمۇ ئىچ يەڭلىغ ئۆزگە قوللار ئوخشاماس. ●
 ئاي يۈزۈڭ خالۇختىن ياد ئەيلەسەم يوق ھۇش ماڭا،
 باشىڭغە گۈللەر قىسىپسەن ئۆزگە گۈللەر ئوخشاماس.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىفى، دىلبەرغە سەن قۇل بولغاسەن،
 يولىدا بولساڭ جىلاۋدار ئۆزگە يوللار ئوخشاماس.

* *

ئەي شەھنشاھىم سېنىڭدىن ئۆزگەسى يارىم ئەمەس،
 سەندىن ئۆزگە ھېچ كەسى دۇنيادا غەمخارىم ئەمەس.
 غايىبۇ ھازىردا ياد ئەتسەم سېنى ئەي دىلبەرىم،
 سەن خەبەردارسەن ماڭا ئۆزگە خەبەردارىم ئەمەس.
 خاھى مۇندا، خاھى ئاندا ماڭا سەن سەردارسەن،
 سەندىن ئۆزگە ھېچ كىشى ھېچ يەردە سەردارىم ئەمەس.
 خەستە كۆڭلۈمنى ئەگەرسەن ئىلتەسەڭ رەھىم ئەيلەبان،
 سەن ئېرۇرسەن دىلبەرىم ئۆزگەسى دىلدارىم ئەمەس.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىفى، كۆڭلۈڭنى سەن جەمئ ئەيلەگىل،
 كۆڭلۈمنى ھەريان ئىبەزمەك ياخشىلىق كارىم ئەمەس.

* *

ئەي، سېنىڭ ھەجرىڭ مېنىڭ كۆڭلۈمنى غەمكىن ئەيلەيدىمەن،
 سۇرخ گۈل يەڭلىغ چىرايمىڭ كاه رەنگىن ئەيلەيدىمەن.
 غەمزەڭنىزنى ياد قىلسام ئۆرتەنۇر جانىم مېنىڭ،
 ھەم جەمالىڭ كۆرمەگەچ كۆزۈمدە ئەشكىن ئەيلەيدىمەن.
 يارىڭنىڭ ئىسمىنى ھەركىم بىلسە كۆڭلىدە لەزىز،
 زاھىرۇ باتىندە دائىم زىكرى تەلىقن ئەيلەيدىمەن.
 گەر سېنى بىر كۆرسە ئېرىدى ئىنىس ئىلە جىنۇ پەرى،
 ئەقلى ھۇشدىن كېتىپ ھۇسنۇڭگە تەھسىن ئەيلەيدىمەن.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىنى، يارىڭ ئۈچۈن جان بەرگەسەن،
 ئول ئۈچۈن ئۆلسەڭ تىرىك ۋەسلىنى تەكفىن ئەيلەيدىمەن.

* *

ئايا ئاشىق، ۋەفا قىل ۋەئىدىگە ئول ھەم ۋەفا قىلىمەن،
 ئەگەر قىلسە ۋەفا ئاشىقىغە كىم ئەۋۋەل جەفا قىلىمەن.
 كىشىكىم جانۇ دىلىدا ئول ۋەفادار يارىنى ئىستەيدۇر،
 ۋەفا قىلماق ئۈچۈن ئول بەندەغە بوستان بىنا قىلىمەن.
 ئەگەر سەن ئىستەسەڭ تىنجاى ئانىڭ زىكرىنى تەلىقن قىل،
 كىشى چىن بولسە ئاشىق ئاڭا جانىنى قىدا قىلىمەن.
 ئەزەلدە ھەر كىشىنى رەھىم ئېيتىپ قىلسا سەئادەتمەندە،
 ئۆزى مەتلۇب ئولۇپ تالىب قىلىپ يولدا گەدا قىلىمەن.
 ئانى تاپماق ئۈچۈن بۇ خەستە جانىڭ ئەيلەسەڭ قۇربان،
 ئۈمىددۇر ۋەسل ئېيتەرگە دەردۇ غەمگە مۇبىتەلا قىلىمەن.
 ئايا ئامى زەئىنى، يارىڭنىڭ جەمالىن كۆرمەدىڭ ھەرگىز،
 تەلەب قىلساڭ كۆرەرسەن ھاچەتلىڭنى ئول رەۋا قىلىمەن.

* *

سېنىڭ دەردۇ فىراقىڭدا ھەلاكەتكە يېتەر بۇ باش،
 خۇدا ھەرگىز ياراتماس سەن كەبى بىر شوخ باغرى تاش.
 بۇ ھۇسن ئىلە جەمالىڭغە ھەمە شەھزادەلەر مۇشتاق،
 سېنى ھەركىم كۆرەي دېسە ئاقىزسۇن كۆزىدىن قان ياش.
 كى شىرىن ئىشقىدا فەرھاد بەسى نالە قىلىپ يىغلاپ،

ئوشۇل تاش لەئىل ئاتاندىكىم كۆزىدىن ئاقىرىپ قان ياش.
 ئەگەر سەن رەھىم ئەيلەپ مەن غەرىبىغە بىر نەزەر قىلساڭ،
 سېنىڭ گەۋھەر كۆزۈڭگە دىلبەرىم تەسەددۇق ئولسۇن باش.
 ئايا ئامى زەئىنى، جانان ئۇچۇن جانىڭ فىدا قىلغىل،
 كى جاندىن كەچىمەيىن ۋەسىل ئولماغۇڭ ئول شوخ قۇندۇز قاش.

* * *

مېنىڭ دەردۇ غەمىم ئۆزۈڭگە مەخسۇس،
 ھەممە نۇرى خۇدا يۈزۈڭگە مەخسۇس.
 كىيىنكىلەر كۆزىنى كىم تەئرىپى ئەتسە،
 كى دەپدۇر لەغۇ ھۇسنى كۆزۈڭگە مەخسۇس.
 يەنە شەھتۇتى سۆزىن قىلسە تەۋسىنى،
 بۇ ھەم بېھۇدە ھۇسنى سۆزۈڭگە مەخسۇس.
 ھەممە ساھىبىجەمال ھۇسنىڭگە مۇھتاج،
 ھەممە ھۇسنى جەمال ئۆزۈڭگە مەخسۇس.
 ئايا ئامى زەئىنى، دىلبەرىنى ئىستە،
 ئانىڭ زىكىرىن قىلىپ كۆڭلۈڭگە مەخسۇس.

* * *

ھەر ئوتى قىلدى مېنىڭ بۇ ئۇستخانسىمنى مەرىزە،
 ئۇستخانسىمدىن ئۆتۈپ قىلدى بۇ جانىمنى مەرىزە.
 ھەر مەرىزە بىر سەبەبىدىن دارۇ ناپىئە بولغۇسى،
 ماڭا قىلغان دارۇلار قىلدى تەۋانىمنى مەرىزە.
 كېچەلەردە ئۇيقۇلاپ تۇشۇمىدە دىلبەرىنى كۆرۈپ،
 غەمزەسى قىلدى مېنىڭ روھى رەۋانىمنى مەرىزە.
 ئانى ئىزدەپ مەن تاپالماي قامەتىم دۇناھا ئېپۈرۈر،
 ئىشقى ئوتسىنىڭ داغى قىلدى نەۋجەۋانىمنى مەرىزە.
 ھەر زەمانكىم فىكىر قىلسام گەر ئانىڭ جەمالىنى،
 يۈرەكىم خۇن ئۆيۈرۈلۈپ قىلدى بۇ جانىمنى مەرىزە.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىنى، بولدۇڭ ئەجەب بىر ناتەۋان،
 كى ئانىڭ فىراق ئوتى قىلدى بۇ جانىمنى مەرىزە.

* * *

فۇتۇدۇم دىلبەرىغە يىغلاپ بىتتە دەبلىغدىن بۇ خەت،
 گەرچە مەن بولساممۇ مەجنۇن دېمەگىز بۇ سۆز غەلەت.
 ئاي يۈزىنى كۆرسە ھەركىم ئاڭا مۇشتاق بولغۇسى،
 ھېچ بەھاغە كەلمەگەي ئول ئاي يۈزىدە خالۇ خەت.

بۇ مېنىڭ روھۇم ئانىڭ ئىشىقىدە پەرۋاز ئەيلەگەي،
قۇشۇ بازى ئىلىكىدە ئۇچالماغاندەك قازۇ بەت.

كىم ئانىڭ يۈلىغە كىرسە جەھدۇ جەد قىلماق كېرەك،
ھېچ كىشى قىلماي رىيازەت تاپماغاي ھازەننەمەت.
ئەي فەقىرئامى زەئىنى، ئىلىكىڭگە ئال دۇۋات قەلەم،
دىلبەردىڭ تەۋسىيىنى سەھفە يۈزىغە ئەيلە خەت.

بۇ مېنىڭ ئىشىقىم ھەقىقەتەن ئىشەنچ بولسا،

* * * * *

بۇ مېنىڭ ئىشىقىم ھەقىقەتەن ئىشەنچ بولسا،

سېنىڭ دەردۇ غەمنىڭ ئىچرە يۈرۈبان قىلماغۇم بىر لەفز،
سېنىڭ ئالدىڭدا ھۇشۇم يوق تۇرۇبان قىلماغۇم بىر لەفز.
ئەگەر سەن بىر سوئال سورساڭ نە قىلىدىڭۇ نە ئەتتىڭ دەپ،
يۈزۈڭنىڭ نۇرىدىن بەھۇش بولۇبان قىلماغۇم بىر لەفز.

بەناگاھ رەھم ئېيتىپ بوستان سارى قىلساڭ مېنى تەكلىنى،
ئەجەب يوق ۋەئىدە قىلىدىڭ ئەقۇ قىلساڭ قىلماغۇم بىر لەفز.
ئەگەر كۆرسەم جەمالىڭنى ماڭا لازىم ئەمەس ھېچ شەي،
جەمالىڭنى نەسىب قىلغىل كۈلۈبان قىلماغۇم بىر لەفز.

ئۆزۈڭ رەھم ئەتمەسەڭ سەندىن بۆلەك ھېچ راھىسىم يوقدۇر،
قۇلۇم دەپ مەغپىرەت قىلساڭ نە ئوبدان قىلماغۇم بىر لەفز.
فەقىر ئامى زەئىنىڭ يۈرەكى دەردىڭدە سەد پارە،
يېتەرەنمىمۇ ۋىسالىڭگە سورۇبان قىلماغۇم بىر لەفز.

بۇ مېنىڭ ئىشىقىم ھەقىقەتەن ئىشەنچ بولسا،

* * * * *

بۇ مېنىڭ ئىشىقىم ھەقىقەتەن ئىشەنچ بولسا،

يارنىڭ زىكىرىنى ھەردەم كۆڭلىڭ ئىچرە ئەيلە ھىغز،
قىلماغىل لەھزە فەرامۇش فىكىرىڭ ئىچرە ئەيلە ھىغز.
ھەر زەمان ئەيلەپ تەفەككۈر يارنىڭ سەنئەتلەرىدىن،
بارچە ئىشغە سانىمۇ قادىرلىق ئىچرە ئەيلە ھىغز.

زەندەنى مۇردە قىلىۇر، ھەرمۇردەنى زەندە قىلىۇر،
بۇ سۇفەتلىك دىلبەردىڭنى كۆڭلىۈك ئىچرە ئەيلە ھىغز.
ناگەھان رەھىمەت كۆزى بىرلە ساڭا قىلسە نەزەر،
تۈكۈلۈر ئەشكىڭ يۈزۈڭگە كۆڭلىۈك ئىچرە ئەيلە ھىغز.

ئەي فەقىر ئامى زەئىنى، يارنىڭ سۆزىنى ھىغز قىل،
تەن بۇزۇلماس گۈر ئارا قۇرئان دىل ئىچرە ئەيلە ھىغز.

* *

بۇ جەھانغە بولماي ئول ماھىستان تالپىتى،
 بولغۇسى تۇلۇتىغە قارا بۇلۇتلار مانىتى.
 گەر بۇلۇت زايىل بولۇپ قىلسە تۇلۇت ئول ماھىروى،
 نۇرىدىن بېھۇش بولۇپ كۆزۈمدىن ئوتلار ساتتى.
 ئىككى زۇلغىنى شەمال ناگاھ پەرىشان ئەيلەسە،
 تارىنىڭ ئاۋازىنى بولغاي قۇلاقم سامىتى.
 گەر راۋاق ئۆزرە چىقىپ ھالىمغە ئەيلەپ بىر نەزەر،
 رەھىم ئېتىپ قىلسە تەبەسسۇم بولسە ھۇشۇم راجىتى.
 گەر ئىشارەت ئەيلەسە «ئەي بىئەدەب، كەتكىل،» دەبان،
 مۇندا سەن تۇرساڭ بولۇر ماڭا مەلامەت ۋاقتى.
 ۋەندە قىلسا تاڭلا كەلگىل بوستانغە ئەي غەرىب،
 مەن سېنى مېھمان قىلاي ئەجرىڭنى قىلماي زايىتى.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىنى، سەن دىلىبەرىڭدىن تۇت ئۈمىدى،
 بۇ ئەجەب ئېرىمەس سېنى بوستانغە قىلسە تابىتى.

* *

سېنىڭ ھەجرۇ غەمىڭدىن باغرىم ئىچرە بولدى يۈزىڭ داغ،
 ساڭا ۋەسل ئولماقنى مەن ئېتەر ئالدىمدا يۈزىڭ تاغ.
 سېنى ئىزدەپ سەھەر بۇلبۇل كەبى كۆپ نالەلەر قىلسام،
 بۇ نالەمغە ھۇنۇز رەھىم ئەتمەدى ئول گۈلشەنۇ گۈلباغ.
 ئەگەر ھەر دائىما ياد ئەيلەسەم باغرىم كەباب يەڭلىغ،
 ۋەلى ھۇسنى جەمالىڭنى كۆرەرگە تاپمادىم بىر چاغ.
 زېمى ئىشقىڭدا بولدۇم تەلبە يەڭلىغ مەست مۇستەغرىق،
 ۋىسالىڭنى نەسىب ئەيلەپ مېنى قىل مەستلىكىمدىن ساغ.
 ئايا ئامى زەئىنى، مەھبۇب ئۇچۇن خۇن ئەيلە باغرىڭنى،
 ھەمە بىمارلىقىڭدىن ئول سەبەبىدىن سەن بولۇرسەن ساغ.

* *

ئەي سېنىڭ دەردىڭ مېنى قىلدى گەدايان يەڭلىغ،
 ھەجرىڭ سەھراسىدا غۇل بەپايان يەڭلىغ.
 ھەرنەچە قىلسام تەكەللۇم نەقىمى يوقتۇر كىشىغە،

بۇ جەھانغە كەلمەگەيمەن ۋەھشى ھەيۋان يەڭلىغ.
 مەن ساڭا ۋەسل ئولغالى يول تاپمادىم ھېچ ۋەجھىدىن،
 بولماغاي دۇنيادا مەن ئەھمىيە قۇ نادان يەڭلىغ.
 ئىستەسەم ئالەم يۈزىنى مەن تاپالماس سەن كەبى،
 ھۈسنى ئىلە جەمالىڭ ئېرمەس پەرى ئىنسان يەڭلىغ.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىنى، يارىڭ كىشىگە ئوخشاماس،
 ھۈسنىنىڭ نۇرى ئېرۇر خۇرشىد تابان يەڭلىغ.

* *

بۇ جەھاندا ھېچ نېمەرسە سەن كەبى ئېرمەس لەتىنى،
 ھېچ مەخلۇق سەن كەبى ئالەمدە ئېرمەسدۇر ئەقىنى.
 ھەر زەمان ئىشقى ئوتىدا دەردىڭنى ئەيلەرمەن غىزا،
 بۇ غەلىز جىسمىم كەباب يەڭلىغ بولۇپ بولدى خەقىنى.
 ھەسرەتىڭدە جۈملە ئۇششاق قان يۇتارلار دەمبەدەم،
 ھېچ زەمان مەۋجۇد ئەمەسدۇر سەن كەبى زاتى شەرىقى.
 خۇيلارنىڭ ياد ئېتىپ ئىككى كۆزۈم ياشقە تولۇپ،
 قۇرۇبان يافراغ كەبى بۇ ئۇستخان بولدى نەھىنى.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىنى، دىلىبەر يولىن قەسدى ئەيلەسەڭ،
 تەۋبەنىڭ دەرياسىغە چۆمگىل ئۆزۈڭنى قىل ئەقىنى.

* *

ئەندۇرۇس جىسمىمنى غەمىدىن ناتەۋان قىلدى فىراق،
 زىندەلىكتە ئۆلدۈرۈپ كۆپ قەسدى جان قىلدى فىراق.
 ھەر سەھەر بۇلبۇل كەبى ئىشقىڭدا مەن ئالان قىلىپ،
 سۇرخ گۈل يەڭلىغ چىرايىم زەئىفىران قىلدى فىراق.
 ھەر زەمان لەئلى لەبىڭنى ياد قىلسام جەزب ئۇرۇپ،
 كۆزلەرىمنىڭ ياشىنى خۇنى رەۋان قىلدى فىراق.
 مەن ساڭا ۋەسل ئولمايىن كوھۇ بەياباننى كېزىپ،
 ھەر دەشتىدە مېنى خوشك ئۇستخان قىلدى فىراق.
 ھەسرەتىڭدە ئاھ ئۇرۇپ بۇ ناتەۋان جىسمىم قۇرۇپ،
 بۇ مېنىڭ گۈلدەك چىرايىمنى سەمان قىلدى فىراق.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىنى ھەر ئوتىدا كۆيدۈرۈپ،
 كۆز ياشىنى ئاقىزىپ باغرىنى قان قىلدى فىراق.

* *

رەھم ئېتىپ مەندەك غەرىبىغە جىسمى بىمارىمىغە باق،
 جىسمى بىمارىمنى كۆيدۇر نالەۋۇ زارىمىغە باق.
 دائىما ئىشقىڭدا يىغلاپ يۈزلەرنىم يەرگە سۈرۈپ،
 نالە قىلىدىم رەھم ئەيلەپ ئاھ ئىلە زارىمىغە باق.
 ئاي يۈزۈڭنى كۆرمەيمىن بولدۇم جۇنۇن چۆللەر ئازا،
 خانەۋەيران دەشت ئارا يۈرگەن جۇنۇن كارىمىغە باق.
 ھېچ ۋىسالىك تاپمايمىن بولدۇم بۇ شەھەر ئىچرە غەرىب،
 بۇ غەرىبلىق شەھرىدە بۇ كۆڭلى ئەۋۋارىمىغە باق.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىقى شام ۋەقتىدە بولدۇم غەرىب،
 تاڭلا كۈن دېگىل سەھەر بولغاندا دىدارىمىغە باق.

* *

ئاقىلى بولساڭ ئۆزۈڭنى ئىشقى ئوتىغە قىل ياۋۇق،
 ئۇشبۇ ئوتنى ساقلاغىل ئەيلەپ ئۆزۈڭنى چۈن نامۇق.
 ئىشقىنىڭ دەرياسىغە چۆمگەن كىشى گەۋھەر ئېرۇر،
 بىسۇھەببەت ئادەمى چۈن پەلەغى تۇخىمى تاۋۇق.
 مەرد ئاشىقنىڭ سۆزى سىياھى سەڭنى ئېرۈتۈر،
 سوغى جاھىلنىڭ سۆزى بارچە ئىشى مۇزدىن ساۋۇق.
 ئىشقى چىن بولسە كىشىنىڭ ئۆزى مۇڭلۇغ بولغۇسى،
 كۆزىدە ياشى بولۇر كۆڭلى ئانىڭ بولغاي سۇنۇق.
 ئىشقىنىڭ دەرياسىدىن گەۋھەرنى چىن ئالغان كىشى،
 ئىچ - تاشى بولغاي ئانىڭ شەمسۇ قەمەر يەڭلىغ يارۇق.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىقى، كىرگىل ئىشقىنىڭ يولىغە،
 ئۇشبۇ يولدىن چىنمايمىن ئىشقى مۇھەببەتتە يولۇق.

* *

بەھار ۋەقتىدە كەلدى تاغۇ تاشدىن بىر تەرىپ كاككۇك،
 غەرىبلىقدە يۈرۈپ دەردىغە يىغلاپ قىچقىرىپ كاككۇك.
 سېنىڭ يادىڭدا يىغلاپ كۆز ياشىمنى ئاقىزىپ يۈرسەم،
 يۈرەكىم پارە بولدى كېچەلەردە قىچقىرىپ كاككۇك.
 سەھەر ئۇيقۇدا ياتسام زەئىقىراندەك سارغارىپ رۇبۇم،
 ئۇشبۇ يولدىن چىنمايمىن ئىشقى مۇھەببەتتە يولۇق.

بەلەند ئاۋاز بىلەن گۈلشەن ئىچىنىدە قىچقىرىپ كاككۇك.
 ئانىڭ ئاۋازى جەزب ئەيلەپ كەباب يەڭلىخ بولۇپ باغرىم،
 كۆزۈمدىن ياش ئاقىزسام رەھىم قىلماي قىچقىرىپ كاككۇك.
 ئوشۇل سائەتتە تۇرسام ئاھ تارتىپ نالەلەر ئەيلەپ،
 زىمى بۇلبۇل چەمەندە سايرابان ھەم قىچقىرىپ كاككۇك.
 بەسى ھەجرىم سۇئۇد ئەيلەپ بولۇپ بۇ قامەتم دۇتاھ،
 كېتىپ ھۇشۇمدىن ئۇرسام ئاھ بەلەندىراق قىچقىرىپ كاككۇك.
 ئايئامى زەئىفى، گۈلزار ئىچىنىدە سايرابان يىغلا،
 نەۋا بۇلبۇل كەبى بەرگەي ئۈمىددۇر رەھىم ئېتىپ كاككۇك.

* *

ئىشقى ئوتى تۇشكەن كىشى مەردانە بولماغلىق كېرەك،
 مەئشۇقىن دەۋر ئەيلەبان پەرۋانە بولماغلىق كېرەك.
 بىمۇھەببەت بولسە ھەركىم قۇش بولۇپ ئاندىن قاچىپ،
 مەرد ئاشىقلار بىلەن ھەمخانە بولماغلىق كېرەك.
 ئەھلى ئالەمنىڭ خۇبى خۇبىغە ھەرگىز كەلمەسە،
 كوھۇ چۆللەرنى كېزىپ دىۋانە بولماغلىق كېرەك.
 دىلبەردىن ئىزدەپ لىباس ئەيلەپ كۇلاھۇ زەندەنى،
 خەلقى ئالەم ئاغزىدا ئەفسانە بولماغلىق كېرەك.
 دىلبەردىن تاپماق ئۇچۇن كوھۇ بەياباننى كېزىپ،
 خانىمانىن تاشلابان ۋەيرانە بولماغلىق كېرەك.
 ئەي قەقىر ئامى زەئىفى، دۇنيادا مەجنۇن ئۆپۈرۈلۈپ،
 دىلبەردىڭنىڭ ئىشقىدە مەستانە بولماغلىق كېرەك.

* *

ئايا ھەبىب، نە بولۇر ھاجەتم رەۋا قىلساڭ،
 تەبىبى ھازىق ئولۇپ دەردىمە دەۋا قىلساڭ.
 ئۆزۈڭگە خادىم ئېتىپ دەرگەھىڭدە خاس ئەيلەپ،
 خەرىبىغە رەھىم قىلىپ تىلەكىم ئەتا قىلساڭ.
 يولۇڭدا يىغلا تىبان ئىمتىھان ئۇچۇن قۇلنى،
 ۋەفا قىلۇرغە ماڭا مۇندا كۆپ جەفا قىلساڭ.
 ئۆزۈڭنىڭ ھەجر ئوتىدا باغرىمە كەباب ئەيلەپ،
 بۇ يولدا سائىل ئېتىپ ۋەسل ئۇچۇن گەدا قىلساڭ.

مېنى يولۇڭدا گەدا ئەيلەبان جەفا ئەيلەپ،
 جەفاغە ئەۋەز ئېيتىپ ماڭا بىر ۋەفا قىلساڭ.
 فەقىر ئامى زەئىقى بۇ سوئالنى قىلدى ساڭا،
 ئانىڭكى ئەكسىنى قىلماي ئۆزىنى ئەدا قىلساڭ.

* * *

ھەرنە قىلساڭ سەن مېنى ئۆزۈڭگە ئاشىق ئەيلەگىل،
 ئىشىق ئوتدا كۆيدۈرۈپ ئۆزۈڭگە ئاشىق ئەيلەگىل.
 ھەجرىڭ سەھراسىدا غۇل بەيابان ئەيلەبان،
 خانىمانىم سارۇتۇپ ئۆزۈڭگە ئاشىق ئەيلەگىل.
 سەندىن ئۆزگە غەيرىنىڭ نەقىشىنى كۆڭلۈمدىن ئالىپ،
 رەھىم ئەيلەپ مېنى سەن ئۆزۈڭگە ئاشىق ئەيلەگىل.
 ھەر بەلا كۈلغەتنى بەرسەڭ ۋەسلىڭە يەتكۈر مېنى،
 كۆپ جەفا قىلساڭ مېنى ئۆزۈڭگە ئاشىق ئەيلەگىل.
 دەرگە ھىڭدىن كۆپ جەفا قىلساڭ مېنى ئەتمە يىراق،
 ھەم ۋەفا ئەيلەپ مېنى ئۆزۈڭگە ئاشىق ئەيلەگىل.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىقى ئىشىق ئوتىنى قىلدىم تەلەپ،
 مەقسەدىمغە يەتكۈزۈپ ئۆزۈڭگە ئاشىق ئەيلەگىل.

* * *

ئەي سېنىڭ ھۇسنۇ جەمالىڭدىن خىجىل بولغاي گۈل،
 گەرسېنى كۆرسە ئىدى ئۆلگەي ئىدى ئول بۇلبۇل.
 ئىككى زۇلغۇڭ بۇيىدىن مىشكى خوتەن شەرمەندەدۇر،
 كاكۇلۇڭ ئالدىدا ھەم بولغاي خىجىل رەيھان گۈل.
 قاش ئىلە كىرىكىلارنىڭ كۆرسە ئىدى مىشكى چىن،
 كۆپ خىجالەتتىن ساڭا بولغاي ئىدى ئول ھەم قۇل.
 يۈزلەردىڭنىڭ نۇرىدىن شەمسۇ قەمەر نۇرى خىجىل،
 لەبى لەئلىك ئالدىدا شەرمەندەدۇر غۇنچەئى گۈل.
 كۆزلەردىڭنىڭ نۇرىدىن شەمسۇ چىراغ زاپىل ئولۇر،
 خالۇ خەتتىڭ ئالدىدا مىشكى خوتەن بولغاي قۇل.
 ئەي فەقىر ئامى زەئىقى، سەن قايدا ئول دىلىبەر قايان،
 ئايتىمادىڭ مىڭدىن بىرىن ئەيلە ئۆزۈڭنى ئاڭا قۇل.

* *

مېنى ئىشقىڭدا بۇلبۇل ئەيلەبان چەمەنگە داخىل قىل،
 بەسى ھەجرىڭدە كۆيدۈر رەھىم ئېتىپ ئۆزۈڭگە ۋاسىل قىل.
 مېنى بىخۇد قىلىپ ئىشقى ئوتىدا بەريان كەبى ئەيلەپ،
 ھەمە دەردۇ ئەلەمنى ماڭا تاشلاپ ئانى ھامىل قىل.
 چۇ گۈلنىڭ ئىشقىدا بۇلبۇل چەمەندە نالەلەر قىلسا،
 مېنى بۇلبۇل كەبى ئول نالەغە ئىشقىڭدا شامىل قىل.
 فىراقىڭدا زەئىقى ئەيلەپ مېنىڭ بۇ ئۇستخانسىمى،
 ۋىسالنىڭ دارۇ ئەيلەپ خۇن كەبى قەلبىمنى كامىل قىل.
 ئايا ئامى زەئىقى، قىلىدىڭ تەلەب دىلىبەر ۋىسالنى،
 بەسى ئامىل بولۇپ ئىشقى ئوتىدا ئۆزۈڭنى فازىل قىل.

* *

سېنى تاپغۇممىكىن مەردانە بولسام،
 باشىڭدىن ئۆيۈرۈلۈپ پەرۋانە بولسام.
 لىباسىمنى كۇلاھۇ زەندە ئەيلەپ،
 جۇنۇن سەھراسىدا دىۋانە بولسام.
 بەسنى مالۇ مۈلكۈم تەرك ئېتىتىبان،
 بەيابانغە كىرىپ ۋەيرانە بولسام.
 فەقىر دەرۋىش بىلەن سۆھبەت قىلىپان،
 دۇئاسىنى ئالىپ ھەمخانە بولسام.
 فەقىر ئامى زەئىقى ئىشقىڭدا يىغلاپ،
 خەلايىقى ئاغزىدا ئەفسانە بولسام.

* *

ناگەھان رەھىمىڭ كېلىۈرمۇ كېچەلەردە يىغلاسام،
 كۆز ياشىمنى زالە ئەيلەپ ھەر سەھەردە يىغلاسام،
 زەئىقىراندەك سارغارىپ ئىشقىڭدا ھەر شامۇ سەھەر،
 ئاھ تارتىپ نالە ئەيلەپ ھەر سەھەردە يىغلاسام.
 كېچەلەر قايىم بولۇپ، كۈندۈزلەرى سايىم بولۇپ،
 كۆپ رىئازەت ئەيلەبان شامۇ سەھەردە يىغلاسام.
 كوھۇ دەرياۋۇ بەياباننى كېزىپ دەۋر ئەيلەبان،
 سەجدە ئەيلەپ ھەر زەمان شامۇ سەھەردە يىغلاسام.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىقى ئىشقى ئوتىدا بەريان بولۇپ،
 قامەتىم دۇتاه بولۇپ شامۇ سەھەردە يىغلاسام.

* *

مېنى ۋەسلىڭىڭە يەتكۈرگىلى ئۆزۈڭ رەھم ئەيلەپ ئەي جانان،
 ۋىسالىڭنىڭ يولىنى ھېچ تاپالمادىم ئۆزۈم نادان.
 سەھەر بۇلبۇل كەبى يىغلاپ چەمەندە نالەلەر قىلسام،
 مېنىڭ بۇ ئاھۇ زارىمغە نەزەر قىلسام بۇ گۈل خەندان.
 بەسى ھەجرىڭ سۇئۇد ئەيلەپ كى تاقەت قالمايىن يەككەم،
 يۈزۈمنى يەرگە سۈرتۈپ يەر بىلەن قىلغۇم ئۆزۈم يەكسان.
 ئەگەر بادى سەبا زۇلفۇڭ بۇيىدىن بۇيى كەلتۈرسە،
 خىجالەتتىن بولۇر فانى بۇيى مېشىك ئىلە گۈلرەيھان.
 ئىزىڭ تۇفراغىنى تاپسام، كۆزۈمگە تۇتىيا قىلسام،
 ئىزىڭ تۇفراغىنى كۆرسە خىجىلىدۇر خاكى ئول بوستان.
 ئايا ئامى زەئىقى، مەھبۇب ۋىسالىدىن ئۈمىد تۇتساڭ،
 يولىغە كۆز ياشىڭ سەپكىل ئۆزۈڭنى ئەيلەمە خەندان.

* *

ھەر سەھەر بۇلبۇل كەبى نالان قىلسام سايرابان،
 گۈل تۈبىگە باش قويۇپ نالان قىلسام سايرابان.
 شام ۋەقتىدە خەرىبىلىق ماڭا تەئسىر ئەيلەسە،
 ھەر سەھەر قايمىم بولۇپ نالان قىلسام سايرابان.
 شەمىنىڭ پەرۋانەدەك دەۋر ئەيلەيان ئۇرسام ئۆزۈم،
 گۈل چەمەن ئىچرە كىرىپ نالان قىلسام سايرابان.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىقى ئاستانىڭە باشىم قويۇپ،
 ۋەسلىڭە يەتكۈمىدىكىن نالان قىلسام سايرابان.

* *

بۇ دەردىمغە سېنىڭدىن ئۆزگە ناپىدى بولمايدى دارۇ،
 جەھاننى دەۋر قىلسام سەن كەبى ھازىق تەبىب بارمۇ؟
 بەناگاھ خۇپلارنىڭ ياد ئېتىپ ئۇيقۇمدىن ئويغانسام،
 كېچە سۈبھ ئۆزلەگۈنچە كەلمەگەي كۆزۈمگە بىر ئۇيقۇ.
 ئىكى زۇلفۇڭنى ياد ئەتسەم بۇ كۆڭلۈمنى تاپالماسمەن،
 جەھانغە سەن كەبى ھېچ كەلمەگەي بىر شوخۇ بىر دىلچۇ.

سېپىنىڭ زۇلغۇڭ قاراسى ئول شەبى مېشراچ يەڭلىخىدۇر،
كى زۇلغۇڭغە خىراج بەردىكى چىن مىشكى بىلەن ھىندۇ.

سېپىنىڭ سۇنۇجۇل ساچىڭنىڭ تارىغە بۇ خەستە كۆڭلۈم بەندە،
خۇدا ھېچكىمگە بەرمەيدۇر سېپىنىڭ ساچىڭ كەبى گىنىسۇ.

ئايا ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

سېپىنىڭ ھۇسنىڭنى ياد ئەتسەم كۆزۈمگە كەلمەگەي ئۇيقۇ،
ئىكى قاشىڭنى ياد ئەتسەم كۆزۈمگە كەلمەگەي ئۇيقۇ.

سەھەردە ئاھالار تازىپ كى نالە ئەيلەدىم ھەر شام،
كېچە زۇلغۇڭنى ياد ئەتسەم كۆزۈمگە كەلمەگەي ئۇيقۇ.

ئەگەر غەمزەڭنى ياد ئەتسەم بۇ كۆڭلۈم مەستۇ مۇستەغرىق،
كى رۇخسارىڭنى ياد ئەتسەم كۆزۈمگە كەلمەگەي ئۇيقۇ.

ئىكى زۇلغۇڭنى دام ئەتتىڭ مېنىڭ بۇ خەستە كۆڭلۈمگە،
خەتۇ خالىڭنى ياد ئەتسەم كۆزۈمگە كەلمەگەي ئۇيقۇ.

فەقىر ئامى زەئىق بولغاچ سېپىنىڭ كويۇڭدا بىز مەچىنۇن،
لەبى لەئلىڭنى ياد ئەتسەم كۆزۈمگە كەلمەگەي ئۇيقۇ.

لەبى لەئلىڭنى ياد ئەتسەم كۆزۈمگە كەلمەگەي ئۇيقۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

ئامى زەئىق، شامۇ سەھەردە ئاھۇ زار ئەيلەپ،
ئامى كۆڭلىڭدە ياد ئەيلەپ تىلىڭغە جارى قىل ھۇ - ھۇ.

* * *

سېپىنىڭ ھەجرىك ئوتى تەگدى بۇ جانە،
 كەباب يەڭلىخ قىلىپ بۇ ئۇستخانە.
 ئەگەر مىڭ يىل جەھاننى سەير قىلسام،
 تاپالمام سەن كەبى نازۇك مېيانە.
 ھەمە ساھىبچەمال ھۇسنۇڭگە مۇھتاج،
 سېپىنىڭدەك خۇب جەمال كەلمەس جەھانە.

* * *

سېپىنىڭ ئىشقىڭدا ھەردەم نالە ئەيلەپ مەن ئۇرارمەن ئاھ،
 كى شام ۋەقتىدە زار ئەيلەپ سەھەرلەردە ئۇرارمەن ئاھ.
 ھەمىشە ھەسرەتىڭدە غەم قىلىپ بولدى يۈرەكىم قان،
 بۇ جىسىم ئۆيۈرۈلۈپ بەريان سەھەرلەردە ئۇرارمەن ئاھ.
 بەناگاھ ياد قىلسام ئۇستخانىم قاخاشۇر ھەردەم،
 كى تاقەت قالمايتىن بىردەم سەھەرلەردە ئۇرارمەن ئاھ.
 فەقىر ئامى زەئىن ھەجرۇ فىراقىڭدا بولۇپ ھەيران،
 «كى دىدارىڭ نەسىب قىل» دەپ سەھەرلەردە ئۇرارمەن ئاھ.

* * *

ئىشقى ئوتىدا كۆيدۈرۈپ باغرىمنى بەريان قىلىدىلا،
 ھەجرىنىڭ سەھراسىدا غۇلى بەيابان قىلىدىلا.
 ماڭا بىر قىلماي ئەزەرنە ئېشۇ فراغەتدە ياتىپ،
 دەردۇ غەم تاشلاپ ماڭا كۆڭلۈم پەرىشان قىلىدىلا.
 كۆز ئۇچى بىرلەن تەبەسسۇم ئەيلەپان كۆڭلۈم ئالىپ،
 قەتل قىلماي ئۆلدۈرۈپ كۆزۈمنى گىريان قىلىدىلا.
 ھەر زەمان ۋەسلىڭنى ئىزدەپ باغرىمە خۇن ئەيلەسەم،
 ۋەسلىنى تەبىدىل قىلىپ ئورنىغە ھىجران قىلىدىلا.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىفىنى ئىشقى ئوتىدا كۆيدۈرۈپ،
 ئىشتىياق بىرلەن فىراق دەشتىدە ھەيران قىلىدىلا.

* * *

كۆز ئۇچى بىرلەن باقىپ بۇ خەستە كۆڭلۈم ئالىدىلا،
 يۈز تۈمەن ئاز ئەيلەپان بۇ خەستە كۆڭلۈم ئالىدىلا.

ئول رەۋاق ئۆزى چىقىپ ئەيلەپ نەزەر كۆز ئۇچىدا،
 زارۇ گىرىيان يىغلاپ بۇ خەستە كۆڭلۈم ئالدىلا.
 بۇ سېنىڭ لەئلى لەينىڭ ئەيلەپ تەبەسسۇم غۇنچەدەك،
 مېنى بەھۇش ئەيلەبان بۇ خەستە كۆڭلۈم ئالدىلا.
 كۆز ئىلە كىرىكىلەرنىڭ غەمزەسى كۆڭلۈم ئالىپ،
 قەتل قىلماي ئۆلدۈرۈپ بۇ خەستە كۆڭلۈم ئالدىلا.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىغە ئىككى قاشىك قەۋس ئېتىپ،
 كىرىكىڭنى ئوق ئېتىپ بۇ خەستە كۆڭلۈم ئالدىلا.

* *

ئىشۇ ئوتىدىن ئايلىنىپ پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرتەنەي،
 ھەر سەھەردە ئاھ ئۇرۇپ پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرتەنەي.
 مىڭ باشم بولسە تەسەددۇق ئەيلەبان يولۇڭدا مەن،
 جانىمە ئەيلەپ فىدا پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرتەنەي.
 ئىككى قاشىك ياد ئېتىپ ھۇسنۇڭغە مەن فەرياد ئېتىپ،
 ئەرزۇ ھالىم داد ئېتىپ پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرتەنەي.
 سەن ئۇچۇن مەجنۇن بولۇپ ئىككى كۆزۈم ياشقە تولۇپ،
 يۈزلەرسە يەرگە سۇرۇپ پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرتەنەي.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىقى ھۇسنۇ جەمالىڭ ئىشقىدا،
 زەئىقىرانىدەك سارغارىپ پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرتەنەي.

* *

ھېچ كىشى ھۇسنۇ لەتافەت ئىچرە سەندەك بولمايدى،
 زۇلفۇ گىسۇ، قەددۇ قامەت ئىچرە سەندەك بولمايدى.
 قاشلارنىڭ ياسىنى كۆرگەچ يېڭى ئاي ياشۇندىكىم،
 قاشۇ كىرىپىك بۇ سەلايەت ئىچرە سەندەك بولمايدى.
 كۆزلەرنىڭ شەھلا سۇفەت شەمۇ چىراغ شەرمەندەدۇر،
 خالۇخەت ھەم بۇ مەلاھەت ئىچرە سەندەك بولمايدى.
 يۈزلەرنىڭ ئايىنى كۆرسە ھەم خىجىلىدۇر ئافتاپ،
 ماھىتاب ھەرگىز سەباھەت ئىچرە سەندەك بولمايدى.
 قامەتلىگۈدۇر سەرۋ ئەرئەر، زۇلفى سۇنىيۇل، يۈزى گۈل،
 شەھدۇ شەككەرلەر مەزاقەت ئىچرە سەندەك بولمايدى.
 بۇ فەقىر ئامى زەئىقى دەردىڭدە سەرسانە بولۇپ،
 يىغلايدىم ھېچكىم ئىنايەت ئىچرە سەندەك بولمايدى.

رۇبائىيات

قالدىم ھەجرۇ فىراقدا زەئىفىرانىدەك سارغارىپ،
يار ۋەسلىغىمە يېتەلمەي تام تۈبىدە بىر خەردىپ.
شەرمەندەمەن ئالدىدا ئۆزۈم ئېتەرگە تىلىم يوق،
رەھم ئېستەرمۇ يىغلاسام شامۇ سەھەر يالبارىپ.

* *

ھۇزۇرى دىل بىر نەفەس زەۋقۇ سەفا خەنىمەت،
ھاسىل بولسا كۆڭلىدە بار مۇددەئا خەنىمەت.
ھەر كىشىنىڭ دىلىدە رەنجۇ ئەلەم دەردى بار،
ھازىق تەبىب قولىدا تاپقان شىفا خەنىمەت.

* *

بۇزۇغ كۆڭلۈمنى تۇتتى ھەجر دەردىدىن بۆلەك ھادىس،
بۇلۇت ئاي - كۈننى تۇتسە بولغانى يەڭلىغ فەلەك ھادىس.
ئۆزۈڭنى زەررەدەك تۇتغىل ئۇلۇغلار ئالدىدا يۈرمە،
تىلىڭنى ساقلاغىل، يېغىقىل، دىلىڭنى سۆز دېمەك ھادىس.

* *

تەمەدۇ زىندانىغە كىرمە قەنائەت مەدەنىغە قاچ،
سېپىڭ بۇ ئاچ كۆزۈڭنى ھەرق ئەنقا سايەسىغە ئاچ.
مۇھەببەتلىك كىشى بولسە غۇلام بول خىزمەتدە بول،
مۇھەببەتسىز كىشىنىڭ يولىغە خارى مۇغىلان ساچ.

* *

كەتتى ۋەقتى زىمىستان بولدى فەسلى نەۋ بەھار،
ئابى رەھمەت ساچمىلدى ئالەم ئۆزرە بىشۇمار.
نەۋا ئەيلەپ مۇرخىيان، سەدا ئەيلەپ يۇلبۇلان،
سەبزە جامە كەيدۇرۇپ باغۇ بوستان لالەزار.

* * *

ئىخلاس قىلساڭ ھەر ئىشقا جانۇ دىلدىن قىل ئىخلاس،
قىلۇر قىلغان ئىخلاستىڭ سېپىنى كۈلفەتدىن خەلاس.
ھەر كىشىنىڭ مۇرادى ئىخلاستىدىن تاپىلۇر،
ئىخلاستىڭنى مەھكەم قىل بولاي دېسەڭ خاسۇل خاس.

* * *

فانى جەھان بىۋەفا سالدى ماڭا ئىشتىياق،
ئايرىپ جىگەر بەندىمدىن سالدى دىلىمغە فىتىراق.
باراي دېسەم يول ئۇزۇن ھەم خەتەرنەك ھەم زەبۇن،
بولدى قەددىم ھەممىچۇ ئۇن ھەم تىڭلاماس بۇ قۇلاق.

* * *

كەلدى بەھار ۋەقتىدە تاغۇ تاشدىن كاككۇك،
مىڭ غەم بىلەن قىچقىرۇر فىتىراق دەردىدىن كاككۇك،
ئاۋازىنىڭ دەردىدىن يۈرەك باغرىم مىڭ پارە،
بولدۇم يىغلاپ ئاۋارە ھىجران دەردىدىن كاككۇك.

* * *

بەۋدە غەم يېمەگىل بولسە ھەيات تەندە جان،
تاپىلغۇسى ئەلبەتتە جەھان بىرلە ئاشۇ نان.
كۆزلەپ ئۆزۈڭ نەفىتىنى ئۇرما كىشىغە زەرەر،
كىچىكى قازسە چوقۇرنى ئۆزى كىرەر ئول ھەمان.

* * *

ھەجرىنىڭ سەھراسىدا ياغدى باشىمغە مىڭ بەلا،
ھەر نەفەس بولدۇم ئەجەب يۈزمىڭ بەلاغە مۇبئەلا.
سورمادى ھالىمنى ھېچكىم نېمە بولدى،
يىغلاساممۇ دېمەدى ھېچكىم پەرىشان بولدىلا.

مۇھىزىتىۋىل - ۋاسىتىل

نورۇزاخۇن كاتىبى زىيائى

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: نەسرۇللا ھەمدۇل

باشقىچى مەقالە

ۋەزىرلەر كەيپىيەتتىدە كىسىم، زەمان شىھلارغىمۇ ۋەزىر ئانداغكى كۆڭۈل ئىسچىرە ئەقلى كامىلىدۇر، تاكى ئانىنىڭ مەشۋەرەتى بىرلە بەدەن مۈلكىسىنى تەسەررۇق قىلىپ رەئىيىتىنىڭ مەسلىھەتى بىرلە كەڭەش قىلماقچىدۇرۇر. ئەھمىيا، ۋەزىر قالىم بولماق شەرتدۇركىم، مۇھىب مەيدانىدا تەدبىرنىڭ رەخشىسىنى چاچماق ۋە ئېيتىشقا سالىم كىرەكلىكىدۇركىم، ھەممە ھالدا ئامۇ خاسلارنىڭ ئەرزىنى شاھغە رىئۋەسىز يەتكۈزەنكە بىرلە ئول بىچارلەر، ئانداغكى مۇراد كەۋھەرنى ئۇلۇغ دەريادىن غۇتە ئۇرۇسايىدىن تاپىغىي...

چەكتى مۇنداق رەقەمنى دانىيى، شەيخ بۇيەكرى شوخ دۇنبايى: بىل ۋەزىرلىق بۇ مەرتەبەت بولغاي، بىگۇمان جۇزۇى سەلتەنەت بولغاي. بەلكى شەھەرگە رۇكنى ئەئزەمدۇر، چۈنكى ئول نې دېسە مۇسەللەمدۇر. گەرچە شەھەرگە خۇد ۋەزىر كېرەك، لېك ئول كۆڭلى مۇستەنىر كېرەك. ساقلانغان دەرىگە ھىندە بىر ئاقىل، دەھرنىڭ ئىشلارى ئۇچۇن ئاقىل. يوقتۇر شىھلارغە ھېچ چارە، ۋەزىر نە بولغاي بۇ دەھرىدە ئازە.

مىگەر ئول پادىشاھى مەئبۇدغە، قادىرۇ زۇلجەلال مەسچۇدغە. شاھلىقىغە ئەمەس ۋەزىر ھاجەت، ئىلىمىغە نەقس يوقتۇر ھىچ سائەت، ئۆزگەلەر گەرچە ئەنپىيا بولسۇن، پادىشاھلىقىدا ئەۋلىيا بولسۇن. بولدىلار بىر ۋەزىرغە مۇھتاج، گەرچە ئېردى كۆڭۈللەرى مىنھاج. چۈنكى مۇسا پەيەمبەر ئۇلۇلمەزم، تىلەدىلەر ۋەزىرنى ھەقدىن ھەزم: «يا ئىلاھا، ۋەزىر كەرامەت قىل، مەرھەمەت ئەيلەگىل، ئىنايەت قىل.

تا بولاي سەلتەنەتدە قۇۋۋەتلىك،
 ھەر نېچۈك ۋاقىتدە قۇدرەتلىك.
 بىلىمگەن ئىشلارنى بىلىگەي ئول،
 يوقلۇغۇدا ئىشىنى قىلغاي ئول.»
 يانە مۇنداق دېدى ھەبىبى ئەھەد،
 گەرچە ئول فەرق سازى نىكۇ بەد:
 «باردۇر ئىككى ۋەزىر ئاسماندا،
 ئىككىسى باردۇرۇر بۇ دەۋرانددا.
 ئول ئىكەۋدىن بىرسىدۇر جىبرائىل،
 كۆككە كىم ئېردى بىرسى مىكائىل.
 يەردە كىم ئېردى ئىككىسى رەھبەر،
 بىرى بۇ بەكرىدۇر بىرسى ئۇمەر.»
 بولماسە شاھقە بىر خىرەدەندى،
 كۆپدۇرۇر شەۋكەتى ئەگەر چەندى.
 يوقكى شەك دەۋلەتى زەۋال بولغاي،
 شەۋكەتى تۇرماق مەھال ئولغاي.
 سەلتەنەت خەيمەدۇر ۋەزىرى سىتۇن،
 تۇرماقاي بىستۇن خەيامە پۇتۇن.
 يانە ساھىب قەلەم بىلە ناينىپ،
 بولماقاي شاھ نەزدىدىن غايىپ.
 بىرسىدۇر تەئاب بىرى مىسمار،
 بولغۇسى خەيمەگە ۋەسىقە مەدار.
 ناگەھان مىخ ئىلە تەئابغە خەلىل،
 يەتسە بولغاي چەدىرغە ئانچە ئىلىل.
 گەرچە بولمىش ۋەزىرچۇن ئۇستۇن،
 بولغاي ئول تەندە ھەم بۇ تۇرت مەزمۇن.
 تۈزلۈكۈ ھەم بەلەند ھىمىمەتلىك،
 يانە سابىت قەدەملىك ھەيىبەتلىك.
 ھەم تەھەممۇلنى ئەپلەگەي پىشە،
 تولا قىلغاي رىيادىن ئەندىشە.
 يەتسە ناگاھ بىراۋگە زۇلىمۇ شىگەنج،
 ئەرز قىلغاي مۇنىگىدىن ئالماي گەنج.
 بولماقاي ھىرىسىمەندى دۇنياغە،
 بەرمەگەي كۆڭلىنى ئەلالاغە.
 چۇنكى دۇنيا ئېرۇر بەئەينى ئەرۇس،

ھىرىسىدىن ھېچكىم ئەمەس مەئىيۇس.
 ئاگا مەغرۇر تەۋانگىرۇ دەرۇش،
 تۈز كۆڭۈلۈكۈ پاكۇ كەج ئەندىش.
 مار نەقىشىن ئېرۇر بۇ دەۋلەتى دەھر،
 نەرم ئانداغ ۋەلى ئىچى پۇر زەھر.

 تاپسە ھەركىم جەھاندا ئىززەتىنى،
 سىمۇزەر بىرلە نازۇ نېمىمەتىنى.
 قىلماس ئۆز مەسرۇفىغە ھەرگىز سەرق،
 فەخر بىرلە دېگەي بۇ يەڭلىغ ھەرقى:
 «شاھقە بولدۇم يەقىن بارى ئەلدىن،
 ئىشىكىمنى ياپار داغى يەلدىن.
 مەردەم ئىچرە ئېرۇر سۆزۈم نەفەر،
 يوق سۆزۈم بەلكى ھەم ئۆزۈم نەفەر.
 ھېچكىم مەن بىلەن ئەمەستۇر تەڭ،
 قايدە بارسام زەمانە سەئىي كەڭ.
 ئەل كېلىر فەۋج - فەۋج ئالدىغىغە،
 شاھ باقار ھەم مېنىڭ مەقالىغىغە.
 كىيسەمۇ گەر يېسەم بارى تەييار،
 قەسەد زەۋج قىلاي دېسەم بىسىيار...»
 ئىززەتلىكىدىن بولۇر بۇ بەندە مەست،
 فەرق بولماي مۇڭا ئىگىز يا پەست.
 شاھ لۇتقى بىلە بولۇپ خۇرسەند،
 دەھر شۇغلىغە جان كەبى پەيۋەند.
 ئومىرنى ئۆتكەزۈركى ھەيۋاندەك،
 يوقكى ھەيۋان چۇ ددۇ شەيتاندەك.
 بىل ۋەزىرغە كېرەك سەداقەتلىك،
 زىرەكۇ تەبئ خۇش زەرافەتلىك.
 سىدىق ئىلە زاھىرۇ باتىنىنى،
 تۇتقاي ئول راست زەسىمى ئايىنىنى.
 يەنى شاھ قاشتىدە دېگەنلەر راست،
 قىلماسۇن كىرىمى ۋەزىشى دەرخاست.
 غەلۇغەشتىن دىلىنى تۇتسۇن پاك،
 قىلماسۇن سۆزدە شاھ كۆڭلىن چاك.
 بولماسۇن ھەم يىنراق تەمەللۇقدىن،

پەستلىكىدىن ئۆزىن ئۇتسۇن دۇر،
 كەفى پايدا ئۆلمەسۇن بىر مۇر.
 بولماغاي زىنھار تەمەد كىن ھەم،
 بىل، ۋەزىرغە يامان بۇ ئاين ھەم.
 بولسە نايىب تەمەد بىلە پەيۋەندە،
 بولسە ئىتدەك قەلادە بىرلە بەندە.
 بىگۇمان شاھخە يىپتەر بەدنام،
 بولغاچ - ئوق ئول ۋەزىرى نا ئەنجام.
 بىرى بولماق ۋە فادا شاپەستە،
 شىشە يەڭلىغ سەفادا شاپەستە.
 شاھنىڭ دەۋلەتىن كۆرۈپ شەب - روز،
 سۇنماسۇن ھەققىغە قولىن چۇن دوز.
 مەشۋرەت قىلسە ھەر زەمان سۇلتان،
 دىبەسۇن بىتەنەننى سۆز ئەلئان.
 چۇنكى سۆز چىقتى يانماق مۇشكىل،
 شەھنىڭ ئالدىدا يانماق مۇشكىل.
 ئەھلى تەھقىق دېمىش بۇنەۋىسى كەلام،
 بولسۇن ئەرۋاھىغە دۇئاۋۇ سەلام.
 ھەر قايۇ ئادەمىدە بولسە ئەقىل،
 قىلماسۇن بىزەرۇر سۆزنى نەقىل.
 سۆزنى نەچچە دېگەن كىشى ئېرمەس،
 بۇ ھۇنەر ياخشىلار ئىشى ئېرمەس.
 كىمكى بىھۇدە سۆز قىلۇر بىسىپار،
 ئۆزىنىڭ جانىغە يىپتەر ئازار.
 بەئزى سۆز دوستىنى قىلۇر دۇشمەن،
 ئەھلى دىنىغە ئەجەب يامان بۇ فەن.
 كىمىسە كۆڭلىدە بولماسە خۇپ سۆز،
 قىلماسۇن بىزەرۇر ياپسۇن كۆز.
 ئادەمىغە جەھاندا ئىككى خەتا،
 باردۇرۇر جانىغە ئەزىسى جەفا.
 بىرى بىھۇدە سۆز، بىرى خەندە،
 بەزم ئىچرە ئېرۇر ئەجەب گەندە.
 ئۆزىنى بىلىگەن ئەھل دانالار،
 ئەھلى كۆپ پەھىمى تىز بەرنالار.
 باۋۇجۇدى ئېرۇر سۇخەن كانى،

خەبەر ئالغاي ھەمە تەئەللۇقدىن.
 بولسە ۋاقىپۇ چۇ شەھدە ياخشى - يامان،
 دېسۇنۇ تۇتماسۇن دىلىدا نىھان.
 شاھ بولسە ئەگەر غەزەب بىرلە،
 خەشىمدىن رەنج ئىلە تەئەب بىرلە.
 چەكسە ناگاھ كەلامى بىھۇدە،
 بارەكەللا دېسۇنكى بىھۇدە.
 خەشىمدىن ساقى بولغۇچە سۇلتان،
 بولماسۇن ئولكى ئالدىدا خەندان.
 كەلسە گەر سۆزنىڭ ئېھتىياجىغە،
 قىلسۇن ئىزھار باقىپ مىزاجىغە.
 ھەر قاچان خەشىمدىن فىراغ ئولسە،
 شاھ كۆڭلى ئەگەر بىراغ ئولسە.
 ئەرز قىلسۇن ئانى بەھانە بىلە،
 ئەل قاشىدە ئەمەس نىھانە بىلە.
 ئاڭلادىم مەن فەلاندىن گۇفتار،
 بەلكى مەزمۇنىدۇر بۇ نەۋد ئەتۋار.
 شاھ سۆزلەر ئىتىش بىلا مەنى،
 قىلماغان خۇپ بۇ سۆزنى ئول يەنى.
 چۇن ۋەزىر سەلتەنەتخە يار ئولسە،
 ئەقلى كامىل ئىلە شىئار ئولسە.
 ئۆتسە شەھ دەرگەھىدە زۇلمەت ئىش،
 دورغەلەر ئەل دىلىغە ئۇرسە نىش.
 دېگەي ئول سۆزنى خۇپ ئىبارەت ئىلە،
 ئىمتىياز ئەيلەبان بەسارەت ئىلە.
 شاھ ئەگەر قىلماسە بۇ سۆزنى قەبۇل،
 قىلماسۇن شوگرە قاشىدە ھېچ قەۋل.
 ھەر نېچچۇك سۆزنى گەر دېسە سۇلتان،
 ئاڭلاسۇن قاشىدا بىقەدر ئىمكان.
 بەرمەگەن خۇپ خەتاغە نىسبەت ھەم،
 ئۆتسە گۇفتارىدا ئەگەرچە كەم.
 چۇنكى شاھنىڭ سۆزى ئېرۇر ھەمشاھ،
 بۇ ھەدىس مەزمۇنىدىن ئول ناگاھ.
 بىرى ھىممەتىنى ئەيلەگەي پىشە،
 ۋۇزەراكىم تەۋىل ئەندىشە.

قىلماس ئەل ئىچرە بۇ تەمەننانى. قىلىپ كۆشەلەردە يازار سۆزىنى بىسىيار، نەچچە كۈندىن قىلۇر ئانى ئىزھار، ۋايكىم بۇزەمانداكى دەستۇر، دورغەلىق ئاتىدا ئېرۇر مەشھۇر. فسكىرى زەرنى قولغە كەلتۈرمەك، ئەل ئارا ئابرو بىلە يۈرمەك. ئاڭلاسا ئىچكەرى ئەمىر سۆزىنى، تاشقارى كىزب ئىلە ياپار يۈزىنى. ئۆتكەزۇر جەھل بىرلە دەۋرانى، فەخر ئېتىمىپ قايدا بارسا سۇلتاننى. شاھ غەم قىلسە ئەلنىڭ ھالىغە، سەئىبى ئېيتەر دورغەلەر زەۋالىغە. شاھ رەئىيەتنى ئەيلەسە ئەندىش، دورغەلەر ماردەك ئۇرلەر نىش. شاھ خالايمىق ئۇچۇن دۇئا قىلماق، دورغەلەرنىڭ ئىشى جەفا قىلماق. بولسە سۇلتان ئەدالت ئەندىشە، دورغەلەردۇر ئىشى جەفا پىشە. شاھ رىشۋە ئالۇردىن بولسە پاك، دورغەلەر پۇل ئۇچۇن كۆزى نەمناك. شەھ رەئىيەت ئۇچۇن چىكەر قايقۇ، دورغەلەر پۇل ئۇچۇن باقار ھەر سۇ. داد قىلسە بىراۋكى سۇلتانغە، ھۇكىم ئەيلەرسىپاھى ئىنسانغە: «شەرنى مىزانغە سالىپ سورغىل، سۆزىن ئايغۇنچە سەن شۈك ئولتۇرغىل. قىلمايمىن قامەتۇ سورما دەۋۋانى، تۈزمەگىل كىبىردىن ئەلالانى. قىلماغىل داردىن ئايغۇچە دۇشنام، سۆزىن ئايتالنىسا ۋەبالى تەمام. كۆرمەگىل ياخشى بىرنى رۇخسارىن، ئاڭلابان يەئنى رىشۋەنىڭ تارىن.» خۇش - خوش ئايتىپ ئالۇر خەتىنى راۋان ئانقە مىنسىە بولۇر چۇ مارى چاپان.

مۇر بولسە بولۇر ئۇلۇغ ئەژدەر، قادادى گوييا باشىغە ئەفسەر. فەخر بىرلە ئۆزىن بىلە ئالماس، بەشەربىەت ۋۇجۇدى ھەم قالماست. بولۇپ ئاندىن ھەۋامەيىدىن مەست، فەرق قىلالماس ئىگىز ئېرۇر ياپەست. قوزغۇلۇر كۆپ سىياسەتى خەيلى، نې ئۇچۇن رىشۋەگە ئېرۇر مەيلى. مۇددەئى - مۇددەئا ئەلەيھى ئىكەۋ، ئىككى زەندۇر ئېرۇر، بۇ دورغە كۈيەۋ فىكىر قىلماق بىرى - بىرىن مەغلۇب، رىشۋە بەرمەك ئىشى كۆرۈر مەرغۇب. رىشۋەنى قايسى تەن بېرۇر كۆپراغ، دورغەسى ھەم سىررار ئانى خوبراغ. بارالى دېسە قازى قاشىغە، ئۇرغاي ئول تازيانە باشىغە. باۋەر ئەتمەس ئەگەر كىرەر يولغە، باقمايىن خەشم بىرلە ئوك سولغە. مۇددەئى ئەرز ئەتكۈچە ھالىن، دورغە پاتىراق بارىپ دېگەي قالىن. بۇ ئىكەۋدە بۇ نەۋئى دەئۇادۇر، بۇ تەرىقە مەقاسىد ئەقسادۇر. بىز دېگەن سۆزنى قىلمادى باۋەر، قەسىدى پۇل بەرگەنسىگەدۇر ياۋەر. قازى ئاڭلاپ بۇ دورغە گۇفتارىن، ئاڭلابان ۋەزئى بىرلە رەفستارىن. ئەمىر ئېيتەر شەرتىدە ئېرۇر مۇنداغ، مۇجتەھىد پەتمۋانى بىرۇر مۇنداغ. تەپتىش ئەتمەس رەئىيە دادىنى، تاپماغاي مۇددەئى مۇرادىنى. يانسا ئول مەنزىلىغە يول ناكام، ئاھ ئۇرار يىغىلابان نەچە ئەببام. بۇ بىرسى كۆزىنى ئويدۇم دەر، يانە بىرسى خۇداغە قويدۇم دەر. ئۆتكۈزەر ئۇمىرنى نەدامەتدە،

قىلماس ئەل ئىچرە بۇ تەمەننانى. قىلىپ كۆشەلەردە يازار سۆزىنى بىسىيار، نەچچە كۈندىن قىلۇر ئانى ئىزھار، ۋايكىم بۇزەمانداكى دەستۇر، دورغەلىق ئاتىدا ئېرۇر مەشھۇر. فسكىرى زەرنى قولغە كەلتۈرمەك، ئەل ئارا ئابرو بىلە يۈرمەك. ئاڭلاسا ئىچكەرى ئەمىر سۆزىنى، تاشقارى كىزب ئىلە ياپار يۈزىنى. ئۆتكەزۇر جەھل بىرلە دەۋرانى، فەخر ئېتىمىپ قايدا بارسا سۇلتاننى. شاھ غەم قىلسە ئەلنىڭ ھالىغە، سەئىبى ئېيتەر دورغەلەر زەۋالىغە. شاھ رەئىيەتنى ئەيلەسە ئەندىش، دورغەلەر ماردەك ئۇرلەر نىش. شاھ خالايمىق ئۇچۇن دۇئا قىلماق، دورغەلەرنىڭ ئىشى جەفا قىلماق. بولسە سۇلتان ئەدالت ئەندىشە، دورغەلەردۇر ئىشى جەفا پىشە. شاھ رىشۋە ئالۇردىن بولسە پاك، دورغەلەر پۇل ئۇچۇن كۆزى نەمناك. شەھ رەئىيەت ئۇچۇن چىكەر قايقۇ، دورغەلەر پۇل ئۇچۇن باقار ھەر سۇ. داد قىلسە بىراۋكى سۇلتانغە، ھۇكىم ئەيلەرسىپاھى ئىنسانغە: «شەرنى مىزانغە سالىپ سورغىل، سۆزىن ئايغۇنچە سەن شۈك ئولتۇرغىل. قىلمايمىن قامەتۇ سورما دەۋۋانى، تۈزمەگىل كىبىردىن ئەلالانى. قىلماغىل داردىن ئايغۇچە دۇشنام، سۆزىن ئايتالنىسا ۋەبالى تەمام. كۆرمەگىل ياخشى بىرنى رۇخسارىن، ئاڭلابان يەئنى رىشۋەنىڭ تارىن.» خۇش - خوش ئايتىپ ئالۇر خەتىنى راۋان ئانقە مىنسىە بولۇر چۇ مارى چاپان.

سورغاي ئول كۈن خۇدا قىيامەتدە.
 ئەي زىيائى، دېدىڭ بۇ نەۋىسى مەقال،
 ئەۋۋەلەن كەلگىل ئۆز قۇلاغىڭە ئال.
 تەڭرى قىلسە نەسب سىپەھلىكىنى،
 زىنھار قىلما روسىيەھلىكىنى.
 ئەدلى بىرلە تۈگەت خۇسۇمەتنى،
 بوينىڭە ئالماغىل ئوقۇبەتنى.
 ياپماغىل ھەقتى بەتل ئىلە ھەرگىز،
 راست يولغە پۇتۇڭنى قويغىل تىز.
 ئىشەنىپ قىلماغىل بۇ دەۋرانغە،
 قىلمە ھەرگىز ئەھانەت ئىنسانغە.
 ئاغرىسە ئازغىسنە بىراۋ سەندىن،
 دېسە ناھەق پۇل ئالدى ئول مەندىن.
 ئاڭلاسه گەر مەجازنىڭ شاھى،

سەرنىڭۇنلىقىدىن ئۆزگە يوق ئاھى.
 يەتسە مۇنچە خىجىل بۇ ئالەمدە،
 غەزەبىدىن يۇرۇسە ماتەمدە.
 تاڭلا سورسە ھەقىقى سۇلتانى،
 جەمئى بولسە ئۇ يەردە زىيجانى.
 «نې ئۈچۈن سورمادىڭ ئولۇس دادىن،
 ئالمادىڭمۇ قۇلاقغە فەريادىن؟»
 بولساڭ ئەر ھەشرە ئىچرە شەرمەندە،
 مۇنداغ ئىشقى نە چارەدۇر سەندە.
 دەھرىنىڭ مۇنغەئىلىلىكى بىردەم،
 بولسە كۆپ ئابرو كېستەر بەرھەم.
 كەتسە كۆر ئىززەتى نە رەسۋالىق،
 ئەلئارا بولسە چېھرە سەۋدالىق.
 سۇد بەرمەس قىلىپ نەدامەت كۆپ،
 يەتكەي ئاندا ئەجەب مەلامەت كۆپ.

تەننەپەس

بار ئىدى شاھلىقىدا بىر زاتى،
 ئولكى ئابدۇلۋەسىپ ئىشىش ئاتى.
 ئېردى ئانداغ ئەدالەت ئەندىشە،
 بەندەلىكىدە ئەجەب نىيكۇ پىشە.
 فىكرەتى زىكر ئىلە ئىدى تەسبىھ،
 زۇھدى تەقۋادە ھەمچۇنان تەرجىھ.
 كىشىگە بەرمەس ئېردى ھەم ئازار،
 يەئنى بىشەرتى، بىزەرەر، بىكار.
 رىشۋەدىن خالى ئېردى ماھۇ سال،
 ئۆز ھوقۇقىن يەبان يەھەر ئەھۋال.
 بېرىبان مەملەكەت ئىشىغە رەۋاج،
 قىلىبان سەئىيى ئىلە ھەم ئانچە ئىلاج.
 فەزل بىرلە سەخاۋۇ جۇدۇ كەرەم،
 ئۇشۇ خىسەلەت ئىدى ئاڭا ھەمدەم.
 ئاچقە تەئام، بەرەھنەلەرگە لىباس،
 كىم بىرۇر ئېردى ئول بەخەيرى قىياس.
 تەئىمىر ئەيلەپ مەساجىدۇ لەڭگەر،

مەدرەسە ئالىيۇ غەرىب مەنزەر.
 نەزىر ئىلە سەدقە قىلىپ بىسىيار،
 قىلۇر ئېردى تەلەپ چۈلەيلۇ نەھار.
 يوق ئىدى مەملەكەتتە ھىچ جەۋرى،
 پات يەقىن كەتتى شاھلىق دەۋرى.
 يەئنى پەيدا بولۇپ ئۇلۇغ ياغى،
 كەينىدە توپىغان ئېردى قورساغى.
 نەچچە كۈنلەر مەھارىبە تۇزدى،
 جەھىد قىلدىكى سەئىيى كۆرگۈزدى.
 يەتكۈرەلمەس ئىدى شىكەستە ئاڭا،
 دەر ئىدىكىم قەزا ياپىشتى ماڭا.
 ھەر كۈنى قىلىبان قەلئەدە جەڭ،
 ئاچلىقغە خەلايىتى ئولدى تەڭ.
 مەشۋەرەت قىلدى شەھەر ئېلى بىر كۈن،
 بىر-بىرىگە قىلىپ بۇ يەڭلىغ ئۇن:
 «ئالسا ياغى ئەگەر بۇ سۇلتانىنى،
 قويماغاي شەھەر ئىچىدە زىيجانىنى.

كىرسە دۇشمەن ئەگەر بۇ گۈلشەنگە،
 رەھم قىلماس بۇ جەمئى يەك تەنگە.
 ئۆلتۈرۈرلەر قىلۇر يەنە تاراج،
 قىلالى ئىلگەرى بۇ ئىشقى ئىلاج.
 بىزمۇ ھەم شاھقە بولۇپ ياغى،
 يانالى جانىغە قويۇپ داغى.
 تۇتالى تۆھفە ئەيلەلى ئانى،
 بىگۇناھ كەتسە ھەم ئەزىز جانى.
 بولغۇچە نەچچە مىڭ كىشى نابۇد،
 بولغانى ياخشى بىر كىشى مەفقۇد»
 شاھقە بارچە ئەل ئۆيۈردى يۈز،
 تۇتتى مەھكەم قاراپ تۇرۇغلۇق كۆز.
 ئاچتى دەرۋازەنى رەھا قويدى،
 كىردى ئەندا شىسكەملەرى تويدى.
 شاھنى دۇشمەن قاشىغە كەلتۈردى،
 نەچە سۆز سورىدى سوڭرە ئۆلتۈردى.
 تەختى ئىززەت كۈنى زەۋال ئولدى،
 بەئزەلەر خاتىرى مەلال ئولدى.
 مال بىلە ئەھلىنى يەسىر ئەتتى،
 قۇل كەندىزەكلەرى ئەسىر ئەتتى.
 تەختى ئۆزى چىقىپ سىمىھ سالار،
 تەبل ئۇردى سۆيۈندىلەر بىسىيار.
 مەملىكەتنى قولغە ئالدى بۇ،
 ئەزم ئەتتى بەقاغە ئول ھەق چو.
 بارئىدى ئول شەھەردە بىر ئابىد،
 دائىم ئولغان سەيام ئىلە ساجىد.
 يەتتى شاھقە بۇ نەۋد قەزاۋۇ قەدەر،
 قىلدى شىددەت بىلە بەقاغە سەفەر.
 دەھر ئىچرە خۇب ئېردى ئەھۋالى،
 ھەم سوراغدە مۇلەزىز ئەقۋالى.
 ئەدلىنى بەرمەس ئېردى دەستىدىن،
 خەبەر ئالغان بەلەند پەستىدىن.
 بۇ بەلاغە نە فىئىلىدۇر بانئىس،
 كەلدى شاھ باشىغە بۇ نەۋد ھادىس.
 قىلدى ئول دەم تەھارەتى تازە،

تاكى قىلغاي بۇ ئىشنى ئەندازە،
 خالىي ئۆيىدە مەراقىبە قىلدى،
 خەبەر ئالدى مۇنى داغى بىلدى.
 يەئنى بەردى خەبەر تۇشىدە بىرەۋ،
 بىر ئەمەس بەلكى ھەم ئىكەۋ - ئۈچەۋ.
 يەتتى مۇنداغ بەلا بۇ سۇلتانغە،
 چەرخىدىن مىڭ جەفا كېلىپ جانغە.
 ياخشى ئېردى ئۆزىنىڭ ئەھۋالى،
 شاھنىڭ مۇنچىگە يېتىپ سالى.
 بار ئىدى بىر يامان ۋەزىرى ئاڭا،
 بولغان ھەر ئىشىدا ئول پەزىرى ئاڭا.
 زاھىرىدا بولۇپ دىيانەتلىك،
 باتىنىدا بەسى خىيانەتلىك.
 قىلسە فەرىمان ئەمىر ھەر ئەيىام،
 ياخشى ئىشقى ۋەلى بۇنائەنجام.
 رىشۋەسىز سۆز دېمەس ئىدى ھەرگىز،
 كىبىرسىز ئاش يېمەس ئىدى ھەرگىز.
 قارغۇشۇر ئېردى ئەل ئىزاسىدىن،
 فۇقەرالار مۇنىڭ جەفاسىدىن.
 ئاڭلاسا شاھ فېئىلى ئەتۋارىن،
 مەنئى قىلماس ئىدى بۇ كىردارىن.
 شاھقەكىم بۇ ئەلامەتى يەتتى،
 ئول ۋەزىرنىڭ كەسافەتى يەتتى.
 چۇنكى سۇلتان شەجەر، ۋەزىرىدۇر ئەسل،
 ئەسلى بىرلە شەجەر ئەمەستۇر فەسل.
 ھەر قاچان يەتسە ئەسلىگە نۇقسان،
 خۇشك بولغاي دەرەختى ھەم يەكسان.
 سارغىتىپ شاخ ئۆزىزە ياپراقى،
 بولغۇسىدۇر يەر ئۆزىزە تۇپراغى.
 ھەر شەجەرنىڭ تۇمۇرىدۇر مەھكەم،
 كەلسە قاتتىغ بوران ئەمەستۇر غەم.
 ھەر نەچچەكىم ياساغلىق بولسە كەمان،
 بولسە ئەگرى ئوقى ئەمەس پەزران.
 چاغلانغان يەرگە ئەگىسە ئول ئوق،
 ئىگەسى بولغۇسى بەلاغە ياۋۇق.

ئەل قىلۇر گۇپتىگۇ ۋەزىر ئۆزە.
 پىشە قىلسە ۋەزىر قەنائەتتىنى،
 مەسىنەدىغە قىلىپ ئىتائەتتىنى.
 فۇقەرا ھالىدىن بولۇپ ئاگاھ،
 دادىنى سورىسا خالىسەن لىللاھ.
 تەڭرى بولغاي رىزا پەيەمبەر ھەم،
 پاك ئەرۋاھلار بولۇر ھەمدەم.
 شاھلار كۆرسە ئەدلىدىن ئېھسان،
 ھەم ۋەزىرى شەرىك ئېرۇر يەكسان.
 گەر ۋەزىر سورسە خۇب ئولۇس دارىن،
 رەھم ئەيىلەپ ئىشىستە فەريادىن.
 شاھ يەڭلىغ كۆرەر سەۋابىنى،
 ۋەرنى تاڭلا بېرۇر ھېسابىنى.

چىڭ كەمانغە ئەگەر ئوق بولسە تۈز،
 خىسلەتتىغە دېمەك نەھاجەت سۆز.
 بولسە چاقماق لىباسى زەرئەندۇد،
 بولماسە تاش نە بولغۇسىدۇر سۇد.
 بولماسە شاھنىڭ قاشىدا بىر خۇب،
 سوڭرە خۇد خۇش قەلەم سېپەھ مەنسۇب.
 تاپماغاي دەھرىدە رەۋاج ئىشى،
 بولسە نۇقتىسان ئەمەس ئىلاج ئىشى.
 شاھقە لازىم ئېرۇر خىرەدمەندى،
 بولغاي ئول سەلتەنەتكە پەيۋەندى.
 كىم ۋەزىر شاھنىڭ كۆزى بولىمىش،
 يوق كۆزى بەلكى ھەم ئۆزى بولىمىش.
 شاھلار ئولتۇرۇر سەيىر ئۆزە،

ئالتىنچى مەقالە

ئۇلەمالار ئەدۇرئىدەكەم، ئالىمكى ئەلنى ھىدايەتكە باشلاماق ئانىڭ ۋەزىشى بولسە،
 دىيانەت سېپىپىرىنىڭ رەۋشەن كەۋكەبىدۇر. ۋە قەزىلار ۋە سەئىدەكەم، قازىكەم
 بىرئىيا سورماق ئانىڭ پىشەسى بولسە، سەخاۋەت نەھرىنىڭ بەرەھىن
 مەنسۇبىدۇر. ئۆزىنى فەساد ئىششارىدىن يىغمانسە، «فەسادۇل - ئالىم
 بىرئىيە سادۇل - ئالىم» تەدۇرىغىغە مەۋقۇف.

چەكتى مۇنداغ سەفھىگە ئىنشا،
 خامە ئۆز سىررىنى قىلىپ ئىنشا.
 ئىلىم بىر گەۋھەرىدۇر ئىنسانغە،
 زەنۇ مەردۇ گەداۋۇ سۇلتانغە.
 ئىلىم دىل ئەۋجىدە ئېرۇرچۇ شەھاب،
 يوق شەھاب، ئافتابى ئالەمتاب.
 ئىلىمكىم رۇھنىڭ تەراۋەتدۇر،
 بەلكى كەۋنەين ئارا ھەلاۋەتدۇر.
 ئىلىم دۇررىغە كىم شەرىك ئېرمەس،
 سۇرەتدۇركى ئول تىرىك ئېرمەس.
 گەرچە زاھىر تىرىك دېمىشلەر ئەل،
 دەم ئەمەسىدۇر چىقاركى پاسىدىل.

كىم ئېرۇر ئىلىم كويىدىن مەئىيۇس،
 بىلىكى ئول شەئى يوق قۇرۇق پانۇس.
 ئىلىمىز راھقە كىرىپ بولماس،
 دىنىمى رەھزەنغە بېرىپ بولماس.
 يەئنى ئول راھى قايسى يول، ئەي جان،
 راھى ھەقدۇر ئىشىت بىقەدر ئىمىكان.
 ئىلىم رەھبەر ئېرۇر قەدەمكەشكە،
 بىنەۋاۋۇ فەقىرۇ غەمكەشكە.
 ئىلىم ئىككى جەھانغە ماپە بىل،
 ھەم قىزىق كۈندە باشقە ساپە بىل.
 ئىلىم بولسا مۇپەسسەر ئىنسانغە،
 كام ئۆرسە سەۋاب ئېھسانغە.

تەقۇا دۇررىن ئالۇرغە قىلغاي ئەھدە.
 ئىلىمىنى دىن ئىشىغە قىلغاي سەرفى،
 قىلماغاي كۆڭلىنى شەياتىن زەرفى.
 ئىلىمدىن مەقسەد ئول يىقىلماغلىق،
 ئاخىرەتكە ۋەسىيلە قىلماغلىق.
 قىلسا ھەركىم ۋەسىيلە دۇنياغە،
 ئەل ئارا تۇرسە كۆپ تەمەنناغە.
 ئالىم ئېرىمەس ئېرۇر پەقەت جاھىل،
 بىسە ئادەت ئېرۇر ھەمان گاهىل.
 بەلكى ئول ئىلم جانىغە ئافەتدۇر،
 بىنەسەب ئاخىرەت شەقاۋەتدۇر.
 ئىلم ئېرىمەس ئېرۇر ئاڭا ئافەت،
 ھەق ئىبەردى رەسۇلىغە ئايەت.
 شەيخ ئەبۇ بەكرى ئەندەلىبى چەمەن،
 دېدى مۇنداغ كىتاب ئىچرە سۇخەن.
 ئىلم مىراس ئېرۇر نەبىلەردىن،
 يوقكى قالدى دېمە ۋەلىلەردىن.
 گەرچە تەقۋىرىنى بىلۇرسەن ھەسب،
 ۋەلىلەر ئەنبىيادىن ئەتىمىش كەسب.
 بەلكى كەلىمىش بۇ ئىلم ھەم نەۋتەين،
 ھەربىرى ئادەمىغە زىيىۇ زەين.
 ئىككىدىن بىرسى ئىلىمدۇر زاھىر،
 بىرى باتىن دېمىشكەلەر، ئەي تاھىر.
 ئەنبىيادىن قالىبدۇرۇر مىراس،
 ئۆزگەلەردىن ئەمەسدۇرۇر ئىپاداس.
 بىلىخۇسۇس رەھنەمايى ئىنسۇجان،
 ئەنبىيا خەپلىغە ئىدى سۇلتان.
 تۇتتى بۇ ئىككى ئىلىمنى بەرپا،
 قىلدى دىننى بۇنىڭ بىلە ئەھپا.
 سوڭرە ئەسھاب ئەلەيھۇمۇررىزۋان،
 سەئىئى ئېتىپ ئۆرگەتپ بىتقەدر ئىمىكان.
 ھەزرەتى مۇستەفا كەلامىدىن،
 ئەلگە قىلغان شۇكر پەيامىدىن.
 بىلدى ئەقۋال ئىلەكى ئەفئالدىن،
 نە تەرىقە كەچۈرگەن ئەھۋالدىن.

خۇب ئېرۇر ۋەرزىش ئەتسە تەقۋانى،
 گەرچە يازمىش ئەئىمىمە فەتۋانى.
 بولسە ئامىل كۆرۈپ كىتاب ئىچرە،
 نەھىيى ئىلە ئەمرى مۇستەتاب ئىچرە.
 گەر ئەئىمىمە دېسە نە يەڭلىغ سۆز،
 جەھىد قىلسە ئاڭا كېچە - كۈندۈز.
 ياخشىدۇر بولسە مەئىندىن ئاڭا،
 بولماسە فىسقى ئەھلىدەك گۇمراھ.
 ئىلىمىسىز قىلسە زۇھد ھەر بەندە،
 تاپىلىپ بولۇركى شەرمەندە.
 غەرز ئول ئىلىمدىن ئىشىتكى فەسەۋى،
 ئەيلەسە ئىلم ئۇچۇن خۇدادىن خەۋى.
 خەۋىدۇر بارچە ئىلىمنىڭ باشى،
 ئاھۇ ھەسرەت كۈنىدە قولداشى.
 بولماسە ئىلم ئەھلىدە قورقۇنچ،
 بەلكى ھەقىنىڭ يولىغە بولدى تۈگۈنچ.
 كىم ئەمەس ئوقۇغان بىلە ئالىم،
 بەلكى ئول ئىلم جانىغە زالىم.
 ئوقۇسە گەرچە ئول كىشى كەمراغ،
 خەۋىدىن بولسە كىرىپىڭى نەمراغ.
 ئانى ئالىم دېسە مۇناسىبتۇر،
 ۋەرنە نەفسى دىلىغە غالىبتۇر.
 ئۆلەماكىم ئەگەر ئەمەس ھەق چوي،
 ياخشى ئاندىن ئەۋام خۇد بەدخوي.
 ئىلم ئەگەر بولسە كىمەرسەدە ئەفەزۇن،
 بولماغاي شەرتى ھۆكىمدىن بىرۇن.
 ئىلم كۆپراق ئېرۇر تەۋەھھۇم كۆپ،
 بولسە ئوبدان ئېرۇر ئەجەب مەرغۇب.
 چۈنكى ئايدى ھەدىسىدە پەيغەمبەر،
 ئىلم ئىككى جەھاندا دۇر رەھبەر.
 بولسە ئىلم ئەھلىنىڭ دىلىدە تەرەس،
 شەرت ئەمەسدۇر يەنە ئوقۇماق دەرس.
 بىل نەدۇر خەۋىنىڭ ئەلاماتى،
 بولسە ھەربەندەنىڭ سەئاداتى.
 ئىلم تاپسە ئەمەلىغە قىلغاي جەھد،

ئوقۇبان ئۆرگەنىپ بىلىپدۇرلار،
 زەھنى بىرلە ئەمەل قىلىپدۇرلار.
 ئىلىم زاھىر بۇدۇركى ئىلىم كىتاب،
 ئوقۇماغلىق بىقەدر ئىستىكساب.
 ھەم تەفاسىر ھەدىس ئىلە ئەخبار،
 قىسسەئى ئەنبىيا كەبى ئاسار.
 بۇكى سەفھە يۈزىگە يازىلمىش.
 ئىلىم زاھىر تەۋابىئى كەلىمىش.
 ئىلىم باتىن نەدۇر خەبەر تاپماق،
 مەئىنىسىدىن ئانىڭ ئەسەر تاپماق.
 سوڭرە ھەم تابىئىن سەلەف ئەھلى،
 ھەم ئەئىمىيە بىلە خەلەف ئەھلى.
 ئالدىلار بىرى بىرىسىدىن تەئلىم،
 پەيرەۋىلىك بىلە قىلىپ تەسلىم.
 روز - شەب تەڭرىغە قىلىپ قۇللۇق،
 خار بولسە بولۇبدۇرۇر گۇللۇق.
 بۇ ھۇرەپىرە ھېكايەتى قىلدى،
 مۇستەفادىن زىۋايەتى قىلدى:
 دېدىلەر بىزگە ئول ھەبىبى ھەق:
 ئۇلەما كەلدى ئۇچ گورۇھ مۇتلەق،
 بىرسى بىلىگەيكى ئىلىم زاھىرنى،
 بىلىمەگەيىلەر ۋەلىپك يەنە بىرنى.
 ئىلىم باتىن بىلە بىرى ئالىم،
 ئىلىم زاھىر بىلە ئەمەس سالىم.
 بىرى ھەر ئىككى ئىلىمدىن ئاگاھ،
 بۇ كىمەرسە ئىپرۇر جەھانغە پەناھ.
 مۇنداغ ئالىم ئەگەر بولۇر مەۋجۇد،
 بىل تەڭىز ئىچىرە چۇن دۇرى مەشەۋۇد.
 بار بۇ يەڭلىغ مەراتىبە ئەئلا،
 شەرق - غەرب يومنا فەزلىتىن بەرپا،
 بولسە مۇنداغ جەھاندا ھەر ئادەم،
 شەئىندە ئايدى مەفخەرى ئالەم.
 ئۇلەما ئۇممەتى ھەدىسىنى كۆر،
 سەفھىدە خەتتىغە كۆزۈڭنى سۈر.
 يانە بولمىش دەلىلكىم بائىس،

ئۇلەما ئەنبىياغەدۇر ۋارسى.
 كەلدى ۋارسى بۇلار پەيەمبەرغە،
 كەۋكەبۇ شەمسۇ ماھى ئەنۋەرغە.
 يەئنى ئول ئىلىمدىن ئالىپ مىراس،
 ئىلىمدىن ھىچ زەمان ئەمەس ئەشكاس.
 ئىلىمى باتىنۇ ئىلىمى زاھىردۇر،
 ئەنبىيا ئىككىسىدە ماھىردۇر.
 ئالدى مىراس بۇ ئىككى گەۋھەرنى،
 بىباھا ئالەم ئىچىرە جەۋھەرنى.
 بۇ سەبەبىدىن نەبىدۇرۇر ۋارسى،
 ئىلىم ئەھلىغە بۇ سەنەد بائىس.
 ئىلىم زاھىر ئىپرۇر يەنە نەۋئەين،
 بىرسى زەپىندۇر بىرسى دىشىن.
 ئالىمى دىل بىرى ئەيان ئولىمىش،
 بىرسى ئالىمى زەبا ئولىمىش.
 بۇ بىرىدە خۇزۇئى تەرس ئولغاي،
 دىلىدا زۇھدۇ تىلىدا دەرس ئولغاي.
 ئەيلەگەي ئىپتىياتى فەئۋانى،
 ئىلىم بىرلە ئەمەلدە تەقۋانى.
 خەلىقغە ئىلىمىن ئۆرگەتۈر دائىم،
 كۈندۈزى سايىمۇ كېچە قايمىم.
 ئىلىم دۇررىن ساچارلار ئالەمگە،
 ياخشى يول كۆرسەتۈرلەر ئادەمگە.
 سەئىيى ئىپتەر خەيىر بىرلە ئىپتىسانغە،
 مېھرىبانلىق قىلۇر مۇسۇلمانغە.
 مالۇ دۇنيادىن ئول ھەزەر ئەيىلەر،
 بارچەسىن قاتىئى نەزەر ئەيىلەر.
 شەئىندە كەلدى يەئنى يەخشەللاھ،
 بولغاچ - ئوق تەڭرى يادىدىن ئاگاھ.
 بىرسى ئالىمى زەبان ئىپىردى،
 جاھىلىيەتكە ئول نىشان ئىپىردى.
 كۆڭلىدە بولماغاي خۇدادىن تەرس،
 تىلىدا ئۆرگەتۈرلەر ئەلگە دەرس.
 كىبرىدىن شەرم ئىلە ھەيا بولماس،
 ئات كۆتەرگەي ۋەلى سەفا بولماس.

تېلىدا دەرىستە ئېرۇر تەشخىل،
 ئەرزى مالۇ جاھدىن تەھسىل.
 ئىزدىگەي خەلقنىڭ قەبۇللىغىنى،
 نەفىسى شەيتان ھەۋاۋۇ قۇللۇغىنى.
 پۇل تاپىپ يەتسەلەركى مەنەسەبكە،
 سەئىيى بىرلە فەسادۇ مەتلەبكە.
 كۆڭلى ئانىڭ ھەۋاغە تاپىتىدۇر،
 خەلق ئارا ئالىم ئاندا شاپىتىدۇر.
 قىلسە ھەر ئىش قىلۇر ھەۋا بىرلە،
 ئۇمر ئۆتكەي بۇ ئاشنا بىرلە.
 لىك ئۆز ئىلىمىغە ئەمەل قىلماس،
 شەرتىنىڭ زەنجىرىغە ئاسىلماس.
 كۆرسە ھەرىيەدە پارسالارنى،
 ئالىمۇ مۇتتەقى رەسالارنى.
 شۇئىلە ئۇرغاي ھۇسۇددىن ئانداغ ئوت،
 قاينىغاي كىنەسى قازانداغى دۇت.
 يىغىماغاي ھەم تىلىنى غەيبەتتىن،
 قاچماغاي يۈكەنە نۇرگە لەئىنەتتىن.
 زىكر ئەيىلەر ھەممىشە يالغانى،
 ئالىمۇ مۇتتەقىغە بوھتانى.
 ھەم قىلۇرلار ئىزا ئەھانەتنى،
 ۋارىد ئەيىلەر ئاڭا شىكايەتنى.
 بىدەلىل سۆزنى ئەيىلەگەي ئىغشا،
 خەلق رەئىيى ئۇچۇن قىلۇر ئىغشا.
 قىلسە ھەق سۆز ئەمەس ئاڭا قايىل،
 كۆڭلى باتىل تەرەفكەدۇر ماينىل.
 ھەقنى باتىل بىلە ياپىپ ھەردەم،
 كىبەر ئەھلى بىلە بولۇر ھەمدەم.
 فەزلى ئىزھار قىلۇر خەلايىقىغە،
 باتىنى مەققەدى ئەلايىقىغە.
 بۇكى ئول تائىفە ئېرۇر بەدبەخت،
 كۆڭلى تاشدەك ئېرۇر بىل ئاندىن سەخت.
 دېدى مۇنداغ رەسۇلى ئالەم تاب،
 ئىتتەقۇ مەزمۇنى بۇلارغە خىتاب.
 فىلىھە قىتەت بۇ ئانداغ ئافەتدۇر،
 ئۆلەما يوقكىم ئول كەسافەتدۇر.

ئافەتدۇركى دىنى ئىسلامدا،
 بولماغايكىم دۇھۇرى ئەيىامدا.
 بەلكى ئالەم بولۇر كەسافەتتىدىن.
 بۇزۇلۇر ھەرزەمان خەبەسەتتىدىن.
 نەقىلدىۇر يانە شاھى مەرداندىن،
 ئاڭلاغىل ئول ئەمىرى يەزداندىن.
 خەيلى ئۆمىمەت ئارا يامان ئالىم،
 ئۆزىگە ئەلگە ھەم ئېرۇر زالىم.
 ساتقۇچىدۇر دىنىنى دۇنياغە،
 بارغۇسىدۇر تەمەنگە ھەرجاغە.
 تەۋبە دەپ تۈكۈمەگە يېكى قەتەرە ياش،
 ھىرس بىرلە ھەۋادىن ئالماس باش.
 نەفىسى ئۇچۇن دەرىيەدەر يۇرۇر ھەيران،
 باشلارنى پۇل تاپارغە سەرگەردان.
 ئۇمەرا خىزمەتتە چۆرگەلگەي،
 ئولتۇرۇپ شادلىق بىلە كۈلگەي.
 بولسە ھەركىم جەھاندا دەۋلەتمەندە،
 بارىبان باغرىنى قىلۇر پەيۋەندە.
 خارلىقىغە سالپ ئۆزىن ھەر كۈن،
 قۇپا ئالماس گەر ئۆتسە يارىم كۈن.
 ھەم تەمەللىق ئۇچۇن قىلۇر گۇفتار،
 گەر ئول ئىش زەمىنىدە ۋەئىدىلەر بار.
 دىن ئىشىنى تۇتارلار ئىستىرخا،
 قىلسە باتىل سۆزىن دەركلەرھا.
 مۇنتەزىر قۇللۇغىدا تۇرغايىلار،
 ھەر زەماندا خۇش ئامىد تۇرغايىلار.
 يوق سىغەتلىرىنى ھەم قىلىپ تەئىرىق،
 ھە دېمەكنى داغى قىلۇر تەشرىق.
 بەلكى سىدىقۇل ئەمىر دەپ ئەيىلەر ياد،
 ئاش ئۇچۇن نەفىس ئىتى قىلۇر فەرياد.
 ئەمىر ئىلە نەھىيىنى قىلۇرلار تەرك،
 ئەيىلەمەسلەر ھەققەتتىنى دەرك.
 مەقسەد ئۆلكى بۇ نەۋىيى قالىدىن،
 نەزر ئالغاي ھەزام مالىدىن.
 كەلتۈرۈپ قولشە مالۇ دۇنيانى،

دەۋزەخ ئوتىغە ئول بولۇر تۇترۇغ،
ياخشى ئاندىن جەھاندا تۇرت پۇتلۇغ.
ئۇلەما ئىلىم بىرلە گۇمراھدۇر،
مۇنداغ ئەلدىن ئەئۇزۇبىللاھدۇر.
ئۇلەما بولسە ئەئلەمۇ قازى،
قىلسە پەرۋەردىگارنى رازى.
ھەم رەسۇلىغە مۇتابىئەت قىلسە،
مۇجتەھىد سۆزلەرنى ھەق بىلسە،
پىشە قىلسە ئۆزىگە ئائەتنى،
بەرەسە قولدىن ئىبادەتنى.
ئۆزىنى رىشۋەدىن يىراق تۇتسە،
تۇتىمەسىگە ھەلالدىن تۇتسە.
تۇتسە لازىم تەرىقە تەقۋانى،
راست بەرسە ئۇلۇسىغە فەتۋانى.
لۇتغىدىن بەلكى ئەلگە يەتسە خەۋى،
دىنىنىڭ ئافەتلەردىن ئەتسە خەۋى.
پىسقى ئىسياندىن ئىپتىراز ئەتسە،
ياخشى ئىشلارنى ئىمتىياز ئەتسە.
نېتەيىن خاس ئەيلەسە ھەققە،
ھەزرەتى كىردىگارى مۇتلەققە.
كىرسە ھاجەت ئۇچۇن ھەر ئىنسانى،
سوراسە راستلىق بىلە ئانى.
ياكى سورسە كىشى مەسائىلدىن،
ئالماسە ھىچ نېمەرسە سايىلىدىن.
غەرەزى بولسە گەر سەۋاب ئۇچۇن،
نې تەمەد ئەجرە ئىككىتىساب ئۇچۇن.
چۈنكى ئەيلەر تەمەد كىشىنى خار،
بۇ رەۋىشىدىن ئۆزىنى تۇتسە ئاز.
نەزىر قىلسە ھەرام دەرھەمنى،
يا تەئام لىباسى ئەئزەمنى.
قول كۆتەرمەي دۇئا ئۇچۇن قىلىغۇر،
فەرھىز ئەيلەپ ئۆزىنى تۇتسە دۇر.
كەلسە سادىق ئەگەر بۇ تەئىرىفكە،
بولسە مەۋسۇف بۇ نەۋى تەۋسىفكە.
خەيلى ئۇمىت ئارا ئېرۇر مېنھاج،

ھىرسىدىن سەكرەگەي داغى جانى.
سەفھەدىن ياخشى سۆزنى قىلماس سەمە،
ئەيلەگەي سىمىمۇ زەرنى ئۆيىدە جەمە.
رىشۋە بەرگەي بۇ پۇلنى مەنسەپكە،
چەرخ يەتكۈزسەكىم بۇ مەتلەپكە.
بولسە مۇفتى مۇدەررىس ئەئلەم،
دىن زەۋالىدىن ھېچ يېمەسەلەر غەم.
فىكىرى رىشۋە بىلە رىيا بولغاي.
كېچە - كۈندۈز بۇ مۇددەئا بولغاي.
مۇنداغ ئالىم كەسەفەتى بىرلە،
نەفىسى شەيتان مەھابەتى بىرلە.
قىلماغاي دىن ئىشىن بۇ فىرقە دۇرۇست.
ئەمىرى ئېتىمقادى بولغاي سۇست.
سوگىرە ئالەم ئېلى كۆرۈپ ئانى،
بۇزۇلۇر سىدىق بىرلە ئەدىانى.
بارچە مەردۇم بۇ نەۋى قىياس ئەتكەي،
كۆڭلىگە بۇ تەسەۋۋۇرى بىتكەي.
بۇرنە ئۆتكەن ھەمە مۇقەددەملەر،
ئۇلەما، مەشايىخ ئەكرەملەر.
تۇنتى بولغاي بۇ تەۋرى خىسلىتىنى،
غەيرى مەشرۇد فەساد بىدئەتىنى.
بەدگۇمانلىق قىلىپ ۋەلىلەرغە،
ئالىمۇ زاھىدۇ مۇتتەقىلەرغە.
قايناغايىلار شىكايەتى مەزمۇم،
ياخشىلار بەزمىدىن قالۇر مەھرۇم.
ئار ئەيلەپ ئۆزىگە خىزمەتنى،
سەھىل بىلىگەيكى دىنۇ مىللەتنى.
بارچەسى ئول يامان كەسەفەتدۇر،
دىنىي ئىسلام يولىنىڭ ئافەتدۇر.
بىر كۈنى ئايدىلەر رەسۇلى خۇدا،
چەكتى مەجلىس ئارا بۇ نەۋى سەدا:
ئالىمكى ئەمەلدە بولماسە ئول،
نەفىسنىڭ خاھىشىغە بەرمەسە يول.
بولسە ئىززەت ئەگەر مۇرادى ئانىڭ،
ئېتىمقادى بۇزۇغ نىھانى ئانىڭ.

نەفسىنى بىدەۋا مەرەزگە ئىلاج.
 رۇتبەدە غازىلار بىلە تەگىدۇر،
 مۇجتەھىد بىرلە تاڭلا ھەمردىگدۇر.
 بىر كۈن ئايدى مۇشەققىمى ئۆمىت:
 «ئەيلەبان تۆرت فىرقىغە شەققەت.
 روز مەھشەر تىرىلسە گەر زىجان،
 رۇتبە زاتىدىن قوپار بۇ تۆرت ئىنسان.
 بىرسى قۇتسىدۇر بىرى غازى،
 ئەيلەگەي بەندەلىكىدە جان بازى.
 بىرسى پادىشاھى ئادىلدۇر،
 بىرى قازىدۇركى كامىلدۇر.»
 يانە ئايدى ھەدىسىدە پەيخەمبەر،
 چۈنكى ئول ئىنىسۇجىنىغەدۇر رەھبەر:
 «قازىلار ئۈچ گۇرۇھدۇرۇر بىلىڭىز،
 ئىشىتىڭىز لار مۇڭا قۇلاق سالڭىز.
 ئىككىسى دەۋزەخ ئىچرە مەسكەندۇر،
 بىرسى جەننەت ئىچرە مەسكەندۇر.
 ئول ئىكەۋكىم مەكانى ئاتەشە،
 قايسىدۇركىم بۇ دەھىر غەمكەشە.
 بىرى ئول قازىلاردىن ئامىدۇر،
 ئىلىم يوق قازىلىق لەكامىدۇر.
 بىلىمەگەي ھىچ قۇزالىق ئىلىمىنى،
 ئىستىلاھ خوش قارالىق ئىلىمىنى.
 ئەمىر ئىپتەر نەفسى خاھىشى بىرلە،
 يوق ئىشى شەرنى گاۋشى بىرلە.
 بىلىمەگەي ھىچ قاىۇ مەسايىلىدىن،
 دەۋزەخنىدۇر بۇ ئۈچ قەبايىلىدىن.
 بىرى بۈكىم ئۆزى ئېرۇر ئالىم،
 ھىرسىدىن جانىغە ئېرۇر زالىم.
 كەلسە ئىككى كىشى جەدەل بىرلە،
 ۋەلۋەلە جەڭگۈ مۇھتەمەل بىرلە.
 ھۈكىم قىلىماس خۇدا بۇيۇرغاندەك،
 شەرتىدە مۇستەفا بۇيۇرغاندەك.
 ئەمىر قىلغاي بەسى جەھالەتدىن،
 دەھرىغە ھىرىش ئىلە مەھابەتدىن.

كىمكى رىشۋە كېتىۋرسە ئالدىغە،
 باقىماس ھەرگىز ئانىڭ مەئانىغە.
 بەرگۈسىدۇر غەنىغە پەتىۋانى،
 لازىم ئەتمەس ئۆزىگە تەقۋانى.
 بىيىكەسۇ ئاجىزۇ يەتمىلەرنى
 كۆرمەيسن خۇش كۆرەر لەئىمىلەرنى.
 شەرتىنىڭ ھۈكىمىنى قىلۇر باتىل،
 مۇجتەھىدلەر سۆزىن قىلۇر ئاتىل.
 فۇقەرە دادىنى قىلۇر زايىپ،
 رىشۋە خورلۇق بىلە بولۇر شايب.
 ئاتانۇر دەھرىدە يامان بەندە،
 بولغاي ھەم ئاخىرەتدە شەرمەندە.
 بارچە ئادەمنىڭ ئول ياماندۇر،
 بىگۇمان ئوت ئانىڭ مەكانىدۇر.
 ئول ئۈچەۋدىن بىرىكى ئېردى خۇب،
 جەننەتتى دەھىر ئەھلىغە مەرغۇب.
 ئالىم ئولغاي يەنە ئەدالەتلىك،
 ئىككى دۇنيادا ئول سەئادەتلىك.
 باقىماغاي پۇل يۈزىگە ئول ھەرگىز،
 بەرمەگەي نەفس ئىتىغە يول ھەرگىز.
 رىشۋە بىرلە رىيادىن ھەم خالى،
 بولماغاي ھىچ مۇغايىر ئەھۋالى.
 چىقىماسە شەرتىنىڭ سۆزىدىن ھىچ،
 تاپماسە مەھكەم ئۆزىدىن ھىچ.
 ئەمىر قىلسە ئەئىمىنە قەۋلىدىن،
 قورقسە ئىززۇ ۋەجەللە مەۋلىدىن.
 تاپسە ئەلنىڭ رىيا مۇرادىنى،
 راستلىق بىرلە سورسە دادىنى.
 بولسە مۇندىغ جەھاندا ھەر قازى،
 تەڭرى ھەم مۇستەفا ئېرۇر رازى.
 ئەربىيەت بولغاي ئەننىيالاردىن،
 رۇتبەدە خاس ئەۋلىيالاردىن.
 بۇ بىغەتلىك كىشى قاچان بولغاي،
 بولسە ھەم نادىرى زەمان بولغاي.
 خاس ئەمەس قازىغە ھەلالۇ ھەرام،
 فەرھىز ئەتكەي بارى نىكۇ ئەنجام.

يېپسە لۇقىمە ھەرامدىن ھەر مەرد،
 بەندەلىكىدىن كۆڭۈلنى ئەيلەر سەردە.
 تاپسە ھەر كىم ھەرامدىن قۇۋۋەت،
 ھەسەدۇ كىبىر بىرلە يا شەھۋەت.
 كۆڭلىدە بۇ مەرەز بولۇپ پەيدا،
 كەتكەي ئول نەفسى ئىت بىلە شەيدا.

راھ تاپماس خۇدا يولغە ئول،
 باشلاغايلار ھەۋا يولغە ئول.
 بىرى بولسە بۇ تۇرت ئىلىلەتدىن،
 سۇد كۆرمەس ھېچ رەنجۇ مېھنەتدىن،
 يەئنى كۆرمەس ۋەفا ئىبادەتدىن،
 ھەم نەتايىچ ئەمەس دىيانەتدىن.

تەنبېھ

دېدى مۇنداغ ئۇبەيدىبىن ۋاقتىدە،
 نامەسى ياخشى سۆز بىلە ناپىسد.
 بار ئىدى مىسر شەھرىدە بىر مەرد،
 خىزمەت ئەتكەن نەبى قاشىدە فەرد.
 ئول نەبىكىم ئېرۇر كەلىمۇللاھ،
 ئېردى ئول شەخس ھالىدىن ئاگاھ.
 ئىلىم تەئلىم بېرۇر ئىدى شەب-روز،
 ئەلگە ئايتۇر ئىدى چىقىپ ئول دوز.
 ئۆرگەنىپ ئالغاچ ئول نەبى سۆزىن،
 ئالۇر ئېردى تالاغە ئول ئۆزىن.
 سۆز قىلىپ سوقلاردا شامۇ فەجر،
 ئالۇر ئېردى بۇ قەۋملەردىن ئەجر.
 نەچچە يىل بۇ رەۋش بىلە ئۆتتى،
 سىمۇزەر يىغىدى كۆپ ئىشى پۈتتى.
 كەلمەدى نەچچە كۈن نەبى قاشىغە،
 گول بولۇپ مەيىل بىلە يېگەن ئاشىغە.
 بارماقۇ كەلمەكىنى ئەتتى تەرك،
 قىلدى مۇسا بۇ مەرد ھالىن دەرك.
 ھېچ تەرەفتىن ئىشىتمەدى خەبەرىن،
 تاپمادىلار فەسانەۋۇ ئەسەرىن.
 بىز كۈنى ئولتۇرۇپ ئىدى مۇسا،
 يارۇتۇپ ئەل دىلىن قۇياش ئاسا.
 مەجلىس ئىچرە بۇ ئېردى گۇفتارى،
 ئول قايان باردى كەتتى قاي سارى.
 بىر كىشى كەلدىكىم بۇ ھالەتدە،
 فېئىلى ئېردى ئەجەب قەباھەتدە.

ئاڭا قىلدى نەزەر كەلىمۇللاھ،
 ئارقىدا بىر قاۋان ئىدى ھەمراھ.
 بوينىدىن باغلابان ئىلىكىدە تۇتۇپ،
 خەشم بىرلە دەھان سۈيىنى يۇتۇپ.
 بەرك ئاۋۇچلاپدۇرۇر مەھارنى،
 بارچە ئەل كۆردى كارى بارنى.
 ئاڭا باقتى دېدى كەلىمۇللاھ:
 «بارمۇسەن ئول فەلاندىن ئاگاھ؟»
 دېدى: «ئارى، بۇ خوك ئېرۇر ئول مەرد،»
 قوغلاماقدىن يۈزىنى ياپتى گەرد.
 خەلق كۆرگەچ بۇ مەرد ھالىنى،
 ئاڭلاساق دېدى قىيلۇ قالنى.
 قول كۆتەرگەي دۇئاغە پەيغەمبەر،
 چۈنكى بۇ قەۋمگە ئىدى سەرۋەر.
 ۋەھىيى كەلدى نەبىغە ئول سائەت،
 بۇ دۇئا قىلماقنىدا يوق دافەت.
 سۈرەتىن ئەيلەدىم ئاننىڭ تەبىدىل،
 يانماس ئەمدى تىلەر ئىسەك مىڭ يىل.
 بۇلمەشەر ۋەقتىدىن جەمئى نەبى،
 خاھى پىرۇ جەۋانۇ خاھى سەبى.
 جەمئى ئولۇپ بارچەسى دۇئا قىلسە،
 تىلەبان ماڭا ئىلتەجا قىلسە.
 قىلماغايمەن قەبۇل دۇئاسىنى،
 تاپماغاي ئەسلى مۇددەئاسىنى.
 يانماغاي سۈرەتى سەلاھەتكە،
 ئەيلەدىم شەكلىنى قەباھەتكە.

چۈنكى بىزگە ئۇلۇغ گۈنەھ قىلدى،
 ئىككى ئالەم يۈزىنى سىيىھ قىلدى.
 سەبەب ئولكى ئىشتىكىل، ئەي مۇسا،
 تۇنتى دىنىنىڭ ئىشىنى ئىستىرخا.
 ئىلىملار سەندىن ئالدى ئەۋۋەل تەئىلم،
 ۋەنۇ ئايتۇر ئىدى چىقىپ تەدۈم.
 سوگرە ئەلدىن تىلەر ئىدى دەرھەم،
 ئالۇر ئېردى كۈمۈش بىرلە دەرھەم.
 دىن ئىشىنى جەھان ئۇچۇن ساتتى،
 تۇنتى خاردىن ئەلگە سۆز قاتتى.
 تەبىدىل ئەتتىم بۇ نەۋىي سۈرەتنى،
 يەئنى توڭگۇز مىسال ھەيئەتنى.
 تا خەلايىق ھەقىقەتنى بىلىگەي،
 ئىلىمنىڭ دۇررى قىيمەتنى بىلىگەي.
 ئۇلەما قۇللارنىم كۆرۈپ ئانى،
 ئالغاي ئىبىرەت خەۋى ئېتىپ جانى.
 ساتماغاي تاكى دىنىنى دۇنياغە،
 بارماغاي سىيەھلىك ئۇقباغە.
 ئاڭلادىڭ، ئەي زىيائى، بۇ سۆزنى،
 قىلما غەفلەت بىلە قارا يۈزنى.
 ئىلىم بەرسە ساڭا خۇدايىڭ ئەگەر،
 قىل ئەمەل باغلاغىل بىلىڭگە كەمەر.
 ئىلىم ئاز بولسە تۇت ئەزىز ئانى،
 چۈنكى يوقتۇر بەھاسىنىڭ سانى.
 تۇتماغىل ئىلىم جەۋھىرىنى زەبۇن،
 خەۋىدىن قىل ئەلىقى قەدىڭنى نۇن.
 تۇتساڭ ئەردىن ئىشىنى ئىستېبھرا،
 بولغۇڭ ئىككى جەھاندا كۆپ رەسۋا.
 سورسە مەھشەر كۈنى خۇدايى جەھان،
 قالماغاي ئىشلارنىڭ خۇداغە نىھان.
 تاڭلا بىر - بىر سورار ھېسابىنى،
 بىرە ئالغۇڭ نېچچۈك جەۋابىنى.
 قىيىناما جاننى ئۇتدا، ئەي نادان،
 يوقتۇر ئاندا نىجانغە ئىمکان.
 ئاپسە ھەركىم بۇ ئىلىم گەۋھەرنى،

ھەق ئەتا قىلدى تاجۇ ئەفسەرنى،
 كەلدى بۇدۇر قولۇڭغە، ئەي ئەھمەق،
 بىلىمەدىڭ قەدىرىنى مۇنىڭ مۇتەلق.
 تا قاچان يۈرگەسەن ھەۋا بىرلە،
 نەفىسى ئەھبارەدەك بەلا بىرلە.
 تەۋبە قىل ھەق جەنابىغە يانغىل،
 ئۆتسە كۆپ مەئسىيەت ئاڭا تانغىل.
 جۇش ئۇرسەكى مەغفىرەت بەھرى،
 بۇ تېنىڭدىن كىتەر گۇنا زەھرى.
 ۋەرنە دەۋزەخ بولۇر سېنىڭ جايىڭ،
 تەۋبەسىز ئۆتسە بۇ يىلى ئايىڭ.
 شۇكرىكىم تەڭرىنىڭ ئىنايەتىدىن،
 شەيخ ئەبۇبەكرىنىڭ رىۋايەتىدىن.
 خۇشەچىنىلىك قىلىپ نەچە كۈنلەر،
 بۇ تەفەككۇر بىلە ئۇتۇپ تۇنلەر.
 نەزىم قىلماقغە ماجەرا قىلدىم،
 سەفۋە رۇخسارىن قارا قىلدىم.
 گەرچە مەندە يوق ئېردى مۇنچە خىرەدە،
 ئەيلەدى ياخشىلار دۇئاسى مەدەدە.
 ئالمايىن ياخشىلار دۇئاسىنى،
 تاپماغاي كىمسە خۇد نەۋاسىنى.
 بولماسە كۆكە ئەبىرىنىڭ ئەسەرى،
 ياغماغاي بىشەگە ئەگەر مەتەرى.
 بولماغاي سەبزەزارلىق ھەرگىز،
 تاغ ئارا نەۋبەھارلىق ھەرگىز.
 ياخشىلارنىڭ دۇئاسىدۇر باران،
 خىزمەت ئەتكىل ئۇلارغە، ئەي ياران.
 تاپ قەبۇلىيەتنى دۇئاسىن ئال،
 دۇررى نەسىمەتلىرىن تېرىپ قىلماھال.
 سالكى دىل مەخزەنىغە، خۇب ئاسرا،
 قىلىمە پاش ھېچ كىشىگە كۆپ ئەسرا.
 دەر ئارا چۈنكى ئەھل مۇشتاقى،
 گويالەب تەشەللەرگە دۇر ساقى.
 تۇتماسە ساقى گەر مەيى گۈلگۈن،
 مەستلىك رۇزى بولماغاي ئەفزۇن.

قەترەئى مەي سۈمۈرسە گەر ئاندىن،
 كەچمەس ھېچكىم بۇ فانى دەۋراندىن.
 ھەر كىشىدىن بۇ مەيدىن ئەتسە نۇش،
 كۆڭلى ئىچرە تۇشەر بىدى ئاغۇش.

قەتئى ئەيىلەپ كېچەر بۇ دەۋراندىن،
 يوقكى دەۋران داغى نېچكۈك جاندىن.
 ساقىيا، قەترە مەي نىسار ئەيىلە،
 تىيرە كۆڭلۈم ئۆيىن شىئار ئەيىلە.

كاشغەر ۋە سەئىدىيە كىسىم، ئەۋزائى بەغايە، خۇش فەترەتى فەرەھ ئەفزا يە؛ ھەۋاسى بەننەپايە؛
 فەتئە ئاغۇش ھەيئەتى جەننەت ئاسا، ئەگەرچە ئەنغازى ئاسان، ئەمما زەرافەتى

① ئارازى ھەراسان، ۋە لېكىن تەراۋەتى بار

شەھرىكىم تەئىمىر ئەيىلەگەن چاغى،
 يۇغرىلۇپ كۆز سۈيىدە تۇفراغى.
 دەردۇ ھىجران بىلە بەنا بولمىش،
 ئىشقى ئېلى كۆڭلىگە بەلا بولمىش.
 كۆپ شەھەر بار ئەجەم گۈرۈھىدا
 يازىلىپدۇر رەقەم گۈرۈھىدا.
 ھەربىرىدە تۈمەن خەلايىقى بار،
 زەنۇ فەرزەند بىلە ئەلايىقى بار.
 تاشلاپ ئۆز شەھرىنى تولا ئىنسان،
 كۆرگەلى ئارزۇ ئېرۇر يەكسان.
 كەلسە ھەرىكىم ئەگەر بۇ گۈلشەنگە،
 بەندە سۈرەت ئېرۇر كىم ئول تەنگە.
 ئۇنتۇپ ئۆز شەھرىنى كېتەر بولماس،
 تۇرسە كۆپ كۆڭلى مەخزەنى تولماس.
 بىلىمەدۈك كاشغەر چەمەنمۇ ئىكىن،
 گۈلۈ گۈلزار ئىلە سەمەنمۇ ئىكىن.
 يەتسە بۇيى ئەگەر دىماغىغە،
 باقمايىن مەرھەلە ياراغىغە.
 جەھد ئېتىپ شەۋقىدىن قىلىر پەرۋاز،
 بولغالى گۈللەرى بىلە ھەمراز.
 ھەرقاچان بولسەمۇ چەمەنگە نۇزۇل،
 ئەيىلەگەيلىر بۇ گۈلشەن ئىچرە خۇمۇل.
 يا جەھان ئەھلى كۆڭلى بۇلبۇلمۇ،
 بۇ شەھەرنىڭ ھەۋاسى يا گۈلمۇ.
 كېچە كۈندۈز چېكىپ سەۋدايى فىراق،
 ئۆزىگە تاپمايىن دەۋايى فىراق.
 ئۇمىرنى ئۆتكەزۈر بۇ گۈلشەندە،

قالخۇسىدۇر ۋۇجۇدى گۈلخەندە.
 بولسە گەر ھەر دىيارىدا سۇلتان،
 كاشغەر شەھلىتىن قىلىر ئەرمان.
 مېھرى ئانداغ كۆڭۈلدە جانانە،
 مۇنتەزىر چۆپۈرۈلۈر چۇ پەرۋانە.
 كىم جەھاندارغە بەسى مەتلىۇب،
 يوق بۇ يەردەك نەزاكەتى مەھبۇب.
 قايسى شەھنىڭ فۇزۇن ئېرۇر بەختى،
 بۇ زەمىنىدە بولۇر ئانىڭ تەختى.
 گەرچە باغى ئىردەم ھەۋاسى خۇب،
 قۇشلارنىڭ ئېرۇر سەداسى خۇب.
 كىم ئەمەس مۇنتەزىر ئاڭا ئاسان،
 مۇڭا لېكىن فىداسىن ئەيىلەر جان.
 تەڭرى ھەيۋان سۈيىنى قىلدى ئەزىز،
 كىمىسە قىلماس يولىدا ئەشكىن رىز.
 لېك بۇ ئاشىيان فىداسى ئۇچۇن،
 مېھرىنىڭ قۇرقەتى بەلاسى ئۇچۇن.
 يولىدا جان چېكىر بەسى مەردۇم،
 ئەدەدى چۈن سىپىپەردە ئەنجۇم.
 نۇش قىلسە سۈيىنى تاپتى جان،
 بولماسە گەر ئەستىب سىرىشكى قان.
 لالەدەك كۆڭلى غۇنچەسىدۇر چاك،
 قىلماغاچ خۇد ۋىسالىنى ئىدىراك.
 تاپسە ۋەسلىن ئەگەر فىنغان چەكەمەس،
 كۆزلەردىن سىرىشكى قان چەكەمەس.
 قەلئەنىڭ چەۋرەسىدە ئەنھارى،
 سەلسەبىلىدەك ھەمىشەدۇر جارى.

① بۇ ماۋزۇ ئاستىدىكى قىسىم «مۇھەزىنۇل - ۋائىزىن» نىڭ ئىتاپتونۇم رايۇنلىق مۇزېيىدا ساقلىنىۋاتقان 0.16 - نومۇرلۇق قول يازمىسىدىن ئېلىندى.

ئۆتسە مېڭ يىل تەھى قۇرۇق بولماس،
 خۇشك بولماقغە ھەم ياۋۇق بولماس.
 قەئىدە تاشلارى نەچە ساندۇر،
 دۇررۇ مەرجان كەبى نەماياندۇر.
 لېك نەچچە زەمان تەۋىلە ئۆتۈپ،
 فىرقە - فىرقە نەچە قەبىلە ئۆتۈپ.
 بولغان ئېردى ھىسارى پەۋمۇردە،
 تاملارى چاك - چاك ئەفسۇردە.
 بەئزە قەلئە داغى ئىدى تازە،
 بەئزە يەردە بار ئېردى ئەندازە.
 ۋۇسسەتنى دېمىشكى بۇ مەزمۇن،
 ئوتتۇز ئالتە جەرىبۇ با ئەفرۇن.
 يانە تەقدىر ئىلە ئەمىرى زەمان،
 ھاكىمۇل - ۋەقتى ساھىبى دەۋران.
 فىكىرەتى شەمى مېھرىدەك ماھىر،
 شەھ زۇھۇرىدىن ئىبنى مىر تاهىر.
 ئەمىنىيەت ئىستەبان رەئىيەتكە،
 گام ئۇردى غەرىب سەنئەتكە.
 گەرچە زاھىر كۆرۈنسە ئەلگە جەۋر،
 كەلمەگەندۇر ۋەلېك مۇنداغ دەۋر.
 ئەيلەدىلەر ھىسارىنى تەئىمىر،
 جەھد ئېتىپ ھىممەت ئىچرە ئانداغ شىر.
 قەلئەنىڭ تەھتىدۇر ئون ئىككى غۇلاچ،
 قىرغ سەككىز غۇلاچ كۆزۈڭنى ئاچ.
 رەفئەتى كەھكەشان فەلەككە يېتىپ،
 بەلكى تەھسىنلەرى مەلەككە يېتىپ.
 نارىدىن تاغ كەبى نەماياندۇر،
 كۆرمەگەن ئەلنىڭ ئەقلى ھەيراندۇر.
 قەلئەسى سەڭگى خارەدىن مەھكەم،
 كەلسە يۈزمىڭ ئەدۇ ئەمەستۇر غەم.
 ۋۇسسەتنى ئىككى يۈز جەرىبىغە يەقىن،
 ئەقل مىزانىدا قىلىپ تەئىمىن.
 سەتھىدە تەئىمىر ئەتتى نەچچە قەسر،
 دېدى ئەللىك قىلىپ بۇلارنى ھەسر.
 يەئنى بۇ قەسر دۇر چەدىرخانە،
 ھەرىبىسى چۇ قەسىرى شاھانە.
 بىرسىدىن بىرى يەنە بېھتەر،
 زىيىدە شەھ كۇلاھىغە ئەفسەر.
 كۆرسە ئەلنىڭ كۆزىگە زىيىنە تىلىك،
 قان يەڭلىغ ئەجەب رەفئەتلىك.
 شاھكىم قىلسە رەخشىنى جەۋلان،
 پەيرەۋىدە يۈرۈر نەچە ئىنسان.
 ئەللىك - ئاتىمىش كىشى چاپار بىرلە،
 ئەرەزۇ تەۋىلدە سىغار بىرلە.
 قىلسە ئىجلاس رەۋاقى ئامادە،
 باقسە ئاستىن بۇلاقى ئامادە.
 توختىماس ھېچ زەمان زۇلالى ئانىڭ،
 كۆرۈنۈر تەھتىدە لۇئالى ئانىڭ.
 چەۋرەسىدە ياۋۇقدەك ئەشجارى،
 تۈشسە يەرگە ئەجەب ئېرۇر نارى.
 قەسر ئىچرە ئەگەر قابۇ زاھىد،
 بولسە ھەقىنىڭ جەنابىغە ئابىد.
 تەرھ خۇشتۇر يەنە ھەۋاسى خۇش،
 زاكىر ئولسە ئەگەر سەداسى خۇش.
 قىلسە ئاندا سەلات بىرلە سەۋم،
 سىغۇسى ھۇجرا ئىچرە نەچچە قەۋم.
 ئىشىق ئىلە تۈزسە ئەيشۇ ئىشەرەتنى،
 بىيەقا دۇنغە چەكسە ھەسرەتنى.
 تۈتسە گۈلگۈن مەيسن ئەگەر ساقى،
 بەزم قىلسە گۇرۇھى مۇشتاقى.
 نۇش ئېتىپ بولسە مەستۇ مۇستەغرىق،
 بىلمەسە ئۆز ۋۇجۇدىنى مۇتلەق.
 تەبىرەسە زەۋقىدىن خەزان يەڭلىغ،
 تەبىرەتسب غۇنچە كۆڭلى قان يەڭلىغ.
 بولسەلەر سەتھىدە فىغان بىرلە،
 ئاغزىدا تۇرغە داستان بىرلە.
 كۆكدە يۈرگەن كەبى ئىرۇر فەۋقى،
 بولغاي ئەفرۇن سەدا ئىلە زەۋقى.
 ئۇلە خەيلى قىلسە گەر ئىجلاس،
 جەمە بولسە نەچە شەرىفۇنناس.
 ئوقۇسە مەسئىلە ھەدىس كىتاب،
 دەرسۇ ۋەئىزىن ئۇلۇسغە قىلسە خىتاب.
 مەنبەئى ئەقلىكىم ئۇرار ئەمۋاج،
 مەخزەنى فىكىرغە ئەمەس مۇھتاج.
 تەبىنىڭ تۈتىسى بولۇر گويى،
 قانچە ئۇچسە ئۇچار داغى بالا.

ئۆتسە مېڭ يىل تەھى قۇرۇق بولماس،
 خۇشك بولماقغە ھەم ياۋۇق بولماس.
 قەئىدە تاشلارى نەچە ساندۇر،
 دۇررۇ مەرجان كەبى نەماياندۇر.
 لېك نەچچە زەمان تەۋىلە ئۆتۈپ،
 فىرقە - فىرقە نەچە قەبىلە ئۆتۈپ.
 بولغان ئېردى ھىسارى پەۋمۇردە،
 تاملارى چاك - چاك ئەفسۇردە.
 بەئزە قەلئە داغى ئىدى تازە،
 بەئزە يەردە بار ئېردى ئەندازە.
 ۋۇسسەتنى دېمىشكى بۇ مەزمۇن،
 ئوتتۇز ئالتە جەرىبۇ با ئەفرۇن.
 يانە تەقدىر ئىلە ئەمىرى زەمان،
 ھاكىمۇل - ۋەقتى ساھىبى دەۋران.
 فىكىرەتى شەمى مېھرىدەك ماھىر،
 شەھ زۇھۇرىدىن ئىبنى مىر تاهىر.
 ئەمىنىيەت ئىستەبان رەئىيەتكە،
 گام ئۇردى غەرىب سەنئەتكە.
 گەرچە زاھىر كۆرۈنسە ئەلگە جەۋر،
 كەلمەگەندۇر ۋەلېك مۇنداغ دەۋر.
 ئەيلەدىلەر ھىسارىنى تەئىمىر،
 جەھد ئېتىپ ھىممەت ئىچرە ئانداغ شىر.
 قەلئەنىڭ تەھتىدۇر ئون ئىككى غۇلاچ،
 قىرغ سەككىز غۇلاچ كۆزۈڭنى ئاچ.
 رەفئەتى كەھكەشان فەلەككە يېتىپ،
 بەلكى تەھسىنلەرى مەلەككە يېتىپ.
 نارىدىن تاغ كەبى نەماياندۇر،
 كۆرمەگەن ئەلنىڭ ئەقلى ھەيراندۇر.
 قەلئەسى سەڭگى خارەدىن مەھكەم،
 كەلسە يۈزمىڭ ئەدۇ ئەمەستۇر غەم.
 ۋۇسسەتنى ئىككى يۈز جەرىبىغە يەقىن،
 ئەقل مىزانىدا قىلىپ تەئىمىن.
 سەتھىدە تەئىمىر ئەتتى نەچچە قەسر،
 دېدى ئەللىك قىلىپ بۇلارنى ھەسر.
 يەئنى بۇ قەسر دۇر چەدىرخانە،
 ھەرىبىسى چۇ قەسىرى شاھانە.
 بىرسىدىن بىرى يەنە بېھتەر،
 زىيىدە شەھ كۇلاھىغە ئەفسەر.

ياكى بادى سەبا كاج ئۇرغاندەك،
 غۇنچە خەندەن ئۆزىنى قۇرغاندەك.
 يوق مۇنىڭدەك ئۇلۇس تەماشايى،
 خار يەڭلىخ مەكانۇ مەئۇايى.
 سەئەدە سەپىر قىلسە ھەر ئىنسان،
 تەبىئى ئاچىلىغۇسى گۈلى خەندەن.
 ئەھلى تەھزىن كۆزىدە ئانداغ ئەبىر،
 كۆڭلى خەستە يېتىپ فەلەككىن جەبىر.
 سەپىر قىلسە ئەگەر چىقىپ ئادەم،
 كىبىكى كۆھى كەبى بولۇر خۇررەم.
 نەچچە ئەل ياغىغە ئەسىر ئولدى،
 مالى ئەمۋالە ھەم يەسىر ئولدى.
 كۆپ ئۇلۇسنى ساۋۇردى بادى ئەجەل،
 شەھرۇ سەھرا رۇسۇمى تاپتى خەلەل.
 يانە ھەددىن فۇزۇنراق ئىنسان كۆپ،
 كۆكدە ئەنجۇم كەبى ئېرۇر جان كۆپ.
 بەلكى بىسىپاردەراھىم ئەمۋالى،
 يەئنى ئىلىگەركىدىن بەلەند ھالى.
 گەرچە چىنىننىڭ سىپاھىغە مەئۇر،
 شەرىئى بۇلبۇللارى ئېرۇر مەشھۇر.
 مەدرەسە ھەم مەساجىدى بىسىپار،
 جويى تائەت ئاقار ئۇلۇغ ئەنھار،
 مەدرەسە ئىچرە نەچچە خانەندە،
 دەرس ئوقۇر جىددۇ جەھد ئىلە ئاندە.
 ئوقۇغان دەرسلەرنىڭ ئاۋازى،
 دىلغە قىلغاي ئەسەر بۇلار رازى.
 گەر زىمىستان ۋە ياكى تا بوستان،
 ھۇجرەسى ئىچرەكىم ئەمەس يەكسان.
 ھەر مەھەللە ئارا مەساجىد كۆپ،
 زۇھدۇ تەقۋا قىلۇرغە ئابىد كۆپ.
 باردۇرۇر ھەم جەمائەتى بىسىپار،
 تەرك ئېرمەس ئۆتەرگە لەيلۇ نەھار.

 بەئزەلەر نىسقى شەبغىچە بىدار،
 بەئزەلەر ياكىيەن ئەلەل - ئەسھار.
 ئەي زىيائى، سەن ھەم بولۇپ ئاگاھ،
 زىكر قىل: «لائىلاھە ئىللەللاھ».
 تەڭرىدىن غافىل ئولمە بىر سائەت،

ۋەرنە تاڭلا يېتەر بەسى سائەت.
 فانى دۇنيا ساڭا ۋەفا قىلماس،
 ھەممە مېھرى يېتەر جەفا قىلماس.
 چۈنكى بۇ دەھردۇر زىرائەتگاھ،
 زۇھد ئېلىگە ئېرۇر ئىبادەتگاھ.
 تۇخىمى گۈلنى تارىپ يەنە ئال گۈل،
 خارنى ئۇندۇرۇرگە بولمە قۇل.
 چۈنكى بەھرى كەرەم ئارا قول سال،
 دۇررى مەقسۇدنى ئىلىككە ئال.
 روز - شىب سەئىيى ئېھتىمام ئەيلە،
 بۇ ئۇزاق يولغە ئىزدىھام ئەيلە.
 كۆپ كىشى ئەزم ئېتىپ بۇرھ ئۆزەر،
 يول يېتتۇردى قالىپ سىيەھ ئۆزەر.
 سەھل كۆرگەچ بىلىپ ئۇزاق يولنى،
 فەرق قىلماي نە ئوڭ بىلە سولنى.
 ھالى جىسىمنىڭ ئېرۇر تەرىۋ تازە،
 ياخشىلار فېئىلىنى قىل ئەندازە.
 بىلىمگەن يولنى سور نىكۇلاردىن،
 قولغە ئال باقى ئابرولاردىن.
 دەھرىنىڭ ئىززەتى ئەمەس ئىززەت،
 داغى لەززاتى ھەم ئەمەس لەززەت.
 ئابرو ئولكى تاپسە ئۇقبانى،
 لەززەت ئول فىكىر قىلسە ئۇخرانى.
 قىل تەلەب راست يولنى سۇبھۇ شام،
 ئالمايىن يولدا سائەتى ئارام.
 تاشلامە جەھد بىرلە جۇرئەتنى،
 ياخشى باشقاركى ئەسپى ھىممەتنى.
 يوق ئەجەب قولغە كەلسە مەقسۇدۇڭ،
 «رەببى زەۋنى» دېدىكى مەئبۇدۇڭ.
 تەۋبە قىل ياخشىلار رىكابىن ئۆپ،
 سۇد بەرمەس كېيىن بۇشەيمان كۆپ.
 شۇكىر بەھەد خۇدايى ئالەمغە،
 بەندە مەن گام ئۇرۇپ ئۇلۇغ يەمگە.
 كىم ئەۋەككۈل سەفىنەسى ئۆزەر،
 چىقتىمۇ شەھ خەزىنەسى ئۆزەر.
 سوڭرا تىزدىم مۇراد گەۋھەرنى،
 يەئنى نەسىر كىتاب جەۋھەرنى.
 كىم تەفەككۇر يولغە ئەزم ئەتتىم.
 نەزم قىلدىم، مۇرادىمە يەتتىم.

ياكى بادى سەبا كاج ئۇرغاندەك،
 غۇنچە خەندەن ئۆزىنى قۇرغاندەك.
 يوق مۇنىڭدەك ئۇلۇس تەماشايى،
 خار يەڭلىخ مەكانۇ مەئۇايى.
 سەئەدە سەپىر قىلسە ھەر ئىنسان،
 تەبىئى ئاچىلىغۇسى گۈلى خەندەن.
 ئەھلى تەھزىن كۆزىدە ئانداغ ئەبىر،
 كۆڭلى خەستە يېتىپ فەلەككىن جەبىر.
 سەپىر قىلسە ئەگەر چىقىپ ئادەم،
 كىبىكى كۆھى كەبى بولۇر خۇررەم.
 نەچچە ئەل ياغىغە ئەسىر ئولدى،
 مالى ئەمۋالە ھەم يەسىر ئولدى.
 كۆپ ئۇلۇسنى ساۋۇردى بادى ئەجەل،
 شەھرۇ سەھرا رۇسۇمى تاپتى خەلەل.
 يانە ھەددىن فۇزۇنراق ئىنسان كۆپ،
 كۆكدە ئەنجۇم كەبى ئېرۇر جان كۆپ.
 بەلكى بىسىپاردەراھىم ئەمۋالى،
 يەئنى ئىلىگەركىدىن بەلەند ھالى.
 گەرچە چىنىننىڭ سىپاھىغە مەئۇر،
 شەرىئى بۇلبۇللارى ئېرۇر مەشھۇر.
 مەدرەسە ھەم مەساجىدى بىسىپار،
 جويى تائەت ئاقار ئۇلۇغ ئەنھار،
 مەدرەسە ئىچرە نەچچە خانەندە،
 دەرس ئوقۇر جىددۇ جەھد ئىلە ئاندە.
 ئوقۇغان دەرسلەرنىڭ ئاۋازى،
 دىلغە قىلغاي ئەسەر بۇلار رازى.
 گەر زىمىستان ۋە ياكى تا بوستان،
 ھۇجرەسى ئىچرەكىم ئەمەس يەكسان.
 ھەر مەھەللە ئارا مەساجىد كۆپ،
 زۇھدۇ تەقۋا قىلۇرغە ئابىد كۆپ.
 باردۇرۇر ھەم جەمائەتى بىسىپار،
 تەرك ئېرمەس ئۆتەرگە لەيلۇ نەھار.

 بەئزەلەر نىسقى شەبغىچە بىدار،
 بەئزەلەر ياكىيەن ئەلەل - ئەسھار.
 ئەي زىيائى، سەن ھەم بولۇپ ئاگاھ،
 زىكر قىل: «لائىلاھە ئىللەللاھ».
 تەڭرىدىن غافىل ئولمە بىر سائەت،

جالالدىن رۇمى شېئىرلىرىدىن

مۇھەررىردىن: بۈيۈك مۇتەپەككۇر شائىر جالالدىن رۇمىنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن مول ئەدەبىي مىراسلىرى كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىمىزدا خېلى مۇھىم تەسىرگە ئىگە. ئۇنىڭ «مەسنەۋىي شەرىفى»، «كۈللىيات شەمسى تەبرىزى» قاتارلىق يىرىك ئەسەرلىرى خەلقىمىز ئىچىدە خېلى كەڭ تارقالغان. ژۇرنىلىمىز 1989-يىللىق 4- (ئو-مۇمىي 29-) سانىدا بىر پارچە ماقالە ئېلان قىلىپ، رۇمىنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتكەنىدۇق. بۇ سانىمىزدا رۇمى مىراسلىرى ئىچىدىن ئازغىنە بىر قىسىم شېئىرلارنى نەمۇنە سۈپىتىدە كىتاختانلارنىڭ دىققەت نەزىرىگە سۇندۇق.

* *

ئەگەر شاھ لۇتفىدىن سەزمەست ئېرۇرسەن، شۇ جامنىڭ ئاستىدا بار جامدىن قورق.	ئەگەر شېئىر كۈلسە سەن ئاسۇدە بولما، زەھەر چىشلىق ئۇ قانخور كامدىن قورق.	ئايا بىبەھرى دىل، بەھرامدىن قورق، كى شاھلار كۆرسىتەر ئىكرامدىن قورق.	لەزىز دانە ئېرۇر شاھ قىلغان ئىززەت. ئوشۇل دان قاشىدا بار دامدىن قورق.
شەكەر لەۋگە يېپىشما، پاشا دىل شەمس، بادام كۆزۈ قاپاق - بادامدىن قورق.		يېغىن - نېمە ئېرۇر، چاقماغى دەھشەت، خۇش ئەيىام چاغى شۇ ئەيىامدىن قورق.	

* *

ئەي، چېرەسى ئاتەش نىشان، كۈلبەمگە كەل، ۋەيرانە قىل،
دىلدىن ئالىپ ئەقلۇ ئىمان، ئىستە تامام دېۋانە قىل.
خۇمخانەگە كىر باستۇرۇپ، قۇلۇڭغە ئال پەيمانىنى،
ئەفسانەگە بەرھەم بېرىپ، زاھىدلىقم ئەفسانە قىل.
ساقىي، ئۇۋات ئول جامنى، بىزدىن ئالىپ ئارامنى،
تەرك ئەيلە بان ئىسلامنى، كەتسەمنى بۇز، بۇتخانە قىل.
ئاشىقلار ئىچرە فەرد ئېسەڭ، قەدەھگە جانىدەك مەرد ئېسەڭ،
جەمىدى جېمىدىن دەرد ئىشىنىت، باشنى ئاگا پەيمانە قىل.

ئەي، ئىشىق، جافا بىرلە مېنى كۆيدۈرمىكىڭمۇ شۇنچىلىك،
 يار كويىغا بىردەم بارىپ، ۋەسلىن تەلەپ جانانە قىل.
 ئەي ئاقتاپ، ئاسمان ئارا يۈزنى يوشۇردۇڭ شەرمىدىن،
 گەر فىتىنە ئىستەرسەن يەنە قوش كاكۇلۇڭنى شانە قىل.
 كەل، شەمسى تەبرىزىي، بۇيان، كەتتىم ئۆزۈمدىن بىر نەپەس،
 ئەقلى ھوشۇمغا ئوت قويۇپ، مەيلى مېنى دىۋانە قىل.

* *

بار، باشىڭ قوي ياستۇققا، ماڭا بىر يول ئىما قىل،
 ئۇيقۇدىن مەھرۇم قىلىپ، خارابۇ مۇپتىلا قىل.
 كېچە ۋۇ - كۈندۈز باشىم، سەۋدايى مەۋج ئارا غەرق،
 خاھى كېلىپ كەچۈرگىن، خاھى كېتىپ جافا قىل.
 مەندىن قاچقىن بالاغا ئۇچراش خىيال قىلمىساڭ،
 سالامەتلىك يولىن تۇت، تەركى دەردۇ بالا قىل.
 بىز كۆزى ياش كىشىمىز، غەم بۇرچىدا ئېزىلگەن،
 كۆز ياشىمىزدىن يۈزلەپ تۈگىمەنلەر ئاسىيا قىل.
 جانۇ ئارامىم ئالغان يۈرىكى تاش ئۇ زالىم،
 ئۆلتۈرەر ھېچ كىمىسەگە ئېيتىما، بۇنى باھا قىل.
 ۋافا ۋاچىپ ئەمەستۇر گۈزەللەرنىڭ شاھىغە،
 ئەي، زەپە يۈزلۈك ئاشىق سەن سەبىر قىل، ۋافا قىل.
 بۇ مۇشۇنداق بىر دەردكى، ئۆلۈمدۈر ئاڭا چارە،
 قانداق مەنە بولاركىم، دېسەم ئەگەر «داۋا قىل»،
 كېچە چۈشۈمدە كۆردۈم ئاشىقى زار ئاق چاچنى،
 ئىشارەت قىلىپ دەيدۇ: «بىز تەرەفى مەرھابا قىل».
 گەر يولۇڭدا ئەجدەھا بولسا، ئىشىق ئالماسدۇر.
 شۇ ئالماس چاقماق ئىلە ئەجدەھانى ئادا قىل.
 بەس قىلىكى، مەن بېھۇشىمەن، ئەگەر ھۈنەرۋەن بولساڭ،
 ئىبنى سىنادىن گەپ ئاچ، زىكرى ئەبو ئەئلا قىل.

* *

شەمسۇ قەمەرىم كەلدى، كۆزۈ گۈھەرىم كەلدى،
 كۈمۈش تەن پەرىم كەلدى، چۈن كانى زەرىم كەلدى،
 مەسلىك ئەسەرم كەلدى، روشەن نەزەرىم كەلدى،

گۈزەل سەرۋەرم كەلدى، نە بولسا، بەرىم كەلدى.
 يول ئازدۇرغۇچىم ئۆزى، ۋەدە بۇزغۇچىم ئۆزى،
 يۈسۈف چېپرە، سىيىمىن تەن، ماھى پەيكەرىم كەلدى.
 كەچلىكىمدىن بۇ كۈنۈم ياخشىراق، ئەي ئەزىز دوست،
 مەستلىك چېغىمدا ناگاھ ياخشى خەۋەرىم كەلدى.
 كېچىمۇ چىراغ تۇتۇپ، قىدىرغان ئىدىم يارىم،
 بۈگۈن يولۇمدا ياشناپ، گۈل بەرگى تەرىم كەلدى.
 مېنى مەھكەم قۇچاغلاپ، باغرىغە ئالدى بەرنا،
 گۈزەللىر ئالىمىدە تەنھا نەپەرىم كەلدى.
 باغۇ باھارىنى كۆر، شاراب خۇمارىنى كۆر،
 خۇشبۇيۇ، خۇش تەمىنى كۆر، شىرىن شەكەرىم كەلدى.
 ئۆلۈمدىن نېچۈن قورقاي، ئۇ ماڭا ئابى ھايات،
 تەنىدىن نېچۈن قورقاي، قالغان سىپەرىم كەلدى.
 بۈگۈن نەق سۇلايمانمەن، ماڭا ئۈزۈك بەردىلەر،
 بىشىمغا تاج قويدىلار، تاجى ئەھمىرىم كەلدى.
 دەردىم ھەددىدىن ئېشىپ، ئىشىق مۈلكىگە شۇڭغۇدۇم،
 يارەپ، نېچۈك بەختدۇر بۇ، ئىشقى سەپەرىم كەلدى.
 شاراب ئېچىش ۋاقتى بۇ، ھۇشىدىن كېتىش ۋاقتى بۇ،
 پەرۋاز قىلىش ۋاقتى بۇ، قاناتۇ پەرىم كەلدى.
 ھەم تايلىنىش ۋاقتى بۇ، ھەم تاۋلىنىش ۋاقتى بۇ،
 نەزە تارتىش ۋاقتى بۇ، شېرىلىق زەلۋەرىم كەلدى.
 سوك ئىككى بېيىت قالغاندا، مېنى ئېلىپ كېتىشتى،
 گەپنىڭ قىسقىسى ياخشى، گەپ مۇختەسەرم كەلدى.

* *

ئاشىق باھارى كەلىنىش، يەرلەر گۈلۈستان بولۇپ،
 ئاسمان نىداغا تولمىش، قۇشلار غەزەلخان بولۇپ.
 دېڭىزلا باغرى گۆھەر، شور سۇ ھەم مىسلى كەۋسەر،
 تاش ھەم لەئلىيۇ ئەھمەر بىر جىسىمۇ بىر جان بولۇپ.
 ئاشىقنىڭ كۆز ياشىدۇر بولۇت قۇيغان تۇپانلار،
 تەن ئىچرە چاچماق مىسال دىللار نۇر ئەپشا بولۇپ.
 بىلۈرسىزمۇ، ئاشىقلار نېچۈن كۆز ياش تۆكۈشە؟
 چۈنكى بولۇت ياش تۆكەر، ئاي ئاڭا پىنھان بولۇپ.
 قانداق خۇشال بىر پەيتكى، بۇلۇتلار يىغلىغان چاغ،

يا رەپ، بەختلىك ھال بۇ، چاقماقلار خەندەن بولۇپ،
 ئول يۈزىمىڭ قەتەنلەردىن بىرسىمۇ يەرگە چۈشمەس،
 چۈشمە ئەگەر بۇ دۇنيا قالغۇسى ۋەيران بولۇپ.
 جاھان ۋەيرانىسىگە ئىشىق بائىسىدۇر، نۇھ ئىلە،
 كېمە چۈشكەن غەزق بولۇر، مەھكۇمى ئۇمىان بولۇپ،
 ئەگەر توفان توۋەنلەپ، ئاسمان ئايلانماس بولسا،
 دولقۇنلار ھەددىدىن ئاشۇر، ۋەھمى نامايان بولۇپ.
 ئالەم سەۋداسىن ئويلاپ، غەم يېگىن يا يېمىگىن،
 دانالارمۇ يەر ئىچرە ياتقاي زىمىستان بولۇپ.
 ئۇنۇپ تۇپراقتىن بىر كۈن، نەملەر يىلىدىزۇ شاخنى،
 قۇرۇق ياغاچ شېخىدا ھايات جاۋىدان بولۇپ.
 قۇرۇق شاخ يالقۇن بولۇپ، جاننى ئىسىستار بىر كۈن،
 ئايلانسا بۇ جاھاندا، رەڭگارەڭ جەۋلان بولۇپ.
 مەستلىك ئاغۇشى يەنە ئالدى تىلىسىدىن سۆزنى،
 سەن نېمىدىن ھەيرانسەن، ئۇ ساڭا ھەيران بولۇپ.

* * *

مەست بولاي، ياخود بولاي ھۇشيارمەن،
 ئۇ گۈزەل، شوخ كۆزگە خوپ خۇشتارمەن.
 ئۇ جاھان ئارا جامالىنىڭ يادىسىز،
 جان - جاھانىمىدىن تامام بىزارمەن.
 قەددى سەۋرىم سۈرەتىن ئىستەپ مۇدام،
 ئەرتەيۇ كەچ كەزگىنى گۈلزارمەن.
 چېپەرەسىن كۆزگۈسىدىن كۆز ئۈزۈمەكىم،
 مۇشكۇلاتۇ، تارتقىنى ئازارمەن.
 يار دېدى: «جانۇ جاھانىڭ مەن ئۆزۈم»،
 بۇ ھەقىقەتكە دېدىم ئىقرارمەن.
 ئىيتتى: «جەزمەن كۆيىدۈرۈمەن ئوت ئارا،
 بەرق ئۇرۇپ، ياققۇچى شۇئىلەدارمەن!»
 مەن دېدىم: «مىڭ رازىمەن، كۆيىدۈر مېنى،
 دۇلىرىم تولغاقى ئىچرە بارمەن».
 كەلدى ساقى، قۇي دېدىم لەززەتلى مەي،
 چۇن كۆرۈدىن قاچماغان دەستارمەن.

كىچە شۇنداق ئىچىپمەن يانە - يانە،
 تاپالماسدىن قاين ئۆي، قايدا خانە.
 بىئارلىق بىرلە رىندىلىك ① پاش بولدى،
 مەيۇ جەڭدىن بۆلەك بارچە بىگانە،
 ماڭا بىگانەدۇر مېھرابۇ مەسجىد.
 ئاشىقلىق، رىندىلىكتە مەن يىگانە،
 بېلىمگە كۇفر زۇننارىن ئۇراپمەن.
 چۇمۇغلار جايى ماڭا ئاشيانە،
 كېچىپ مەن زۇھدۇ ئارىغلىق يولىدىن.
 ماڭا نە سۇ كېرەك، نە نانۇ دانە.
 كەل ئەمدى، بارلىقىڭ بەھرىدىنىمۇ كەچ،
 شاراب سۇن، ساقىي، تارتاي قانە - قانە.
 لەبا - لەب مەي بېرىپ، بىزنى تىرىلدۈر،
 كۈلۈپ باقسۇن ھاياتى جاۋىدانە.
 ئىشىق مەيدانىدا مەن شەمسىدۈرمەن،
 تېنىم رەخشۇ دىلىم مەددى زامانە.

① رىندىلىك - پەرۋاسىزلىق، بېھيالىق، ئەركىن يىمكىرلىك.

*

نالەۋۇ غەم ئۆلتۈرەر فەرھادنى.
 تېشەئى فەرھادۇ تاغلار سەرنىگۇن،
 قىمىملار تاش بىرلە ھەم پۇلادنى.
 زۇلپى مۇشكى ھەققى، ئەي سۆيۈملۈكۈم،
 مەن سۆيەرمەن شانەئى شەمشادنى.
 ئالدى شەمسىددىنى تەبىز شېئىر بىلەن،
 مىسرۇ، شامۇ، بەسرەۋۇ باغدادنى.

*

ئىشقى دىلىدا ئەيلىگەي بۇنيادنى،
 ئاخىر، ئەي جان، كىمىدىن ئىزدەي دادنى؟
 ئۆزگىلەر ئازاد ئەتسە بەندىنى،
 ئىشقى بەندە ئەيلىگەي ئازادنى.
 تۇغماغان بولسا ئىدى كاشكى ئانام،
 نېپتەيىن بۇ بەختى مادەرزادنى؟
 خوسرەۋۇ شىرىن بەھەم ئىشرەتدەدۇر،

رۇبائىيىلەر

بۇ كۈندە خۇشالدۇ، كىمىدە بولسا جان،
 گۈزەللەر ئايىغىدا جان بەرگەن ئىنسان،
 كىمىدە مەس بۇلبۇلدەك بار ھىجران دېغى،
 تۈندە ئۆيدە بولار، كۈندۈز گۈلۈستان.

يار كېلەر ئىدى مەستۇ تەنھا - تەنھا،
 كۆزلەرى خۇمارۇ رەنا - رەنا.
 سەكرەپ تۇرۇپ سۆيەي دېسەم لېۋىدىن،
 پەرياد كۆتەردى ئۇ: «يەغما - يەغما»^①

كۆكۈل، ئويغانساڭچۇ، جاھان ئۆتمەكتە،
 ئۆمرىمىز بىكارغا ھاھان ئۆتمەكتە.
 ئۆتەڭدە ئۇخلىما، غەپلەتتە قالما،
 ئۆمۈر ئۆتمىگىدىن كارۋان ئۆتمەكتە.

مەجلىسىمىز كۆركى بولغان ئۇ سەنەم،
 بۈگۈن ئارىمىزدا يوق، قايندۇر بىلىمەم.
 قامەتى يۈكسەكلىك، تۈزلۈكتە سەرۋى،
 بوپلىرىدىن قوپار قىيامەت ھەر دەم.

باغقا كىرىپ كۆرگىن، ھەرياق گۈلۈستان،
 ھەر دوقمۇشتا ئاچمىش گۈلپۇرۇش دۇكان.
 گۈلدىن دەككە يەيدۇ بۇلبۇلى نالان.
 «جىم بول، جىمجىتلىققا قۇلاق سال بىرئان!»

دىلىم تەك، رۇخسارىڭ مېنىڭ دەرمانىم،
 سېنىڭ نازىڭدۇر بۇ ئالەم زىندانىم.
 ھېچكىمنىڭ بېشىغا چۈشمىسۇن ئەسلا
 مېنىڭ چېنىمغا تىغ ئۇرغان ھىجرانىم.

كەچكىن قېرىندىشىڭ بولسا مۇناپىقى،
 ياكى سۆيگەن يارىڭ ھەم نامۇۋاپىقى.
 كۆڭلۈڭگە مۇناسىپ دوست تۇپراق ئىزى،
 نالايىقى تۇغقاننىڭ قېنىدىن ئىللىقى.

ئادەمىيلىك، مەردلىك بىلىمىدىن ئەمەس،
 ۋاپالىق، ۋەدىگە سادىق بولسا بەس.
 سۆزىگە باقمىغىن، ئىشىغا باققىن،
 ۋەدىدە تۇرمىسا ئادەم دېمەك تەس.

ساپسېرىقى رۇخسارىم كۆرگەندە نىگار،
 دېدى: «ۋەسىل ئۈمىدىن بېشىڭدىن چىقار.
 چۈنكى ئىككىمىزنىڭ ماسلاشماس چېپىرى،
 سېنىڭ رەڭگىڭ خازان، مېنىڭكى باھار.»

بىرېيىت دېدىم، مەندىن رەنجىدى نىگار،
 دېدى: «ۋەزىن ئارا مېنى قىستىڭ تار.»
 دېدىم: «قايسى بېيىتتىن سۆز ئاچتىڭ، ئەي يار؟»
 دېدى: «بارچە بېيىتقا سىغىمىقىم دىشۋار»
 ① يەغما - بۇلاڭچى، توپىلاڭچى.

قولغا چۈشتى ئەجەپ شىكار، نە قىلاي؟
 يار ۋەسلىگە دىلىم خۇمار، نە قىلاي؟
 زاھىدەمەن زىياكار، ئەمما بۇ يولدا
 ماڭا بۇسە بەرسە نىگار، نە قىلاي؟

بىلەلمىدىم، چۈشتۈڭ كىمىنىڭ قولغا،
 كۈنۈ تۈن كىرىپسەن مەستلىك يولغا.
 قولدىن چىقارماسەن قېنىم ئىچسەڭمۇ،
 چۈنكى دىل قانىلە چۈشتۈڭ قولۇمغا.

يار بىلەن گۈلزارنى سەيلە ئەتتىم سەھەر،
 بىلمەستىن تاشلىدىم مەن گۈلگە نەزەر.
 «رۇخسارم بۇ ياقتا، قارايسەن گۈلگە،
 ھېچ يوقمۇ ئۇياتىڭ؟» — دېدى ئۇ دىلىبەر.

ئاشىق ھەممە ۋاقىت مەس، رەسۋا بولغاي،
 دېۋانە، شورىدە ھەم شەيدا بولغاي.
 ھۇشيارغا ھەرنەرسە تەھلىكە، تەشۋىش،
 مەستكە نېمە كەلسە بېپەرۋا بولغاي.

ئىشقى بىزگە رەھناما، راۋا نىمىزدۇر،
 بىزنى ئىشقى تىۋىغاندۇر، ئىشقى ئانىمىزدۇر.
 كۆڭلىمىزدە پىنھان ھەمخا نىمىزدۇر،
 گۇمانخور پەيلىمىزدە پىنھانىمىزدۇر.

ئۆمۈر ئۆتتى كۆرمىدۈك گۈلزارىڭىزنى،
 ھەمدە ئول نەرگىستەك خۇمارىڭىزنى.
 خەلقدىن يوشۇرۇندىڭىز خۇددى ۋاپادەك،
 كۆپ ئۆتتى، كۆرمىدۈك رۇخسارىڭىزنى.

تۈندە بارغىن، تۈندۈر ماكانى ئەسرار،
 چۈنكى ياۋ كۆزىدىن پىنھانلىقى بار.
 دىل ئىشقى بىلەن بەند، كۆز ئۇيقۇ بىلەن،
 ئەزانغىچە فەقەت سېنىڭكىدۇر يار.

قەددىم قانداق، سورا قاش كامانىڭدىن،
 ئەھۋالىم سورا ساچ پەرىشانىڭدىن.
 كۆڭلۈم ھالىنى تار ئاغزىڭدىن سورا،
 بىمارلىقىم سورا كۆز فەتتانىڭدىن.

رۇخسارىڭ رەڭگىنى ئوغۇرلاپتۇ گۈل،
 قاراچىدەك دارغا ئېسىلىشىڭ كاكۇل.
 قانچە نالە قىلدى پايدا بولمىدى،
 شادلىق بەخش بويۇڭدىن جان ئالدى بۇلبۇل.

دىلدار مېنى كۆرۈپ خەستەۋۇ غەمكىن،
 ياستۇقۇم بېشىدا ئۆلتۈردى تەسكىن.
 بېشىم سىيلاپ دېدى: «ئەي مىسكىن-مىسكىن،
 سېنى بۇنداق كۆرۈپ، دىل بولدى سىزغىن»

ئاشىقلىقنى كامالىڭدىن ئۆگەندىم،
 شائىرلىقنى جامالىڭدىن ئۆگەندىم.
 دىلىم پەردىسىدە خىيالىڭ ئۇسسۇل،
 خۇش ئۇسسۇلنى خىيالىڭدىن ئۆگەندىم.

يۈزۈڭ دائىم ماڭا گۈلشەندۈر، گۈلشەن،
 سىنىڭ دىيدارىڭدىن كۆزلىرىم روشەن.
 سەندىن يىراق بولسۇن يامان كۆز دائىم،
 جانان، شۇ يامان كۆز مەن بولسامچۇ مەن.

بېشىمنى قويماي مەن ئاستا نەڭگە،
 لېۋىمنى قارا ساچ دىلىستانىڭگە.
 چېنىم لەۋگە كەلدى، كەلتۈرگىن لېۋىڭ،
 شۇ باھانە، قويماي لەۋ دەھانىڭگە.

دېدىم: «سېنىڭ غېمىڭ ماڭا دەرىماندۇر،
 قايدىن بىلەي، غېمىڭ بالايى جاندىرۇر».
 ئۇ لۇتپەن سورىدى: «دەرىمانىڭ نېمە؟»
 دېدىم: «ۋىسالىڭدۇر»، دېدى «بىر ئاندۇر».

دىل يوشۇرۇن باغدۇر، دەرەختى پىنھان،
ئۆزى بىردۇر، مىڭلاپ مېۋە نامايان.
ئۇ بىر مۇھىت ئېرۇر بىھەد، بىپايان،
مەۋج ئۇرار، مىڭلاپ مەۋج ئۇندىكى ھەر جان.

ياخشلىق قىل، زامان ياخشىلىق ئالسۇن،
ياخشىلار بېشىغا ياخشىلىق سالسۇن.
مال - دۇنيا ھەممىدىن، سەندىنمۇ قالار،
ياخشىسى مال ئەمەس، ياخشىلىق قالسۇن.

ھەركىمنىڭ سۆيگىنى، ھەركىم يارى بار،
قايان كەتمىش ئاشۇ يارى ۋاپادار.
ئەگەر ئىت ئالدىغا قەن قوپساڭ پاتمان،
ئۇنىڭ ئىزدىگىنى ھارامۇ مۇردار.

نەي دەيدۇ: «توقايدا ئۆسەرەن ئازاد،
تويۇقسىز بېشىم كەستى بىر تىغ ئىستىباد.
ئېغىر زەخمىلەندىم پەسلەر قولدا،
ئەپۇ قىلىڭ شۇڭا گەر قىلسام پەرياد.»

مەسنەۋىيەلەردىن

قايسى قولغا ئۆتمەيدىن نالان بۇ جان.
كىم خىيالەن ماڭا بولدى چۆر مۇدام،
بىلىمدى قەلبىم سىرنى ئۇ تامام.
سىرلىرىم نالەمدىن ئۆزگە چۆرى يوق،
ھېچ چۈشەنمەس كىمكى دىلدا دەردى يوق.
جانۇتەن بىر - بىرىدىن ئەمەس نىھان،
جاننى كۆرمەكتە ۋەلى تەن ناگىران.
نەي ناۋاسى ئوت ئېرۇر، ئەمەس شامال،
كىمدە شۇ ئوت بولمىسا تاپسۇن زاۋال.
نەيگە چۈشمىش ئىشقى - مۇھەببەت ئاتىشى،
مەيگە چۈشمىشتۇر مۇھەببەت قاينىشى.

ياقۇت لەۋدىن تېمىپ تۇرسا بال ھەردەم،
ئاڭا شاراب تۇتسا نىھانىسى ئالەم.
مەن شۇنداق لەۋلەرنىڭ قۇلى بولايكى،
كېرەك بولغاندا بىلىسە جىم تۇرۇشنى ھەم،

گەر سېنى ياد ئەتسەم، گۈپۈلدەر يۈرەك،
كۆزۈمدىن قانلىق ياش تامىدۇ چەك - چەك.
قىنىدىن چىقاي دەر يۈرەك بىچارە،
ھەر قاچان يارىمىدىن كەلسە سۆز - دېرەك.

ئادەم جانۇ تېنى تىلىسىمدۇر، بىراق،
ئارىلاش پاك گۆھەر ۋە قارا تۇپراق.
بۇ تىلىسىمنى پارە قىلغاچقا پەلەك
پاكلىق پاكقا كېتەر، تۇپراققا تۇپراق.

ھەۋسىڭدە دىلىم راۋابتۇر، راۋاب،
شەۋقىڭ يالقۇنىدا كاۋابتۇر، كاۋاب.
دىلدار دەردىمدىن ئىغىز ئاچمىسا،
شۇ كۈندە يۈز - يۈزلەپ جاۋابتۇر، جاۋاب.

ئاڭلا نەيىنى

ئاڭلا نەيىنى، نە ھېكايەتلەر قىلىۇر،
ئۇ جۇدالىقتىن شىكايەتلەر قىلىۇر.
ئۆز ۋەتەن، ئۆز ئەھلى بەيتىمدىن جۇدا -
بولغىنىدىن بارچە دىلدا ئاھۇ - ۋا.
بۇ جۇدالىقتىن بولۇپ دىل مىڭ تىلىم،
ئىشتىياقىم دەردىنى سۆزلەر تىلىم.
كىم ئۇزاق تۇشسە ئەگەر ئۆز ئەسلىدىن،
پىكىرۇ زىكرى ئۆز ھىساياتى نەسلىدىن.
قولمۇ - قول كۆردۈم كېزىپ كۈلكە - پىنھان،

ئەمدى ئۇندا قىلىمىغاى بۇلبۇل پىنغان.
 جۈملە مەشۇقدۇركى ئاشىق پەردەدۇر،
 ھەم تىرىك مەشۇقۇ ئاشىق مۇردەدۇر.
 كىمدە گەر بولماس ئىكەن ئىشقىدىن خەۋەر،
 ھالىغا ۋاي! ئۇ قاناتسىز قۇش مەگەر.
 مەن نېچچۇك تاپقايمەن ئۆز ئەقلى ھوشۇم،
 يارىنىڭ نۇرى بولمىسا ۋايدۇر ئىشىم.
 ئىشقى ئىستەركى، بۇ سۆزنى پاش ئېنەي،
 كۆزگۈ گەر پاش ئەتمىسە مەن نە ئېتەي؟
 نە ئۇچۇن كۆزگۈك ئېتەلمەس پاش، نېچچۇن؟
 يۈز ياڭاقىڭدىن خىرە ئۇ، شۇ ئۇچۇن.
 ئاڭلاڭىز، ئەي دوستلار، بۇ داستان،
 ھالىمىزدىن بۇ ھەقىقەتتۇر ئايان.

ئاتلىق ئەمىر بىلەن ئۇخلاپ قالغان

كىشىنىڭ ھېكايىسى

بىر ئاقىل ئات مېنىپ باراتتى چۆلدە،
 بىر كىشى داڭ قېتىپ ياتاتتى يولدا.
 ئاغزى گۆردەك ئوچۇق، بىر قارا يىلان،
 ئۆمىلەپ بارماقتا، ئاتلىقىمۇ چاققان —
 ئاتنى قاھچىلىدى يېتىشىلمىدى،
 بارغىچە يىلاندىن ئەسەر قالمىدى.
 كىرىپ كەتتى ئۇخلاق كىشى ئاغزىغا،
 تىقىلىماستىن ھەتتا تامغاچ، بوغزىغا.
 ئاتلىق تۈرك ئاقىل بىر ئەمىر ئىدى،
 بۇنىڭ چارىسىنى كۆرەيسىن، دېدى.
 خورجۇنىدىن ئېغىر گۈرۈزىسىن ئالدى،
 ئۇخلاپ ياتقان كىشى بېشىغا سالدى.
 ئۇخلاپ ياتقان كىشى چاچراپ ئويغاندى،
 ئاغرىقىنىڭ زەربىسىدىن دادلاپ تولغاندى.
 كۆردى، تۆپىسىدە ئاتلىق بىر كىشى،
 گۈرۈزى بىلەن ئۇنى ئۇرماقلىق ئىشى.
 بار ئىمكان بىلەن ئۇ يۈگۈرۈپ كەتتى،
 ئاخىر بىر دەرەخنىڭ تۈۋىگە يەتتى.

كىشىكى يارىدىن جۇدا، نەيدۇر رەپىقى،
 پەدىلەردە كۆڭلىمىز دەردى ئېنىق.
 نەي پىغانسى دەر: «مۇھەببەت يولى خۇن،
 ئۇندا مەجنۇن قىسسەسى جەمدۇر پۈتۈن.
 ئۇندا مەھرەمدۇر كىشى بېھۇشراق،
 چۈنكى تىلغا دائىما چۆردۇر قۇلاق.»
 ئۆمرىمىزگە زەھەر سالدى بۇ ئەلەم،
 شاد كۈنلەرگە تۇتاشتى دەردۇر غەم.
 كۈنلەر ئۆتسە «ئوت» دېگىن ھېچ باك يوق،
 سەن ئۆزۈڭ قال، سەندىن ئۆزگە پاك يوق.
 كىم بېلىقىدەك بولمىسا، سۇدا نېتەر،
 رىسقىسىز كۈنلەر ئەجەب ساكىن ئۆتەر.
 پۇختا ھالنى بىلىمىگەي ھەركىمكى خام،
 سۆزنى قىسقا ئەيلىگەيمەن، ۋەسسalam.
 ئەي ئوغۇل، بەندىلەرنى ئۆز، ئازاد بول!
 پۇل-پۇچەكتىن كۆڭۈل ئۆز، دىلىشىد بول!
 گەرچە دەريادىن ئەكەلدىڭ كوزا سۇ،
 بىر كۈنىڭگە يەتكەي، ئارتۇق ئەمەس ئۇ.
 ئولماغاي ئاچكۆز كۆزى پۇل - مال تىلەپ،
 كۆپ قانائەت بىرلەدۇر تاپتى سەدەپ.
 قاي كىشىنىڭ كىيىمىدىن ئىشقى چاك ئېتەر،
 قەلبىنى ھىرسۇ تەمەدىن پاك ئېتەر.
 ياشنا، ئەي ئىشقى، باشتىكى سەۋدايمىز،
 بارچە دەردلەرگە دەۋا پەتۋايمىز.
 ئەي غۇرۇرلۇقتىن دەۋا، نامۇسىمىز،
 سەن سەن ئەفلاتۇن ۋە جالىنۇسىمىز.
 جىسم تۇپراق ئېردى، ئىشقى ئەتتى پەلەك،
 تاغىمۇ ھەم رەقىس ئەتتى مىسلى شەرشەرەك.
 دەملى ئاشىق لەۋلىرىگە چۆر بولۇپ،
 قالغىنىمدا ئىشقى كۆپىگە مەن تولۇپ،
 كۆيلىگەيمەن تىلىدا ھەرنە بارىنى،
 ئاشىق ئەھلىنىڭ كۆڭۈل، دەرد - زارىنى.
 گاچا بولۇر ھەم زۇبانىدىن جۇدا،
 گەرچە دىلىدا بولسا ھەمكى يۈز ناۋا.
 چۈنكى گۈل كەتكەچ گۈلۈستانىمۇ جاھان،

ئىگىسى ياخشىلىق ئىستەيدۇ بىشەك.
 ئەي پاكىز، شەپقەت كۆرسەتتىڭ ماڭا،
 قانچە ناھەق گەپ قىلساممۇ ساڭا.
 ئەي خوجا، شەھەنشاه، ئەي ئادىل ئەمىر،
 نېمە دەپ بىلىجىرلىدىم بارىنى كەچۈر.
 بۇ ھالدىن خەۋەردار بولسام ئەگەر، بىل،
 شۇنچە ئالچىماستىم، كېسىلەردى تىل.
 نە ئۈچۈن قىلىمىدىڭ مېنى خەۋەردار،
 بۇ ئىشىڭدا قانداق سىرۇ ھېكمەت بار؟
 ئىندىمەي ئۇراتتىڭ بېشىمغا نېچۈن،
 باشتىن ئەقىل ئۇچدى، دىلىم بولۇپ خۇن.
 بولۇپمۇ بۇ باشنىڭ ئەسلى ئەقلى كەم،
 ماڭا كەلتۈرەردى نوقۇل قايغۇ - غەم.
 ئەپۇ ئەت، ئەي ياخشىلىق كۆزلىگەن كىشى
 ئەخمەقنى كەچۈرمەك ئاقىلىنىڭ ئىشى.
 دېدى: «ئەگەر سىردىن بولساڭ سەن ئاگاھ،
 قىمىرلىماي شۇ يەردە ئۆلەردىڭ ئاگاھ،
 ئۇ يىلان پەيلىدىن سۆزلىسەم ئەندەك،
 قورقۇشتىن يېرىلىپ كېتەردى يۈرەك.»

مەنەسەل

تۆت كىشى بار ئىدى، بىر ساھىب كەرەم،
 تۆتىمىگە بەردى بىر كۈمۈش دەرەم.
 تۆت دېگىنىم - تۈرك، فارس، روملۇقۇ ئەرەب،
 ئارادا قوزغالدى جاڭجالۇ غەزەب.
 فارس «ئەڭگۈر» دەر ئېدى: «ئالايلىق ئەڭگۈر.»
 ھەمراھلار ئىچىدە باشلاندى ئۇر - سۈر.
 «مەن ئىنەب ئىستەيمەن» دەر ئىدى ئەرەب،
 تالاش ئەۋجىگە چىقتى، نادانلىق سەۋەب.
 تۈرك بولسا ئۇلارغا دەيتتى: ئەي قۇزۇم،
 ئىنەب كىمىگە كېرەك، ئالايلىق ئۇزۇم.»
 رۇملىقۇمۇ بېرەردى جاڭجالغە تەبەدىل،
 قەيسەرلىك بىلەن دەر: «فەقەت ئىستافىل!»
 بۇ سۆزلەر مەنەسىن قىلالماي تەھلىل،

دەرەخ تېگىدە كۆپ چېرىگەن ئالما،
 ئاتلىق دەر: «تېرىپ يە، ئارماندا قالما!»
 بۇرىندىن چىققۇنچە ئالمنى يېدى،
 گۈزىنىڭ زەربىدىن قورقۇپ يەر ئىدى.
 داد سېلىپ دەر ئىدى: «ھەي ئادىل ئەمىر،
 ساڭا نېمە قىلىدىم، ئەيىبىم ئېيىت ئاخىر.
 ئەگەر قەستىڭ بولسا، چېنىمنى ئالغىن،
 قىيىنماي بىر يولا قىلىچىڭ سالغىن.
 ساڭا دۇچ كەپتىمەن بۇ شۇم سائەتتە،
 تۇرقىڭنى كۆرمىگەن بەختلىك پەيتتە.
 كافىرلارمۇ قىلماس بۇنىڭدەك سىتەم،
 بىگۇناھ كىشىگە بۇ قانداق ئەلەم؟!
 ئاغزىمدىن قان كېلەر، جىگىرىم ئادا،
 بۇنىڭ جازاسىنى ئۈزۈك بەر، خۇدا!»
 تۈرك يەنە گۈزىدا باشلىدى ئۇر - سۈر،
 دېدى: «بىلىجىرلىما، سەھراغا يۈگۈر!»
 گۈزىنىڭ زەربىدىن مىسالى شامال،
 يۈگۈردىيۇ ئاخىر يىقىلدى بىھال.
 قەي قىلىپ تاشلىدى ئاغزىدىن شۇتان،
 يېگەنلىرى بىلەن چىقتى بىر يىلان.
 يوغان بىر يىلاننى كۆرگەچ ئۇ كىشى،
 بولدى تۈرككە سەجدە قىلماقلىق ئىشى.
 قاپقارا ئىلانغا چۈشكەندە كۆزى،
 ئاغرىق دەردىن ئەستىن چىقاردى ئۆزى.
 دېدى: «جەبرائىلىمۇ، فەرىشتەمۇ سەن؟
 ئەۋلىيا، ھەر ئىشنى سەرىشتەمۇ سەن؟
 مۇبارەك سائەتتە دۇچ كەلدىم ساڭا،
 ئۆلگەندىم ھايات بەخش ئەتتىڭ ماڭا.
 يۈزلىرىڭنى كۆرمەك نە سائادەتدۇر،
 يا كوچاڭدا يۈرمەك نە سائادەتدۇر؟
 ئانامدەك قوغداپسەن مېنى، مەن تەنتەك،
 سەندىن قېچىپ يۈردۈم مىسالى ئېشەك.
 ئېشەكنىڭ پايدىسىن ئويلاپ ئاختۇرار،
 يا بۆرى يا ۋەھشى بەرمىسۇن ئازار.
 ئىگىسىدىن قاچار، چۈنكى ئۇ ئېشەك،

قېرىلىق دەردى

بىر تېۋىپ ئالدىغا كېلىپ، دېدى چال،
 ئاغرىقتىن ۋۇجۇدۇم بولماقتا بىھال،
 دېدى: «قېرىلىقتىن، دەردىڭ بىدەۋا،»
 دېدى: «كۆزلىرىمىمۇ زۇلمەتتىن قارا،»
 دېدى: «قېرىلىقتىن، ئەي شەيخى قەدىم،»
 دېدى: «ئاغرىق بىلەن پۈكىلەر قەدىم،»
 دېدى: «قېرىلىقتىن، ئەي شەيخى خاراب،»
 دېدى: «نېمە بېسەم چېنىمىغا ئازاب،»
 دېدى: «قېرىلىقتىن مەندە كېسىلى.»
 دېدى: «راھەت ماڭا ئارام مەزگىلى،»
 دېدى: «ئەمدى فەقەت دەم ئېلىش ئەلا،
 قېرىلىق يۈز دەردكە قىلار مۇپتىلا.»
 دېدى: «شەھۋىتىمىمۇ يوقالدى تۈگەل،»
 دېدى: «قېرىلىقنىڭ كاسافىتى دەل.»
 دېدى: «ماڭا مايمەن، بوشىشىپ ئاياق،»
 دېدى: «قېرىلىقتا بولىدۇ شۇنداق.»
 دېدى: «كۆزلىرىمىمۇ خىرە، ئەي ھەكم،»
 دېدى: «قېرىلىقتىن، ئەي مەردى ھەلىم،»
 دېدى: «قېرىلىققا ئاقايىسەن ئاخماق،»
 تېۋىپلىكتىن شۇمۇ سەن ئالغان ساۋاق،»
 تېۋىپ دېدى: «ئاتمىش ياشقا كىرىپسەن،
 قېرىغاققا شۇنداق غەزەپ قىلىسەن.»

مۇشتلىشىپ كېتىشتى تۆت نەپەر جاھىل.
 كالۋالىقتىن يۈز بېرىپتۇ بۇ ھالەت،
 ئىلىمدىن خەۋەرسىز بارى جاھالەت.
 بولسا شۇندا يۈز تىل بىلىگۈچى كىشى،
 كېلەيتتى سۈلھىگە ئۇلارنىڭ ئىشى.
 دەر ئېدىكى: «ماڭا بېرىڭ تەڭگىنى،
 كەلتۈرەي ھايالىسىز ئېيتقان نەرسىنى...»
 بىر تەڭگە ئىش قىلارمىسلى تۆت تەڭگە،
 ئېلىپ كەلگەن نەرسەم يېتەر تۆت تەڭگە.
 بۇ تەڭگە ئارىغا سالالماس چاتاق،
 بارچىڭىز بولۇرسىز يەنە ئىتتىپاق.»

سايە ئوۋچىسى

قۇش ئۇچار ئاسماندا، يەردە بىنەزىر،
 سايىسى ئۇچاتتى قۇشتەك قىرمۇقىر.
 بىر ئەقىلىسىز سايىنى قۇش چاغلان،
 چاپتى ئەس ھوشتىن كېچىپ، ئالچاڭلابان.
 سايىگە خوپ ئۇزدى ئوق، خالى ساداق،
 ئوقى بىرلە ئۇمرىمۇ بولدى ئاداق.
 ئۆمۈر ئوقىن سايىگە سەرپ ئەتتى ئۇ،
 سايىدەك بىنەپ جاھاندىن كەتتى ئۇ.

تاشكەنتتە نەشىر قىلىنغان «ئۇنچىلەر ئۇممانى» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى.

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت.

قوش خەللىسىلوق خۇشماۋاپۇلىمۇ

قەزىز قەلى

XVII ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن XVIII ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە قەشقەردە ياشاپ ئۆتكەن مۇھەممەت ئىمىن خوجام قۇلى خىرقەتى شېئىرىيەتتە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە يېتۈك شائىرلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ «مۇھەببەتنامە ۋە مېھنەتكامە» ناملىق لىرىك داستانى كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىمىزدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. XVII ئەسىردە ياشىغان شائىر-لاردىن گۇمناۋ ۋە ئۇنىڭ لىرىك شېئىرلىرىمۇ كلاسسىك ئەدەبىيات خەزىنىمىزدىكى قىممەتلىك گۆھەرلەردۇر. يېقىنقى يىللاردىن بېرى بۇ ئىككى شائىرنىڭ تەرجىمىھالى ۋە ئىجادىي پائالىيەتلىرىگە ئائىت بەزى ئىلمىي ئىزدىنىشلەر ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ، لېكىن مەنبەلەرنىڭ يېتەرسىزلىكى تۈپەيلىدىن، ئۇلارنىڭ ھاياتىي پائالىيەتى تېخى تولۇق يورۇ-تۇپ بېرىلمىگەندى. ئەڭ مۇھىمى گۇمناۋ بىلەن خىرقەتى بىزدە ئىككى شەخس دەپ تونۇلۇپ كەلمەكتە ئىدى. گەرچە بەزى تەتقىقاتچىلىرىمىز بۇ ئىككى شائىر ئۈستىدە ئىز-دېنىپ، بۇلارنى بىر شەخسىدىكىن، دېگەن پەرەزلەرنى قىلىپ باققان بولسىمۇ، لېكىن بۇ خىل پەرەز پاكىت ئاساسىغا ئىگە بولالمىغانىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش رېسپوبلىكىسىدا چىقىدىغان «شەرق يۇلتۇزى» ناملىق ژۇرنالنىڭ 1990-يىللىق 8-ساندا ئىسھاق باغىستانى قەلەمىگە مەنسۇپ «تەزكىرە ئى قەلەندەر» ناملىق ئەسەردىن پارچىلار ئېلان قىلىندى. بۇ تەزكىرىدە خىرقەتى بىلەن گۇمناۋنىڭ بىر شەخس ئىكەنلىكى ھەققىدە قىسقا، ئەمما خېلى ئىشەنچلىك مەلۇمات بېرىلگەن.

بۇ تەزكىرىنىڭ «ئۇچىنچى لەۋھە» سىدە، «پىرىمەت سەتارىي رىۋايەت قىلىدىكىم، بىرنەچچە قۇرسەت فەقىر ۋە مەشرەبى مەجزۇب خوجام پادىشاھ (بۇ يەردە ئافاق خوجىنى دېمەكچى) نىڭ يازلىق قارارگاھى بولمىش گۈلباغ مەۋزە ئىندەگى باغىندا خىزمەت ئادا-سىدا بولىدۇك. مەزكۇر باغ رەۋزە ئى رىزۋانىدىن نىشانە ئېرىدى. جەننەت مىسال باغنىڭ ھۈتەسەددىسى خوجە فاشا خىشلەرى بولمىش مۇھەممەد ئىمىن خوجەمقۇلى ھىرقەتسى ئېرىدى. مەزكۇر ھىرقەتسى يەنە «گۇمناۋ» تەخەللۇسى ھەم قىلۇر ئېرىدى. ئانىڭ قەلەمىدىن بەغايەت پۇرمە ئىنى ئەبىياتلار زۇھۇرغە كېلىمۇشىدىكىم، گۇمناۋ ئالارنى بىر يەرغە جەملەپ، ئەشئار دېۋانى ھەم تەرتىپ بەرمۇشىدى. شۇ بائىسىدىن گۇمناۋ كاشغەر خەلقى ئارەسىنىدە مەشھۇرلۇق دەرەجەسىغە يېتىۋىشى» دېيىلگەن.

يۇقىرىدىكى پارچىدا قەيت قىلىنغان خىرقەتى بىلەن گۇمناۋنىڭ بىر شەخس ئىكەنلىكى ھەققىدىكى قاراشنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقىنى دەلىللەش ئۈچۈن گەپ-ئىسەل باشتىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ.

1. «تەزكىرەئى قەلەندەر» دا يېزىلىشىچە، ئاپتور ئىسھاق باغىستانىي نەمەنگانلىق موللا بازار ئاخۇننىڭ مەدرىسىدە شائىر بابارەھىم مەشرەپ بىلەن يەتتە يىل بىرگە ئوقۇغان، كېيىن مەشرەپ نەمەنگاندىن ئايرىلىپ ئەڭ يېقىن دوستى پىرمەت سەتارىي بىلەن قەشقەرگە بېرىپ ئافاق خوجىنىڭ بېغىدا يەتتە، سەككىز يىل ئىشلىگەن ھەمدە مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئۇ يەردىنمۇ ئايرىلىپ ئاخىر بەلىخ ھاكىمى مەھمۇدخان تەرىپىدىن دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلگەن. بۇ جەرياندا ئارىدىن 20 يىلدىك ۋاقىت ئۆتكەن.

بىر كۈنى مەشرەپنىڭ دوستى پىرمەت سەتارىي ئىسھاق باغىستانىيىنى ئىزدەپ كېلىپ، يۇقىرىقى ۋەقەلەرنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەرگەن ھەمدە ئۇنى بۇ ھەقتە بىرەر نەرسە يېزىشقا دەۋەت قىلغان. نەتىجىدە ئىسھاق باغىستانىي ئۆزىنىڭ بىلگەنلىرى ۋە پىرمەت سەتارىي سۆزلەپ بەرگەن ۋەقەلەرگە ئاساسەن، مەشرەپكە بېغىشلانغان بۇ تەزكىرىنى ھىجرىيە 1130 - (مىلادى 1717 - 1718 -) يىلى جامادەل ئەۋۋەل ئېيىنىڭ 15 - كۈنى، 60 يېشىدا يېزىپ تۈگەتكەن. بۇ يەردە شۇ نەرسە ئايان بولىدۇكى، خىرقەتى بىلەن گۇمنامنىڭ بىر شەخس ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى مەلۇماتنى ئىسھاق باغىستانىيغا مەشرەپنىڭ دوستى پىرمەت سەتارىي سۆزلەپ بەرگەن. پىرمەت سەتارىي بولسا، مەشرەپ بىلەن قەشقەرگە بېرىپ ئافاق خوجىنىڭ بېغىدا ئىشلىگەن ۋە خىرقەتى بىلەن گۇمنامنىڭ بىر شەخس ئىكەنلىكىنى دەل مۇشۇ جەرياندا بىلگەن. شۇ سەۋەبتىن پىرمەت سەتارىيىنىڭ خىرقەتى «يەنە <گۇمنا> تەخەللۇسى ھەم قىلۇر ئېردى» دېگەن مەلۇماتىنى بىرىنچى قول شۇنداقلا ئىشەنچلىك مەنبە دەپ قاراشقا بولىدۇ.

2. مەشرەپنىڭ ھاياتىغا ئائىت ماتېرىياللارغا قارىغاندا، مەشرەپ ۋە ئۇنىڭ دوستى پىرمەت سەتارىيىنىڭ قەشقەرگە بېرىپ ئافاق خوجىنىڭ خىزمىتىدە بولغان ۋاقتى تەخمىنەن 1660 - يىلى ۋە 1670 - يىللارغا توغرا كېلىدۇ. ئەمدى خىرقەتنىڭ تەرجىمىھالىغا نەزەر سالىساق، ئۇنىڭ مىلادى 1634 - يىلى قەشقەردە تۇغۇلۇپ، مىلادى 1724 - يىلى ۋاپات بولغانلىقى، شۇنداقلا 30 يېشىدا ئاتىسى بىلەن ئافاق خوجىنىڭ بېغىدا باۋەن بولۇپ ئىشلىگەنلىكى مەلۇم^①. دېمەك مەشرەپ ۋە ئۇنىڭ دوستى پىرمەت سەتارىيىنىڭ ئافاق خوجىنىڭ بېغىدا ئىشلىگەن چاغلىرى دەل خىرقەتنىڭ ئافاق خوجىنىڭ بېغىدا ئىشلىگەن چاغلىرىغا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭدىن شۇنى مۇقىملاشتۇرۇشقا بولىدۇكى، مەشرەپ ۋە پىرمەت سەتارىي ئافاق خوجىنىڭ بېغىدا خىرقەتى بىلەن بىرگە ئىشلىگەن. پىرمەت سەتارىي ئىسھاق باغىستانىيغا سۆزلەپ بەرگەن «رىۋايەت» تە خىرقەتنىڭ ئاجايىپ چوڭقۇر مەزمۇنلۇق «ئەبياتلار» نى يازغانلىقىنى ۋە «ئەشئار دىۋانى» تۈزگەنلىكىنى تىلغا ئالىدۇ. پىرمەت سەتارىيىنىڭ خىرقەتى ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرىگە شۇقەدەر يۇقىرى باھا بەرگەنلىكى، ئۇنىڭ خىرقەتى ۋە ئۇنىڭ ئىجادىيىتى بىلەن تونۇش ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ خىرقەتى «يەنە <گۇمنا> تەخەللۇسى ھەم قىلۇر ئېردى» دېگەن سۆزىنىڭ ئاساسىي ئەمەسلىكىنى بىلىش تەس ئەمەس.

«بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ 1981 - يىلىلىق 3 - سانىدا، يولىداش مىرسۇلتان ئوسمانوۋ «گۇمنا م غەزەللىرى» نى نەشىرگە تەييارلاپ ئېلان قىلدۇرۇش بىلەن بىرگە، ئۇنىڭ گۇمنامنىڭ دىۋانى ۋە گۇمنا م ھەققىدىكى ئىزدىنىشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

① مۇھەممەت ئىمىن خىرقەتى «مۇھەببەتنامە ۋە مېھنەتكامە»، شىنجاڭ خەلىق نەشرىياتى، ۋاھىتجان غوپۇر، ئەستەر ھۈسەيىن «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تېزىسلىرى»، مىللىيەتلەر نەشرىياتى.

يولداش مېرسۇلتان ئوسمانوۋ گۇمناڭ توغرىسىدا، «گۇمناڭ ئۆز ئاتىسى توغرىسىدا، دېۋاننىڭ ئاخىرقى قىسمىدا مۇنداق دەيدۇ:

ئاتام ئاتى خۇجەم قولى خوجەدۇر،
زاھىرى قۇل، ھەقىقەتى خوجەدۇر.

بۇ مىسرالاردىن ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ ئىسمى خوجام قولى ئىكەنلىكى مەلۇم، لېكىن بۇ ئىسىم ئۇيغۇر كلاسسىك يازغۇچىلىرىدىن مۇھەممەت ئىمىن خىرقەتنىڭ ئاتىسى خوجام قولى بىلەن بىر مۇ؟ ياكى تاسادىپىي ئوخشاشلىقمۇ؟ ئەگەر بىر بولسا گۇمناڭ بىلەن خىرقەتنى بىر شەخس مۇ؟ ياكى قېرىنداشلار مۇ؟ بۇ مەسىلىلەرگە يېتەرلىك تارىخىي پاكىتلار بولمىغان ھازىرقى شارائىتتا جاۋاب بېرىشكە ئاجىزىمىز. لېكىن گۇمناڭنىڭ «مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزىلىدە:

«تاپىپ مەشرەپ يولىن تەرك ئەيلە زاھىدلىق يولىن گۇمناڭ،
ئىمىنە سىمەن چىزى ئائەت، مەي ئىچىپ مەستانە مەشرەپمەن.»

دېگىنىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ خىرقەتتىن ياش بولغان بابارەھىم مەشرەپتەنمۇ كېيىنرەك ئۆتكەنلىكىنى مۆلچەرلەش مۇمكىن. دېگەنلەرنى يازىدۇ.

ئارىدىن بەش يىل ئۆتتى. «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ 1986 - يىللىق ئومۇمىي 18 - سانىدا يولداش مېرسۇلتان ئوسمانوۋ «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كلاسسىك شائىرى گۇمناڭ» دېگەن ماقالىنى ئېلان قىلىپ، يەنە شۇ «مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزەل ئارقىلىق گۇمناڭنىڭ مەشرەپتەن كېيىن ياشىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ. ئەمما گۇمناڭ بىلەن خىرقەتنىڭ دادىسىنىڭ ئىسمىنىڭ ئوخشاشلىق مەسىلىسىگە كەلگەندە «بۇلارنى بىر شەخس ئىكەن دەيدىغان تونۇشلارمۇ بار» دېگەننى ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

ماقالىدە بىزنىڭ دېققىتىمىزنى قوزغايدىغان مۇنداق ئىككى نۇقتا بار. بىرىنچىسى، «بۇلاق» نىڭ 1981 - يىللىق 3 - سانىدا «مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزەلنى «گۇمناڭنىڭ» دەپ كېسىپ ئېيتىلغان بولسا، بۇ ماقالىدە گۇمناڭ بۇ خەزەلنى «بابارەھىم مەشرەپنىڭ» مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزىلىگە تەقلىد قىلىپ يازغان» دېيىلىدۇ. ئىككىنچىسى، «بۇلاق» نىڭ 1981 - يىللىق 3 - سانىدا «گۇمناڭنى خىرقەتنى بىلەن بىر شەخس دېيىش ئەس» دېيىلسە بۇ ماقالىدە «بۇلارنى بىر شەخس ئىكەن دەيدىغان تونۇشلارمۇ بار» دېيىلىدۇ. ئەمما «مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزەل ئاساس قىلىنىپ «گۇمناڭ بىلەن خىرقەتنى بىر شەخس ئەمەس، بەلكى قېرىنداشلار بولۇشى مۇمكىن» دېگەن پەرەز ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. بۇ قاراشلاردا خېلى روشەن ئۆزگىرىش ۋە ئىلگىرىلەش بار. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، يولداش مېرسۇلتان ئوسمانوۋ «بۇلاق» نىڭ ئومۇمىي 18 - سانىدىكى ماقالىسىدە گۇمناڭ ئەسەرلىرىدىن ئۇنىڭ ھاياتىغا ئائىت مەنبەلەرنى خېلى چوڭقۇر ئىزدىنىپ تەتقىق قىلغان. نەتىجىدە گۇمناڭ بىلەن خىرقەتنىڭ بىر شەخس بولۇشى توغرىسىدىكى مۇمكىنچىلىككە يېقىنلاشقان، ئەمما بۇنىڭغا ئىسپات يېتەرلىك بولمىغاچقا، ئۆزىنىڭ بۇ مۆلچەرنى مۇقىملاشتۇرمىغان، يەنە كېلىپ «مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزەلدىكى ئىككى بېيىت بۇنىڭغا ئىمكان بەرمىگەن.

مېنىڭچە، «مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزەل ئەمەلىيەتتە بىر بولۇپ، ئۇ مەشرەپكە تەۋە. «مەشرەپمەن» رادىفلىق خەزەلنىڭ گۇمناڭنىڭ دېۋانىغا كىرىپ قېلىشى بەلكىم دېۋاننى كۆچۈرگۈچىلەرنىڭ سەۋەنلىكى بولۇپ، بۇ گۇمناڭ خەزىلىنىڭ مەشرەپ دېۋانىغا كىرىپ

قالغىنىغا ئوخشاشلا بىر خىل ئۇقۇشما سىلىق بولۇشى مۇمكىن. گۇمنامنى مەشرەپنىڭ شېئىرى- لىرىغا بولغان قىزىقىش يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا تەقلىد قىلىنىپ غەزەل يازدى دېگەندىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ باشتىن- ئاخىر مەشرەپ نۇقتىسىدىن تۇرۇپ، يەنە كېلىپ «مەشرەپمەن» رادىفلىق قىلىپ يېزىشى ئادەمنى تولۇق ئىشەندۈرەلمەيدۇ. گۇمنامنىڭ دەپ قارىلىۋاتقان «مەشرەپمەن» رادىفلىق غەزەل، مەشرەپنىڭ «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ 1981 - يىلىلىق 2 - ساندا ئېلان قىلىنغان «مەشرەپمەن» (29 - نومۇرلۇق غەزەل) رادىفلىق غەزىلىگە پۈتۈنلەي ئوخشايدۇ. مەسىلەن:

قەۋارم يوق كۆڭۈلدە لەھزە ئى دىۋانە مەشرەپمەن،
قۇيۇندەك ھۇسىن شەمئىن ئايلىنىپ پەرۋانە مەشرەپمەن.

گۇمنا:

قەۋارم يوق كۆڭۈلدە لەھزە ئى دىۋانە مەشرەپمەن،
قۇيۇندەك ھۇسىن شەمئىن ئايلىنىپ پەرۋانە مەشرەپمەن.

«مەشرەپمەن» رادىفلىق غەزەلدە ئىپادىلەنگەن روھ، پۇراق، ئۇسلۇب، شۇنداقلا ئۇنىڭدىكى بەدىئىي ۋاسىتە، تىل ئالاھىدىلىكلىرى ئومۇمەن مەشرەپنىڭ روھىغا، مەشرەپنىڭ قىسسىەتلىرىگە ۋە ئۇسلۇبىغا ماس كېلىدۇ، بۇ غەزەلنىڭ ئومۇمىي كەيپىياتى گۇمنامنىڭ باشقا غەزەللىرىدە ئانچە كۆپ كۆزگە چېلىنمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن گۇمنامنىڭ باشقا غەزەللىرى بىلەن بۇ غەزەلنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشلا كۇپايە قىلىدۇ.

«مەشرەپمەن» رادىفلىق غەزەلدىكى:

تاپىپ مەشرەپ يولىن، تەرك ئەيلە زاھىدلىق يولىن، گۇمنا،

ئەمەسمەن چىزى تائەت، مەي ئىچىپ مەستانە مەشرەپمەن.

دېگەن بېيىتتا، گۇمنا قانداقتۇر ئۆزىگە زاھىدلىق يولىنى تاشلاپ «مەشرەپ يولىنى» تۇتۇشنى خىتاب قىلماستىن، بەلكى مەشرەپ گۇمناغا خىتاب قىلىدۇ. «تەزكىرە ئى قەلەندەر» دا ئىسھاق باغىستانىي پىرمەت سەتارىيىنىڭ ئېغىزىدىن، مەشرەپ بىلەن خىرقەتى (يەنى گۇمنا) نىڭ ئوتتۇرىسىدا بەزى كېلىشمەسلىك ۋە زىددىيەتلەرنىڭ بارلىقىنى بايان قىلىپ، مەشرەپنىڭ ئەنە شۇ زىددىيەتكە مۇناسىۋەتلىك بىر غەزىلىدىن پارچە بېرىدۇ. پارچىدا:

سەن، ئەي گۇمنا، نەسىھەتنى بارىپ خىشىڭ ئارا قىلغىل،

جەھاندا كۆرمەدىم ھەرگىز كىشى سەندەك رىيالىغىنى.

دېگەن بىر بېيىت بار. بۇ بېيىتتا خۇددى «مەشرەپمەن» رادىفلىق غەزەلدىكى بېيىتقا ئوخشاشلا مەشرەپ گۇمنا (خىرقەتى) غا خىتاب قىلىدۇ.

مەن يۇقىرىقىلارنى، مەشرەپنىڭ شاگىرتى پىرمەت سەتارىيىنىڭ تارىخچى ئەدىب ئىسھاق باغىستانىيغا سۆزلەپ بەرگەن مەلۇماتى ۋە يولداش مىرسۇلتان ئوسمانوۋنىڭ گۇمنا نام ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرى ئاساسىدا شەكىللەنگەن خىرقەتى بىلەن گۇمنا بىر شەخس دېگەن قاراشلىرىمنى دەلىللەشكە ئاساسىي جەھەتتىن كۇپايە قىلىدۇ، دەپ قارايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە گۇمنامنىڭ:

«ئاتام ئاتى خۇجەم قۇلى خوجەدۇر،
زاھىرى قۇل، ھەقىقەتى خوجەدۇر.»

دېگەن مىسرالىرى ناھايىتى زور پاكىتلىق رول ئوينايدۇ. بەلكىم كىتابخانلار، شائىر مۇھەممەت ئىمىننىڭ «خىرقەتى» دېگەن تەخەللۇسى تۇرسا، يەنە نېمە ئۈچۈن «گۇننام» تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يازىدۇ؟ بۇ ئىككى سۆز باشقا-باشقا مەنىگە ئىگىغۇ؟ دېيىشى مۇمكىن. ئەمما بىر شائىرنىڭ ئىككى ياكى ئۈچ-دەنمۇ كۆپ تەخەللۇسى ئىشلىتىشىدەك ئەھۋال ئىلگىرىمۇ بولغان، ئۇ ھازىرمۇ ئۇچراپ تۇرىدۇ. مەسىلەن: ئەلشىر نەۋائىمۇ كۆپ ساندىكى ئەسەرلىرىنى «نەۋائى» دېگەن تەخەللۇسى بىلەن، ئەمما يەنە بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى «پانىي» تەخەللۇسى بىلەن يازغان. شۇنىڭغا قارىغاندا خىرقەتى ئۇ ۋاقىتتا مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن لىرىك شېئىرلىرىدا «گۇننام» دېگەن تەخەللۇسىنى، داستاندا «خىرقەتى» دېگەن تەخەللۇسىنى ئىشلەتكەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ يەردە مەن كىتابخانلارنىڭ دىققىتىمنى مۇنداق بىر نۇقتىغا جەلپ قىلماقچىمەن. ئەجەب شۇنچە سەۋىيىلىك شېئىرلارنى يازغان گۇننامنىڭ باشقا يېرىكەرەك بىرەر ئەسىرى يوقىدۇ؟ 90 يىل ئۆمۈر كۆرگەن خىرقەتى ئۆز ئۆمرىدە «مۇھەببەتنامە ۋە مېھنەتكامە» دىن ئىبارەت بىرلا داستاندىن ئۆزگە ئەسەر يازمىغانىدۇ؟

ئىسھاق باغىستانىي «تەزكىرەئى قەلەندەرەن» دا «خىرقەتى» نى ناھايىتى ئېنىق قىلىپ «ھىرقەتى» دەپ يازىدۇ. مېنىڭچىمۇ «خىرقەتى» ئەمەس، «ھىرقەتى» دېيىلگىنى توغرا بولسا كېرەك. چۈنكى «خىرقەتى» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى يىرتىق چاپان كىيگەن كىشى دېگەن بولۇپ، بۇ شېئىرىي تىلغا ئانچە يېقىن سۆز ئەمەس. «ھىرقەتى» دېگەن سۆزنىڭ ئۆزۈكى بولغان «ھىرقەت» دېگەن سۆز، كۆيىمەك، كۆيدۈرمەك، غەم-قايغۇ دېگەندەك مەنىلەرگە ئىگە بولۇپ، بۇ سۆز كلاسسىك شائىرلىرىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى تەخەللۇسىغا يېقىن تۇرىدۇ ھەم «مۇھەببەتنامە ۋە مېھنەتكامە» داستانىدىكى ئىش-مۇھەببەت، ھىجران، ھەسرەت، مۇڭ-زار تەسۋىرلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

ئاخىرىدا مېنىڭ مەشرەپكە رەھمەت ئېيتتۇم كېلىدۇ. چۈنكى مەشرەپ قەشقەرگە بارمىغان بولسا، ئۇنىڭ دوستى پىرەت سەتارىمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ قەشقەرگە بارمىغان بولاتتى. پىرەت سەتارىي قەشقەرگە بارمىغان بولسا ھىرقەتى بىلەن گۇننامنىڭ بىر شەخس ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى مەلۇماتنى ئىسھاق باغىستانىيغا سۆزلەپ بەرمىگەن بولاتتى. ئىسھاق باغىستانىي بۇ مەلۇماتنى «تەزكىرەئى قەلەندەرەن» دا يېزىپ قالدۇرمىغان بولسا، ھىرقەتى بىلەن گۇننامنىڭ بىر شەخس ئىكەنلىكىنى بىزمۇ بىلەلمىگەن بولاتتۇق. ئەينى دەۋردە مەشرەپ بىلەن گۇننام (يەنى ھىرقەتى) ئوتتۇرىسىدا قانداق نىزا ۋە زىددىيەت بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلار ھەر ئىككىلىسى خەلق ئاممىسى بىلەن قەلب-داش شائىرلاردۇر. ھەر ئىككىلىسى خەلقىمىزنىڭ سۆيۈملۈك كىشىلىرىدۇر. خەلقىمىزنىڭ نەچچە ئەسىردىن بېرى مەشرەپ ئەسەرلىرىنىمۇ، گۇننام (ھىرقەتى) نىڭ مىراسلىرىنىمۇ ئوخشاشلا قەدىرلەپ ساقلاپ، سۆيۈپ ئوقۇپ كەلگەنلىكى رەت قىلىپ بولمايدىغان تارىخىي پاكىت. بۇندىن كېيىنمۇ گۇننام ۋە مەشرەپتىن ئىبارەت بۇ تالانتلىق شائىرلىرىمىزنىڭ نامى خەلقىمىز قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ كىشى قەلبىنى ھاياجانغا سالدىغان ئوتلۇق لىرىكىلىرى تىيانشاننىڭ جەنۇب ۋە شىمالدا ئەبەدىي جاراڭلايدۇ.

دۇنياۋى مشھۇر ئىسىم — «بابۇرنامە»

خەھىت تۆمۈر

زەھىرىدىن مۇھەممەد بابۇر (1483 — 1530) نىڭ چاغاتاي تىلى بىلەن يېزىپ قالدۇرغان «بابۇرنامە» ناملىق ئەسلىمىسى ئۆزىنىڭ زور ئىلمىي قىممىتى بىلەن دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەرلەر قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ كەلمەكتە. ئەسەرگە بېرىلگەن «بابۇرنامە» دېگەن بۇ نام ئەسەرنىڭ «ۋاقىئەنامە»، «تۈزۈكى بابۇرى»، «ۋاقىئەنامە بابۇرى» دېگەن ناملىرى بىلەن تەڭداش قوللىنىلىپ، كېيىن بىرقەدەر ئومۇملاشقان نامدۇر. بابۇرنىڭ ئۆزى بۇ ئەسەرنى «ۋەقەنامە» (ۋەقەلەر) دەپ ئاتىغان.

بابۇر ئاقساق تۆمۈر ئەۋلادىدىن بولۇپ، ئاتىسى ئۆمەر شەيخ مىرزا، ئۇنىڭ ئاتىسى ئەبۇ سەئىد مىرزا، ئۇنىڭ ئاتىسى سۇلتان مەھمۇد مىرزا، ئۇنىڭ ئاتىسى مىرانشاھ مىرزا، ئۇنىڭ ئاتىسى ئاقساق تۆمۈردۇر. بابۇر ئانا تەرەپتىن يەركەن خانلىقىنىڭ قۇرغۇچىسى سۇلتان سەئىدخان ۋە مەشھۇر «تارىخىي رەشىدى» نىڭ يازغۇچىسى مىرزا ھەيدەر بىلەن بىر نەۋرە بولىدۇ. چۈنكى، بابۇرنىڭ ئاتىسى قۇتلۇق نىگار خانىم سۇلتان سەئىدخاننىڭ ئاتىسى سۇلتان ئەھمەدخان، مىرزا ھەيدەرنىڭ ئاتىسى خۇب نىگار خانىم ھەممىسى چاغاتاي ئەۋلادىدىن يۇنۇسخاننىڭ بالىلىرى ئىدى.

بابۇر 1494 - يىلى 12 ياش ۋاقتىدا ئاتىسى ئۆمەر شەيخ مىرزانىڭ تاسادىپىي ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن پەرغانە پادىشاھى بولىدۇ. بۇ، بىر تەرەپتىن تۆمۈر نەسلىدىن بولغان مىرزلارنىڭ ھەرقايسىسى ئۆزلىرى ئىگىلەپ تۇرغان ۋىلايەتلەردە ئۆزلىرىنى پادىشاھ دەپ جاكارلاپ، ئۆزئارا زېمىن ۋە ھاكىمىيەت تالىشىش جەڭلىرىنى ئەۋجىگە چىقارغان، چاغاتاي نەسلىدىن بولغان خانلارمۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز زېمىنىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن تىرىششۋاتقان، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزبېك خانى شەيبانىخان كۈندىن - كۈنگە زورىيىپ مىرزلار ۋە خانلار قولىدىكى زېمىنلارغا چاڭ سېلىۋاتقان دەۋر ئىدى. ياش بابۇر تەختكە چىقىش بىلەنلا پەرغانە ۋىلايىتىنى قوغداش ئۈچۈن جەڭگە ئاتلىنىشقا مەجبۇر بولىدۇ. تۆمۈرىيە سۇلالىسىنىڭ پارچىلانغان دۆلىتىنى قايتىدىن بىرلىككە كەلتۈرۈپ، شەيبانىخانغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن بەل باغلىغان ياش بابۇر يالتغۇز پەرغانىنى مۇداپىئە قىلىش بىلەنلا قالماستىن تۆمۈرىيە سۇلالىسىنىڭ قەدىمىي پايتەختى بولغان سەمەرقەنتنى ئېلىش يولىدا ھەرىكەت قىلىدۇ. ئۇ 1499 - يىلى بىر قېتىم، 1501 - يىلى يەنە بىر قېتىم سەمەرقەنتنى ئىشغال قىلىشقا مۇۋەپپەقىيەت بولغان بولىمۇ،

لېكىن بىرىنچى قېتىمدا پەرغانىدە ئىسيان يۈز بەرگەنلىك سەۋەبىدىن، ئىككىنچى قېتىمدا ياردەمسىز قېلىپ، شەيبانىخانغا تەڭ كېلەلمەي چېكىنىپ چىقىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئاخىرىدا، شەيبانىخاننىڭ ھۇجۇمى تۈپەيلى ماۋەرائۇننەھردە پۇت دەسسەپ تۇرالماي، 1504 - يىلى ھىندۇ قۇش تاغلىرىدىن ئۆتۈپ، كابۇل ۋە غەزنىنى ئىشغال قىلىدۇ. ئۇ كابۇل پادىشاھى بولغاندىن كېيىنمۇ داۋاملىق تۈردە شەيبانىخان بېسىۋالغان جايلارنى قايتۇرۇۋېلىش كويىدا ھەرىكەت قىلىدۇ. بابۇر 1506 - يىلى خۇراسانغا بېرىپ ھىرات - نى زىيارەت قىلىدۇ ۋە سۇلتان ھۈسەيىن مىرزىنىڭ ئوغۇللىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، بىرلىكتە شەيبانىخانغا تاقابىل تۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ باقىدۇ، لېكىن مۇۋەپپەقىيەت بولالمايدۇ. ئۇ 1511 - يىلى ئىسمائىل شاھنىڭ ياردىمى بىلەن ھىسار، بۇخارا، سەمەرقەنت، تاشكەنت قاتارلىق جايلارنى ئالغان بولسىمۇ، لېكىن شىئە مەزھىپىنىڭ داھىيىسى ئىسمائىل شاھ بىلەن بىرلەشكەنلىكى، ھەتتا ئۇنىڭغا بېقىندا ھېسابتا بولغانلىقى ئۈچۈن ئاۋامنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولالمايدۇ، ئاخىر ئۆزبېكلەر تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنىپ 1519 - يىلى كابۇلغا قايتىپ كېلىدۇ. ھىندۇ قۇشنىڭ شىمالىدىكى تۆمۈرىيىلەر زېمىنلىرىنى قايتۇرۇپ ئېلىشتىن ئۈمىد ئۆزگەن بابۇر ئۆزىنىڭ كابۇلنى مەركەز قىلغان ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەپ، ھىندىستانغا يۈرۈش قىلىشقا تەييارلىنىدۇ ۋە 1519 - يىلىدىن باشلاپ بىر قانچە قېتىم چېرىك تارتىپ ھىندىستاننىڭ بەزى يەرلىرىنى ئىگىلەيدۇ. 1526 - يىلى بەشىنچى قېتىمدا 12 مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن سىند دەرياسىدىن ئۆتۈپ، پەنپەتتە سۇلتان ئىبراھىم لۇدىنىڭ 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇنىنى تارمار قىلىپ، دېھلى ۋە ئەگرەنى ئىشغال قىلىدۇ. ئارقىدىنلا 1527 - يىلى مارتتا كانۇاھادا راناسەنگا باشچىلىقىدىكى راي ۋە راجەلەرنىڭ 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇنىنى تارمار قىلىدۇ. 1528 - ۋە 1529 - يىللىرى يەنە بىر قانچە قېتىملىق جەڭدە غەلبە قىلىپ، پۈتۈن شىمالىي ھىندىستاننى ئۆز ئىدارىسى ئاستىغا كىرگۈزىدۇ. ئۇنىڭ 1526 - يىلى دېھلى بىلەن ئەگرەنى ئىشغال قىلىپ، ئۆز نامىغا خۇتبە ئوقۇتۇشى بىلەن ھىندىستاندا ئاكي 1761 - يىلىغىچە سەلتەنەت سۈرۈپ، تارىختا «ھىندىستان موغۇل ئىمپېرىيىسى» دەپ ئاتالغان ئىمپېرىيىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكارلىنىدۇ. بابۇر 1530 - يىلى 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ھىندىستاندا ۋاپات بولىدۇ. بابۇر بۇ ئەسەردە ئۆزىنىڭ 12 يېشىدىن باشلاپ پۈتۈنلەي دېگۈدەك جەڭ ۋە ھەربىي يۈرۈش بىلەن ئۆتكەن مۇشۇ تىنىمسىز ۋە ئۆزگىرىشچان، بەزىدە ئىنتايىن جاپا - مۇشەققەتلىك ھاياتىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى، ئۆزى داخىل بولغان ياكى ئۆزى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ۋەقەلەرنى، ھېس - تۇيغۇ ۋە تەجرىبە - ساۋاقلارنى ھەم كۆزگەن - بىلىگەنلىرىنى بايان قىلىدۇ. بۇ بايانلار بابۇردەك ئۆز يېشىدىن نۇرغۇن ئىشلارنى كەچۈرگەن بىر مەشھۇر پادىشاھ ۋە ھەربىي قوماندان، شۇنداقلا يېتىملىگەن بىر ئەدىب ۋە ھەر تەرەپلىمە چوڭقۇر بىلىملىك بىر شەخسنىڭ بايانلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن بىزنى ئوتتۇرا ئاسىيا، ئافغانىستان ۋە ھىندىستان قاتارلىق جايلارنىڭ شۇ دەۋردىكى سىياسىي ۋەزىيىتى، ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ھەربىي تۈزۈملىرى، تۆمۈر ئەۋلادىدىن بولغان مىرزا - لارنىڭ، چاغاتاي ئەۋلادىدىن بولغان خانلارنىڭ، ئۆزبېك خانى شەيبانىخاننىڭ، ھىندىستان

تاندىكى پادىشاھ ۋە ھۆكۈمدارلارنىڭ ئەھۋالى، ئۇلارنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىرى، بولۇپ ئۆتكەن جەڭلەر ۋە بۇ جەڭلەردە تۈزۈلگەن سەپ، قوللىنىلغان تاختىكا، ئىشلىتىلىشكەن قورال - ياراقلار ۋە باشقىلار توغرىلۇق تەپسىلىي، مەزمۇنلۇق ھەم ئىشەنچلىك مەلۇماتلارغا ئىگە قىلىنىدۇ. ئەسەردە شىنجاڭ تارىخى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولغان شەخسلەردىن يۇنۇسخان، سۇلتان سەئىدخان، مىرزا ھەيدەر، ئابابەكر دوغلاھ قاتارلىقلار توغرىلۇق بېرىلگەن مەلۇماتلارمۇ ئاز ئەمەس.

بابۇر بۇ ئەسەردە يەنە ھەممىگە قىزىقىدىغان زېھنىلىك بىر سەيياھ ۋە ئەستايىدىل بىر ئالىم سۈپىتىدە پەرغانە، سەمەرقەنت، ھىرات، كابۇل، غەزنى، ھىندىستان قاتارلىق ئۆزى تۇرغان ۋە بارغان جايلارنىڭ تارىخىي، ئىجتىمائىي ئەھۋالى، جۇغراپىيىسى، تەبىئىي شارائىتى، ئىقلىمى، ھاياتىيات - ئادەتلىرى، بايلىقلىرى، بايلىقلىرى، ئاسار - ئەتىقىلىرى، گۈزەل يەرلىرى، مەشھۇر ئادەملىرى، خەلقنىڭ ئېتىنىك تەركىبى، مەدەنىي ھاياتى، ئەنئەنىلىرى، ئورۇپ - ئادەتلىرى قاتارلىق كۆپ جەھەتلەردىن ئىنتايىن قىممەتلىك ۋە قىزىقارلىق بىلىملەرنى بېرىدۇ. بولۇپمۇ شۇ دەۋردىكى مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ بىرى بولغان ھىرات توغرىلۇق كەڭ توختىلىپ، ھىراتتىكى ئىلىم - سەنئەت ئەھلىسىنى ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرىنى، ئەسەرلىرىنى، خىسەتلىرىنى بىر مۇبىر تونۇشتۇرۇپ، ئىشلىرىدا ۋە ئەسەرلىرىگە باھا بېرىدۇ. جۈملىدىن ئۆزى خەت يېزىشقا بولسىمۇ، لېكىن يۈز كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولالمىغان ئۇلۇغ شائىر ئەلىشىر ناۋائىنى زور ھۆرمەت بىلەن تەرىپلەپ، ئۇنىڭ ھاياتى، ئىجادىيەتلىرى، خىسەتلىرى توغرىلۇق مۇھىم مەلۇماتلارنى بېرىدۇ.

ئەسەرنىڭ مۇھىم بىر خۇسۇسىيىتى شۇكى، بابۇر ئۆزىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە ئارتۇقچىلىقلىرىنى بايان قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۆزىدىن ئۆتكەن سەۋەنلىك ۋە خاتالىقلارنىمۇ يوشۇرۇپ قالمايدۇ. ئۆزىنىڭ بەك خۇنۇك ۋە چۈشكۈن تەرەپلىرىنى سۆز - لەشتىنىمۇ باش تارتمايدۇ. مۇرتى كەلگەندە دۈشمەنلىرىنى ماختايدۇ، دوستلىرىنى، تۇغقانلىرىنى رەھىمسىز پاش قىلىپ قامچىلايدۇ. مانا بۇ نۇقتىلارنىڭ كىشىنىڭ ئەسەردە بايان قىلىنىغان ئىشلارنىڭ چىنىلىقىغا بولغان ئىشەنچنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ.

شۇنىسى ئېنىقكى، بابۇر يېتىلگەن بىر ئەدىب ۋە بىلىمى كەڭ بىر ئالىم بولۇش بىلەن بىللە، ئاقساق تۆمۈر ۋە چىڭگىزخان سۇلالىسىنىڭ ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلغان ۋە ئۇلارنىڭ دەستۇرلىرىغا سادىق بولغان بىر ھۆكۈمدار بولۇپ، ئۇنىڭ سىياسىي كۆزقارىشى ئەلۋەتتە شۇ ئوتتۇرا ئەسىردىكى فېئودال ھۆكۈمران تەبىئىي مەيدانىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. بابۇر بۇ ئەسەردە ئۆزىنىڭ بۇ جەھەتتىكى ھەرقانداق ھەرىكىتىنى، جۈملىدىن ئەمرىگە بويسۇنىمىغان ياكى سېپىلىق تۆلەشتە رايىش بولمىغان ئاھالە ۋە قەبىلىلەر ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان بۇلاڭ - تالاڭ ۋە قىرغىنچىلىقلىرىنى، ھەتتا ئادەم كالىسىدىن مۇنارە تۇرغۇزۇشتەك ئىشلىرىنىمۇ پۈتۈنلەي ئۆزىنىڭ تەبىئىي قىلىشىغا تېگىشلىك ئىشلىرى قاتارىدا بايان قىلىدۇ، بەزىدە مۇنداق قىرغىنچىلىقلاردىن يىمىرگەنگەندەك قىلىشىمۇ، لېكىن يەنىلا داۋاملاشتۇرىدۇ ۋە مۇنداق ئىشلارنى پادىشاھلار ئۈچۈن

راۋا ھېسابلايدۇ. دېمەك، «بابۇرنامە» بابۇردىن ئىبارەت بۇ مۇرەككەپ شەخسنى تەتقىق قىلىپ ئۇنىڭغا مۇۋاپىق باھا بېرىشتىمۇ تېپىلغۇسىز بىر ماتېرىيال ھېسابلىنىدۇ.

«بابۇرنامە» ئۆز دەۋرى ئۈچۈن ئېيتقاندا پۈتۈنلەي يېتىڭچە بىر خىل ئۇسلۇبتا يېزىلغان چوڭ ھەجىملىك نەسرىي ئەسەر بولۇش بىلەن چاغاتاي ئەدەبىياتى تارىخىدىمۇ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇ ئەسەردە شۇ دەۋر ئەسەرلىرىدە دائىم كۆرۈلىدىغان ھەشىمەتلىك ئىبارە، تەكەللۇپلۇق تەسۋىر ۋە چۈشەنمەس تەس بولغان ئېغىر جۈملىلەر كۆزگە چېلىققا مايدۇ. بەلكى ئىشنىڭ نەق ئۆزى، مەقسەتنىڭ نەق ئۆزى ساددا ئىبارە ۋە يەڭگىل جۈملىلەر بىلەن بايان قىلىنىدۇ. بۇ دەل بابۇر تەشەببۇس قىلىدىغان ئۇسلۇب ئىدى. ئۇ

ئۆزىنىڭ ئوغلى ھۇمايۇنغا يازغان بىر پارچە خېتىدە ئوغلىنىڭ خەتىنى تەكەللۇپ بىلەن يازمەن دەپ مەنىنى چۈشىنىكسىز قىلىپ قويىدىغان ئادىتىنى تەنقىد قىلىپ، ئۇنى ئۆزىگىمۇ ھەم ئوقۇغۇچىمىمۇ جاپا سالماسلىق ئۈچۈن خەتىنى ساددا سۆزلەر بىلەن يېزىشقا ئۈندەيدۇ. «بابۇرنامە» چاغاتاي تىلى ئۈستىدىكى ئىلمىي تەتقىقاتنىمۇ ئىنتايىن قىممەتلىك ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئەسەر ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە جانلىق تىلغا يېقىنلاشتۇرۇپ يېزىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن شۇ دەۋردىكى ئەدەبىي تىلغا ئاساس بولغان جانلىق تىل ئامىللىرىنى كۆپلەپ ئۇچرىتالايمىز. باشقا مەنبەلەردىن ئاسان تاپقىلى بولمايدىغان بۇ ماتېرىياللار چاغاتاي تىلىنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرىنى ئېچىپ بېرىشتە ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ئىگە. بولۇپمۇ قىممەتلىك يېرى شۇكى، بابۇر بۇ ئەسەردە نەۋائى ئەسەرلىرىدە قوللىنىلغان تىلنىڭ شۇ چاغدىكى ئەنجان ئاھالىسىنىڭ تىلىغا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقىنى ئوچۇق يازىدۇ. بۇ نۇقتا چاغاتاي ئەدەبىي تىلىنىڭ خاراكتېرىنى ۋە ئۇنىڭ قايىسى تىل، قايىسى دىئالېكت ئاساسىدا شەكىللەنگەنلىكىنى ئېنىقلاشتا تولىمۇ مۇھىم بىرىپ ئۇچى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

«بابۇرنامە» ئوتتۇرا ئاسىيا، ئافغانىستان، ھىندىستان ۋە ئىران قاتارلىق جايلارنىڭ ئوتتۇرا ئەسىرگە ئائىت ھەر تەرەپلىمە ئەھۋالى ئۈستىدىكى ئىلمىي تەتقىقاتىنى مول ھەم ئىشەنچلىك بولغان بىرىنچى قول ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەيدىغان تەڭداشسىز ئەسەر بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاللىبۇرۇنلا دۇنيادىكى شەرقشۇناس ئالىملارنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشكەن. نۇرغۇنلىغان ئالىملار ئۇنى تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بېرىشكەن. «تارىخىي رەشىدى» نى ئىنگىلىزچىغا تەرجىمە قىلغان رۇس ئالىم «بابۇرنامە» گە باھا بېرىپ، ئۇنى «ئاسىيادىكى ئەسەرلەر ئىچىدە بىرىنچىسى بولمىسىمۇ، ئەڭ ئېسىلى» ① دەپ تەرىپلەيدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى ئالىمى شىرباك ئۇنى ئىنىسكىلوپېدىيە خاراكتېرلىك ئەسەر، دەيدۇ ②. «قىسقىچە بىرىتانىيە ئىنىسكىلوپېدىيەسى» دە ئۇنىڭغا «دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەر» دېگەن باھا بېرىلىدۇ ③.

① «ئوتتۇرا ئاسىيا موغۇل تارىخى — تارىخىي رەشىدى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى خەنزۇچە نەشرى، 1 - قىسىم 3 - بەت.
② شىرباك: «كونا ئۆزبېك تىلى گرامماتىكىسى»، س س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسى 1962 - يىلى رۇسچە نەشرى 44 - بەت.
③ «قىسقىچە بىرىتانىيە ئىنىسكىلوپېدىيەسى»، جۇڭگو بۈيۈك ئىنىسكىلوپېدىيە نەشرى - يىلى خەنزۇچە نەشرى، 1 - توم 404 - بەت.

① «ئوتتۇرا ئاسىيا موغۇل تارىخى — تارىخىي رەشىدى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى خەنزۇچە نەشرى، 1 - قىسىم 3 - بەت.
② شىرباك: «كونا ئۆزبېك تىلى گرامماتىكىسى»، س س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسى 1962 - يىلى رۇسچە نەشرى 44 - بەت.
③ «قىسقىچە بىرىتانىيە ئىنىسكىلوپېدىيەسى»، جۇڭگو بۈيۈك ئىنىسكىلوپېدىيە نەشرى - يىلى خەنزۇچە نەشرى، 1 - توم 404 - بەت.

ھازىر «بابۇرنامە» تېكىستىنىڭ نەشىر قىلىنغان ئىككى خىل نۇسخىسى بولۇپ، بىرى قازان نۇسخىسى، يەنە بىرى ھەيدەر ئاباد نۇسخىسى. قازان نۇسخىسىنى ن. ئىلىمىنىسكى بۇخارادىن تېپىپىلغان بىر قول يازمىغا ئاساسەن 1857 - يىلى قازاندا نەشىر قىلدۇرغان. ھەيدەر ئاباد نۇسخىسىنى ئەنگلىيىلىك ئا. بېۋېرىج ھەيدەر ئابادتىن تېپىلغان بىر قول يازما بويىچە 1905 - يىلى لوندوندا سۈرەتكە ئېلىش ئۇسۇلى بىلەن ئەينەن نەشىر قىلدۇرغان. بۇ نۇسخا 382 ۋاراق (764 بەت) كېلىدۇ. ئا. بېۋېرىج بۇ ئەسەرنىڭ يەنە بىر قانچە قول يازمىلىرى تېپىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ بىرى بولسا بەكمۇ تولۇق سىز، يەنە بىرى بولسا بەكمۇ خاراڭ ئىكەنلىكىنى يازىدۇ. بۇ ئەسەرنىڭ يەنە تاشكەنتتە يۇقىرىدىكى ئىككى خىل نۇسخىسىغا ئاساسەن 1948 -، 1960 -، 1989 - يىللاردا يېڭى ئۆزبېك يېزىقى بىلەن ترانسكرىپسىيەلەشتۈرۈپ نەشىر قىلىنغان نۇسخىلىرىمۇ بار. ئەسەرنىڭ ھەرخىل تەرجىمىلىرىگە كەلسەك، بۇ ئەسەر ھىندىستان موغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدىلا پارسچىغا تەرجىمە قىلىنغان ۋە بىرمۇنچە زىننەتلىك، رەسىملىك نۇسخىلىرى چىقىرىلغان؛ 1826 - يىلى پارسچە تەرجىمىسىگە ئاساسەن ئىنىڭلىزچىگە، 1828 - يىلى ئىنگلىزچە تەرجىمىسىگە ئاساسەن نېمىسچىگە، 1871 - يىلى قازان نۇسخىسىغا ئاساسەن فرانسۇزچىغا تەرجىمە قىلىنغان؛ 1921 - يىلى ئىنگلىزچە تەرجىمىسىنىڭ تۈزىتىلگەن يېڭى نۇسخىسى نەشىر قىلىنغان ۋە 1922 - يىلى ئا. بېۋېرىج تەرىپىدىن ھەيدەر ئاباد نۇسخىسى ئاساسىدا قايتا ئىشلىنىپ نەشىر قىلدۇرۇلغان؛ 1940 - يىلى تۈركىيە ئالىمى رەشىت رەخمەتى ئارات تەرىپىدىن ھەيدەر ئاباد نۇسخىسىغا ئاساسەن تۈركىيە تۈركچىسىگە تەرجىمە قىلىنغان ۋە 1987 - يىلى «ۋەقايى» دېگەن رەسمىي نام ھەم «بابۇر خاتىراتى» دېگەن قوشۇمچە نام بىلەن قايتا نەشىر قىلىنغان؛ 1960 - يىلى رۇسچىغا تەرجىمە قىلىنغان. بۇ ئەسەرنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى تەرجىمىسى پېقىر تەرىپىدىن ئىشلىنىپ نەشىرگە بېرىلدى، پات ئارىدا مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشىر قىلىنغۇسى.

شۇنىسى ناھايىتى ئېچىنارلىقكى، ئەسەردە يىل تەرتىپى بويىچە قىلىنىۋاتقان بايانلارنىڭ ھىجرىيە 908 - يىلى ئوتتۇرىسىدىن 909 - يىلى ئاخىرىغىچە، ھىجرىيە 914 - يىلى بېشىدىن 920 - يىلى ئاخىرىغىچە ۋە ھىجرىيە 926 - يىلى سەپەر ئېيىدىن 932 - يىلى سەپەر ئېيىغىچە بولغان قىسىملىرى ئۆكسۈك ھالەتتە. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى قوشقاندا، بابۇرنىڭ 36 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتتىكى كەچۈرمىشلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشقا تېگىشلىك بۇ ئەسەرنىڭ 18 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتقا دائىر قىسمى ئۆكسۈك بولغان بولىدۇ. بۇ ئۆكسۈك قىسىملار، بولۇپمۇ 914 - يىلى بېشىدىن 924 - يىلى ئاخىرىغىچە بولغان ئۆكسۈك قىسمى توغرىلۇق تەتقىقاتچىلار ئىچىدە باشقىچە بەزى مۇلاھىزىلەر بولسىمۇ، لېكىن ئەسەرنىڭ دەسلەپكى قول يازمىسىنىڭ تاسادىپىي بىر زىيانغا ئۇچرىشى بىلەن ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى قىسىملىرى يوقىلىپ كەتكەن، دېگەن پەرەز ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەسەرنىڭ بۇ ئۆكسۈك قىسىمغادائىر ۋەقەلەرنى مۇشۇ ئەسەردىكى بەزى بايانلارغاۋە «ھۇمايۇننامە»، «تارىخىي رەشىدى» قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئەسەرلەرگە ئاساسەن بىلىشكە توغرا كېلىدۇ. تۆۋەندە «بابۇرنامە» نىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى يەشمىسىدىن ۋە ئەسلى تېكىستىدىن پارچە كۆرسىتىپ ئۆتىمىز.

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى يەشمىسىدىن پارچە

فەرغانە

899 - يىلى ① رامىزان ئېيىدا ئون ئىككى يېشىدا فەرغانە ۋىلايىتىگە پادىشاھ بولدۇم. فەرغانە ۋىلايىتى بەشىنچى ئىقلىمىدىن بولۇپ، ئاۋات جايلارنىڭ چېتىگە جايلاشقان. شەرق تەرىپى قەشقەر بىلەن، غەرب تەرىپى سەمەرقەنت بىلەن، جەنۇب تەرىپى بەدەخشان چېگرىسى بولغان تاغلار بىلەن تۇتىشىدۇ. شىمال تەرىپىدە گەرچە بۇرۇن ئالمالغ ئالماتۇ (بەزى كىتابلاردا «ئوتتار» دەپ يېزىلىدۇ) قاتارلىق شەھەرلەر بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ھازىر موغۇل ۋە ئۆزبېكلەر تەرىپىدىن بۇزۇلۇپ پۈتۈنلەي ۋەيران بولغان. فەرغانە كىچىك ۋىلايەتتۇر. ئاشلىق ۋە مېۋىسى مول. ئەتراپى تاغ بولۇپ، پەقەت سەمەرقەند ۋە خوجەند جايلاشقان غەرب تەرىپىدىلا تاغ يوق. قىشتا مۇشۇ تەرەپتىن باشقا ھېچ تەرەپتىن دۈشمەن كېلەلمەيدۇ. خوجەند سۈيى دەپ ئاتىلىدىغان سەيھۇن دەرياسى شەرقىي - شىمال تەرەپتىن كېلىپ، بۇ ۋىلايەتنىڭ ئىچى بىلەن ئۆتۈپ، غەرب تەرەپكە كېتىدۇ. ئاندىن خوجەندنىڭ شىمال تەرىپى ھەم ھازىر شاھرۇخىيە دەپ ئاتىلىدىغان فەناكېتنىڭ جەنۇب تەرىپىدىن ئۆتۈپ، يەنە شىمالغا بۇرۇلۇپ تۈركىستان تەرەپكە كېتىدۇ. بۇ دەريا تۈركىستاندىن بىرمۇنچە تۆۋەنلىگەندىن كېيىن، ھېچقانداق دەرياغا قوشۇلماي، تامامەن قۇمغا سىڭىپ كېتىدۇ. ۋىلايەتنىڭ يەتتە قەسەبىسى ② بولۇپ، بەشى سەيھۇن دەرياسىنىڭ جەنۇب تەرىپىگە، ئىككىسى شىمال تەرىپىگە جايلاشقان.

ئەندىجان - فەرغانە ۋىلايىتىنىڭ پايتەختى بولۇپ، سەيھۇن دەرياسىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى قەسەبلەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. ئاشلىقى ئەلۋەك، مېۋىسى مول، قوغۇن ۋە ئۈزۈمى ياخشى بولىدۇ. قوغۇن پىششىقىدا قوغۇنلۇقتا قوغۇننى پۇلغا ساندىغان ئادەت يوق. ئەندىجاننىڭ نەشپۈتىدىن ياخشى نەشپۈت تېپىلىمايدۇ. ماۋەرائۇننەھردە سەمەرقەند ۋە كېپش قورغانلىرىدىن قالسا، بۇنىڭدىن چوڭ قورغان يوق. قورغاننىڭ ئۈچ دەۋازىسى بار. ئەركى ③ جەنۇب تەرىپىدە. قورغانغا توققۇز ئېرىق سۇ كىرىدۇ، لېكىن شۇنسى ئاجايىپكى، بىر يەردىنمۇ چىقمايدۇ. قەلئەنىڭ چۆرىسىدىكى خەندەكنىڭ سىرتىدا تاش ياتقۇزۇلغان چوڭ يول بار. قەلئە ئەتراپى پۈتۈنلەي مەھەللە بولۇپ، بۇ مەھەللەلەر بىلەن قەلئەنى شۇ خەندەك ياقىسىدىكى چوڭ يول ئايرىپ تۇرىدۇ. ئوۋ قۇشىمۇ بار، قىرغاۋۇلى ئىنتايىن سېمىز كېلىدۇ. بىر قىرغاۋۇلنىڭ گۆش - شورپى - سىنى تۆت ئادەم تۈگىتەلمەيدۇ، دېگەن رىۋايەت بار. ئاھالىسى تۈرك، شەھىرى ۋە بازىرىدا تۈركچە بىلىمەيدىغان ئادەم يوق. خەلقىنىڭ جانلىق تىلى يېزىق تىلىغا ئۇيغۇن

① مىلادى 1494 - يىلى.

② قەسەبە - كەچمىكرەك شەھەر.

③ ئەرك - ئىچكى قەلئە، ئوردا.

كېلىدۇ. ئەلىشىر نەۋائىنىڭ ئەسەرلىرى ھېرىدا ۋۇجۇدقا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن مۇشۇ تىل بىلەن يېزىلغان. ئاھالىسىنىڭ ئىچىدە ھۆسۈن ئەھلى كۆپ. مۇزىكىدا داڭ چىقارغان خوجا يۈسۈفمۇ ئەندىجانلىقتۇر. ھاۋاسىنىڭ سالامەتلىكىگە زىيانلىق تەرىپى بار. كۆز كۈنلىرى بەزگەك كۆپ بولىدۇ.

ئوش — ئەندىجاننىڭ شەرققە مايىل شەرقىي جەنۇب تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئارىلىقى تۆت يىغاچ كېلىدۇ. ھاۋاسى ياخشى، ئېقىن سۈيى مول بولۇپ، باھارى بەك پەيزى بولىدۇ. ئوشنىڭ گۈزەللىكىگە دائىر رىۋايەتلەر ئاز ئەمەس. ئوش قورغىنىنىڭ شەرقىي جەنۇب تەرىپىدە ئۈستى تەكشى كەلگەن بىر تاغ بولۇپ، «بەراكۇھ» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ تاغنىڭ ئۈستىگە سۇلتان مەھمۇدخان بىر ھۇجرا سالدۇرغانىكەن. شۇ ھۇجرا بىن تۆۋەنرەكتە، تاغنىڭ تۈمۈقىغا 902 - يىلى ① مەنىۋ ئايۋانلىق بىر ھۇجرا سالدۇردۇم. گەرچە ئۇ ھۇجرا مېنىڭكىدىن ئالىي بولسىمۇ، لېكىن مېنىڭ ھۇجرام بەك ياخشى يەرگە جايلاشتى، پۈتۈن شەھەر ۋە مەھەللىلەر ئاياغ ئاستىدا ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئەندىجاننىڭ سۈيى ئوشنىڭ مەھەللىلىرى ئىچىدىن ئۆتۈپ ئەندىجانغا كېلىدۇ. دەريانىڭ ئىككى تەرىپى پۈتۈنلەي باغ، باغلارنىڭ ھەممىسى دەريا بويىدا، بىنەپىشىسى ئىنتايىن گۈزەل. ئېقىن سۇلىرى بار، باھاردا لەيلى ۋە قىزىلگۈللەر ھۇپپىدە ئېچىلىپ كېتىدۇ. بەرەكۇھ تېغىنىڭ ئېتىكىدە، شەھەر بىلەن تاغنىڭ ئارىلىقىدا مەسچىدى جەۋرا ئاتلىق بىر مەسچىت بار. تاغ تەرەپتىن كەلگەن ئۇلۇغ بىر ئېقىن شۇ مەسچىتنىڭ يېنىدىن ئۆتىدۇ. مەسچىتنىڭ تاشقى سەيناسى سەل يانتۇ كەلگەن بېدىلىك بولۇپ، سايە ساپالىق بىر مەيداندۇر. مۇساپىرلار ۋە يولۇچىلار كەلسە، شۇ يەردە دەم ئالىدۇ. ئوشنىڭ بىر قىزىق ئادىتى شۇكى، بىر كىم ئۇ يەردە ئۇخلىسا، شۇ ئېقىندىن سۇ ئېلىپ ئۈستىگە قۇيىدۇ. ئۆمەر شەيخ مىرزىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە بۇ تاغدىن ئاق - قىزىل گۈلى بار بىر خىل تاش تېپىلدى. پىچاق دەستىسى، كەمەر قاتارلىق نەزىرىلەرگە ئىشلىتىشكە بولىدىغان ياخشى تاشتۇر. فەرغانە ۋىلايىتىدە مەنزىرە ۋە ھاۋا جەھەتتىن ئوشقا يېتىدىغان قەسەبە يوق.

مەرغىنان — ئەندىجاننىڭ غەرب تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئارىلىقى يەتتە يىغاچ كېلىدۇ. نېمەتكە باي ياخشى قەسەبىدۇر. ئانىرى ۋە ئۇرۇكى ئاجايىپ ياخشى بولىدۇ. دانە كەلان دەيدىغان بىر خىل ئانىرى باركى، شېرىنلىك ۋە چۈچۈكلۈكتە سەننان ئانارلىرىنى بېسىپ چۈشىدۇ. يەنە سۇبھانى دېيىلىدىغان بىر خىل ئۇرۇكى بولۇپ، ئۈكچىنى ئېلىپ، ئىچىگە ھېغىزنى سېلىپ قۇرۇتىدۇ، بەك لەزەتلىك بولىدۇ. ئوۋ قۇشى ياخشى. ئاق كىيىم يېقىنلا يەرلەردىن تېپىلىدۇ. ئاھالىسى سارت ② بولۇپ،

① مىلادى 1496 - 1497 - يىللار ئارىلىقى.

② سارت - پارس تىلىدا سۆزلەشكۈچىلەر.

مۇشتىچى ھەم ئۇرۇشقا كېلىدۇ. ماۋەرائۇننەھردە مۇشتىلىشىش مۇسابىقىسى كەڭ تارقالغان ئادەت بولۇپ، سەمەرقەند ۋە بۇخارادىكى داڭلىق مۇشتىچىلارنىڭ كۆپىنچىلىكى مەرغىنانلىقتۇر. «ھىدايەھ» نىڭ يازغۇچىسى (شەيخ بۇرھانىددىن ئەلى) مەرغىناننىڭ رىشان دېگەن يېزىسىدىن ئىبارەت.

ئىسغەرە — تاغ باغرىغا جايلاشقان قەسەبىدۇر. ئېقىن سۇلىرى، بۈك — باراقسان باغلىرى بار. مەرغىناننىڭ غەربىي جەنۇب تەرىپىدە بولۇپ، ئارىلىقى توققۇز يىغاچ كېلىدۇ. مېۋىلىك دەرەخلىرى ئىنتايىن كۆپ، بىراق تولىسى بادام دەرىخىدۇر. ئاھالىسى پۈتۈنلەي سارت ۋە تاغلىق خەلىقتۇر. ئىسغەرەنىڭ بىر شەرتى ① جەنۇبىدىكى ئېدىرلار ئارىسىدا سەڭگى ئايىنە (ئەينەك تاش) دېيىلىدىغان بىر پارچە تاش بار، ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن ئون قارى ② كېلىدۇ، ئېگىزلىكى ئادەم بويىدىن چەك، بەزى يەرلىرى ئادەمنىڭ بېلىگىچە كېلىدۇ. بۇ تاش خۇددى ئەينەكتەك بولۇپ، ئۇنىڭدا ھەممە نەرسە ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ. ئىسغەرە ۋىلايىتى — ئىسغەرە، ۋارۇخ، سۇخ ۋە ھوشياردىن ئىبارەت تۆت بۆلۈك تاغنىڭ باغرىغا جايلاشقان. مۇھەممەد شەيبانىخان سۇلتان مەھمۇد — خان بىلەن ئالچە خاننى مەغلۇپ قىلىپ، تاشكەند بىلەن شاھرۇخىيەنى ئالغان مەزگىلدە مۇشۇ سۇخ، ھوشيار دېگەن تاغ ئېتەكلىرىگە كېلىپ بىر يىلغا يېقىن غۇربەتچىلىك تارتىپ كېلىشكەن.

خوجەند — ئەندجاننىڭ يىگىرمە بەش يىغاچ غەربىگە جايلاشقان قەسەبىدۇر. خوجەند بىلەن سەمەرقەند ئارىلىقىمۇ يىگىرمە بەش يىغاچ كېلىدۇ. بۇ قەدىمىي شەھەر — لەردىن بىرى. شەيخ مەسلىھەت ③ بىلەن خوجا كەمال خوجەندلىكتۇر. خوجەندنىڭ مېۋىسى ئىنتايىن ياخشى. ئانىنىڭ داڭقى بار: «سىيىپى سەمەرقەند، ئانارى خوجەند (سەمەرقەندنىڭ ئالمىسى، خوجەندنىڭ ئانىسى)» دېيىشىدۇ. لېكىن ھازىرقى كۈندە مەرغىناننىڭ ئانىسى ئۇنىڭدىن ئېشىپ كەتتى. خوجەندنىڭ قورغىنى بىر ئېگىزلىككە جايلاشقان. سەيپۇن سۇيى قورغاننىڭ شىمال تەرىپىدىن ئۆتىدۇ. دەريا بىلەن قورغاننىڭ ئارىلىقى بىر ئوق ئېتىمى كېلىدۇ. قورغان بىلەن دەريانىڭ شىمال تەرىپىدە مۇنۇغىل ناملىق بىر تاغ بار. بۇ تاغدىن فىرۇزە قاتارلىق مەدەنلەر تېپىلارمىش. بۇ تاغدا يىلان بەك كۆپ. خوجەندنىڭ ئوۋلاق ۋە قۇشلاقلىرى ناھايىتى ياخشى. ئاق كىيىك، بۇغا — مارال، قىرغاۋۇل، توشقان قاتارلىقلار ناھايىتى تولا. ئەمما ھاۋاسى ساپ ئەمەس، كۈز پەسلىدە بەزگەك كۆپ بولىدۇ. بۇ يەردە قۇشقاچمۇ بەزگەك بولىدۇ، دېگەن بىر گەپ بار. ھاۋاسىنىڭ بۇنداق ناچار بولۇشىغا شىمالدىكى باغلار سەۋەب بولغان دېيىشىدۇ. خوجەند تەۋەسىدە كەندىبادام دەيدىغان بىر يەر بار. بۇ يەرنى قەسەبە دېگىلى بولمىسىمۇ، لېكىن ئوبدان بىر قەسەبىچاق دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. بۇ يەردە بادام بەك

① شەرتى — مۇساپە ئۆلچىمى. 3 كىلومېتىردىن كۆپرەك بولۇشى مۇمكىن.

② قارى — ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى. بابۇر ئۇنى ئالتە تۇتام دەپ ئىزاھلايدۇ.

③ بۇ ئىسىم «بابۇر نامە» نىڭ تاشكەنت نەشرىدە: «شەيخ مۇسلىھەتتىن» دېيىلگەن.

بولدۇ. شۇڭا بادام كەنتى دېگەن نامغا ئېرىشكەن. بۇ يەرنىڭ بادىمى ھورمۇز، ھىندىس-تانلارغا تارتىلىدۇ. بۇ يەر خۇجەندىنىڭ بەش - ئالتە يىغاچ شەرق تەرىپىگە جايلاشقان. خۇجەند بىلەن كەندىبادام ئارىلىقىدا «ھادەرۇش» دېيىلىدىغان بىر چۆل بار. بۇ چۆلدە ھەمىشە شامال چىقىپ تۇرىدۇ. چۆلنىڭ شەرقىگە مەرغىسان، غەربىگە خۇجەند جايلاشقان بولۇپ، چۆلدە ئىككى تەرەپكە خۇسۇسەن چۆلنىڭ غەربىدە بولغان خۇجەندكە بۇ يەردىن شامال ئۇرۇپ تۇرىدۇ. بەزىدە بۇ چۆلدە قاتتىق بوران چىقىپ كېتىدۇ. رىۋايەت قىلىنىشىچە، بىر نەچچە دەۋرۇش مۇشۇ چۆلدە بوراندا قېلىپ، بىر - بىرىنى تاپالماي، «ھادەرۇش، ھادەرۇش» دەپ ۋارقىرىشىپ يۈرۈپ ھەممىسى ھالاك بولغانىش، شۇندىن بۇيان بۇ چۆل «ھادەرۇش» دەپ ئاتىلىپ قالغانىش.

ئاخى - سەيھۇن سۈيىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى قەسەبەلەرنىڭ بىرىدۇر. بۇ يەرنى كىتابلاردا «ئاخسكەت» دەپ يازىدۇ. مەسىلەن، شائىر ئەشەرىددىنى «ئەشەرىددىن ئاخسكەت» دەپ ئاتايدۇ. فەرغانىدە ئەندجاندىن قالسا، ئەڭ چوڭ قەسەبە مۇشۇ بولۇپ، ئەندجاننىڭ توققۇز يىغاچ غەربىگە جايلاشقان. ئۆمەر شەيخ مىرزا بۇ يەرنى پايتەخت قىلغانىدى. سەيھۇن سۈيى قورغاننىڭ ئاستىدىن ئاقىدۇ. قورغان ئېگىز يار ئۈستىگە جايلاشقان بولۇپ، چوڭقۇر ھاڭلار خەندەك رولىنى ئوينىمايتتى. ئۆمەر شەيخ مىرزا بۇ يەرنى پايتەخت قىلغاندىن كېيىن بىر ئىككى قېتىم بۇ ھاڭلارنىڭ سىرتىدىن يەنە ھاڭلارنى ياساتقاندى. فەرغانىدە بۇنىڭدىن مۇستەھكەم قورغان يوق. مەھەللىلەر قورغاندىن بىر شەرتى يىسراقتا. «دېھ كۇجايۇ، دەرەختان كۇجا» (يېزا نەدەيۇ، دەرەخ نەدە) دېگەن سۆزنى ئاساسەن ئاخى ئۈچۈن ئېيتقان بولسا كېرەك. ئاخسنىڭ قوغۇنى ياخشى. مىرتېمۇرى دېيىلىدىغان بىر خىل قوغۇنى باركى، بۇنداق قوغۇن ئالەمدە يوق. ئەسلىدە بۇخارانىڭ قوغۇنى مەشھۇر. سەمەرقەندى ئالغان ۋاقىتلىرىم ئىدى. بىر قېتىم ئاخسدىن ۋە بۇخارادىن قوغۇن ئالدۇرۇپ بىر ئولتۇرۇشتا تىلدۈردۈم، ھېچقايسى ئاخسى قوغۇنىغا تەڭ چىقىمىدى. ئوۋ قۇشى بەك ياخشى. سەيھۇن دەرياسىنىڭ ئاخسى تەرىپى چۆل بولۇپ، ئاق كىيىك بەك كۆپ بولىدۇ، ئەندجان تەرىپى جاڭگال بولۇپ، بۇغا - مارال، قىرغاۋۇل، توشقان قاتارلىقلار كۆپ ھەم ناھايىتى سېمىز كېلىدۇ.

كاسان - ئاخسنىڭ شىمالىغا جايلاشقان بولۇپ، كىچىك بىر قەسەبىدۇر. خۇددى ئەندجان سۈيى ئوشتىن كەلگىنىدەك، ئاخسى سۈيى كاساندىن كېلىدۇ. گۈزەل ۋە ھاۋالىق يەر. بۇك - باراقسان باغلىرى پۈتۈنلەي ساي بويىغا جايلاشقانلىقى ئۈچۈن بۇ جايىنى «پۇستىنى پىش بەررە» (ئالدى بېزەلگەن جۇۋا) دەپ ئاتاشقان. ئوش بىلەن كاسان ئاھالىسى ئۆز يېرىنىڭ مەنزىرىسى ۋە ھاۋاسى بىلەن مەغرۇرلىنىدۇ.

فەرغانە ۋىلايىتىنىڭ ئەتراپىدىكى تاغلاردا ياخشى يايلاقلار بار. باشقا يەرلەردىن تېپىلمايدىغان تىۋىلغا ياغىچى مۇشۇ تاغلاردا بار. تىۋىلغا پوستى قىزىل بىر خىل ياغاچ بولۇپ، ھاسا، قاپچا دەستىسى، قەپەز قاتارلىق نەرسىلەرگە ئىشلىتىلىدۇ، تىلىپ ئوق قىلىنىدۇ. ياخشى ياغاچ بولغىنى ئۈچۈن ئەتىۋارلىنىپ يىسراق يەرلەرگە ئېلىپ كېتىلىدۇ. بەزى كىتابلاردا يەبىرۇجۇسسەنەم ① نىڭ بۇ تاغلاردا بارلىقى يېزىلغان. يىسراق

① يەبىرۇجۇسسەنەم - ئادەمگىيا.

بۇ مەزگىللەردە ئۇنىڭ تېپىلغانلىقىدىن خەۋەر بولمىدى. ئىپتىتىشلارغا قارىغاندا، «يەتتە كەنت» نىڭ تاغلىرىدىن شۇ يەرلىكلەر ئىپتىتى ئوتى دەپ ئاتايدىغان مېھرىگىيا سۈپەتلىك بىر خىل گىياھ چىقىدىكەن. ئۇ بەلكىم مېھرىگىياھنىڭ ئۆزى بولۇپ، شۇ يەرلىكلەر شۇنداق ئاتىۋالغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ تاغلاردا فىرۇزە ۋە تۆمۈر كانلىرى بار. ئادىللىق بىلەن باشقۇرغاندا، فەرغانە ۋىلايىتىنىڭ دارامىتى بىلەن ئۈچ - تۆت مىڭ ئۆۈكەرنى بېقىشقا بولىدۇ. ئۆمەر شەيخ مىرزا ھىمىتى يۇقىرى، غايىسى زور پادىشاھ بولغىنى ئۈچۈن، ھەمىشە مەملىكىتىنى كېڭەيتىشنىڭ كويىدا بولاتتى. بىرنەچچە قېتىم سەمەرقەند ئۈستىگە چېرىك تارتىپ، بەزىدە زەربە يېدى، بەزىدە مەقسىتىگە يېتەلمەي ياندى. قېيىن ئاتىسى يەنى مېنىڭ بوۋام يۇنۇسخان چىنگىزخاننىڭ ئىككىنچى ئوغلى چاغاتاي خان نەسلىدىن بولۇپ، شۇ مەزگىلدە چاغاتاي خاننىڭ يۇرتى ۋە موغۇل ئۇلۇسىنىڭ خانى ئىدى. ئۆمەر شەيخ مىرزا بىر قانچە قېتىم ئۇنى چىلاپ ئېلىپ كەلدى ۋە ھەر كەلگەندە ئۇنىڭغا ۋىلايەتلەر بېرىتتى. بىراق، ئىش ئۆمەر شەيخ مىرزانىڭ مۇددىئاسىدەك بولمايتتى. ئۆمەر شەيخ مىرزا گاھى ئۆزىنىڭ ناچار ھەرىكەتلىرى سەۋەبىدىن، گاھى موغۇل ئۇلۇسىنىڭ قارشىلىشى سەۋەبىدىن ۋىلايىتىدە تۇرالماي، يەنە موغۇلىستانغا چىقاتتى، خانى ئاخىرقى ئۆۋەت چىلاپ ئېلىپ كەلگەندە، ئۆمەر شەيخ مىرزا ئۆز ئىدارىسى ئاستىدىكى تاشكەنت ۋىلايىتىنى ئۇنىڭغا بەردى. تاشكەنتنى كىتابلاردا «شاش» دەپ يازىدۇ، بەزىدە «چاچ» دەپمۇ يازىدۇ، «كەمانى چاچى» (چاچ ياسى) ئەنە شۇ سۆزدىن كەلگەن. شۇ چاغدىن 908 - يىلىغىچە ① تاشكەنت ۋە شاھرۇخىيە ۋىلايىتى چاغاتاي خانلىرىنىڭ ئىدارىسىدە بولۇپ كەلدى. بۇ مەزگىلدە موغۇل ئۇلۇسىنىڭ خانلىقى يۇنۇس خاننىڭ چوڭ ئوغلى، مېنىڭ تاغام سۇلتان مەھمۇدخان ئىدى. ئۆمەر شەيخ مىرزانىڭ ئاغىسى، سەمەرقەند پادىشاھى سۇلتان ئەھمەد مىرزا بىلەن موغۇل ئۇلۇسىنىڭ خانى سۇلتان مەھمۇد خان ئۆمەر شەيخ مىرزانىڭ ناچار ھەرىكەتلىرىدىن رەنجىگەنلىكى ئۈچۈن، بىر - بىرى بىلەن ئىستىمپاق تۈزدى، سۇلتان مەھمۇدخاننى ئۆزىگە كويۇغۇل قىلدى ۋە يۇقىرىدا ئىپتىتىلا - ئان تارىختا خۇجەند سۇيىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىن سۇلتان ئەھمەد مىرزا، شىمال تەرىپىدىن سۇلتان مەھمۇدخان ئۆمەر شەيخ مىرزاغا قارشى چېرىك تارتتى. شۇ ئەسنادا ئاجايىپ بىر ۋەقە يۈز بەردى: يۇقىرىدا ئىپتىتىنىمىزدەك، ئاخىسى قورغىنى ئېگىز يار ئۈستىدە بولۇپ، ئىمارەتلىرى ھاڭ ياقىسىدا ئىدى. مۇشۇ تارىختا، رەمزان ئېيىنىڭ تۆتىنچى كۈنى ئۆمەر شەيخ مىرزا ھاڭ ئۈستىدىن كەپتەر ۋە كەپتەرخانا بىلەن بىللە ئۇچۇپ شۇڭقار بولدى ②. بۇ چاغدا ئۇ ئوتتۇز توققۇز ياشتا ئىدى.

توغۇلۇشى ۋە نەسەبى: ئۆمەر شەيخ مىرزا 860 - يىلى ③ سەمەرقەندتە تۇغۇلغان.

① مىلادى 1503 - يىلى.

② شۇڭقار بولدى - ئۆلدى مەنىسىدە.

③ مىلادى 1456 - يىلى.

ئۇ سۇلتان ئەبۇ سەئىد مىرزىنىڭ سۇلتان ئەھمەد مىرزا، سۇلتان مۇھەممەد مىرزا، سۇلتان مەھمۇد مىرزىدىن كىچىك تۆتىنچى ئوغلى ئىدى. سۇلتان ئەبۇ سەئىد مىرزا سۇلتان مۇھەممەد مىرزىنىڭ ئوغلى ئىدى. سۇلتان مۇھەممەد مىرزا مىرانشاھ مىرزىنىڭ ئوغلى ئىدى، مىرانشاھ مىرزا تېمۇر بەگنىڭ ئۆمەر شەيخ مىرزا بىلەن چاھانگىر مىرزىدىن كىچىك، شاھرۇخ مىرزىدىن چوڭ ئۈچىنچى ئوغلى ئىدى. سۇلتان ئەبۇ سەئىد مىرزا ئاۋۋال ئۆمەر شەيخ مىرزىغا كابۇلنى بېرىپ، بابا كابۇلنى بەگ ئەتكە ① قىلىپ ماڭدۇرغانىكەن. كېيىن مىرزىلارنىڭ سۈننەت توپى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆمەر شەيخ مىرزىنى دەرەئى گەزدىن سەمەرقەندكە چاقىرتىپ، توپىدىن كېيىن ئۇنىڭغا تېمۇر بەگنىڭ تىنى بېرىپ، خۇدا بەردى تۇغچى تىمۇر تاشنى بەگ ئەتكە قىلىپ ماڭدۇرغانىكەن. چىراي - تۇرقى: ئۆمەر شەيخ مىرزا پاكار بويۇق، چۆرىلمە ساقاللىق، تۈرك يۈزلۈك تەبەئەل كىشى ئىدى. توننى ئىنتايىن تار كىيەتتى. بەلباغ باغلاشقاندا، قورسىقىنى ئىچىگە تارتىپ تۇرۇپ، بەلباغ باغلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزىنى قويۇۋەتسە، تولا چاغلاردا بەلباغ ئۈزۈلۈپ كېتەتتى. كىيىم - كېچەك ۋە يېمەك - ئىچمەكتە بىتەكەلۈپ ئىدى. سەللىسىنى دەستارپىچ ② ئوراپ قوياتتى. ئۇ زاماندا سەللە تامامەن تۆت ئورام بولاتتى، ھەم ئاددىلا ئورۇلۇپ ئالاقە قويۇلاتتى. يازدا دىۋان سىرتىدا موغۇلچە بىۋەك كىيەتتى.

ئەخلاقى ۋە يۈرۈش - تۇرۇشى: ئۆمەر شەيخ مىرزا ھەنەفى مەزھىپىگە كىرگەن پاكىز ئېتىقادلىق كىشى ئىدى. بەش نامازنى تەرك قىلمايتتى. ئۆمرى قازالىرىنى تاماملىغانىدى. ئۇ كۆپ ۋاقىتلاردا تىلاۋەت قىلاتتى. ھەزرىتى خوجا ئابدۇللاغا ئىخلاس بار ئىدى ۋە ئۇنىڭ سۆھبەتلىرىگە ناھايىتى كۆپ قاتناشقانىدى. ھەزرىتى خوجىمۇ ئۇنى پەرزەنت دەپ ئاتايتتى. ئوبدانلا ساۋادى بار ئىدى. خەمسە تەيسىن، مەسنەۋى ۋە تارىخ كىتابلىرىنى ئوقۇيتتى، بولۇپمۇ «شەھنەنە»نى كۆپ ئوقۇيتتى. نەزم ئىستېدادى بار ئىدى، بىراق شېئىرغا قىزىقمايتتى. ئۇ تولىمۇ ئادىل ئادەم ئىدى. بىر يىلى خىتاي كارۋانلىرى كېلىدىغان چاغدا، ئەندجاننىڭ شەرق تەرىپىدىكى تاغلارنىڭ ئېتىكىدە مىڭ كىشىلىك كارۋاننى قار شۇنداق باستىكى، ئاران ئىككى ئادەم قۇتۇلۇپ چىقتى، مىرزا بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئەمەلدارلىرىنى ئەۋەتىپ، كارۋاننىڭ ھەممە مېلىنى ئالدىرۇپ كەلدى. ۋە شۇ چاغدا مالغا ۋارىسلىق قىلىدىغانلارنىڭ يوقلۇقىغا ھەم ئۆزىنىڭ ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىگە قارىماي، بۇ ماللارنى ساقلاپ قويۇپ، بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن سەمەرقەند ۋە خۇراساندىن ۋارىسلىرىنى تاپتۇرۇپ كېلىپ، ماللارنى تولۇق تاپشۇرۇپ بەردى. ئۆمەر شەيخ مىرزا ئىنتايىن سېخى ئىدى ۋە خۇلقىمۇ سېخىلىكىگە يارىشا ئىدى. خۇش خۇي ۋە شېرىن سۆز كىشى ئىدى، شۇنىڭدەك جەسۇر ۋە

① بەگ ئەتكە - تەرىپىچى بەگ

② دەستارپىچ - ھۆكۈمدارنىڭ كېيىم - كېچىكىگە مەسئۇل بەگ

مەردانە ئىدى، ئاخىسى ۋە شاھرۇخىيە دەۋرۇزىلىرىدا بولغان ئىككى قېتىملىق جەڭدە ھەممە يىڭىتلەردىن ئۇزۇپ قىلىپچۇزلىق قىلغانىدى. ئوقىنى قەدىر ئەھۋال ئاتانتى. مۇشتۇمى قاتتىق ئىدى، يىڭىتلىرىدىن ئۇنىڭ مۇشتى بىلەن يىقىلمىغىنى يوق ئىدى. پۇرت ئېلىش ھېرىسلىقى سەۋەبىدىن بەزىدە سۇلسەلەر ئۇرۇشقا، دوستلۇقلار دۈشمەنلىككە ئايلىناتتى. بۇرۇنلاردا ئۇ بەك ئىچەتتى، كېيىن ھەپتىدە بىر - ئىككى قېتىم ئولتۇرۇش قىلىدىغان بولدى. خۇش سۆھبەت ئادەم ئىدى. مۇرىتى كەلسە خېلى چىرايلىق شېئىر - لارنى ئوقۇپ قوياتتى. كېيىنچە، مەجۇنگە بەك بېرىلىپ كەتتى. مەجۇننى ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قويغىچە يەيتتى. جىمغۇر بولغىنى بىلەن ئويۇن - تاماشىسىمۇ كۆپ ئىدى. ھەمىشە نەرد ① ئويناپتتى. بەزىدە قىمارمۇ ئويناپتتى. مەيدان جەڭلىرى: ئۇ ئۇچ قېتىم مەيدان چېڭى قىلدى. بىرىنچى قېتىم ئەند - جاننىڭ شىمال تەرىپىدە، سەيپۇن دەرياسىنىڭ ياقىسىدىكى تېكە سەكرەتكۈ دېگەن يەردە يۇنۇسخان بىلەن ئۇرۇشتى. دەريانىڭ بۇ جايى تاغ باغرىدا بولۇپ، ئىنتايىن تاردۇر. رىۋايەت قىلىنىشىچە، بۇ يەردىن بىر تېكە سەكرەپ ئۆتۈپ كەتكەنكەن ۋە شۇ سەۋەبتىن مۇشۇ نام بىلەن ئاتالغانىكەن. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ئۆمەر شەيخ مىرزا مەغلۇپ بولۇپ قولغا چۈشكەنىدى، ئەمما يۇنۇسخان ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىپ ۋىلايىتىگە قايتۇردى. بۇ ئۇرۇش مۇشۇ جايدا بولغانلىقى ئۈچۈن، «تېكە سەكرەتكۈ ئۇرۇشى» دېگەن نام بىلەن بۇ ۋىلايەتتە بىر تارىخ بولۇپ قالغان. ئىككىنچى قېتىم تۈركىستاندا ئەرس سۈيى ياقىسىدا سەمەرقەند تەۋەسىدىكى خەلقلەرنى قىرغىن قىلىۋاتقان ئۆزبېكلەر بىلەن ئۇرۇشتى. بۇ قېتىم ئەرس سۈيىدىن مۇز ئارقىلىق ئۆتۈپ ئۇلارغا تازا كېلىشتۈرۈپ زەربە بەردى. ئەسر ۋە ماللارنى ئايرىپ ھەممىسىنى ئۆز ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بەردى. ئۆزى ھېچنەرسە ئەمە قىلمىدى. ئۈچىنچى قېتىم شاھرۇخىيە بىلەن ئۇراتىيە ئارىسىدىكى خاس دېگەن يېزىدا سۇلتان ئەھمەد مىرزا بىلەن ئۇرۇشۇپ مەغلۇپ بولدى.

ۋىلايىتى: ئاتىسى ئۆمەر شەيخ مىرزاغا فەرغانە ۋىلايىتىنى بەرگەنىدى. بىر مەزگىل تاشكەنت بىلەن سەيرامۇ مىرزانىڭ قولىدا بولدى. بۇ يەرلەرنى ئۇنىڭغا ئاغىسى سۇلتان ئەھمەد مىرزا بەرگەنىدى. شاھرۇخىيەنى ھىيلە بىلەن ئېلىپ بىر مەزگىل ھۆكۈم رانلىق قىلدى. كېيىنكى چاغلاردا تاشكەنت بىلەن شاھرۇخىيە قولىدىن كېتىپ، فەرغانە ۋىلايىتى قالغانىدى. يەنە خوجەند بىلەن ئەسلى نامى ئۇسۇرۇشنى پاكى ئۇسۇرۇش دەپ ئاتىلىدىغان ئۇراتىيەمۇ مىرزاغا قارايتتى. خوجەند بەزىدە فەرغانە تەۋەسىگە كىرگۈزۈل مەيدۇ. سۇلتان ئەھمەد مىرزا موغۇللارغا قارشى تاشكەنتكە چېرىك تارتىپ، چىر سۈيى ياقىسىدا مەغلۇپ بولدى. بۇ چاغدا ئۇراتىيەدە ھاپىز بەگ دولداي تۇرغان بو - لۇپ، بۇ يەرلەرنى شۇ ئادەم بەرگەنىدى ۋە شۇندىن بۇيان ئۇسۇرۇشنى ئۆمەر شەيخ مىرزانىڭ قولىدا بولۇپ كەلگەنىدى.

ئەۋلادى: ئۆمەر شەيخ مىرزانىڭ ئۇچ ئوغۇل، بەش قىز قالغانىدى. ئوغۇللارنىڭ

① نەرد - ئوينىش ئۇرۇقى بىلەن ئوينىلىدىغان بىر خىل قاتار ئويۇنى.

چوڭى مەن — زەھىرىدىدىن مۇھەممەت بابۇر ئىدىم. ئانام قۇتلۇق نىگارخاننىم ئىدى. يەنە بىر ئوغۇل جاھانگىر مىرزا بولۇپ، مەندىن ئىككى ياش كىچىك ئىدى. ئانىسى موغۇللارنىڭ تۈمەن بەگلىرىدىن بولۇپ، ئىسمى فاتىمە سۇلتان ئىدى. يەنە بىر ئوغۇل ناسىر مىرزا ئىدى، ئۇ مەندىن تۆت ياش كىچىك ئىدى. ئۇنىڭ ئانىسى ئەندىجانلىق بولۇپ، ئىسمى ئۆمىد، ئەسلى غۇنچىچى ① ئىدى، قىزلارنىڭ چوڭى خانزادە بېگىم ئىدى، ئۇ مەن بىلەن بىر قورساق بولۇپ، مەندىن بەش ياش چوڭ ئىدى. مەن سەمەرقەندنى ئىككىنچى قېتىم ئالغاندا، سەپۇلدا مەغلۇپ بولۇپ كېلىپ بەش ئاي قورغان مۇدا-پىنەسىدە تۇردۇم. ئەتراپتىكى پادىشاھ ۋە بەگلىرىدىن ھېچقانداق ياردەم بولمىغاندىن كېيىن، مەيۈسلىنىپ قورغاننى تاشلاپ چىقتىم. شۇ چاغدا خانزادە بېگىم مۇھەممەد شەيبانىخاننىڭ قولىغا چۈشكەندى. ئۇنىڭدىن خۇرەمشاھ ئاتلىق بىر ئوغۇل بولغانىدى. بۇ بالا كېلىشكەن ئادەم بولدى. كېيىن ئۇنىڭغا بەلىخ ۋىلايىتى بېرىلگەندى. ئاتىسى ئۆلۈپ بىر — ئىككى يىلدىن كېيىن، ئۇمۇ تەڭرى رەھىمىتىگە باردى. شاھ ئىسمائىل ئۆزبېكلەرنى مەرۋدە مەغلۇپ قىلغاندا، خانزادە بېگىم مەرۋدە ئىدى. مېنىڭ مۇناسىۋىتىم ئارقىلىق ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلىپ، ئوبدان ئۆزىتىپ قويۇشتى. ئاندىن ئۇ قۇندۇزغا كېلىپ ماڭا قوشۇلدى. كۈرۈشمىگىنىمىزگە ئون يىل بولغانىدى، مەن ۋە مۇھەممەد كوكۇلداش ئىككىمىز بىللە ئۇنىڭ ئالدىغا كەلسدۇق. بېگىم ۋە بېگىم نىڭ يېنىدىكىلەر مېنى دەسلەپ تونۇماي، بىرمۇنچە ۋاقىتتىن كېيىن تونۇدى. قىزلار — نىڭ ئىككىنچىسى مېھرىبانۇ بېگىم ئىدى، ئۇ ناسىر مىرزا بىلەن بىر قورساق بولۇپ، مەندىن ئىككى ياش چوڭ ئىدى. قىزلارنىڭ ئۈچىنچىسى شەھەربانۇ بېگىم ئىدى، ئۇمۇ ناسىر مىرزا بىلەن بىر قورساق بولۇپ، مەندىن سەككىز ياش كىچىك ئىدى. قىزلارنىڭ تۆتىنچىسى يادىكار سۇلتان بېگىم بولۇپ، ئانىسى ئاغا سۇلتان ئاتلىق غۇنچىچى ئىدى؛ قىزلارنىڭ بەشىنچىسى رۇقىيە سۇلتان بېگىم ئىدى، ئانىسى مەخدۇم سۇلتان بېگىم بولۇپ، ئۇنى قارا كۆز بېگىم دەپ ئاتىشاتتى. ئاخىرقى ئىككى قىز مىرزانىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن تۇغۇلغانىدى. يادىكار سۇلتان بېگىمنى مېنىڭ مومام ئىسەن دەۋلەت بېگىم باق-قانىدى. شەيبانىخان ئەندىجان بىلەن ئاخىسنى ئالغان چاغلاردا، يادىكار سۇلتان بېگىم ھەمزە سۇلتاننىڭ ئابدۇلەتىق سۇلتان ئاتلىق ئوغلىغا ياتلىق قىلغانىدى، مەن ھەمزە سۇلتان باشلىق سۇلتانلارنى خوتلان ۋىلايىتىدە مەغلۇپ قىلىپ ھىسارنى ئالغان ۋاقىتىمدا يادىكار سۇلتان ماڭا قوشۇلدى. مۇشۇ ئۆزگىرىش مەزگىلىدە رۇقىيە سۇلتان بېگىم جانىبەگ سۇلتانغا ياتلىق بولۇپ، بىر — ئىككى ئوغۇل كۆرگەندى، ئەمما بالىلىرى تۇر-مىدى، يېقىندا ئۆزىنىڭمۇ تەڭرى رەھىمىتىگە بارغانلىقىدىن خەۋەر كەلدى.

خوتۇنلىرى: قۇتلۇق نىگارخاننىم — يۇنۇسخاننىڭ ئىككىنچى قىزى بولۇپ، سۇلتان ھەمىدخان بىلەن سۇلتان ئەھمەد خاننىڭ ئىككىنچىسى ئىدى. يۇنۇسخان چىڭگىزخاننىڭ ئىككىنچى ئوغلى چاغاتايخان نەسلىدىندۇر. يۇنۇسخاننىڭ ئاتىسى ۋەيسخان، ئۇنىڭ ئانىسى

① غۇنچىچى — دېدەك خوتۇن.

شرئەلى ئوغلان، ئۇنىڭ ئاتىسى مۇھەممەدخان، ئۇنىڭ ئاتىسى خىزىر خوجاخان، ئۇنىڭ ئاتىسى تۇغۇلۇق تېمۇرخان، ئۇنىڭ ئاتىسى ئېسەن بۇغاخان، ئۇنىڭ ئاتىسى دۇۋاخان، ئۇنىڭ ئاتىسى بەراقخان، ئۇنىڭ ئاتىسى يىسۇن تەۋا، ئۇنىڭ ئاتىسى مەۋاتوگەن، ئۇنىڭ ئاتىسى چاغاتايخان، ئۇنىڭ ئاتىسى چىڭگىزخان ئىدى. نوۋىتى كەلگىنى ئۈچۈن، خانلارنىڭ ئەھۋالىنىمۇ قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتەيلى. يۇنۇسخان بىلەن ئىسەن بۇغاخان ۋە يىسەنخاننىڭ ئوغۇللىرى ئىدى. يۇنۇسخاننىڭ ئاتىسى تۈركىستانلىق قىپچاق بەگلىرىدىن تېمۇر بەگنىڭ ئېتىبارغا ئېرىشكەن شەيخ نۇرىددىن بەگنىڭ قىزى ياكى نەۋرىسى ئىدى. ۋە يىسەنخاننىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن موغۇل ئۇلۇسى ئىككى يىرىقىغا بۆلۈنۈپ، بىرقىسمى يۇنۇسخان تەرەپ، كۆپرەك قىسمى ئىسەن بۇغاخان تەرەپ بولدى. ئۇنىڭدىن بۇرۇنراق، ئۇلۇغبەگ مىرزا يۇنۇسخاننىڭ ئىگىچىسىنى ئابدۇلئەزىز مىرزاغا ئېلىپ بەرگەندى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بارىن تۈمەن بەگلىرىدىن ئىرزەننى ۋە چىراس تۈمەن بەگلىرىدىن مىرەك تۈركىمەن خانىنى ئۈچ - تۆت مىڭ ئۆيلۈك موغۇل ئۇلۇسى بىلەن ئۇلۇغبەگ مىرزانىڭ قېشىغا ئېلىپ باردى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئۇلۇغبەگ مىرزدىن ياردەم ئېلىپ، پۈتۈن موغۇل ئۇلۇسىنى قايتا ئېلىش ئىدى. لېكىن مىرزا ئىلتىپات قىلمىدى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى ئەسىر قىلدى، بەزىلىرىنى ھەرقايسى ۋىلايەتلەرگە تارقىتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىرزەن ۋەيرانچىلىقى موغۇل ئۇلۇسىدا بىر تارىخ بولۇپ قالدى. ئىسەن بۇغاخاننى ئىراق تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋەتتى. خان ئۇياققا بېرىپ، بىر يىلدىن ئارتۇق تەبىرىدە تۇردى. ئۇ چاغدا تەبىرىز پادىشاھى قارا قۇيلىق جاھانشاھ باران ئىدى. خان ئۇ يەردىن شىرازغا كەلدى. شىرازدا شاھروخ مىرزانىڭ ئىككىنچى ئوغلى ئىبراھىم سۇلتان مىرزا تۇراتتى. بەش - ئالتە ئايدىن كېيىن ئىبراھىم سۇلتان مىرزا ئۆلۈپ، ئورنىغا ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللا مىرزا چىقتى. خان ئابدۇللا مىرزاغا نۆۋكەر بولۇپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلدى. خان ئون يەتتە - ئون سەككىز يىل شىرازدا ۋە شۇ تەرەپتىكى ۋىلايەتلەردە يۈردى. كېيىن ئۇلۇغبەگ مىرزا ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى ئۆلتۈرىدىكى غەۋغالار ئوتتۇرىغا چىقتى. ئىسەن بۇغاخان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، فەرغانە ۋىلايىتى كەندىبادامغىچە بېسىپ كىردى ۋە ئەندجاننى ئىشغال قىلىپ ئاھالىسىنى پۈتۈنلەي ئەسىرگە ئالدى. ئۇزۇن ئۆتمەي سۇلتان ئەبۇ سەئىد مىرزا تەختكە چىقتى. ئۇ چېرىك تارتىپ بېرىپ، ياڭىنىڭ نېرىسىدىكى ئىسپەردە ۋە موغۇلىستاندا ئىسەن بۇغاخاننى ئېغىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتتى. ئىسەن بۇغاخاننىڭ پىتىنىسىگە خاتىمە بېرىش ئۈچۈن، سۇلتان ئەبۇ سەئىد مىرزاخاننىڭ بۇرۇن ئابدۇلئەتىم مىرزا ئالغان ئىگىچىسىنى نىكاھىغا ئالدى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن يۇنۇسخان ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى ئىراق ۋە خۇراساندىن قايتۇرۇپ كېلىپ، توي - مەرىكىلەر ئۆتكۈزۈپ، دوست بولۇشۇپ، يۇنۇسخاننى موغۇل ئۇلۇسىغا خان قىلىپ ئەۋەتتى. بۇ چاغدا ساغەرىچى تۈمەن بەگلىرى ئىسەن بۇغاخاندىن يامانلاپ موغۇلىستانغا كەلگەندى، خان بۇلارنىڭ ئارىسىغا كەلدى. بۇ چاغدا ساغەرىچى تۈمەن بەگلىرىنىڭ چوڭى شىراھاجىبەگ ئىدى، خان ئۇنىڭ قىزى ئىسەن دەۋلەت بېگىنى ئالدى. موغۇل قائىدىسى بويىچە يۇنۇسخان بىلەن ئىسەن دەۋلەت بېگىنى بىر -

ئاق كېڭىز ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ خانلىق ئېلان قىلىدى. خان بۇ ئىسىم دەۋلەت بېرىشىدىن ئۈچ قىز كۆردى، چوڭى مېھرىنگار خانىم بولۇپ، ئۇنى سۇلتان ئەبۇ سەئىد مىرزا چوڭ ئوغلى سۇلتان ئەھمەد مىرزاغا ئېلىپ بەرگەنىدى، مىرزا مىرزا پەرزەنت كۆرمىدى. كېيىنكى ئۆزگىرىشلەردە مېھرىنگار خانىم شەيبانخاننىڭ قولىغا چۈشكەنىدى، مەن كابۇلغا كەلگەندە، شاھ بېگىم بىلەن بىللە سەمەرقەندتىن خۇراسانغا كېلىپ، خۇراساندىن كابۇلغا كەلدى. شەيبانخان قەندىھاردا ناسىر مىرزانى قورشىغاندا، مەن لەھزانغا ساھىپە قىلىدىم. خان مىرزا، شاھ بېگىم ۋە مېھرىنگار خانىم بىلەن بەدەخشانغا باردى. مىرزا خاننى مۇبارەك شاھ قەلئەئى زەپەرگە چاقىرىغاندا، ئەبابەكرى كاشغەرىنىڭ چاقىرىشىغا يولۇقۇپ، شاھ بېگىم بىلەن مېھرىنگار خانىم ھەمراھلىرىنىڭ بالا - چاقىرىلىرى بىلەن بىللە ئەسەرگە چۈشتى ۋە شۇ زالىمنىڭ ھەپىسىدە بۇ دۇنيا بىلەن خوشلاشتى. خاننىڭ ئىككىنچى قىزى مېھرىنگار خانىم قۇتلۇق نىگار خانىم ئىدى. كۆچمەنلىك ۋە ئۆزگىرىشلەرنىڭ كۆپچىلىكىدە مەن بىلەن بىللە بولدى. مەن كابۇلنى ئېلىپ بەش - ئالتە ئايدىن كېيىن 911 - يىلى ① تەڭرى رەھىمىتىگە باردى. خاننىڭ ئۈچىنچى قىزى خۇبىنگار خانىم ئىدى. ئۇ مۇھەممەد ھۆسەيىن كوراگان دوغلاتقا ياتلىق قىلىنىپ بىر قىز، بىر ئوغلى بولغانىدى. قىزىنى ئۇبەيد خان ئالغانىدى. مەن بۇخارا ۋە سەمەرقەندنى ئالغاندا، ئۇلار شۇ يەردە قالغانىدى. سۇلتان سەئىدخاندىن ئۇنىڭ كىچىك ئاتىسى سەيىد مۇھەممەد مىرزا ماڭا ئەلچى بولۇپ سەمەرقەندكە كەلگەندە، ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەتكەن، كېيىن سۇلتان سەئىد خان ئالدى. خۇبىنگار خانىمىنىڭ ئوغلى ھەيدەر مىرزا ئىدى. ئاتىسىنى ئۆزبېكلەر ئۆلتۈرگەندىن كېيىن مېھرىنگار خانىمغا كېلىپ، ئۈچ - تۆت يىل خىزمىتىدە بولدى، كېيىن ئىجازەت سوراپ كاشغەرىگە - خان قېشىغا كەتتى.

باز گەردەد بەئەسلى خۇد ھەمە چىز،

زەرى سافىيۇ نۇقرەۋۇ ئەر زىز.

(ھەر نەرسە، مەيلى ساپ ئالتۇن، مەيلى كۈمۈش، مەيلى قەلەي بولسۇن ئۆز ئەسلىگە قايتىدۇ).

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ھازىر ھەيدەر مىرزا ئېسىنى تېپىپ، ياخشى يولغا مېڭىپ تۇرغانىدى. خەت يېزىش، رەسىم سىزىش، ئوق ئېيتىش قاتارلىق ھەممە ئىش كېلىدىكەن، شېئىرغىمۇ قابىلىيىتى بار. ئۇنىڭدىن ماڭا خەتمۇ كەلگەنىدى، ئۇنىڭ قەلىمىمۇ يامان ئەمەس ئىكەن.

خاننىڭ يەنە بىر خوتۇنى شاھ بېگىم ئىدى. خاننىڭ باشقا خوتۇنلىرى بولسىمۇ، لېكىن پەرزەنتلىرى مۇشۇ ئىككى خوتۇندىن تۇغۇلغانىدى. شاھ بېگىم بەدەخشان شاھى سۇلتان مۇھەممەدنىڭ قىزى ئىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بەدەخشان شاھلىرىنىڭ نەسەبى ئىسكەندەر فىلىقۇسقا يېتەرمىش. بۇ شاھنىڭ يەنە بىر قىزى - شاھ بېگىمنىڭ ئىككىنچى قىزى سۇلتان ئەبۇ سەئىد مىرزا ئېلىپ، ئۇنىڭدىن ئەبابەكىر مىرزا تۇغۇلغانىدى. خان بۇ شاھ بېگىمدىن ئىككى ئوغۇل ئىككى قىز كۆردى. بۇلارنىڭ چوڭى ۋە يۇقىرىدا

ئېيتىلغان ئۈچ قىزدىن كىچىكى سۇلتان مەھمۇدخان بولۇپ، سەمەرقەند تەۋەسىدە ئۇنى خانىكەخان دەپمۇ ئاتايدۇ. سۇلتان مەھمۇدخاندىن كىچىكى سۇلتان ئەھمەدخان بولۇپ، ئالچە خان دېگەن نام بىلەن مەشھۇر ئىدى. ئۇنىڭ «ئالچە» نامى بىلەن ئاتىلىشىنىڭ سەۋەبى مۇنداق: قالماق ۋە موغۇل تىلىدا «ئۆلتۈرگۈچى» نى «ئالچى» دەيدۇ. قالماقلارنى بىرقانچە قېتىم مەغلۇپ قىلىپ، نۇرغۇن كىشىنى قىرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى «ئالچى» دەپ ئاتىغان، بۇ نام كېيىن ئۆزگىرىپ «ئالچە» بولۇپ قالغان. كىتابتاختانلار توغرىلۇق مۇناسىۋەتلىك يەرلەردە يەنە توختىلىمىز، ئۇلارنىڭ ئەھۋالاتى شۇ يەرلەردە بايان قىلىنغۇسىدۇر.

سۇلتان نىگارخانم باشقىلىرىدىن كىچىك ئىدى. ئۇ سۇلتان مەھمۇد مىرزىغا ياتلىق قىلىنىپ، سۇلتان ۋەيس ئاتلىق بىر ئوغۇل كۆردى. ئۇنىڭ ئەھۋالى ئۆز نۆۋىتىدە بايان قىلىنىدۇ. سۇلتان مەھمۇد مىرزا ئۆلگەندىن كېيىن، سۇلتان نىگارخانم ئوغلىنى ئېلىپ، ھېچكىمگە خەۋەر قىلماي تاشكەنتكە ئاغلارنىڭ قېشىغا كەتكەنىدى، بىر نەچچە يىلدىن كېيىن ئۇنى چىڭگىزخاننىڭ چوڭ ئوغلى جۇجى نەسلىدىن ۋە قازاق سۇلتانلىرىدىن بولغان ئەدىك سۇلتانغا ياتلىق قىلدى. شەيبانىخان خانلارنى مەغلۇپ قىلىپ، تاشكەنت ۋە شاھرۇخىيەنى ئالغان چاغدا سۇلتان نىگارخانم ئون ئىككى موغۇل نوۋكىرى بىلەن قېچىپ ئەدىك سۇلتاننىڭ قېشىغا بارغانىدى. ئۇ ئەدىك سۇلتاندىن ئىككى قىز كۆردى، بىرىنى شەيبان سۇلتانلىرىغا، بىرىنى سۇلتان سەئىد خاننىڭ ئوغلى رەشىد سۇلتانغا بەردى. ئەدىك سۇلتاندىن كېيىن، ئۇنى قازاق ئۇلۇسىنىڭ خانى قاسىم خان ئالدى. ئېيى تىشىلارغا قارىغاندا، قازاقنىڭ خان ۋە سۇلتانلىرى ئىچىدە ھېچكىم ئۇ ئۇلۇسنى قاسىم خان دەك ئىدارە قىلالىغانىكەن. ئۇنىڭ چېرىكى ئۇچيۈز مىڭغا يەتكەنلىكى مۇلاچەرلىنىدۇ. قاسىم خان ئۆلگەندىن كېيىن سۇلتان نىگارخانم كاشىغەرگە — سەئىدخاننىڭ قېشىغا كەلدى.

دەۋلەت سۇلتان خانم ھەممىسىدىن كىچىك ئىدى، تاشكەنت ۋە پىرانچىلىقىدا شەيبانىخاننىڭ ئوغلى تېمۇر سۇلتاننىڭ قولىغا چۈشۈپ ئۇنىڭدىن بىر قىز كۆردى. سەمەرقەند-تىن مېنىڭ بىلەن بىللە چىققانىدى. ئۈچ - تۆت يىل بەدەخشان ۋىلايىتىدە تۇردى. ئاندىن كېيىن كاشىغەرگە — سۇلتان سەئىدخاننىڭ قېشىغا باردى.

ئۆمەر شەيخ مىرزىنىڭ خوتۇنلىرىدىن يەنە بىرى خوجا ھۈسەيىن بەگنىڭ قىزى ئۇلۇس ئاغا ئىدى. ئۇنىڭدىن بىر قىز كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن كىچىكىدىلا ئۆلۈپ كەتتى. بىر يىل، بىر يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنى ھەرەمدىن چىقىرىۋەتتى. يەنە بىر خوتۇنى خاتىمە سۇلتان ئاغا ئىدى. ئۇ موغۇل تۈمەن بەگلىرىدىن بولۇپ، مىرزا ھەممىدىن بۇرۇن شۇ خوتۇننى ئالغانىكەن. يەنە بىرى قارا كۆز بېگىم ئىدى. مىرزا ئۇنى كېيىن ئالغانىدى، ئىنتايىن سۆيۈملۈك ئىدى. مىرزاغا يېقىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ نەسەبىنى سۇلتان ئەبۇسەئىد مىرزىنىڭ ئاغىسى مەنۇ چىھەر مىرزاغا يەتكۈزەتتى. مىرزىنىڭ غۇنچىچىلىرىمۇ كۆپ ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرى ئۈمىد ئاغىسىغا بولۇپ مىرزىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ

كەتكەندى. مىرزىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە ئالغانلىرىدىن بىرى موغۇلدىن تۇن سۇلتان، يەنە بىرى ئاغا سۇلتان ئىدى...

ئۆمەر شەيخ مىرزا ۋاپات بولغاندا، مەن ئەندىجاندىكى چارباغدا ئىدىم. بۇ خەۋەر رامىزاننىڭ بەشى، سەيشەنبە كۈنى ئەندىجانغا يېتىپ كەلدى. مەن ئالاقزادە بولۇپ، يېنىمىدا بار نۆۋكەرلەر بىلەن بىللە ئاتلىنىپ قورغانغا ماڭدىم. مىرزا دەرۋازىسىغا يېتىپ بارغاندا، شىردىم تاغايى ئېشىمنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ، مېنى نامازگاھ تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى. ئۇ سۇلتان ئەھمەد مىرزا چوڭ پادىشاھ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەگەر نۇرغۇن چېبرىك بىلەن كېلىپ قالسا، بەگلىرىنىڭ مېنى ۋە ۋىلايەتنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بېرىشىدىن ئەنسىرەپ، مېنى ئۈزگەندى ئالاتاغ تەرەپكە ئېلىپ كەتمەكچى، ئەگەر ئۇلار ۋىلايەتنى سۇلتان ئەھمەد مىرزاغا بېرىشۋەتسە، مېنى سۇلتان ئەھمەد مىرزانىڭ قولىغا چۈشۈرمەي، تاغلىرىم ئەلچاخان ياكى سۇلتان مەخمۇدخاننىڭ قېشىغا ئېلىپ بارماقچى بولغانىكەن. سۇلتان ئەھمەد قازىنىڭ ئوغلى ۋە شەيخ بۇرھانىدىن قىلىچىنىڭ ئەۋلادى خوجا مەۋلانائى قازى — ئانا تەرىپىدىن نەسەبى سۇلتان ئىلىگ مازىغا يېتىدۇ. بۇلارنىڭ ئائىلىلىرى (ئۇ ۋىلايەتتە مۇپتى ۋە شەيخۇلىئىسلام يوسۇنلۇق بولۇپ كەلگەن. ئۇلار توغرىسىدا تۆۋەندە زىكرى قىلىنىدۇ) ۋە قورغان ئىچىدىكى بەگلىرى بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، ئۆمەر مىرزانىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى ۋە بىر قىزىنىڭ ئەتكەسى بولغان خوجا مۇھەممەد دەرزىنى قېشىغا ئەۋەتىپتۇ. ئۇ قېشىمىدىكىلەرنى يۇقىرىقىدەك ئەندىشىلەردىن خالاس قىلىپ، ناماز گاھقا يېقىن قالغان چاغدا مېنى ئېلىپ ياندى. مەن كېلىپ ئەرككە چۈشتۈم. خوجا مەۋلانائى قازى ۋە بەگلىرى قېشىغا كېلىپ، مەسلىھەتنى پىشۇرغاندىن كېيىن، قورغاننىڭ بۇرج ۋە سېپىللىرىنى مۇستەھكەملەشكە كىرىشتى. مەرغىنان تەرەپلىرىگە ئەۋەتىلگەن ھەسەن ياقۇپ، قاسىم قوچىن قاتارلىق بەگلىرىمۇ بىر — ئىككى كۈندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ مۇلازىمەت قىلدى ۋە ھەممە بىرلىكتە زور غەيرەت ۋە تىرىشچانلىق بىلەن قورغان مۇداپىئەسىگە كىرىشىپ كەتتى. سۇلتان ئەھمەد مىرزا ئۇراتىپ خوجەند ۋە مەرغىناننى ئالغاندىن كېيىن ئەندىجاندىن تۆت ياغاچ يىراقلىقتىكى قەباغا كېلىپ چۈشتى. شۇ ئەسنادا ئەندىجان ئەربابلىرىدىن دەرۋىش گاۋدېگەن بىرى نامۇناسىپ سۆز قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلۈمگە بۇيرۇلدى. بۇ ھەيۋە بىلەن ھەممە ئاھالە بېسىلدى. مەن خوجا قازى، ئۇزۇن ھەسەن ۋە خوجا ھۈسەيىننى سۇلتان ئەھمەد مىرزاغا ئەلچىلىككە ئەۋەتىپ، «بۇ ۋىلايەتكە مۇلازىمىلاردىن ئەۋەتسە بىر كىشى قويۇلغۇسىدۇر. مەن ھەم مۇلازىم ھەم پەزەتسىمەن. ئەگەر بۇ ۋەزىپە ماڭا تاپشۇرۇلسا، ئىش تېخىمۇ ياخشى ۋە ئاسان ھەل بولغۇسىدۇر» دېگەن پىكىرىمنى بىلدۈردۈم. سۇلتان ئەھمەد مىرزا كەمسۈز، كەمتەر ۋە ئادىمىگە رىجىلىكى بار ئادەم ئىدى. ھەرقانداق سۆز ۋە ئىشى بەگلىرىنىڭ قارارىدىن باشقىچە بولمايتتى. ئۇنىڭ بەگلىرى مېنىڭ سۆزۈمگە پەرۋا قىلماي، قوپاللىق بىلەن جاۋاب بېرىپ، قورشاۋنى ئىچكىرىلەتتى. تەڭرى تائاللا ئۆزىنىڭ كامىل قۇدرىتى بىلەن ھەرقانداق ئىشىمنى ھەر ۋاقىت بىرەر

ئادەمنىڭ مەرھەمەتسىزىمۇ ئوڭ كەلتۈرۈپ تۇردىكى، بۇ قېتىمىمۇ شۇنداق بولدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كەلگىنىگە پۇشايمان قىلىپ، بىمۇراد قايتىشىنى. چۈنكى بىرىنچىدىن، قۇبا دەرياسىنىڭ لاتقىلىق قارا سۈيى بولۇپ، بۇنىڭدىن ئۆتۈشتە كۆۋرۈكتىن ئۆتمەي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. نۇرغۇن چېسىرىك كېلىپ، كۆۋرۈككە تىقىلىپ قالدى، نۇرغۇن ئات، تۆگە سۇغا يىقىلىپ ئۆلدى. مۇندىن ئۈچ - تۆت يىل بۇرۇن ئۇلار چىرى سۈيىدىن ئۆتۈشىمۇ ئېغىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغانىدى. چېرىكلەر شۇ ئەھۋالنى ئەسلەپ، ۋەھىمە ئىچىدە قالدى. ئىككىنچىدىن، شۇ كۈنلەردە ئەتراپتا ئات ۋاباسى تارقىلىپ، ئاتلار توپ - توپى بىلەن يىقىلىپ ئۆلۈشكە باشلىدى. ئۈچىنچىدىن، بىزنىڭ ئەسكەر ۋە پۇقرالار شۇنداق بىرلىك ۋە غەپ - رەتكە كەلدىكى، ئاخىرقى نەپىسى ۋە قۇۋۋىتىگىچە ئېلىشىشقا بەل باغلىدى. ئاخىر ئۇلار ئەندىجانغا بىر ياغاچ ئارىلىق قالغاندا دەرۋىش مۇھەممەد تارخانىنى ئەۋەتىشكە مەجبۇر بولدى. بىز تەرەپتىن ھەسەن ياقۇپ چىقتى ۋە ئۇلار نامازگاھ يېنىدا ئۇچرىشىپ، سۈلھ تەرىقىسىدە بىر نەرسە قىلىپ قايتتى.

خوجەند سۈيىنىڭ شىمال تەرىپىدىن كېلىۋاتقان سۇلتان مەھمۇدخان ئاخىسىنى مۇھا - سىرە قىلىدى. جاھانگىر مىرزا ۋە بەگلەردىن ئەلى دەرۋىش بەگ، مىرزا قولى كوگۇلداش، مۇھەممەت باقىر بەگ، ئىشىك ئاغىسى شەيخ ئابدۇللا ئاخىسىدا ئىدى. ۋەيس لاغەرى بىلەن مىرغىياس تاغىمۇ شۇ يەردە ئىدى. ئۇلار باشقا بەگلەردىن خاتىرجەم بولالماي، ۋەيس لاغەرىغا قاراشلىق بولغان كاسانىغا كەتتى. ۋەيس لاغەرى ناسىر مىرزانىڭ بەگ ئەتكەسى بولغانلىقتىن، ناسىر مىرزمۇ كاساندا تۇراتتى. خان ئاخىسى ئەۋەسىگە يەتكەندە بۇ بەگلەر خان تەرەپكە ئۆتۈپ، كاسانىنى خانغا بەردى. مىرغىياس تاغا خان خىز - مىتىدە بولدى. ۋەيس لاغەرى بولسا، ناسىر مىرزانى سۇلتان ئەھمەد مىرزانىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ مۇھەممەد مەزىد تارخانغا تاپشۇردى. خان ئاخىسىغا يېقىن كېلىپ، بىر قانچە قېتىم ھۇجۇم قىلىپ باققان بولسىمۇ، لېكىن ھېچ ئىش چىقىرالمايدى. ئاخىسىدىن كى بەگلەر بىلەن يىگىتلەر زور جاسارەت كۆرسەتتى. شۇ ئەسنادا سۇلتان مەھمۇدخان ئاغرىپ قالدى. ئۆزىمۇ ئۇرۇشتىن بىزار بولغانىدى. شۇڭا ۋىلايىتىگە قايتتى.

ئەبابەكرى دوغلات كاشغەرى ھېچكىمگە باش ئەگمەي، نەچچە يىللاردىن كاشغەرى ۋە خوتەنگە ھاكىم بولۇپ كېلىۋاتاتتى. ئۇمۇ ۋىلايەت ئېلىش تاماسى بىلەن ئۆزگەندە ئەۋەسىگە كېلىپ، قورغان قۇرۇپ، ۋىلايەتنى قالايمىقان قىلىشقا باشلىغانىدى. خوجا قازى باشلىق ھەممە بەگلەر كاشغەرىنى قوغلاپ چىقىرىشقا تەيىنلەندى. بۇلار يېقىنلاپ بارغاندا، كاشغەرى بۇ قوشۇنغا ئەڭ كېلەلمەسلىكىنى پەملەپ، خوجا قازىنى ئارىغا سېلىپ، مىڭبىر ھىيلە بىلەن قۇتۇلۇپ ياندى.

مۇشۇنداق چوڭ ۋەقەلەر يۈز بەرگەندە، ئۆمەر شەيخ مىرزدىن قالغان بەگلەر ۋە يىگىتلەر ھەممىگە چىداشلىق بېرىپ، جەسۇرلۇق كۆرسەتتى. مىرزانىڭ ئانىسى سۇلتان بىگىم، جاھانگىر مىرزا، ھەزەمەدىكلەر ۋە بەگلەر ھەممىسى ئەندىجانغا يېتىپ كېلىشتى. ھازا ئېچىپ، مۇسئىبەت رەسىمىيەتلىرىنى بەجا كەلتۈرۈپ، پېقىر - مىسكىنلەرگە ئاش - تائاملار تارتىلدى.

قەسەملى تېكىست تۈزۈش كۆپىنچە پارچە

... بىر - ئىككى كۈندىن سوڭ ئەسقىدەك قورغاندىن ۋەسىمەند قورغانغا كېلىدۇ. باۋۇجۇدكىم، بىر قاتىلە سەمەرقەند نەۋائىسىغىچە بارىپ تۇيدۇرۇپ كېلىپ ئېىدۇك. يەنە تەڭرىگە تەۋەككۈل قىلىپ، ئوشۇل خەيال بىلەن ۋەسىمەندتىن نەمازى پىشىنىدىن سوڭ سەمەرقەند ئۈستىگە ئىلخادۇق. خوجە ئەبۇلىمە كارىم ھەم ھەمراھ ئىدى. يارىم كېچە خىياۋاننىڭ پۇلى مەغاقىغە يېتىپ، يەتمىش - سەكسەن ئوبدان يىگىتلەرنى ئىلىگەرى ئايسىر - دۈككىم، غارى ئاشقان توغرىسىدىن شاتۇ قويۇپ چىقىپ كېلىپ، پىرۇزە دەرۋازەسىدا غىلارنىڭ ئۈستىگە تۇرۇپ، دەرۋازەنى ئېىگىلەپ بىزگە كىشى يىپەرگەيىلەر. بۇ يىگىتلەر بارىپ، غارى ئاشقان توغرىسىدىن شاتۇ قويۇپ چىقىپتۇرلار. ھېچكىم تۇيمايدۇر. ئاندىن پىرۇزە دەرۋازەسىغە كېلىپ، فازىل تارخان كىم، ئول بەگ تارخانلاردىن ئەمەس، تۈركىسە تانى سەۋداگەر تارخانلاردىن بولۇر، شەيبانخانغە تۈركىستاندا خىزمەت قىلىپ، رىئايەت تاپىپ ئىدى، ئۈستىگە تۇرۇرلار، فازىل تارخاننى بىر نەچچە نەۋكەرى بىلە چاپقىۋلاپ ئولتۇرۇپ، دەرۋازەنىڭ قۇلىنى بالتۇ بىلە چاپىپ، دەرۋازەنى ئاچتىلار. ئۇشبۇ پۇرسەتتە مەن يەتكەن بىلە - ئوق پىرۇزە دەرۋازەسىدىن كىردىم. ئەبۇلىقەسىم كۆھىبەر ئۆزى كەلمەيدۇر ئىدى. ئىنىسى ئەھمەد قاسىمنى ئوتتۇز - قىرىققىچە نەۋكەرى بىلە يىبەرىپ ئىدى، ئىبراھىم تارخاننىڭ كىشىسى خۇد يوق ئىدى. شەھەرگە كىرىپ، خانەقاھدا ئولتۇرغاندا، ئەخمەت تارخان ئاتلىق ئىنىسى بىر نەچچە نەۋكەرى بىلە كەلدى. شەھەر ئېىلى ھەنۇز ئۇيىقۇدا ئىدىلەر. دۇكاندارلار دۇكانلاردىن باقىپ تونۇپ، دۇئا قىلىۋرلەر ئىدى. ئەندەك فۇرسەتتىن سوڭ شەھەر ئېىلى خەبەدار بولدىلەر. بىزنىڭ ئەلگە ۋە شەھەر ئېىلىگە غەرب بەشاشەت ۋە نەشا ئىدى. ئەلبە ئىتلاردەك ئۆزبېك لەرنى كوچا ساۋىللاردا تاش بىلە، تاياق بىلە ئولتۇردىلەر. تەخمىنەن تۆت - بەش يۈز ئۆزبېكنى ئۇشبۇ دەستۇر بىلە ئولتۇردىلەر ئېىركىن.

شەھەر دارۇغەسى جانىۋەفا خوجە يەھىيانىڭ ئۆپىلەرىدە ئىدى، قاچىپ چىقىپ شەيباقخان قاشىغە باردى. دەرۋازەدىن كىرىپ، مەدرەسە ۋە خانە قاھ سارى - ئوق يۈرۈدۈم. كېلىپ خانەقاھنىڭ ئاقىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردۇم. تاڭ ئاتقۇنچە تۇش - تۇشتىن سۈرەن ئىدى ۋە غەۋغا ئىدى. بەئىزى خەبەردار بولغان ئەرباپ ۋە دۇكاندارلار كېلىپ، نەشا ۋە بەشاشەتلەر بىلە كۆرۈپ، مەھازىر كەلتۈرۈپ، دۇئا قىلىدىلار.

تاڭ ئاتقاندىن سوڭ خەبەر كەلدىكىم، ئاھەننىن دەرۋازەسىدە ئىككى دەرۋازەنىڭ ئاراسىنى ئۆزبېكلەر بېرىكىتىپ ئۇرۇشادۇرلەر. فىلىھال ئاتلانىپ، ئاھەننىن دەرۋازەسىغە مۇتەۋجەب بولدىم. مېنىڭ بىلە ئون، ئونبەش - يىگىرمە كىشى بولغاي ئىدى. ئەل قەللاش، ياڭى شەھەر ئېىلىگە تۇشۇپتۇر، ھەر كىم كۈنچىكاۋلىققا بىر گۇشەدە مەشىغۇل. مەن يەتكۈنچە ئاھەننىن دەرۋازەسىدىن ئۆزبېكلەرنى چىقارپتۇرلەر. شەيباقخان بۇ خەبەر - نى تاپىپ، ئىزتىراپ بىلە ئاقتاپ چىققاندا يۈز - يۈز ئەللىك كىشى بىلە ئاھەننىن دەرۋازەسىغە يېتىپ كەلدى. غەرب قابۇدا كېلىپ ئىدى، ۋەلى مېنىڭ بىلە كىشى كۆپ ئاز ئىدى. نېچۈككىم مەزكۇر بولدى. شەيباقخان كۆردىكىم، ھېچ ئىش قىلالمايىس، بات - ئوق ياندى. ئاندىن يانىپ كېلىپ، ئەركتە بوستانسىراغە تۇشتۇم. ئەكابىر ۋە ئەشەرەق ۋە شەھەر ئۇلۇغلارى مېنى كېلىپ كۆرۈپ، مۇبارەكبادىلغىلار قىلىدىلار. يۈز قىرىق يىلغە ياۋۇق سەمەرقەند

قەندى پايتهختى بىزنىڭ خانەۋادەدە ئىدى. قانداغى يات ياغى ئۆزبېك كېلىپ، مۇتەسەررىق بولۇپ ئىدى. ئېلىكىدىن كەتكەن مۈلكىنى يەنە تەڭرى بەردى. غارەت ۋە تاراج يەتكەن ۋىلايەت تەسەررۇفۇمىزغە كىردى.

سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا ھەم ھېرىنى ئوشىبۇ يوسۇنلۇق غافىلىلىقتا ئالپتۇر. ۋەلى ئىش بىلىۋر كىشى ئالدىدا رەۋشەن ۋە ئىنساپلىق ئەل قاشىدا مۇبەيىيەنىدۇركىم، بۇ ئاللىش بىلە ئۇ ئاللىش ئاراسىدا قەرق باردۇر. ئەۋۋەل بۇ كىم، سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا كۆپ ئىشلار كۆرگەن بىسىپىار تەجرىبىلەر كەچۈرگەن ئۇلۇغ ياشلىق پادىشاھ ئىدى. ئىككىنچى بۇ كىم، غەنىسى يادىكار مۇھەممەت ناسىر مىرزا ئىدى، ئون يەتتە - ئون سەككىز ياشلىق كىشى، بىتتە - رىبە ئوغلان ئىدى. ئۈچىنچى بۇ كىم، غەنىسىنىڭ ئىچىدىن كەيىمىيات ۋە ھالائىنى بىلىگەن كىشى - مىرئەلى مىراخۇر مىرزاغا كىشىلەر يىبەرىپ، غافىلىلىقتا غەنىم ئۈستىگە كەلتۈردى. تۆتىنچى بۇ كىم، غەنىسىنى قورغاندا ئەمەس ئىدى، باغى زانغاندا ئىدى. سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا ئاللىغان مەھەلدە، يادىكار مۇھەممەد مىرزا ۋە ئەۋابىنى ئانداق ئىچىكۈ - لۈككە تۇشكەن ئىكەندۈرلەر كىم، ئول كېچە يادىكار مۇھەممەد مىرزانىڭ ئىشىكىدە ئۈچ كىشى ئىكەندۇر، ئالار ھەم مەست. بەشىنچى بۇ كىم، ئول مەرتەبە غافىلىلىقتە - ئوق كەلدى ۋە ئالدى.

مەن سەمەرقەندنى ئالغاندا ئون توققۇز ياشتا ئىدىم. نە كۆپ ئىش كۆرۈپ ئىدىم، نە تەجرىبە بولۇپ ئىدى. ئىككىنچى بۇ كىم، مېنىڭ غەنىم شەيباقخان دەك پۇر تەجرىبە ۋە كۆپ ئىش كۆرگەن ۋە ئۇلۇغ ياشلىق كىشى ئىدى. ئۈچىنچى بۇ كىم، بىزگە سەمەر - قەندىدىن ھېچ كىشى كەلمەيدۇر ئىدى، ئەگەرچە شەھەر ئېلى ماڭا كۆڭۈلۈك ئىدى، ۋەلى شەيباقخاننىڭ قورقۇنچىدىن ھېچ كىشى بۇ خەپەلنى قىلالماس ئىدى. تۆتىنچى بۇ كىم، مېنىڭ غەنىم قورغاندا ئىدى ھەم قورغاننى ئاللىدى ھەم غەنىمنى قاچۇرۇلدى. بەشىن - چى بۇ كىم، بىر مەرتەبە سەمەرقەند قەسىدىغە كېلىپ، غەنىمغە تۇيدۇرۇپ، ئىككىنچى مەرتەبە كەلگەندە تەڭرى راست كەلتۈردى، سەمەرقەند فەتھ بولدى.

بۇ دېگەنلەردىن غەزە ئەلگە سەڭگى كەم ھەم ئۇرماق ئەمەس، بەيانى ۋاقىتى بۇ ئىدىكىم، مەزكۇر بولدى؛ بۇ بىتىلگەنلەردىن مەقسۇد ئۆزىنى ئارتتۇرماق ئەمەس، راستى بۇ ئىدىكىم، مەستۇر بولدى...

مېنىڭ ۋالىدەلەرىم ۋە كۆچ ۋە ئۇرۇقلارم مەن ئەندىجاندىن چىققاندىن سوڭرا يۈز تەشۋىش ۋە مۇشەققەتلەر بىلە ئورانتىپە كېلىپ ئىدىلەر. كىشى يىبەرىپ سەمەرقەندگە كەلتۈردۈك. ئوشۇل نېچە كۈندە سۇلتان ئەخمەت مىرزانىڭ قىزى ئايىشە سۇلتان بېگىم دىنىكىم ئەۋۋەل مېنىڭ ئەقدى نىكاھىمغە كىرگەن بۇ ئىدى، بىر قىز بولدى، فەخرۇننى - ساغە مەۋسۇم بولدى. مېنىڭ تۇن فەرزەندىم بۇ ئىدى. ئول تارىخدا مەن ئون توققۇز ياشتە ئىدىم. ئوشۇل بىر ئاي - قىرىق كۈندە - ئوق تەڭرى رەھىمەتىغە باردى.

سەمەرقەند فەتھىدىن سوڭ كەررات ۋە مەررات ئەترافى ۋە جەۋانىبىداغى خەۋاننى ۋە سەلاتىن ۋە ئۇمەرا ۋە سەرھەدىنىشىلارغە ئىستىمىداد ۋە ئىستىئائەت ئۈچۈن مۇتەۋاتىر ۋە مۇتەئاقىب ئەلچىلەر ۋە تەۋاچىلار باردىلار ۋە كەلدىلەر. بەئىزى باۋۇجۇدى تەجرىبىلەر سەھل ئىنىكارلىق قىلىدىلەر، بەئىزىدىكىم، نىسبەت بۇ تەبەقەغە بىئەدەپلىقلەر ۋە ناخۇشلۇقلار ۋاقىت بولۇپ ئىدى. ئۆز تەۋەھۇملارىدىن تەغافۇل قىلىدىلار. بەئىزىلەر كىم، كۆمەك يىبەردىلەر، مۇتەدۇننىبە كۆمەك ئەمەس ئىدى. نېچۈكىم، ھەرقايسىسى ئۆز يېرىدە مەزكۇر بولغۇسىدۇر.

بۇ ئىككىنچى نەۋبەت سەمەرقەندنى ئالغاندا، ئەلشىر بەگ تىرىك ئىدى. بىر نەۋبەت ماڭا كىتابەتى ھەم كېلىپ ئىدى. مەن ھەم بىر كىتابەت يىمبەرىپ ئىدىم. ئارقىسىدا تۈركىي بەيت ئايتىپ بىتىپ يىمبەرىپ ئىدىم. جەۋاب كەلگۈنچە تەۋرىقە ۋە غەۋغا بولدى. شەيباقخان بولسا بىنائىنى مۇلازىم قىلىپ ئىدى. شەيباقخان بىلە ئىدى. سەمەرقەند فەتىھىدىن نەچچە كۈندىن سوڭرا سەمەرقەندىگە كەلدى. قاسىم بەگ ئاندىن بەدگۇمان بولۇپ، شەھىرى سەبىزسارى رۇخسەت بەردى. نەچچە كۈندىن سوڭ، چۇن فەزىلەتلىك كىشى ئىدى، گۇناھى سادىر بولمايدۇر ئىدى، سەمەرقەندىگە كەلتۈردۈك. دائىم قەسىدە ۋە غەزەل ئۆتكەرۈر ئىدى. نەۋادا بىر ئەمەل مېنىڭ ئاتىغىمغە باغلاپ ئۆتكەردى. ئوشۇل ئەسنادا بىر رۇبائى ئايتىپ ئۆتكەردى. رۇبائى:

نې غەللە مەرا كەزۇ تەۋانەم نۇشىد،
 نې مۇھىمەلى غەللە تا تەۋانەم پۇشىد.
 ئانراكى نە خۇردەنەستۇ نې پۇشىدەن،
 دەرئىلىمۇ ھۇنەر كۇجا تەۋانەد كۇشىد.

(يەيدىغان ئاشلىققىمۇ يوق، كىيگۈدەك بىر نەرسەمۇ يوق. يەيدىغىنى، كىيىدىغىنى يوق ئادەم ئىلىم ۋە ھۇنەرگە قانداق بېرىلەلسۇن).

بۇ فۇرسەتلەردە بىرەر، ئىككىرەر بەيت ئايتۇر ئىدىم. ۋەلى غەزەل تۈگەتمەيدۇر ئىدىم. بىرگىنە تۈركىي رۇبائى ئايتىپ يىمبەردىم. رۇبائى:

ئىشلار بارى كۆڭلۈڭدە كىدەك بولغۇسىدۇر،
 ئىنىئامۇ ۋەزىسغە بارى بۇيرۇلغۇسىدۇر.
 ئول غەللەۋۇ مۇھىمەلكى دەپ ئېردىڭ بەردىم،
 مۇھىمەلغە بويۇ غەللەدىن ئوي تولغۇسىدۇر.

موللا بىنائى بۇ رۇبائىنىڭ سوڭى مىسرا ئىنىڭ قاپىيەسىنى زەدىق قىلىپ، ئۆزگە قاپىيە بىلە يەنە بىر رۇبائى ئايتىپ ئۆتكەردى:

مىرزامكى شاھى بەھرۇ بەر بولغۇسىدۇر،
 ئالەمدە ھۇنەر بىرلە سەر بولغۇسىدۇر.
 بىر مۇھىمەل ئۇچۇن مۇنچە ئىنايەت بولدى،
 مۇستەئەمەل ئەگەر دېسەم نېلەر بولغۇسىدۇر.

ئول فۇرسەتتە خوجە ئەبۇلسبەرەكە فىراقى شەھىر سەبىزدىن سەمەرقەندىگە كېلىپ ئىدى. دېدىكىم، ئوشۇل رەدىق ۋە قاپىيەدە ئايتماق كېرەك ئىدى. بۇ رۇبائىنى خوجە ئەبۇلسبەرەكە ئايتتى:

بۇ جەۋركى قىلدى دەۋر سورۇلغۇسىدۇر،
 سۇلتانى كەرەم بۇ ئۇزنى قولغۇسىدۇر.
 تۆكۈلگەن ئەگەرچى تولماس ئەي، ساقىي،
 تۆكۈلگەنئىمىز بۇ دەۋردە تولغۇسىدۇر.

بۇ قىشلىقتە ئىشىمىز بىسىياز تەرەققىيدا ئىدى. شەيباقخاننىڭ ئىشى تەنەززۇلدا ئىدى. بۇ ئەسنادا بىر - ئىككى ئىشى پاراماسراق بولدى. مەرۋدىن كېلىپ قاراكۆلدىنى ئالغانلار توختاتا ئالمادىلەر. قاراكۆل يەنە ئۆزبېكلەر تەسەررۇفغە كىردى. قەلىسە ئى

دەبۇسىدا ئىبراھىم تارخاننىڭ ئەخمەد تارخان ئاتلىق ئىنىسى ئىدى. شەيباقخان كېلىپ قاپادى. بىز چېرىك يىغىپ ئىستېمىداد تەييار قىلغۇنچە زورلاپ ئالدى. ئەلنى تەمام قەتلى ئام قىلدى.

مەن سەمەرقەندىنى ئالغاندا ساناغلىق ئىككى يۈز قىرىق كىشىم بار ئىدى. بەش - ئالتى ئاينىڭ ئىچىدە تەڭرى تەئالانىڭ ئىنايەتى بىلەن ئانچە بولدىكىم شەيباقخاندىكى كىشى بىلەن سەرىپۇلدا مەساق ئۇرۇشتۇق. نىچۈكىم، مەزكۇر بولغۇسىمۇر.

ئەتىراپ ۋە جەۋانبىداغىلاردىن: خاندىن ئەيسىيۇپ بېكچىك ۋە قاشقا مەھمۇد ۋە بارىنلار تۆت - بەش يۈز كىشى كۆمەك كېلىپ ئىدى. جاھانگىر مىرزادىن تەنبەلنىڭ ئىنىسى خەلىل يۈز - ئىككى يۈز كىشى بىلەن كۆمەككە كېلىپ ئىدى. سۇلتان ھۈسەيىن مىرزادەك ساھىب تەجرىبەلىك پادىشاھدىكىم، شەيباقخاننىڭ ئەفئال ۋە ئەتىۋارىنى مىرزا - دىن ياخشىراق كىشى بىلىمەس ئىدى، ھېچ كىشى كۆمەككە كەلمىدى. بەدىئۇ زەمان مىرزادىن ھەم كىشى كەلمەدى. خۇسرەۋ شاھ خۇد ئۆزىنىڭ تەۋەھھۇمىدىن كىشى يېمەرمەدى. چۈن بىمىقدار يامانلىقلار ئاندىن نىسبەت بۇ خانە ۋادەغە ۋاقىت بولۇپ ئىدى، نېچۈكىم، مەزكۇر بولدى، بىزدىن قورقۇنچ كۆپرەك ئىدى.

شەۋۋال ئايدا شەيباقخان بىلەن ئۇرۇشماق دائىيەسى بىلەن سەفەر قىلىپ، باغى نەۋغە چىقتىم. بەش - ئالتى كۈن باغى نەۋدە چېرىك يىغىلماق ۋە ئىستېمىداد تەييار بولماق مەسلىھەتى ئۈچۈن تۇرۇلدى. باغى نەۋدىن ئاتىلىنىپ كۆچ بەكۆچ مۇتەۋەججىھ بولدۇق. سەرىپۇلدىن ئۆتۈپ تۇشتۇق. ئوردۇ گىردىنى تەمام شاخ، خەنداق بىلەن ئېھتىمام ۋە ئېھتىمات قىلىپ مەزبۇت قىلدۇق. شەيباقخان نارىدىن كېلىپ خوجە كارد زەن نەۋاسىغە تۇشتى. ئارا تەخمىنەن بىر يىغاچ بولغاي ئىدى. تۆت - بەش كۈن بۇ يۇرتتە ئولتۇرۇلدى. بىزنىڭ كىشىمىز ۋە ياغى كىشىسى كۈندە نارىدىن كېلىپ، بىرىدىن بارىپ ئاتىقۇلاشىپ ئۇرۇشۇرلار ئىدى. بىر كۈن غەنىم كىشىسى كۆپرەك كەلدى. خېلى ئۇرۇش بولدى، ھېچ تەرەفدىن ئارتۇقسىزلىق بولمادى. بىزنىڭ بىر تۇغۇق كىشى يېنىكىلىرىم يانىپ خەندەققە كىرىپتۇر. بەئىزى سەيدى قارانىڭ تۇغى ئىدى دېدىلەر. سەيدى قارا ئەگەرچە سۆزگە ئۆز ئىدى، قىلىچقا زەبۇنراق ئىدى.

ئۇشۇبۇ ئەۋقاتتە بىر كېچە شەيباقخان شەبىخۇن كەلدى. چېرىك گىردىنى شاخ ۋە خەندەق بىلەن مۇستەھكەم مەزبۇت قىلىپ ئىدى، كېلىپ ھېچ ئىش قىلالا ئالمادى. خەندەقنىڭ تاشىدىن سۈرەن سالپ، بىر پارە ئوق قويۇپ ياندىلار. ئۇرۇش ئىشىگە مەن سەئى ۋە ئېھتىمام قىلىدىم، قەنەبەر ئەلى ھەم سائى ئىدى. باقى تارخان مىڭ - ئىككى مىڭ يال - راغلىق كىشى بىلەن كىشىگە تۇشۇپتۇر، ئىككى كۈندە بىزگە قوشۇلۇر. سەئىد مۇھەممەد مىرزا دوغلات ھەم خان دادام قاشىدىن كۆمەك كېلىپ، مىڭ - مىڭ بەش يۈز كىشى بىلەن دىبول تۇشۇپتۇر، ئارا تۆت يىغاچ يولدىر، سەباھىغە بىزگە قوشۇلۇر. ئۇشۇمۇنداق مەھەلەدە تەئىجىل قىلدۇق، ئۇرۇشتۇق.

بە تۇندى سەبۇك دەست بۇررەد بە تىغ،

بە دەندان گەزەر پۇشتى دەشتى دەرىغ.

(غەزەبلىنىپ دەرھال قولنى تىغقا ئۇزاتقانلار پۇشايمان بىلەن قولنىڭ ئارقىسىنى چىشلەيدۇ)

مېنىڭ ئېھتىمامىمنىڭ جەھەتى بۇ ئىدىكىم، ئۇرۇش كۈنى سەككىز يۇلتۇز ئارالقتە

ئىدى. ئەگەر ئول كۈندىن ئۆتسە، ئۇن ئۇچ - ئون تۆت كۈنگەچە سەككىز يۇلتۇز غەنىم

مېنىڭ ئارقەسى سارى بولۇر ئىدى. ئول مۇلاھىزىلەر ھېچ ئىكەندۇر. بىتتە قىرىپ تەئجىل قىلىپتۇرۇپىز. سەباھى ئۇرۇش دائىمەسى بىلە جىبەلەنىپ، ئاتلارغا كېچىم سالىپ، بۇران غار، جۇۋانغار، غول، ئىراۋۇل ياسال ياساپ مۇتەۋەججىبە بولدۇك. بۇرانغار ئىبراھىم سارۇ، ئىبراھىم جانى، ئەبۇلقاسىم كۆھبەر، يەنە بەئزى بەگىلەر ئىدى. جۇۋانغار مۇھەممەد مەزىدخان، ئىبراھىم تارخان، يەنە سەمەرقەند بەگىلەردىن سۇلتان ھۈسەيىن ئارغۇن، قارا بارلاس، پىر ئەھمەد، خوجە ھۈسەيىن ئىدى. غولدا قاسىم بەگ ۋە يەنە بەئزى ياۋۇق ئىچكىيلەر ئىدى. ئىراۋۇل قەنىبەر ئەلى سەللاخ، بەندە ئەلى، خوجە ئەلى، مىر شاھ قوچىن، سەيىد قاسىم ئىشىك ئاغا، خالدار، بەندە ئەلىنىڭ ئىنىسى قوچ ھەيدەر، قاسىم بەگنىڭ ئوغلى ئىدى، بولغان ئوبدان يىگىتلەرنى ۋە ئىچكىيىلەرنى تەمام ئىراۋۇلغا بىتىلىپ ئىدى. بىز كىم ياساپ چىقتىك، غەنىم ھەم ئۇتۇردىن ياساپ پەيدا بولدى. بۇرانغار مۇھەممەد سۇلتان، جانىبېگ سۇلتان، تېمۇر سۇلتان، جۇۋانغارى ھەمزە سۇلتان، مەھدى سۇلتان، يەنە بەئزى سۇلتان لار ئىدى. ياسالار ياۋۇق يەتكەچ، غەنىمنىڭ بۇرانغارىنىڭ ئۇچى بىزنىڭ ئارقامىز سارى بۇرۇلدى. مەن ھەم يۈزۈمىنى ئالار سارى قىلىدىم. بىزنىڭ ئىراۋۇلنىكىم، بولغان ئىش كۆرگەن، قىلىچ چاپقان يىگىتلەرنى تەمام ئىراۋۇلگە بىتىلىپ ئىدى، ئوڭ قول سارى قالدى. ئالىمىزدا ھېچ كىشى قالمادى. باۋۇجۇدىكىم، ئىلگەرى كەلگەن كىشىلەرنى ئۇرۇپ ياندۇرۇپ غولغە تىقىدۇك، ئاڭا يېتىشىم شەيپاقخاننىڭ بەئزى قارى ئۇلۇغلارنى شەيپاق خانغە دەپتۇلاركىم، يۈرۈمەك كېرەك، تۇرماقتىن ئىش ئوتتى. غەنىمنىڭ بۇرانغارى جۇۋانغارىمىزنى باسىپ ئارقاغە ئەۋرۈلدى. ئىراۋۇل ھەم ئوڭ قول سارى قالپ، ئالىمىز يالاڭ بولدى. كېيىندىن ۋە ئىلگەردىن غەنىم كىشىسى زورلاپ ئوق قويا كىرىشتى. موغۇل چېرىكىمىم، كۆمەككە كېلىپ ئىدى، ئۇرۇشۇرغە خود تاقەتلەرى يوق ئىدى، ئۇرۇشماقنى قويۇپ، بىزنىڭ ئەلىنى — ئوق تالاپ، ئاتتىن تۇشۇرە كىرىشتىلەر. ئالىمىز داغىلارنى نەچە نەۋبەت زورلاپ كەلگەندە ئۇرۇپ ياندۇردۇك. ئىلگەرىمىز ھەم زورلادى، كېيىن ئەۋرۈلگەن كىشى ھەم كېلىپ، بىزنىڭ تۇغقە ئوق قويا كىرىشتىلەر. ئىلگەردىن، كېيىندىن زورلادىلەر. بىزنىڭ ئەلىنى تەبىرەتتىلەر. ئۆزبېكنىڭ ئۇرۇشتا بىر ئۇلۇغ ھۈنەرى ئۇشبۇ تولغا مەدۇر، ھېچ ئۇرۇشى تولغامىسىز بولماس. يەنە بىر بۇ كىم ئىلگەرى ۋە كېيىن بەگ ۋە نەۋكەر تەمام — ئوق قويۇپ، جىلاۋلۇق كېلەردۇرلەر، يانغاندا ھەم پەرىشان يانماي، جىلاۋلۇق ياناردۇرلەر.

مېنىڭ بىلە ئون — ئون ئىككى كىشى قالپ ئىدى. كۆھەك دەرياسى ياقىن ئىدى. بۇرانغارىنىڭ ئۇچى دەرياغە توقۇنۇپ ئىدى. دەريا سارى — ئوق تارتتۇق. كۆھەك دەرياسىنىڭ كىرگەن مەھەللى ئىدى. دەرياغە يەتكەن بىلە جىبەلىك، كەچىملىك — ئوق سۇغە كىردۇك. يارىمىدىن كۆپرەك يايپ — ئوق كېلىلدى، ئاندىن سوڭرە ئۇزدۇرە ئىدى. بىر تىرگەز ئاتىمى يەر جىبەلىك كەچىملىك ئات ئۇزدۇرۇپ ئۆتتۇك. سۇدىن ئۆتكەچ كېچىمىنى كېشىپ تاشلادۇك. سۇدىن شىمال سارىغە كىم ئۆتۈلدى، ياغىدىن ئاچراشتۇك. ۋەلى يەككە يارىمىنى تالاپ تۇشۇرگۈچى، يالاڭچىلاغۇچى تەمام موغۇل ئىدى. ئىبراھىم تارخاننى ۋە يەنە خېلى ئوبدان — ئوبدان يىگىتلەرنى موغۇل تالاپ ئاتتىن تۇشۇرۇپ زاپىئە قىلىدىلار، كۆھەك دەرياسىنىڭ شىمال تەرەفى بىلە كېلىپ، قولبە نەۋاھىسىدىن كۆھەك دەرياسىنى كەچتۇك. ئىككى نەماز ئاراسى بار ئىدىكىم، شەيخزادە دەرۋازەسىدىن كىرىپ ئەركەكە كەلدىم. ئۇلۇغ — ئۇلۇغ بەگىلەر ۋە ياخشى ياخشى — يىگىتلەر، قالىن كىشى بۇ ئۇرۇشتە تەلەپ بولدى...

ئاقئۇلامبەدخان

بۇ دىياردا شۇ زامانلاردا ئوغۇل تۇغسا باقمىدىغان، قىز تۇغسا ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان ئادەت بار ئىكەن. ئانىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەن ئاقئۇلامبەدخان:

— ئانا، قىز تۇغۇپ قالسىڭىز ئۇنى ساقلاپ قالايسىز، — دەپتۇ.

— ئوغلۇم، ئۇنداق قىلساق يۇرت-جامائەت بىلىپ قالسا نېمە دەيمىز؟ — دەپتۇ ئانىسى.

— ئانا، ئوقيايمىنىڭ ئوقىسىنى ئۆز قېرىندىشىنىڭ قېنى بىلەن بويىمايمەن، بۇنىڭ بىر ئامالىنى قىلارمىز، — دەپتۇ ئاقئۇلامبەدخان.

— شۇنداق قىلساق بەك ياخشى بولاتتى. رەھىمسىز كونا ئادەتنىڭمۇ قارا پەردىسى يىرتىلىپ، ئەل-يۇرتىمۇ سېپىنىڭ دىن رازى بولاتتى، — دەپتۇ ئانىسى. لېكىن ئۇزاق زاماندىن بۇيان ئەلنىڭ ئېڭىغا سىڭىپ كەتكەن ئۇ ئادەتنى بىر يوللا ئۆزگەرتىپ كېتىشنىڭ ئاسان ئەمەسلىكىنى ئانا-بالا ئىككىيلەنمۇ بىلىدىكەن. بولۇپمۇ يۇرت-جامائەت ئەمەل قىلغان ئادەت قائىدىگە ئەمەل قىلمىسا يۇرت ئەھلىنىڭ نارازى بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدىكەن. ئاقئۇلامبەدخان ئوۋغا چىقىپ كەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئانىسىنىڭ ۋاقتى-

بۇرۇنقى زاماندا تارىم ۋادىسىدىكى بىر قىسىم يۇرت-جايلارنى سىزايىدىغان بىر خان ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئاقئۇلامبەدخان ئىسىملىك بىر ئوغلى بار ئىكەن. ئاقئۇلامبەدخان كىچىكىدىنلا ناھايىتى باتۇر ۋە ئەقىللىق بولۇپ ئۆسۈپتۇ. خان ئالەمدىن كۆز يۇمۇش ئالدىدا ئوغلىغا:

— ئوغلۇم، مەن سىلەرنى تاشلاپ ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىدىغان ئوخشايىمەن. ئاناڭ بولسا ئېغىر ئاياغ، قانداقلا بولمىسۇن ئاناڭ يەڭگىسە، ئۆز قېرىندىشىڭىزغا ئوبدان تەربىيەت قىل، — دەپ ۋەسىيەت قىپتۇ.

كۈن، ئايلا ئۆتۈپ، ئاقئۇلامبەدخاننىڭ ئانىسىنىڭ كۆز يورۇش مەزگىلى يېقىنلىشىپ قاپتۇ. ئانا بارغانسېرى خىيالغا پېتىپ، غەمگىنلىشىپ قاپتۇ. ئانىسىنىڭ غەم-قايغۇغا پېتىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىنى بىلمىگەن ئاقئۇلامبەدخان بىر كۈنى ئانىسىدىن:

— ئانا، يېقىندىن بۇيان خىيالچىمان بولۇپ قالدىڭىز. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئاۋادا قىز تۇغۇپ قالسام... ئانىسى گېپىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرالماي ئۆكسۈپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

— مەن خەلقلەرگە بۇغا - ماراللارنى ئۆلتۈرمەڭلار، تۇتماڭلار، دەپ نەسىھەت قىلىمەن. ئۇلار گېپىمگە كىرمىسە ئەدەبىنى بېرىمەن، — دەپتۇ ئاقتۇلامبەدىخان. — بىلىمەن، سەن بولساڭ تەڭداش سىز باتۇر. خەلقلەر چوقۇم سىپىنىڭ سۆزۈڭنى ئاڭلايدۇ. مېنىڭ يەنە بىر شەر- تىم بار. سەن شۇ شەرتىمگە كۆنۈپ ۋەدە بەرسەڭ، سىڭلىڭنى بېقىپ - ئاسراپ، قال- تارغا قوشمەن، خالىغان ۋاقىتتا كېلىپ ئېلىپ كەتسەڭ بولىدۇ، قولۇڭغا ساق تاپشۇرمىەن، — دەپتۇ مارال.

— قېنى، شەرتىڭنى ئېيت، ئاڭلاپ باقاي، — دەپتۇ ئاقتۇلامبەدىخان.

— مەن ئىككى بالام ئۈچۈن ئون كۈن بولدى يىغلاۋاتىمەن. كۆزۈمنىڭ يېشى قاچان توختايدۇ، بۇنى بىلىمەيمەن. يۇرتۇڭدىكى ئانىلار ۋە ئۆز ئاناڭمۇ ماڭا ئوخشاش ئانا. ئۇلار باغرىنى يېرىپ چىققان قىزلىرىنىڭ دۇنياغا كۆز ئېچىپلا ئەسكى ئادەت سەۋەبىدىن ئۆلتۈرۈلۈشىگە رازى بولۇشى ئىلاجىسىزلىقتىن، لېكىن ئۇلار يوشۇرۇن ۋە ئىچىدە يىغلايدۇ. ھەر يىغىسىدا كۈرمىڭ قېتىم شۇ ئەسكى ئادەتنى ۋە سېنى تىللايدۇ، قازغايدۇ. سەن ئانىلار ئۈچۈن بىر ياخشى ئىش قىلىپ بەر. قىز بالىلارنى ئۆلتۈرۈشنى مەننى قىل، — دەپتۇ بۇغا كۆزىدىن تاراملىتىپ يېشىنى ئۆكۈپ تۇرۇپ.

— كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلىدىك، —

سائىتى توشۇپ كۆزى يورۇپتۇ. بالا ئانا پەرەز قىلغاندەك قىز ئىكەن. ئانا ئوغلى بىلەن قىلىشقان مەسلىھەتى بويىچە بوۋاقتى زاكىلاپ، باشقىلارنىڭ كۆزىدىن يىسراق تۇتۇپ ئوغلىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ. ئاقتۇلامبەدىخان قايتىپ كېلىپ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپتۇ. ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندە پۈتۈن جامائەتنىڭ ئالدىدا:

— جامائەت، ئانام قىز تۇغۇپتۇ. يۇرتىمىزنىڭ قائىدىسىدە - نىزامى بويىچە مەن بالىنى ئۆز قولىم بىلەن ئۆلتۈرۈپ ئوقۇمىنى قانلايمەن، — دەپ جاكارلاپتۇ - دە، بوۋاقتى كۆتۈرۈپ جاڭگالغا قاراپ مېڭىپ تۇ. شۇ ماڭغىنىچە جاڭگالغا ئىچكىرىلىپ كېتىۋېرىپتۇ. بىر يەرگە بارغاندا ئۇنىڭغا بىر مارال (چىشى بۇغا) ئۇچراپتۇ. ئاقتۇلامبەدىخان ئۇنىڭغا:

— ئەي جانىۋار، سەن مېنىڭ ماۋۇ سىڭلىمنى بېقىپ بەرسەڭ، مەن ساڭا ۋە سېنىڭ ئەۋلادلىرىڭغا مەڭگۈ ئوق ئۈزمەيمەن، — دەپتۇ.

مارال زۇۋانغا كېلىپ:

— ئەي ئادەمزات، مېنىڭ تۇغۇلغۇنىغا ئەمدىلا بىر ئاي بولغان ئىككى بالامنى ساڭا ئوخشاش ئىككى ئاياغلىق قاراقچىلار ئۆلتۈرۈپ ئېلىپ كەتتى. سەن سىڭلىمنى بېقىپ بەرگىن، دەۋاتىسەن. مېنىڭ سىڭلىڭنى ئۆلتۈرۈپ ئىككى بالا ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىشىمنى ئويلىشىدىك مۇ؟ — دەپتۇ.

دەپتۇ ئاقتۇلامبەدەنخان، — سىڭلىمنى ئۆلتۈرمەي ساڭا تاپشۇرغىنىمدىنلا بۇ يامان ئادەتكە مېنىڭمۇ نارازى ئىكەنلىكىمنى بىلگەنسەن. سىڭلىڭنىڭ ئۆلتۈرۈلۈپ مەسلىكى، باشقا قىزلارنىڭمۇ ئۆلتۈرۈلۈپ مەسلىكىنىڭ باشلىنىشى بولۇپ قالدۇ، بۇ مېنىڭ ۋەدەم، ماڭا ئىشەن.

— ساڭا ئىشىنىمەن. سەن يەتتە كۈندىن كېيىن قىرىق كۈنلۈك بالىنىڭ كىيىمىنى تەييارلاپ كەل، — دەپتۇ مارال. ئاقتۇلامبەدەنخان قايتىپ كېتىپ يەتتە كۈن بولغاندا قىرىق كۈنلۈك بولغان ۋاقىتنىڭ كىيىمىنى ئېلىپ كېلىپتۇ. قارىسا سىڭلىسى قۇيغان ئۆپكەدەك سەمىرىپ، پىلىتىگلاپ ئويناپ ياتقۇدەك.

ئانا كىيىك بالىنى بېقىشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. قىزنى تېز يېتىلىسۇن، ساغلام، قۇۋۋەتلىك بولسۇن دەپ ئېسىل دورا گىياھلارنىڭ ئۈچ — ئۈچىنى يەپتۇ. يىلىنىڭ پاكىز بولۇشى ئۈچۈن پاسكىنا، توپا — توزانلىق يەرلەردە ياتماپتۇ. سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئىچىپتۇ. بالىنى تويغۇچە ئېمىتىپتۇ. ئاقتۇلامبەدەنخان شىكارغا چىققان بولۇپ سىڭلىسىنى پات — پات كۆرۈپ تۇرۇپتۇ ھەم كىيىم — كېچەك ئەكىلىپ ئەگىنلىرىنى يۆتكەپ تۇرۇپتۇ. كۈنلەردىن ئاي، ئايلاردىن يىل تولۇپ، بالىمۇ بىر ياشقا كىرىپ قاپتۇ. بۇ ئارىلىقتا ئاقتۇلامبەدەنخاننىڭ ئانىسى ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇرۇق — تۇغقانسىز قالغان ئاقتۇلامبەدەنخان بىرەر بالا بېقىۋېلىش توغرىسىدا بۇرت چوڭلىرىغا مەسلىھەت ساپتۇ. ئۇلار:

— بۇ ياخشى خىيال بولمىدۇ، كىمىنىڭ بالىسىنى بېقىۋالاي دەيسىلا؟ — دەپ سۆ-

رىشىپتۇ. — ھەر قايسىڭلارنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ئىش كۆرەي، كىمىنىڭ بالىسى بۇيرۇلغان بولسا شۇنى بېقىۋالاي، — دەپتۇ ئاقتۇلامبەدەنخان. ئۇلار پال سالىسا ھەممىسىنىڭ ئوخشاشلا چىقىپتۇ.

— تەۋەلىكىمىزنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى قويۇق جاڭگاللىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر مارال بىر ئادەم زات بالىسىنى بېقىۋېتىپتۇ، ئاقتۇلامبەدەنخان بىلەن بالا بىر — بىرىگە قارىشىپ تەلپۈنۈپ تۇردۇ، — دېيىشىپتۇ پالچىلار.

ئاقتۇلامبەدەنخان تىۋوت — بەش ئادەم بىلەن بىللە قويۇق جاڭگاللىقنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ ئەتراپقا قارىغۇدەك بولسا، بۈك — باراقسان يوغان بىر تۈپ توغراقنىڭ شاخ — شۇمبىلار بىلەن دالدا قىلىپ قويغان كاۋىكىدا بىر بالا ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار بۇنى كۆرۈپ ھەيرانۇ ھەس بولۇشۇپتۇ، ئەمما بالىنىڭ قىز ئىكەنلىكىنى بىلىپ «قانداق قىلىمىز؟» دېگەندەك بىر — بىرىگە قارىشىپتۇ.

— بۇ تەڭرىنىڭ كارامىتى. بۇنىڭغا شەك كەلتۈرۈشكە بولمايدۇ، بالىنى ئېلىپ ماڭايلى، — دەپتۇ ئاقتۇلامبەدەنخان.

ئاقتۇلامبەدەنخان قايتىپ كېلىپلا بۈگۈندىن باشلاپ تۇغۇلغان ھەرقانداق قىز بالىنى ئۆلتۈرۈش مەنىسى قىلىنىدىغانلىقىنى چاكارلاپتۇ. ئاندىن سىڭلىسىنىڭ ئىسمىنى مەختۇمخان قويۇپ، بالىنىڭ ھالىدىن ئۆزى خەۋەر ئېلىشقا باشلاپتۇ.

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مەختۇمخانمۇ چوڭ بولۇپ بالاغەتكە يېتىپتۇ. ئاقتۇلامبەدەنخان كىچىكىدىنلا شىكارغا قى-

دەپ موماينىڭ گېپىسىگە جاۋاب بەرگەچ چاندۇرماي يېڭىگە ئوت تۇتاشتۇرۇۋېلىپ ئۆيىگە يېنىپتۇ. بۇ موماي ئەسلىدە يەتتە باشلىق يالماۋۇز بولۇپ، پات-پات ئادەم قېنىنى سۇمۇرۇپ ئىچىپ خۇمارنى بېسىپ تۇرىدىكەن. ئۇ دەرھال قىزنىڭ ئارقىسىدىن قارا كۆرۈپ ماراپ مېڭىپتۇ. مەخ تۇمۇخان ئۆيىگە بېرىپ ئوتىنى تۇتاشتۇرۇپ ئاكىسىغا تاماق ئېيتىپ ئولتۇرغاندا كەمپىر ئۆيگە كىرىپتۇ-دە، قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— قازىنىڭدىكى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئاكامغا تاماق ئېيتىپ ئولتۇرغانىدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەختۇمخان.

— قازاننىڭ تۇۋىقىنى ئېلىپ قوي، تامىقىڭ سوۋۇسۇن، — دەپتۇ كەمپىر. مەختۇمخان ئۇنىڭ تەلەتى ۋە كۆزىدىن بىر يامانلىقنى سېپىزىپ قازاننىڭ ئاغزىنى ئېچىشقا ئۇنىماپتۇ. لېكىن موماي مۇ تۇۋاقنى ئېلىۋەت، دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. مەختۇمخان ئىلاجىسىز تۇۋاقنى يېرىم ئېچىپ قويۇپتۇ. يالماۋۇز كەمپىر:

— ئېشىڭ پىشقاندۇ؟ — دەپ قازاننى كۆتۈرۈپلا بىر قازان ئاشنى قىزىق پېتىلا بىر سۇمۇرۇپلا ئىچىپ بويىتۇ-دە، مەختۇمخاننى ئىككى شاپىلاق ئۇرۇپ، بىر چېكىپ ھوشسىزلاندۇرۇپ قويۇپ، قېنىنى قانغۇچە شورنۇپىلىپ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

بىر چاغدا مەختۇمخان ھوشىغا كېلىپ، قايتىدىن سۇ ئەكىرىپ باشقىدىن ئاش ئېتىشكە تەمىشلىپتۇ. شۇ ۋاقىتتا ئاقئۇلامبەدخانمۇ قايتىپ كەپتۇ، قارىسا ئاش پىشمىغان.

زىقىدىكەن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ سىڭلىسىنى ئۆيىدە قويۇپ شىكارغا چىقىماقچى بويىتۇ. ئۇ مېڭىش ئالدىدا:

— سىڭلىم، ئوچاق ئالدىدا بېشىڭنى تارسىغىن، ئېڭىز يەرگە چىقىپ ئەتراپقا قارىغىن، — دەپ تاپىملاپ كېتىپتۇ. بىراق مەختۇمخان ئاكىسىگە تەكەندىن كېيىن ئۆيىدە يالغۇز ئولتۇرۇپ زېرىكىپ، چېچىنى تارماقچى بويىتۇ-دە، ئوچاق ئالدىغا كېلىپ بېشىنى يۇيۇۋاتقاندا، پۈتى تەڭنىگە تېگىپ كېتىپ، ئوچاققا سۇ تۆكۈلۈپ ئوتنى ئۆچۈرۈپ قويۇپتۇ. مەختۇمخان ئاكىسىگە كەلگۈچە تاماق ئېتىپ قويۇشى كېرەك ئىكەن. شۇڭا ئۇ ئامالسىزلىقتىن ئېڭىز بىر يەرگە چىقىپ قارىسا، بىر تاغ باغرىدا ئىس چىقىپ تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن قىز شۇ يەرگە بېرىپ ئوت ئەكەلمەيمۇ، دەپ تاغ باغرىغا بېرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، بىر موماي بىر قازاندا ئاق پىت، يەنە بىر قازاندا كۆك پىتنى قاينىتىپ ئولتۇرغۇدەك. قىز دەرھال:

— ئەسسالام، ئانىجان، — دەپ سالام بېرىپتۇ. مومايمۇ:

— كەل قىزىم، سەن كىم بولىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— قىزى يوققا قىز، ئوغلى يوققا ئوغۇل بولاي دەپ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەختۇمخان.

— مېنىڭ قىزىم يوق ئىدى، مەن سېنى قىز قىلىۋالاي، سەن كىمنىڭ قىزى؟ — دەپ سوراپتۇ موماي. مەختۇمخان ئۇنىڭغا:

— مېنىڭ ئاتا-ئانىم يوق، مەن ئاقئۇلامبەدخاننىڭ سىڭلىسى بولىمەن، —

ئاقئۇلامبەدەدەخان ئۆيىدە مېكىن؟
 مىسران قىلىچى تۆرىدە مېكىن؟
 ئاق بوقار يايى ئاسقىدامىكىن؟
 بوز ئارغىماقى ئوقۇردامىكىن؟
 تاغىل تايغانى غىنچىدامىكىن؟

مەختۇمخان ئۇنىڭ سوئالىغا:

ئۇلامبەدەدەخان ئۆيىدە يوقتۇر،
 مىسران قىلىچى تۆرىدە يوقتۇر،
 ئاق بوقار يايى ئاسقىدا يوقتۇر،
 تاغىل تايغانى غىنچىدا يوقتۇر،

دەپ نەزمىسىگە نەزمە قىپىتىپ جاۋاب بېرىپتۇ.

يالماۋۇز كەمپىر بوسۇغىغا بىر پۇ-
 تىنى سېلىپ بولۇپ، يەنە توختاپ قاپتۇ.
 ئۆي ئىچىگە بېشىنى تىقىپ، قانداقتۇر
 بىر نەرسىنىڭ ھىدىنى سەزگەندەك كۆز-
 ى ئالچەكمەن قىلىپ قارايتۇ.

— كىرىۋەر موما، يالغۇز ئولتۇرۇپ
 زېرىكتىم، ئازراق مۇگدداشايلى، — دەپتۇ
 مەختۇمخان.

يالماۋۇز كەمپىر بوسۇغىدا تۇرۇپ
 مۇنداق دەپتۇ:

بۇرنۇمغا ئۇردى ئەرنىڭ پۇراغى،
 پۇراپ تۇرادۇ ئىتنىڭ ماياغى،
 ماڭا راست گەپ قىل بۇغا ئەمگەن قىز،
 ئۆيىدىن چىقىمپتۇ ئاكاڭ ئاياغى.

مەختۇمخان مۇنداق دەپتۇ:

ئۆزۈم يالغۇزمەن كۆرۈپ تۇرۇپسەن،
 تاغار توقۇيمەن كۆرۈپ تۇرۇپسەن،

— سىڭلىم، ئېشىك تېخى پىشىماپ
 تۇغۇ؟ — دەپتۇ — دە، مەختۇمخاننىڭ چى-
 رايدىغا قارايتۇ. ئۇنىڭ چىرايىنىڭ سارغى-
 يىپ بۆلەكچىلا بولۇپ قالغانلىقىنى
 كۆرۈپ:

— سىڭلىم، نېمە بولدۇڭ، چىرايىڭ
 بۆلەكچىلا تۇرىدىغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

مەختۇمخان كۆزىگە ياش ئېلىپ
 تۇرۇپ:

— ئەي ئاكا، گۇناھىمدىن ئۆتسەڭ
 ئېيتىمەن، — دەپتۇ. ئاكىسى ماقۇل بولغان
 دىن كېيىن:

— سەن كەتكەندىن كېيىن ئوچاق
 ئالدىدا بېشىمنى يۇيۇۋىدىم، سۇ تۆكۈلۈپ
 كېتىپ ئوتۇم ئوچۇپ قالدى... — دەپ
 بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئاكىسىغا ئېيتىپتۇ.
 — سىڭلىم، ئۇ يالماۋۇز ئەتە يەنە
 كېلىشى مۇمكىن. سەن بۇلۇڭغا بىر تۆمۈر
 قوزۇقنى قېقىپ قويۇپ، تاغار توقۇغان بولۇپ
 ئولتۇرغىن. مەن تايغىنىمنى ۋە ئارغىمى-
 قىمنى يوشۇرۇپ قويۇپ، ئۆزۈم ئىچكىرىدىكى
 ئۆيىدە ئولتۇراي. يالماۋۇز كەلگەندە:
 «ھەي موما، ماڭا تاغار توقۇشۇپ بەرگىن»
 دېگىن. ئۇ كېلىپ تاغار توقۇۋاتقاندا سەن
 سەزدۈرمەي چېچىنى تۆمۈر قوزۇققا باغ-
 لاپ قوي، ئاندىن ماڭا يۆتەل بىلەن بەل-
 گە بەرگىن، قالغان ئىشنى ئۆزۈم توغرى-
 لايىمەن، — دەپتۇ ئاقئۇلامبەدەخان.

ئەتىسى ئۇلار يالماۋۇزنىڭ كېلىشىنى
 كۈتۈپتۇ. دېگەندەك چۈش بولغاندا يال-
 ماۋۇز كەپتۇ. لېكىن ئۆيگە كىرمەي، بو-
 سۇغىدا تۇرۇپ مەختۇمخاندىن مۇنداق
 دەپ سوراپتۇ:

كەل موما بىر ئاز پاراڭلىشىلى،
زېرىكىنىمىنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن.

— ھەي سىڭلىم، چاچلىق ئالشتە
بېشىدىن يېتىم بېشىغا قارىتىپ چاپايىمۇ
ياكى يېتىم بېشىدىن چاچلىق بېشىغا
قارىتىپ چاپايىمۇ؟ — دەپتۇ.
مەختۇمخان:

يالماۋۇز كەمپىر ئۆي ئىچىگە يەنە
بىر قېتىم سىنىچىلاپ قارىۋېتىپ ئاستا
كىرىپتۇ ۋە مەختۇمخاننىڭ يېنىغا كېلىپ
ئولتۇرۇپتۇ. مەختۇمخان قازاندىن بىر لى
گەن گۆش ئېلىپ كەمپىرنىڭ ئالدىغا
قويۇپتۇ. كەمپىر مەختۇمخاننىڭ تەكلىپى
قىلىشىنى كۈتمەيلا بىرلىگەن گۆشنى بىر
يالماپلا يۇتۇۋېتىپتۇ.

— ھەي ئاكا، چاچلىق بېشىدىن
يېتىم بېشىغا قارىتىپ چاپ، — دەپتىكەن،
ئاقئۇلامبەدەخان بىر شىرتىسا يەتتە غۇلاچ
بولدىغان مىسران قىلىچىنى بىر شىلتىپ
تىكەن، يالماۋۇز كەمپىرنىڭ چاچلىق
ئالتە بېشى ئۈزۈلۈپ چۈشۈپ يەردە سەك
رەپ — دومىلاپ كېتىپتۇ. ئۆزى چاچسىز
يېتىم بېشى بىلەن قېچىپتۇ. ئۇ قېچىپ
كېتىۋېتىپ:

— ھەي مەختۇمخان، — دەپتۇ يالما-
ۋۇز كەمپىر چىشلىرىنى شوراپ ئولتۇ-
رۇپ، — قاپىقىم تارتىپ تۇرىدۇ. خان
ئۆيىدە ئوخشىمامدۇ؟

بۇغا ئەمگەن قىز مېنى ئالدىدىك،
يەتتە بېشىمدىن ئالتىنى يېدىك.
خەپ — خەپ مەن ساڭا بىر كۆرسەتمىسەم،
ياۋۇزلۇقىمنى تېخى بىلمىدىك،

— ھەي موما، سەن بىسكار گۇمان
قىلما، ئاكام ئۆيىدە يوق. ھازىر جاڭگالدا
شىكار قىلىپ يۈرىدۇ، — دەپتۇ مەختۇمخان.
يالماۋۇز ئىشىنىپ سەل خاتىرجەم
بولۇپتۇ. مەختۇمخان كەمپىرگە:

دەپتۇ.

— موما، ماڭا قارىشىپ تاغىرىمىنى
كۈزۈك دەپ ① بەرسەڭچۇ، — دەپتۇ.

ئاقئۇلامبەدەخان يالماۋۇزنىڭ ئارقى-
سىدىن قوغلاپتۇ، قوغلاپتۇ. كەمپىر شۇ
قاچقىنىچە لوپنۇرنىڭ جەنۇبىدىكى چۆل
قۇمغا كەلگەندە بىر تۆشۈككە كىرىپ كۆز-
دىن غايىب بوپتۇ. ئاقئۇلامبەدەخان قاچ-
تىپ كېلىپ قارىسا بىر قانچە قارا قۇش
قاچلار يالماۋۇزنىڭ ئالتە بېشىغا قونۇۋېلىپ
سايىراشقىلى تۇرۇپتۇ. ئۇ زامانلاردا قارا
قۇشقاچلار موللا ئىكەن، ئاقئۇلامبەدەخانمۇ
بۇلارنىڭ تىلىنى ئاز — تولا بىلىدىكەن.
قۇلاق سالىسا ئۇلار مۇنداق دەپ سايىرىشىپ
ۋاتقۇدەك:

كەمپىر ماقۇل دەپ تاغارنى كۈزۈك
دەپ ئولتۇرۇپتۇ. مەختۇمخان ئۇنىڭ ئاز-
قىسىغا تاغار قويغان بولۇپ كەمپىرنىڭ
چېچىنى تۆمۈر قوزۇققا باغلاشقا باشلاپتۇ.
قارىسا يالماۋۇزنىڭ ئالتە بېشىنىڭ چېچى
بار، بىر بېشىنىڭ چېچى يوق ئىكەن.
مەختۇمخان كەمپىرنىڭ چېچىنى چىسك
باشلاپ بولۇپ بىر يۆتەلگەنسىكەن، ئاقئۇ-
لامبەدەخان ئىچكىرىدىكى ئۆيىدىن ئېتىلىپ
چىقىپتۇ ۋە:

① كۈزۈك دەپ — يۈرۈپ يىغىپ.

① كۈزۈك دەپ — يۈرۈپ يىغىپ.

تان ھېلىقى يالماۋۇز كەمپىرنىڭ بالىسى ئىكەن. يالماۋۇز كەمپىرنىڭ نۆگەسىستاندىن كىچىك يەنە ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. يالماۋۇز كەمپىر ئوغۇللىرىنى ئالدىغا چا- قىرىپ:

— بالىلىرىم، لوپنۇر دېگەن يەردە ئاقتۇلامبەددىخان دەپ ئاتىلىدىغان بىر خان بار. ئۇنىڭ مەختۇمىغا ئىسىملىك بىر سىڭلىسى بولۇپ، دۇنيادا تەڭدىشى يوق چىرايلىق قىز. نۆگەسىستان، سەن شۇ قىزنى قولغا چۈشۈرۈشكە ئامال قىل،— دەپتۇ.

— قانداق قىلىمەن؟— دەپ سىز- راپتۇ نۆگەسىستان.

— مەن ئاۋۋال بېرىپ پايلاپ كېلىمەن. ئاقتۇلامبەددىخان ئۆيىدە يوق چاغدا بېرىش كېرەك. ئۇنىڭ بىر شىلتىسا يەتتە غۇلاچ ئۇزرايدىغان مىسران قىلىچى، ئۆزىگە ئاقتۇلامبەددىخاندىن باشقا ئادەمنى يېقىن كەلتۈرمەيدىغان، ھېچقانداق ئات يېتەلمەيدىغان ئۇچقۇر بوز ئارغىمىقى بار. بىر قېتىمدا توققۇز ئوق ئۇزۇدىغان ئاق بوقار ئوقيايى بار. تاغىمىل تايغىنى

ئۇلامبەددىخان ئالدىنىپ قالدى، باشنى ئالدىم دەپ چېپىچىنى ئالدى. مەختۇمغا ئۇۋال، مەختۇمغا ئۇۋال، ئۇلامبەددىخان ئالدىنىپ قالدى.

ئاقتۇلامبەددىخان قارا قۇشقاچلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپتۇ. ئۇ يالماۋۇزنىڭ كېسىلگەن باشلىرىغا قايتا قارىغۇدەك بولسا، يەردە نەدىمۇ باش بول- سۇن، قوتازنىڭ قۇيرۇقىدەك ئالتە كالىك پاخما چاچ تۇرغۇدەك. مەختۇمىغا بۇلارغا قاراپ ئۇ يالماۋۇزدىن بۇندىن كېيىن قانداق بالا- قازالارنىڭ كېلىشىنى ئويلاپ شەمگە چۆكۈپتۇ.

— غەم قىلما سىڭلىم، ئەمدى يال- جاۋۇزنى ساڭىمۇ، يۇرتقىمۇ يېقىن يولات- مايىمەن. ئۇ يەنە كەلگۈدەك بولسا زادى ئالدىنمايمەن،— دەپ ئاقتۇلامبەددىخان سىڭلىسىنى خاتىرجەم قىپتۇ.

ئەمدى يەتتە باشلىق يالماۋۇزغا كەلسەك، ئۇ غايىب بولۇپ كەتكەن چۆل قۇم بولسا نۆگەسىستان دەپ ئاتىلىدىغان بىر پادىشاھنىڭ شەھىرى بولۇپ، نۆگەسى-

ئۇلامبەدەخان كېلىپ سىڭلىسىنى ئېلىپ
 ماڭغاندا ئەتراپىدىن قورشاپ ئاندىن ئوق
 ئۇزۇڭلار، — دەپتۇ.

ئاقئۇلامبەدەخان مىسران قىلچىنى يال-
 ئاچلاپ غەزەپ بىلەن ئېيتىلىپ قىر — چاپ-
 قا چۈشۈپتۇ. ھايت — ھۇيت دېگۈچە نۆ-
 گەستاننىڭ بەش — ئالتە مىڭ لەشكىرى قى-
 رىلىپ يەر چىشلەپتۇ. بۇنى كۆرۈپ قال-
 ىغان لەشكىرلەرنىڭ پەيىلى بۇزۇلۇپتۇ.
 نۆگەستان مەختۇمخانغا مۇنداق
 دەپتۇ:

— ھازىر لەشكىرلىرىمنىڭ پەيىلى
 بۇزۇلدى، ئۇلار ئاكاڭنى قاپقانغا دەسىتىپ
 نىرىك تۇتماقچى بولۇۋاتىدۇ. سەن ئاكاڭغا
 ئېيت، دەرھال ئارقىسىغا قايتسۇن. مەخ-
 تۇمخان ئاكىسىدىن ئەنسىرەپ مۇنداق نەز-
 مە قوشۇپتۇ:

بىر مەن ئۈچۈن ئۆلەي دەمەن ئاكا،
 مېنىڭ ئۈچۈن كۆپەي دەمەن ئاكا.
 ئالتۇن جۈلۈڭنى ① تارتساڭچۇ ئاكا،
 دۈشمەن بۇزۇلۇپ كېڭەشتى ئاكا.

بۇنىڭغا قارىتا ئاقئۇلامبەدەخان:

بىر سەن ئۈچۈن ئۆلەي دەيمەن سىڭلىم،
 سېنىڭ ئۈچۈن كۆپەي دەيمەن، سىڭلىم.
 دۈشمەن بۇزۇلۇپ كېڭەشە سىڭلىم،
 ئالتۇن جۈلۈمنى تارتمايمەن، سىڭلىم،

دېگىنىچە شىددەت بىلەن دۈشمەن
 توپىغا ئات قويۇپتۇ. دۈشمەن قوشۇن-
 ىدىن يەنە ئۈچ — تۆت مىڭى قىرىلىپتۇ.
 لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئازلايدىغاندەك

جەڭلەردە چېپىپ يۈرۈپ ئۇنىڭغا ئوقسىا
 ئوقلىرىنى چىشلەپ ئەكىلىپ بېرىپتۇ-
 رىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قى-
 لىشتىن ھەزەر ئەيلەڭلار. شۇنداقتىمۇ
 يەنىلا جەڭگە تەييار تۇرۇڭلار، — دەپتۇ
 يالساۋۇز كەمپىسىر. ئۇ تونۇرچاق بىلەن
 ئۇچۇپ پايلاقچىلىق قىلىشقا بېرىپتۇ.
 قارىسا خان ئۆيىدە يوق ئىكەن. نۆگەس-
 ئانغا خەۋەر قىلغانىكەن، ئۇ ئەسكەر تار-
 تىپ بېرىپ مەختۇمخاننى بۇلاپ ئېلىپ
 قايتىپتۇ.

ئاقئۇلامبەدەخان بىر كۈن شىكار
 قىلىپ بىرەرمۇ ئوۋغا يولۇقالماي بۇ قى-
 تىمىقى شىكارنىڭ ئوۋۇشىسىز بولغانلىقى-
 ىدىن كۆڭلى بىرەر پالاكەتنى سەزگەندەك
 بوپتۇ. دە، دەرھال ئۆيىگە قايتىپ كې-
 لىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا يۇرت خانىۋەي-
 ران قىلىنغان، ئادەملىرىنىڭ تولىسى ئۆل-
 گەن، ئۆلىمىگەنلىرى يۇرتتىن قېچىپ كەت-
 كەن، سىڭلىسىنى بولسا ياتلار بۇلاپ
 كەتكەن. ئۆيىدە قاغىلار ئۇچۇپ يۈرگۈدەك.
 غەزىپى تاشقان ئاقئۇلامبەدەخان شۇئان
 بوز ئارغىمىقنىڭ بېشىنى چۆل قۇم تە-
 رەپكە بۇراپتىمەن، ئات ئۇچقاندىك چې-
 پىپتۇ. ئاقئۇلامبەدەخان دۈشمەننىڭ
 ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ، قوغلاپتۇ. بىر يەرگە
 بارسا ئۇلارنىڭ قالغان ئوتلىرى ئۇچۇپ،
 كۈلى سۈۋۈپ قالغان. يەنە بىر كېچە
 كۈندۈز قوغلاپ بىر يەرگە بارغاندا قارىسا
 قالغان ئوت ئۇچۇپتۇ، ئەمما كۈلى قىزىق
 تۇرغۇدەك، يەنە قوغلاپتۇ. ئاخىر يېتى-
 شىپتۇ. نۆگەستان لەشكىرلىرىگە:

— سىلەر ئالدىراپ ئوق ئۈزمەڭلار،

① جۈلۈ — چۇلۇر، تېزگىن.

ماۋۇز كەمپىر ئۆزىنىڭ پىتىدىن بىرنى ئاستا مەختۇمخاننىڭ بېشىغا سېلىپ قويۇپ تۇ. شۇنىڭ بىلەن مەختۇمخاننىڭ بېشى قىچىشىپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ. ئۇ:

— ۋاي موما، بېشىم بەك قىچىشىپ كەتتى، بېقىپ قويساڭچۇ، — دەپتۇ. مەخ تۇمخان «مەن ئۇنىڭ ئوغلىدىن ئىككى پەرزەنت كۆردۈم. ئەمدى ئۇ ماڭا يامانلىق قىلماس» دەپ ئويلايدىكەن.

يالماۋۇز كەمپىر قوينغا بىر چۆجىنى سېلىۋالغانىكەن، ئۇ مەختۇمخاننىڭ بېشىنى بېقىۋېتىپ بىرە-بىرە چۆجىنى بېسىپ قوي-سا، چۆجە «چۇرۇك-چۇرۇك» قىلىدىكەن، بۇنى ئاڭلىغان مەختۇمخان:

— ھەي موما، بۇ نېمە چۇرۇك-چۇرۇك؟ — دەپ سوراپتۇ. لېكىن كەمپىر جاۋاب بەرمەپتۇ. يەنە چۇرۇكلىغاندا مەختۇمخان سوراپ تۇرۇۋاپتۇ. موماي ئاخىر:

— ھەي قىزىم، بۇنى ئېيتىمىسام بو-لاتتى، بوپتۇ ئېيتىپ بېرىي. مەنمۇ ياش ۋاقتىمدا سېنىڭدەك چىرايلىق ئىدىم، مېنىمۇ ساڭا ئوخشاش نۆگەستاننىڭ دادىسى ئەپقېچىپ كەلگەندى. مەن ئاتا-ئانامنى كۆرەلمەي شۇلارنىڭ دەردىدە مۇشۇنداق «چۇك-چۇك» كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالدىم، كېيىنچە سەنمۇ مۇشۇنداق كېسەلگە قالارسەنكىن، — دەپ مەختۇمخاننى قورقۇتۇپتۇ. شۇنان ئۇنىڭ ئېسىگە ئاكىسى ئاقئۇلامبەدىخان كېلىپ، ئاكىسىنى سېغىنىش ئوتلىرى پالقۇنچاپتۇ.

يالماۋۇز كەمپىرنىڭ مەختۇمخاننى ئۇنداق دەيدەيگە سېلىشىدا كۆڭلىگە پۈككىنى بار ئىكەن. يالماۋۇز كەمپىرنىڭ ئېرىنىڭ ھېسابسىز مال-چارۋىلىرى بو-لۇپ، ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بار-

ئەمەسىش. ئاقئۇلامبەدىخاننىڭ ئۆزىمۇ خېلى چارچاپتۇ، ئېتىنىڭ چېپىشىمۇ بۇ-رۇنىقىدىن ئاستىلاپ قاپتۇ. ئاكىسىدىن ئەنسىرىگەن مەختۇمخان مۇنداق دەپ نەز-مە قوشۇپتۇ:

يازىن يايلاغىڭ نە بولۇر ئاكا، يازىدا ياتىپ بارۇرمەن ئاكا. قىشنى قىشتاغىڭ نە بولۇر ئاكا، كۈزۈن كۈزلەڭگىڭ نە بولۇر ئاكا، كۈزىدە ياتىپ بارۇرمەن ئاكا.

ئاقئۇلامبەدىخان ھالسىزلانغان ھالدا سىڭلىسىغا:

يازىن يايلاغىم ئالمىچى سىڭلىم، قىشنى قىشتاغىم قارغىچى سىڭلىم. كۈزۈن كۈزلەڭگىم چوڭ شەھەر بولۇر، ئۇندا بولماسام ئۆلدى دېگەيسەن، — دەپتۇ ۋە نۆگەستاننىڭ لەشكەر-لىرىگە تەڭ كېلىشكە كۆزى يەتمەي ئارقىسىغا قايتىپ كېتىپتۇ.

نۆگەستان قالغان لەشكەرلىرىنى يىغىپ چۆل قۇمىدىكى شەھىرىگە قايتىپ بېرىپ توي تويلاپ مەختۇمخاننى ئۆز ئەمرىگە ئاپتۇ. ئارىدىن ئۇزۇن يىللار ئۆتۈپ، مەختۇمخان ئۇنىڭدىن بىر ئوغۇل، بىر قىز پەرزەنت كۆرۈپتۇ. ئايلا ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بىر كۈنى يەتتە باشلىق يالماۋۇز كەمپىر مەختۇمخاننىڭ يېنىغا كىرىپ:

— ھەي قىزىم، ئىككىمىز باش بېقىم شايلى، — دەپتۇ. مەختۇمخان:

— مېنىڭ پىتىم يوق، — دەپ ئۇنى ماپتۇ.

ئارىدىن يەنە بىر مەزگىل ئۆتۈپ، بىر كۈنى مەختۇمخان ئۇخلاپ قالغاندا يال-

چارۋا قالغانلىقىنى بىلىش ئىكەن. مەختۇمخان ئېپىرى كەلسەندە كەمپىر ئۆگەنگەندەك قېپىتۇ. ئېپىرى ئۇنىڭغا:

قاغىلار ئۇچتى، قەيەرگە چۈشتى، قاراقاش مەختۇمخان نې مۇڭلار چۈشتى. قۇشلار ئۇچتى، كۆرۈۈككە چۈشتى، قاراقاش مەختۇمخان نې مۇڭلار چۈشتى. سېغىزخان ئۇچتى قەيەرگە ① چۈشتى، قاراقاش مەختۇمخان نې مۇڭلار چۈشتى؟—

دەپ سوراپتۇ. مەختۇمخان دەرھال: — مەن ئاكامنى بەك سېغىنىدىم. سەن يا ئاكامنى كۆرسەتمەسەڭ، يا مال — چارۋاڭنى كۆرسەتمەسەڭ. مەن دائىم ئاكامنىڭ چارۋىلىرىدىن ئارىلاپ يۈرۈشىنى ئىسادەت قىلىغانىدىم، ھازىر مېنى ئاكامنى كۆرۈش ئىستىكى بىلەن مال — يىلىقىلارنى كۆرۈپ تۇرۇش خۇمارىم قىيىناۋاتىدۇ. شۇڭا مېنى يا ئاكامنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ كەل ياكى ھەممە يىلىقىلىرىڭنى كۆرسەت، مېنى دېسەڭ ئىككىنچىسىنىڭ بىرىگە تىز، دەپ قاتتىق تۇرۇۋاپتۇ.

ئۆگەستان ئامالسىزلىقتىن ئاتىسىدىن قالغان نەچچە تۈمەن قوي، نەچچە تۈمەن كالا — تۆگىلىرىنى مەختۇمخاننىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. ھەممىدىن كېيىن ئات — يىلىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈپتۇ. ھەر — ھەر ئاتلار ئۆتكۈزۈدەك، بويىنىڭ ئېگىزلىكى شۇ قەدەر ئىكەنكى، توغراقىلارنىڭ ئۇچىدىكى يوپۇرماقلارنى چاداپ يەپ تۇرغۇدەك. ئەڭ ئاخىرىدا بىر كۆك چامبۇل تارغىلات تاي ئۆتۈپتۇ. مەختۇمخاننىڭ كۆڭلى بىر نەر—

لىق مال — مۈلۈككە ئوغلى نۆگەستان ئىگە بولۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا ھېچنەرسىنى تۇتقۇز— مېخانىكەن، بەلكى ماڭا زىيانكەشلىك قىلىپ قويىدۇ، دەپ كەمپىرنى چۆل قۇم دائىرىسىگە كەلتۈرىدىغانغا قوغلىۋەتكەن ئىكەن. نۆگەستان ئانىسىنىڭ ياۋۇزلۇقىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقىنى بىلىدىكەن. كەمپىرنىڭ ئوغلىغا مەختۇمخاننى كۆرسىتىپ قويۇشى، نۆگەستان ئاقۇلامبەدەخانىنىڭ مىسىران قىلچى ئاستىدا جېنىدىن جۇدا بولسا، مال — چارۋا ماڭا قالارمىكىن، ئەگەر مەختۇمخاننى قولغا چۈشۈرەلسە ئۇنىڭ ماڭا بولغان كۆڭلى يۇمشاپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، قانىغا بولغان خۇمارلىقىنى چارۋا — ماللىرى بىلەن قاندۇرۇپ تۇرارمىكىن، دېگەن ئىككى تۈرلۈك تەمەدە قىلىنغان ئىشى ئىكەن. ئەمما نۆگەستاننىڭ كەمپىر بىلەن زادى كارى بولماپتۇ، ھالىدىن خەۋەرمۇ ئالماپتۇ. بۇنىڭغا كەمپىرنىڭ قورساقى كۆپۈپتۇ.

— ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلارمەن؟— دەپ مەختۇمخان كەمپىردىن سوراپتۇ. — ئېرىڭ كەلگەندە ھەدەپ بالىلىرىڭنى ئۇردۇر ھەم قاچىلارنى قالايمىقان ئېيتىپ چاق. ئېرىڭ سېنىڭدىن نېمە بولىدۇك؟ دەپ سورايدۇ. سەن شۇ چاغدا «مەن ئاكامنى بەك سېغىنىدىم. يا ئاكامنى كۆرسەتمەسەڭ، يا ئاناڭدىن قالغان مال — يىلىقىلىرىڭنى كۆرسەتمەسەڭ» دېگىن. ئۇ ساڭا چىدەماي ئاتىسىدىن قالغان يىلىقىلىرىنى كۆرسىتىدۇ، — دەپ ئەقىل كۆرسىتىپتۇ. كەمپىرنىڭ بۇنداق ئۆگىتىشىنىڭ غەربىزى ئوغلىغا ئېپىردىن زادى قانچىلىك مال —

① قەيەردە زىيانلىق تۇر، يېيىلماس قىرغىق. ② ئىككىنچىسىنىڭ بىرىگە تىز.

ئانىسىنى سورىسا بىلىمەيمىز، دېيىشىپتۇ.
 نۆگەستاننىڭ كۆڭلىگە بىر گۇمان چۈشۈپ
 ئاتىخانىغا كىرىپ قارىسا تارغىلات تايىمۇ،
 ئىگەر - جابدۇقلىرىمۇ يوق تۇرغۇدەك. ئۇ
 شۇن بىرنەچچە ئادەملىرى بىلەن ئىككى
 بالىسىنى ئېلىپ مەختۇمخاننىڭ كەينىدىن
 قوغلاپتۇ. ئارغان دەرياسىنىڭ بويىغا كەل-
 سە مەختۇمخان ئۇ قانىستا چېچىنى تاراپ
 ئولتۇرغۇدەك.

— ھەي مەختۇم، بۇ قاندا ئوت، بىز
 ئوبدان مەسلىھەتلىشىپ ئاغىمىزنى ئىككى-
 مىز بىلىلە يوقلاپ كېلەيلى، — دەپ
 نۆگەستان ۋارقىراپتۇ. مەختۇمخان:
 — ئىككى بالىنى سۇغا تاشلىساڭ
 ئۆتمەن، — دەپتۇ.

— نۆگەستان كۈۋەجەپ، قايناپ
 ئېقىپ تۇرغان دەرياغا ئوغلىنى تاشلاپتۇ ۋە:
 — ئەمدى ئۆتمەمسەن، — دەپتۇ.
 مەختۇمخان:
 — قىزىمنىمۇ تاشلىساڭ ئۆتمەن، —
 دەپتۇ.

نۆگەستان قىزىنىمۇ تاشلاي، دەپ
 تەمشەلگەندە، ئۇنىڭ ئىككى ئۇكىسى كې-
 لىپ قاپتۇ.
 — ھەي ئاكا، نېمە قىلۋاتىسەن؟
 ئۇ سېنىڭ ئۇرۇقۇڭنى قۇرۇتۇۋېتىپ كېتى-
 مەن دەۋاتىسا، سەن ئۆز قولۇڭ بىلەن با-
 لاڭنى ئۆلتۈرمەكچىمۇ؟ نېمىشقا تاشلايسەن؟
 ئارقاڭدا بىر قىزنىڭ بولسىمۇ قالسىن، —
 دەپتۇ ئۇلار ۋە ئاكىسىنىڭ قولىدىن قىزنى
 ئېلىۋاپتۇ.

مەختۇمخان بۇنى كۆرۈپ ئېتىغا مە-
 نىپتۇ - دە، بىر قامچا ئۇرۇپ ئۇچقاندا
 راۋان بوپتۇ. مەختۇمخاننىڭ كۆك چامبۇل
 تارغىلات ئېتىدىن باشقا ئاتلار ئارغان

سىنى تۇيۇپ، دەرھال ئېرىگە:
 — ماڭسا ئاشۇ تايىنى تۇتۇپ بەر، —
 دەپ تۇرۇۋاپتۇ. نۆگەستانمۇ «ئىككى بالىلىق
 بولۇپ قالدۇق، ئەمدى بۇ كەتمەس،» دەپ
 ئويلاپ، تارغىلات تايىنى تۇتۇپ بېرىپتۇ.
 بۇ تايىنى مەختۇمخان ئۆز قولى بىلەن بې-
 قىپ ئۆزىگە كۆندۈرۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن
 نۆگەستاننىڭ ئادەملىرى:

— ھەي مەختۇمخان، بۇ تايىنى نې-
 مىگە باقىسەن؟ — دەپ سورىشىپتۇ.
 ئاتامىنىڭ ئورنىدا ئاتا قىلىپ، ئانام-
 نىڭ ئورنىدا ئانا قىلىپ، ئاكامنىڭ ئورنىدا
 ئاكا قىلىپ باقىسەن، — دەپتۇ مەختۇمخان.
 ئۇلار مەختۇمخاننىڭ گېپىگە ئىشىنىپتۇ.

كۈن، ئايىلار ئۆتۈۋېرىپتۇ. مەختۇم-
 خان نۆگەستانغا تۇيدۇرماي يوشۇرۇنچە نان-
 ئوزۇق تەييارلاپتۇ. نۆگەستان يىراق بىر
 جايدىكى مال - يىللىقلىرىنى كۆزدىن كە-
 چۈرگەچ شىكارغا كەتكەن كۈنلىرىنىڭ بىرىدە،
 تۇن نېسىدىن ئۆتۈپ جاھان ئۇيقۇغا
 زەرق بولغان چاغدا مەختۇمخان كۆك چام-
 بۇل تارغىلات تېپىغا مېنىپ، يۈك - تاق،
 نان - ئوزۇقلىرىنى ئارتىپ قېچىپتۇ. ئىككى
 بالىسى قاتتىق ئۇيقۇدا بولۇپ، ئانىسىنىڭ
 ئۆيىدىن چىقىپ كەتكىنىنى تۇيماپتۇ. مەخ-
 تۇمخان شۇ ماڭغىنىچە ئارغان دەرياسى
 بويىغا كېلىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا دەريا
 كۈۋەجەپ ئېقىۋاتقان. ئۇ تارغىلات تېپىغا
 ئىشەنگەچكە قورقمىيلا ئاتنى دەرياغا سې-
 لىپتۇ. ئات بېشىنى تىك تۇتقىنىچە ئۇزۇپ
 ئۇ قاتقا چىقىپتۇ. سەھەردە بالىلىرى ئوي-
 غىنىپ قارىسا ئانىسى يوق ئىشى. دەل
 شۇ چاغدا نۆگەستان ئۆيىگە قايتىپ كې-
 لىپتۇ. قارىسا بالىلىرى يىغىلىشىپ ئولتۇر-
 غان، مەختۇمخان يوق. ئۇ بالىلىرىدىن

دەپ جاۋاب بەرگەچ كېلىپ، مەختۇمخاننىڭ قوللىرىنى يالايتتۇ.
 مەختۇمخان قارىغۇدەك بولسا تۇخۇم دەك سېمىز ئېتى ئۇرۇقلاپ بىر تېرە، بىر ئۆس-تىمخان كۆرۈنۈپتۇ. ئېتىغا ئىچى ئاغرىپ مەختۇمخاننىڭ كۆزىدىن ياش چىقىپ كېتىپتۇ. مەختۇمخان بىر ئايەت ئوقۇپ «كۆرپە قىساق بول» دەپ بىر تال چېچى-نى تاشلاپتەكەن، يەردىن كۆرپە قىساق-گىياھلار ئۈنۈپ چىقىپ كەڭ چۆل ياپىي-شىل كۆكۈلمەيدانغا ئايلىنىپتۇ. يەنە بىر ئايەت ئوقۇپ: «بۇلاق ھاسىل بولغايىسەن» دەپ يەرنى ماتىلاپتەكەن، يەردىن شۇئان سۇ چىقىپتۇ. مەختۇمخان ئېتىنى تويغۇ-زۇپ، سۇغىرىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇ مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئاكىسىنى قەيەردىن تېپىشنى بىلەلمەي بېشى قېتىپتۇ. ئويلا-ئويلا ئاكىسىنىڭ:

يازىن يايلاقم ئالمىچى، سىڭلىم،
 قىشىن قىشلاقم قارغىچى، سىڭلىم.
 كۈزىن كۈزلەكم چوڭ شەھەر، سىڭلىم،
 ئۇندا بولماسام ئۆلدى دېگەيسەن،

دېگەن قوشىقى ئېسىگە كېلىپ، ئاۋال ئالمىچى دېگەن يەرگە بېرىپتۇ. سۇرۇشتۇرسە بۇ يەردە ئاكىسى يوق ئىكەن. ئاندىن قارغىلىققا بېرىپ ئۇل-يۇرتتىن سوراشتۇرسا يەنىلا يوق بو-لۇپ چىقىپتۇ. بەزىلەردىن «ئاقسۇلامبە-دىخان چوڭ شەھەر (خوتەن) دە» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپتۇ. ئۇ سورا-سورا چوڭ شە-ھەرگە بېرىپتۇ. ئۇيان مېڭىپ، بۇيان مې-ڭىپ، ئاخىر بىر ئۆستەڭ بويىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۆستەڭ بويىدا چىرايلىق بىر ئۆيىنى كۆرگەن مەختۇمخان ئېتىنى سۇغارغاچ شۇ يەردە ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا ھېلىقى

دەرياسىدىن ئۆتەلمەيدىكەن. مەختۇمخان يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ئۇ بىرنەچچە كۈن ئارام ئالماي مېڭىۋەر-گەچكە، خېلىلا چارچاپتۇ. بىر كۈنى ئىلا-جىسىز بىر جايدا ئارام ئالماقچى بولۇپ، ئېتىنى ئۆتلىسۇن، دەپ قويۇپ بېرىپ، ئۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۇ ئەتىسى ئوي-غىنىپ قارىسا ئات يوق. خېلى يەرلەرنى ئىزدىسىمۇ ئېتىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەپتۇ. مەختۇمخان ئېتىنىڭ ئىزى بويىچە مېڭىپ ئىزدەپ كېتىۋاتسا بىر چۆلىدە بىر توپ قۇلان ئۇچراپتۇ. ئۇ قۇلانلارغا قاراپ:

تېۋىل كۆزلۈك تارغىل ئاتىم
 كۆردۈڭلارمۇ قۇلانلار؟
 سۇخسۇر بويۇن چامبۇل ئاتىم
 كۆردۈڭلارمۇ قۇلانلار؟ -

دەپ نەزمە ئېيتىپتۇ. قۇلانلار زۇۋانغا كېلىپ:

تېۋىل كۆزلۈك تارغىل ئاتىڭ
 تەڭ بۇلاقتا تۇرادۇ.
 سۇخسۇر بويۇن چامبۇل ئاتىڭ
 سۇسالقتا تۇرادۇ، -

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مەختۇمخان تەڭ بۇلاق دېگەن يەرگە بارسا، راستىنلا ئېتى شۇ يەردە يۈرگۈ-دەك. مەختۇمخان:

تېۋىل كۆزلۈك تارغىل ئاتىم
 مېنى تاشلارەي بولدۇڭمۇ؟
 مەختۇم دېگەن بۇركۇڭنى
 چۆلدە تاشلارەي بولدۇڭمۇ؟ -

دەپ نەزمە ئوقۇپتۇ. ئات زۇۋانغا كېلىپ: ئاچارلىقتا يادادىم، سۇسالقتا سۇسادىم. -

قولغا ئېلىپ سىيلاپ باقسا، ئۆزى مەختۇم خانغا بەرگەن ئۈزۈك ئىمىش. بۇ ئۈزۈك ئەسلىدە ئەڭگۈشتە ئىكەن. ئاقتۇلامبەد خان دەرھال ئۈزۈكنى كۆزىگە سۈركىتىپ كەنسەن، كۆزى بۇرۇنقى ھالىتىگە قايتىپ ئېچىلىپتۇ. ئۇ شۇن:

— بۇ ئۈزۈكنى نەدىن ئالىدىك؟ — دەپ سوراپتۇ قىزدىن. قىز: — ئۆستەڭ بويىدا بىر ئايال سۇ ئىچىۋالاي دەپ ئاپتوۋىنى سورىغانىدى، بەلكىم شۇ ئايال سېلىپ قويغان ئوخشايدۇ، دەپتۇ. ئاقتۇلامبەد خان خۇشاللىقىدا ئالدىراپ چىقىپ قارىسا، سىڭىلىسى مەختۇم خان ئىكەن. ئىككىسى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، يىغلىشىپتۇ، ئۆيگە كىرىپ مۇڭدىشىپتۇ، بېشىغا چۈشكەن كۈنلىرىنى، كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلىشىپتۇ.

ئارىلىقتا بىر يىل ئۆتۈپتۇ. بۇ جەرياندا نۆگەستان مەختۇمخاننىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ يېڭىنى ئوزۇق بولماي، ئۇخلاي دېسە كۆزى يۇمۇلماپتۇ. كۈنى ھەس رەت - نادامەت بىلەن ئۆتۈپ، كۈندىن - كۈنگە جۈدەپ كېتىپتۇ، بىر كۈنى ئۇ ئانىسىغا يالۋۇرۇپ:

— ھەي ئانا، قانداق قىلسام مەختۇمخاننى تاپىمەن، ماڭا بىر يول كۆرسەتسەڭ، — دەپتۇ.

ئانىسى بولغان ھېلىقى يالماۋۇز كەمپىر كۆڭلىدە «ھە، ئەمدى بۇنىڭدىن قۇتۇلىدىغان پەيت كەلدى، مال - چارۋا، دەپى - دۇنيانىڭ ھەممىسى ماڭا قالىدىغان بولدى» دەپ ئويلاپ مۇنداق دەپتۇ:

— بولىدۇ، مەن ساڭا بىر يول كۆرسىتىي، سەن بىر ئامال قىلىپ ئارغان دەرياسىنىڭ ئۇ قېتىمغا ئۆتۈپ، خوتۇنۇڭ

ئۆيىدىن بىر قىز ئاپتوۋا كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئۆستەڭدىن سۇ ئېلىپتۇ. مەختۇمخان ئاپتوۋىنى تونۇغاندەك بوپتۇ. ھېلىقى قىز سۇنى ئېلىپ ماڭاي دېگەندە مەختۇمخان: — ھەي قىز، توختاڭ، سۈيىڭىزدىن بىر ئىچىۋالاي، — دەپتۇ.

— ھەي ئانا، بۇ دېگەن تەرەت سۈيى، ئۆستەڭدىن ئىچىڭ، — دەپتۇ.

— كېرەك يوق، ئىچىۋىرەي، ئەكىلىڭ، — دەپ مەختۇمخان ئاپتوۋىغا قولىنى سۇنۇپتۇ. قىز ئاپتوۋىنى بېرىپتۇ. مەختۇمخان سۇ ئىچكەن بولۇپ ئاكىسى بەرگەن ئۈزۈكنى ئاپتوۋىنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويۇپتۇ. ئاندىن قىزدىن:

— ھەي قىزچاق، سۇنى نەگە قۇيىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— قازانغا قۇيىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قىز. مەختۇمخان:

— ئۇنداق بولسا دادىڭىز بىر قېتىم قۇي دېگەندە قۇيماڭ، ئىككىنچى قېتىم دېگەندەمۇ قۇيماڭ، ئۈچىنچى قېتىم دېگەندە ئاغزىدىن دۈم قىلىپ بىراقلا تۈكۈڭ، — دەپتۇ.

قىز ئۆيگە كىرىپ، سۇنى قازانغا قۇيماي جىم تۇرۇپتۇ. ئاقتۇلامبەد خان ئۈچىنچى قېتىم قۇي، دېگەندە ئاپتوۋىنى دۈم قىلىپ شاررىدە قۇيۇپتىكەن، ئۈزۈك جاراڭلىدە قىلىپ قازانغا چۈشۈپتۇ. ئاقتۇلامبەد خان:

— ھەي قىز، قازانغا چۈشكەن نەرسىنى ئەكەلگىن، مەن كۆرۈپ باقاي، — دەپتۇ.

قىز قازاندىن ئۈزۈكنى ئېلىپ ئاقتۇلامبەد خانغا بېرىپتۇ. ئاقتۇلامبەد خان سىڭىلىسىنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ قارىغۇ بولۇپ قالغانىكەن. ئۇ ئۈزۈكنى

سا، «ئارغامچا ساتمەن، موزايلىق ئىسەك بىلەن قوزىلىق قويغا تېگىشمەن» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپتۇ. تازا دىققەت بىلەن ئاڭلاپ، تالاغا چىقىپتۇ. قارىسا ئېرى نۆگەسەن ئان ئىكەن. ئۇ ئورۇقلاپ جېنى ئاران قالغان ھالدا تۇرغۇدەك. مەختۇمخاننىڭ ئۇنىڭغا ئېچى ئاغرىپ:

— يۈر، ئۆيگە كىرىپ چاي-پاي ئىچكىن، — دەپتۇ. لېكىن نۆگەستان:

— ماڭا چاي قۇيمەن، دېمە. مەن سېنىڭ تىزىڭغا بېشىمنى قويۇپ بىر دەم ئۇخلاپ ئارام ئېلىۋالاي، — دەپتۇ.

مەختۇمخان ماقۇل، دەپ ئولتۇرۇپتۇ. نۆگەستان مەختۇمخاننىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلىغان پېتى ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ. مەختۇمخان بۇ ئىشنى ئاڭلىغاندا خەۋەر قىپتۇ، شۇنداقلا ھەقىقىي ئەھۋالنى قالدۇرماي بايان قىلىپ بېرىپتۇ. ئاق ئۇلامبەدەخان ناھايىتى ئادىل، ئاق كۆڭۈل ئادەم بولغاچقا:

— سىڭلىم، نۆگەستان ماڭا دۇشمەن بولسىمۇ، يەنىلا سېنىڭ ئېرىڭ. ئۇ سېنى دەپ شۇنچە جاپالارنى چېكىپتۇ، سېنىڭ تىزىڭغا باش قويۇپ قازا قىپتۇ. شۇڭا بۇنى ئۆز دىنىمىز بويىچە يۇيۇپ - كېپەنلىپ يەرلىكىدە قويايلى، — دەپتۇ ۋە شۇنداق قىلىشىپتۇ. ئاقئۇلامبەدەخان بىلەن مەختۇمخان ئاخىرقى ئۆمرىنى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈپتۇ.

چېچىنى تارىغان يەرنى ئوبدان ئىزدەسەك ئۇ يەردىن ئۇنىڭ چۈشكەن چاچلىرى تېپىلىپ قالار. سەن شۇنى ئارغامچا ئېتىپ، شەھەرمۇ شەھەر يۈرۈپ «ئارغامچا ساتمەن» دەپ تىسۋالاۋەر. خېرىسدارلار نەچچە پۇلغا ساتسەن؟ دېسە، موزايلىق ئىسەك بىلەن قوزىلىق قويغا تېگىشمەن، دېگىن. كىشىلەر ئارغامچاڭنى ئۇنچىلىك كۆپ نەرسىگە ئالمايدۇ، لېكىن ئۇنى كۆپ تۈرۈپ شەھەرمۇ شەھەر يۈرۈپ توۋالاۋەرگىن. مەختۇمخان تۇرغان شەھەرگە يېتىپ بارغىنىڭدا ئاۋازىڭنى ئاڭلىغان ھامان ئۇ چوقۇم چىقىدۇ. پەقەت مۇشۇنداق قىلساڭلا، خوتۇنۇڭنى تاپالايسەن، — دەپتۇ.

نۆگەستان ئانىسىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە ئارغان دەرياسى بويىغا كەلسە دەريا يانىڭ سۈيى سوغۇلۇپ، ئانىنىڭ قورسىقىغا كېلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ دەريادىن ئۆتۈپ مەختۇمخان چاچ تارىغان يەرگە كېلىپ قارىسا، ياننىقا تىكەن تىسۋىدە بىر نەچچە تال سۈمبۇل چاچ تۇرغۇدەك. نۆگەستان چاچلارنى ئېشىپ ئارغامچا ياساپتۇ. ئاندىن يولغا راۋان بويىتۇ، شۇ ماڭىپ نىچە يۇرت - ئەل ئارىلاپ بىرنەچچە شەھەرگە بېرىپ «ئارغامچا ساتمەن، موزايلىق ئىسەك، قوزىلىق قويغا تېگىشمەن» دەپ توۋلاۋېرىپتۇ. ئۇ شۇ تەرىقىدە مېڭىپ چوڭ شەھەر - خوتەنگە بېرىپتۇ. بىر كۈنى مەختۇمخان ئۆيىدە ئولتۇر -

ئېيتىپ بەرگۈچى: بېغىم نەياز

رەتلەپ نەشرگە تەييارلىغۇچى: ەۋيدىن سايىت

شاھزادە نۇردىييار

(چۆچەك)

دۇپۇرلىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ. نۇردىييار ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىسا، ھەرخىل ئوۋ قۇراللىرىنى ئاسقان بىر توپ ئوۋچىلار كېلىۋاتقان ئىكەن. شاھزادە «مەن شۇنچىلىك بولغىچە مۇشۇ شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ باقماپتىمەن. ئاشۇ ئوۋچىلارغا قوشۇلۇپ تاغ - داللىرىنى سەيلى قىلىپ كەلمەيمۇ» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ ئوردىغا قايتىپ بېرىپ شاھ دادىسىدىن ئۆزىنى ھېلىقى ئوۋچىلارغا قوشۇپ قويۇشنى تەلەپ قىپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭ گېپىنى يەردە قويماي ئۇنى ئوۋچىلارغا قوشۇپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

شاھزادە نۇردىييار ئوۋچىلارغا قوشۇلۇپ شەھەردىن چىقىپتۇ. ئۇلار ماڭا - ماڭا بىر يەرگە كەلگەندە يول تەرەپ - تەرەپكە بۆلۈنۈپ كېتىپتۇ، بۇ چاغدا ئوۋچىلارنىڭ بىرى:

— ئەي شاھزادە، بىزنىڭ ئادىتىمىز بويىچە ھەر بىرىمىز بىر يولغا قاراپ ماڭىمىز، كۈنپېتىمىشتىن بۇرۇن ھەممىمىز مۇشۇ جايدا ئۇچرىشىمىز. ئەمما سىزنىڭ تۇنجى قېتىم ئۆيىدىن چىقىشىڭىز، شۇڭا سىز يالغۇز ماڭماي كىمنى خالىسىڭىز شۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭىشىڭىز بولىدۇ، — دەپتۇ.

— ھەي ئوۋچىلار، — دەپتۇ شاھزادە نۇردىييار، — مەنمۇ بالاغەتسىز يەتسەن بىر

بۇرۇنقى زاماندا چىن ماچىن شەھىرىدە نادىر شاھ ئاتلىق بىر پادىشاھ ئۆتۈپ كەتكەن. نادىر شاھ شاھلىق تەختىدە 40 يىل دەۋران سۈرۈپتۇ. ئەمما ئۇنىڭ تەختىگە ۋارىسلىق قىلىش ھۈدەك بىرەر پەرزەنتى يوق ئىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ تامام خوتۇنلىرىدىن كۆڭلى سۈۋۈپتۇ. شاھ بارغانسېرى تەرساللىشىپ، دائىم كۆڭلى خەش يىتۈرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى ۋەزىر ۋە شاھنىڭ يېقىنلىرى ئىزى ئىز ئارا مەسلىھەتلىشىپ، شاھنى ئۆيلىپ قويماقچى بولۇشۇپتۇ. نادىر شاھ ئۆيلىنىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي پادىشاھنىڭ يېڭى ئالغان خوتۇنى ھانلىقلار بولۇپ قاپتۇ. بۇ ئىشتىن بەكمۇ خۇرسەن بولغان نادىر شاھ خەلققە خەيرى - نېھسانلار قىپتۇ. شاھنىڭ خوتۇنى ۋاقتى سائىتى يېتىپ بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. نادىر شاھ پۈتۈن ئەلگە 40 كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ ۋە ئوغلىنىڭ ئېتىنى نۇردىييار قويۇپتۇ. شاھزادە يەتتە ياشقا توشقاندا ئۇنى مەكتەپكە بېرىپتۇ. ئارىدىن بىر قانچە يىل ئۆتۈپ شاھزادە نۇردىييار بۇرۇنقى خەت تارتىپ چۈپ - چوڭلاشىپ بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى شاھزادە ئەگىتۈشلىرى بىلەن ئويناۋېتىپ، كوچا ئاغزىدىن ئاتلارنىڭ

يىگىتىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يوللار ھەر بىرىمىزگە بىردىن توغرا كېلىدىكەن. شۇڭا مەنمۇ ئۆزۈم يالغۇز بىر يولغا چۈشەي.

— بۇ گېپىڭىزگە قوشۇلالمايمىز. چۈنكى سىزنىڭ ئامانلىقىڭىزغا بىز كېپىل، دېيىشىپتۇ ئوۋچىلار. ئەمما شاھزادە ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. ئوۋچىلار ھەر-قانچە يېلىنىپ يالۋۇرغان بولسىمۇ، شاھزادە بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي ئۆزى يالغۇز بىر يولغا چۈشۈپ، ئېتىغا بىر قامچا سېلىپلا بوراندەك چاپتۇرۇپ كېتىپ قاپتۇ.

شاھزادە نۇردىيار شۇ ماڭغىنىچە ئېتىنى توختىماي چاپتۇرۇپ خېلى ئۇزاق كېتىپتۇ. ئەمما ئۇنىڭغا ئوۋلىغۇدەك ھېچ نەرسە ئۇچرىماپتۇ. ئۇ ئوۋ تاماسى بىلەن ئالدىغا قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىر چاغدا يىراقتىن بىر قارا كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە ئوقياسىنى بەتلىگەن پېتى ئۇ قارا كۆرۈنگەن يەرگە يېقىنلاپ مېڭىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا ئۇ ناھايىتى ئالدىراش كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئىكەن. شاھزادە نۇردىيار ھېلىقى ئادەمنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ئېتىنى توختىتىپتۇ. ئۇ ئادەم كۆزلىرىنىڭ نۇرى قاچقان، چىرايى تاتارغان، ئاپئاق ساقلى مەيدىسىگە چۈشكەن، بەلىلىرى يادەك ئېگىلگەن بىر بوۋاي ئىكەن.

— ئەسسە لامۇئەلەيكۇم بوۋا، دەپ سالام بېرىپتۇ شاھزادە نۇردىيار. ھېلىقى بوۋايمۇ: — ۋەئەلەيكۇم ئەسسە لام، دەپ توختاپتۇ.

— ئەي بوۋا، نەگە ماڭدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ نۇردىيار، نېمىشقا مۇنچىۋالا ئالدىراپ ماڭىسىز؟

— ئەي ئوغلۇم، سوراپ قالدىڭ. جاۋاب بەرمىسەم بىئەدەبلىك بولىدۇ. كېچە بىر چۈش كۆردۈم. چۈشۈمدە ئاسماندىن بىر ئاي چۈشۈپ ئوڭ يېنىمىدىن كىرىپ، سول يېنىمىدىن چىقىپ كەتتى. بىر كۈن چۈشۈپ ياقامدىن كىرىپ، ئېتىدىكىمىدىن چىقىپ كەتتى. ئەتسى كۆرگەن چۈشۈمنىڭ تەبىرىنى سورىسام قۇرئەندازلار «بۇ يەردىن ئۈچ ئايلىق يىراق بىر جايدا بارسىڭىز، شۇ يەردە كۆزۈڭەن چۈشۈڭىزنىڭ تەبىرى يېشىلىدۇ» دېگەندى. شۇنىڭ بىلەن ئەتىگەن تۇرۇپ يولغا چىقتىم. مەنزىلىم يىراق. ئەمدى مېنى گەپكە تۇتماي يولۇڭغا ماڭ!

شاھزادە نۇردىيار كۆڭلىدە ياشىنىپ بىر پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان بۇ بوۋاينىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ غەيرىتىگە ھەيران قاپتۇ.

«بىر قېرى بوۋاي شۇنچە مۇشەققەت كەچىدەپ، بىر مۇشكۈل ئىشنى ئۆز ئۈستىتىگە ئاپتۇ. مەن ئۇنىڭغا ياردەمدە بولسام ياخشى بولغۇدەك» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ بوۋايعا: — ئەي بوۋا، مەنزىلىڭىز يىراق ئىكەن. سىز مۇشۇ جايدا مېنى ساقلاپ تۇرۇڭ. مەن سىز ئۈچۈن بېرىپ، چۈشۈڭىزنىڭ تەبىرىنى بىلىپ كېلەي، — دەپتۇ.

— ئەي ئوغلۇم، ياخشى كۆڭلۈڭگە رەھمەت. مەن ئۇنداق قىلالمايمەن. چۈنكى ھەرىكەتسىز ئىشتا بەرىكەت يوق، — دەپتۇ بوۋاي.

ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ شاھزادە نۇردىيار بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي بوۋا، ئۇنداق سىز چۈشۈڭىزنى ماڭا سېتىپ بېرىڭ. سىزمۇ بۇ

مۇشەققەتتىن بىر يولى خالاس بولۇڭ.

— ئەي ئوغلۇم، — دەپتۇ بوۋاي، — ئۆزۈڭگۈ خېلى ئەقىللىق بالىدەك تۇرىدەن. ماقۇل، چۈشۈمنى ساڭا سېتىپ بەرسەم بېرەي. ئەمما بىر ئاز قىممەتلىك. ماڭا ئىككى مىڭ تىللا بەرسەڭ ئاندىن چۈشۈمنى ساڭا بېرەي.

شاهزادە نۇردىيار يېنىدىن ئىككى مىڭ تىلانى ئېلىپ بوۋايغا بېرىپتۇ. ئۆزى بولسا ئۈچ ئايلىق مەنزىلىنى كۆزلەپ يولغا چۈشۈپتۇ.

شاهزادە نۇردىيار شۇ ماڭغىنىچە، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، تاغ-داۋانلار-دىن ئېشىپ، دەريالارنى كېچىپ، چۆللەر-دىن ئېشىپ بىر جاڭگاللىققا يېتىپ كەپتۇ. كەچ بولۇپ كۆز باغلانغاندا بىر تېمى ئۇرۇلۇپ چۈشكەن بىر ئەسكى ئۆي-گە كۆزى چۈشۈپتۇ. نۇردىيار: «شۇنچە ئۇزۇن يول يۈرۈپ بېرىپ ھالىمدىن كەتتىم. مىنگەن ئېتىمىمۇ ھاردى. بۈگۈن كېچە مۇشۇ خارابىلىقتا ئارام ئېلىۋېلىپ، ئەنە يولۇمنى داۋاملاشتۇراي» دەپ ئويلاپ، ھېلىقى ئەسكى ئۆيگە چۈشۈپتۇ. ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ كۆزلىگەن نىشانغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئەسلا بىلمىگەن ئىكەن. نۇردىيار ئېتىمغا بوغۇز بېرىپ قويۇپ، ئۆزى ئارام ئېلىشقا يېتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي كۆزى ئۇيىقىغا كېتىپتۇ. بىر چاغدا ئۇ قانداقتۇر بىر ئاۋازدىن ئويغىنىپ كېتىپتۇ. قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلىسا ئاتلارنىڭ دۇپۇرلىگەن ئاۋازى ئىكەن. بۇ ئاۋاز بار-غانسېرى يېقىنلاشقا باشلاپتۇ. شاهزادە: «بۇ چۆل باياۋاندا ئۈچ ئايدىن بېرى ھېچ-نەرسە ئۇچرىمىغانىدى. بۇ نېمە گەپتۇ» دەپ ئويلاپ تۇرۇشىغا، ئىككى ئاتنى يېتى-

لىۋالغان بىر ئادەم ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كەپتۇ.

— تېز ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، ئاتقا مىنىپ، مېنىڭ كەينىمدىن مېنىڭ، — دەپتۇ ئۇ كىشى ناھايىتى پەس ئاۋازدا. بۇ ئىشقا ھەيران قالغان شاهزادە: «نېمە بولسا بولسۇن، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەرمەن» دەپ، گەپ-سۆز قىلماي ھېلى-قى ئادەم كۆرسەتسەن ئاتقان مىنىپتۇ. ھېلىقى ئادەم يەنە: «مېنىڭ، — دەپ ئىشارەت قىپتۇ. شاهزادە ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار بىر كېچە يول ماڭغاندىن كېيىن تاڭ يورۇپتۇ. بولۇۋاتقان ئىشلارغا ھەيران بولغان شاهزادە نۇردىيار ھېلىقى ئادەمدىن: — ھەي ئاكا، سىز كىم بولىسىز؟ مېنى نەگە ئاپىرىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى ئادەم كەينىگە ئۆتۈلۈپ قاراپتۇ. لېكىن ھەر ئىككىسى ھەيرانلىقتا بىر-بىرىگە قاراپلا قاپتۇ.

نۇردىيارنىڭ ئالدىدىكى بۇ كىشى ئەسلىدە ئايدەك گۈزەل بىر پەزى ئىكەن. ئۇ «ھېلىقى بوۋاينىڭ چۈشىدە كۆرگىنى مۇشۇ ئاي ئىكەن - دە» دەپ ئويلاپتۇ. نۇردىيار ئۇ قىزغا ئاشقى شەيدا بوپتۇ. قىز نۇردىيارنى كۆرۈپ دەسلەپ ھەيران بوپتۇ. كېيىن ئاستا-ئاستا چىرايى ئۆڭۈپ، شاهزادىغا مۇنۇلارنى ئېيتىپتۇ: — ھەي يىگىت، ئاتام بىلەن ئانام كوھىقاپتا تۇرىدۇ. ئۇلار مېنى يېقىن بىر تۇغقىنىمىزنىڭ ئوغلىغا بەرمەكچى بولغانىدى. بىراق ئاتام بىلەن ھېلىقى تۇغقىنىمىزنىڭ ئارىسىدا ئارازلىق پەيدا بولۇپ، مېنى ئۇنىڭغا بېرىشتىن يالتىمىۋالدى. يىگىت

بىلەن ئىككىمىز بىر - بىرىمىزنى ياخشى كۆرۈشەتتۇق. بۇ توي بۇزۇلغاندىن كېيىن بىز نېمە قىلىشىمىزنى بىلىۋالغىنىمىز كېيىن قاتتى. ئاخىر مەن يىگىتكە بۈگۈن كېچە مېنى سىز بىلەن ئۇچراشقان خىزارايلىقتا ساقلاپ تۇرۇشنى چىكىگەن ئىدىم. مەن سىزنى شۇ يىگىت دەپ ئويلاپ بۇ يەرگە باشلاپ كەپتىمەن. خەير، ئەمدى ئىش ئۆتتى. پۇشايمان قىلغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ. ئەمدى سىز بۇ يەردىن كېتىڭ!

— ھەي گۈزەل پەرى، مەن بۇ يەرگە مۇساپىر مەن. سىزنىڭ ئىشقى ئوتىڭىز يۈزىڭىزگە تۇتاشتى. ئەمدى سىزدىن ئايرىلىپ ھېچبىر يەرگە كېتەلمەيمەن، — دەپتۇ شاھزادە نۇردىيار.

— ئەي يىگىت، — دەپتۇ قىز، — سە ۋەنلىك مەنىدىن ئۆتتى. مېنى كەچۈرۈڭ، سىزنى قېشىمدا ئېلىپ قالايمەن.

شاھزادە كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ: — ئەي گۈل يۈزلۈك پەرى، سىزنىڭ گۈزەل جامالىڭىزنى كۆرۈپ، شېرىن سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ تۇرۇشنى بەخت دەپ بىلىمەن. ئەگەر سىزنىڭ سۆيگەن يارىڭىز كېلىپ قالىغۇدەك بولسا، مەن سىزنىڭ چاكىرىڭىز بولاي. مېنى قېشىڭىزدا ئېلىپ قالسىڭىز، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

يىگىتنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ پەرىنىڭ ئۇنىڭغا رەھىمى كەپتۇ.

— مەيلى، دېگىنىڭىزدەك بولسۇن، — دەپتۇ پەرى، — ئەگەر بىر ئايغىچە يىگىتىم مېنى ئىزدەپ كېلىپ قالسا، سىز بىزگە خىزمەتكار بولۇڭ، بىر ئايغىچە كەلمىسە ئىختىيارىمنى سىزگە تاپشۇراي.

شاھزادە نۇردىيار قىزنىڭ بۇ شەرتىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. ئۇلار

بىر - بىرىگە ھەمراھ بولۇپ يولغا چىقىپتۇ، بىر ھەپتە ماڭغاندىن كېيىن چۆل - جەزىرە تۈگەپ ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىر دېڭىز نامى يان بوپتۇ. ئۇلار دېڭىز بويىغا كېلىپ توختاپتۇ. بۇ چاغدا پەرى شاھزادىگە قاراپ: — ھەي نۇردىيار، ئېتىڭىزنىڭ تۇم شۇققا مېنىڭ ئېتىمىڭ قۇيرۇقىنى چىكىپ كۆزىڭىزنى يۇمۇڭ! — دەپتۇ.

شاھزادە نۇردىيار كۆزىنى يۇمۇپتۇ. بىر پەستىن كېيىن پەرى ئۇنىڭغا: — دەپتۇ. ئەمدى كۆزىڭىزنى ئېچىڭ، — دەپتۇ. نۇردىيار كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىنى بىر يان دېڭىزنىڭ نېرىقى چىتىدە كۆرۈپتۇ. — بىز دېڭىزدا قانچىلىك ماڭدۇق؟ — دەپ سوراپتۇ نۇردىيار.

— دېڭىزدا بىر ھەپتە يول يۈرۈدۇق، — دەپتۇ قىز.

ئۇلار يەنە يولغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار توختىماي مېڭىپ 15 كۈن بولغاندا بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر تۈپ چىنىسارغا ئاتلىرىنى باغلاپتۇ.

— ئەي نۇردىيار، بىز يولغا چىقىپ قىلى ساق بىر ئاي بولدى. مېنىڭ يىگىتىمىدىن ھازىرغىچە دېرەك يوق. ئەمدى ۋەدە بويىچە مەن سىزگە تەئەللۇق بولدۇم، سىز شەھەرگە كىرىپ مۇۋاپىق بىر تۇرار جاي تېپىڭ. مەن مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇراي، — دەپتۇ.

شاھزادە نۇردىيار دەرھال شەھەرگە كىرىپ بىر دەللىنى تېپىپ ئۇنىڭغا بىر تىللا بېرىپتۇ ۋە ئۆزىگە ياخشى بىر قورو جاي تېپىپ بېرىشىنى سوراپتۇ. دەللىل ئۇنى باشلاپ چىرايلىق بىر ھويلىغا ئاپىرىپتۇ. بىر دەملا سودا پۇتسۇپ، نۇردىيار

بىلەن ئىككىمىز بىر - بىرىمىزنى ياخشى كۆرۈشەتتۇق. بۇ توي بۇزۇلغاندىن كېيىن بىز نېمە قىلىشىمىزنى بىلىۋالغىنىمىز كېيىن قاتتى. ئاخىر مەن يىگىتكە بۈگۈن كېچە مېنى سىز بىلەن ئۇچراشقان خىزارايلىقتا ساقلاپ تۇرۇشنى چىكىگەن ئىدىم. مەن سىزنى شۇ يىگىت دەپ ئويلاپ بۇ يەرگە باشلاپ كەپتىمەن. خەير، ئەمدى ئىش ئۆتتى. پۇشايمان قىلغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ. ئەمدى سىز بۇ يەردىن كېتىڭ!

— ھەي گۈزەل پەرى، مەن بۇ يەرگە مۇساپىر مەن. سىزنىڭ ئىشقى ئوتىڭىز يۈزىڭىزگە تۇتاشتى. ئەمدى سىزدىن ئايرىلىپ ھېچبىر يەرگە كېتەلمەيمەن، — دەپتۇ شاھزادە نۇردىيار.

— ئەي يىگىت، — دەپتۇ قىز، — سە ۋەنلىك مەنىدىن ئۆتتى. مېنى كەچۈرۈڭ، سىزنى قېشىمدا ئېلىپ قالايمەن.

شاھزادە كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ: — ئەي گۈل يۈزلۈك پەرى، سىزنىڭ گۈزەل جامالىڭىزنى كۆرۈپ، شېرىن سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ تۇرۇشنى بەخت دەپ بىلىمەن. ئەگەر سىزنىڭ سۆيگەن يارىڭىز كېلىپ قالىغۇدەك بولسا، مەن سىزنىڭ چاكىرىڭىز بولاي. مېنى قېشىڭىزدا ئېلىپ قالسىڭىز، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

يىگىتنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ پەرىنىڭ ئۇنىڭغا رەھىمى كەپتۇ.

— مەيلى، دېگىنىڭىزدەك بولسۇن، — دەپتۇ پەرى، — ئەگەر بىر ئايغىچە يىگىتىم مېنى ئىزدەپ كېلىپ قالسا، سىز بىزگە خىزمەتكار بولۇڭ، بىر ئايغىچە كەلمىسە ئىختىيارىمنى سىزگە تاپشۇراي.

شاھزادە نۇردىيار قىزنىڭ بۇ شەرتىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. ئۇلار

يار ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئوردىغا بېرىپ پادىشاھ بىلەن بىللە ناشتا قىلىدىغان، ئاندىن ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، قالغان ۋاقتىنى خوتۇنى بىلەن بىللە ئۆتكۈزىدىغان بوپتۇ. ئۇنىڭ ئايالىمۇ بارغانسېرى نۇردىيىلارنى چىن دىلىدىن ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ.

بىر كۈنى نۇردىيىلارنىڭ خوتۇنى ئېرىنى بازارغا ئەۋەتىپ بىر پارچە يىپەك رەخت بىلەن ھەرخىل مەشۇت يىپىلارنى ئەپكەلدۈرۈپتۇ. ئاندىن ئۇ ئېرىگە بولغان مېھرى-مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن كېچىچە ئۇخلىماي بىر كەشتىلىك ياغلىق تىكىپ پۈتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى نۇردىيىلار ئويغىنىپ، ئوردىغا ماڭىدىغان چاغدا، كەشتە ياغلىقنى ئۇنىڭ بېلىگە باغلاپ قويۇپتۇ. بۇنداق چىرايلىق كەشتە ياغلىقنى نۇردىيىلار ئۆمىدە كۆرۈپ باقمىغانىكەن.

نۇردىيىلار ئوردىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ نۇردىيىلارنىڭ بېلىدىكى ياغلىققا كۆزى چۈشۈپتۇ.

— ھەي ۋەزىرىم، بۇ كەشتە ياغلىقنى كىم تىكتى؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— خوتۇنۇم تىكتى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ نۇردىيىلار.

— ئەجەبمۇ چىرايلىق تىكىپتۇ، بۇ ياغلىقنى، — دەپتۇ پادىشاھ.

نۇردىيىلار بېلىدىكى ياغلىققا پادىشاھنىڭ كۆزى چۈشكەنلىكىنى سېزىپ، دەرت-ھال ياغلىقنى بېلىدىن يېشىپ شاھقا تەقدىم قىپتۇ. پادىشاھ ياغلىقنى ئېلىپلا بېلىگە باغلاپتۇ ۋە نۇردىيىلارغا رەھىمەت ئېيتىپتۇ.

ناشتىدىن كېيىن شاھزادە نۇردىيىلار ئادىتى بويىچە ئۆيىگە قايتىپتۇ.

يار قىزىنىڭ ئالدىغا قايتىپتۇ. شاھزادە قىزىنى باشلاپ شەھەرگە ئېلىپ كېرىپتۇ. قىز شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بۇ چىرايلىق ئىمارەتنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ رازىلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار بىر قۇر تەييارلىق قىلىنغاندىن كېيىن قۇلۇم - قوشنىلارنى چاقىرىپ نىكاھ ئوقۇتۇۋاپتۇ.

كۈنلەر خۇشال - خورام ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى خوتۇنى شاھزادە نۇردىيىلارغا: — ئەي نۇردىيىلار، بىز بۇ شەھەرگە ماكانلىشىپ قالدۇق. شۇڭا سىز ئوردىغا بېرىپ پادىشاھقا كۆرۈنۈپ، ئۆزىڭىزنىڭ بۇ شەھەرنىڭ پۇقراسى ئىكەنلىكىڭىزنى بىلدۈرۈپ قويۇڭ، بولمىسا كېيىن بىرەر پالاكەتكە يولۇقۇپ قالمايلى، — دەپتۇ. ۋە شاھزادە نۇردىيىلارغا ئىككى دانە گۆھەرنى بېرىپتۇ. نۇردىيىلار ئوردىغا بېرىپتۇ. پادىشاھقا ئۆزىنىڭ مەقسىتىنى ئىزھار قىلىنغاندىن كېيىن ھېلىقى ئىككى دانە گۆھەرنى سوۋغا قىلىپتۇ. پادىشاھ ئۆمىرىدە كۆرۈپ باقمىغان بۇ گۆھەرلەرنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ.

بۇ كېلىشىكەن، ئەدەب - قائىدىلىك يىگىتنى كۆرۈپ، ئۇنى ياقتۇرۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئۆزىگە ۋەزىر قىلىپ ئەينىلەپتۇ. نۇردىيىلار پادىشاھقا ئۆزى ئېيتىپتۇ: «بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايەن» دەپ ئۇنىماپتۇ. پادىشاھ:

— سىز ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئوردىغا كېلىپ مەن بىلەن بىللە ناشتا قىلىشىڭىزلا بولىدۇ. باشقا ئىشلاردىن غەم قىلماڭ، — دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. ئەتىدىن باشلاپ شاھزادە نۇردىيىلار

پادىشاھ ھەرەھدىكى قىرىق خوتۇنى بىلەن تۆت يۈز كىمىزىكىنى ئالدىغا چاقىرىپتۇ ۋە ئۇلاردىن:

زاتلارنىڭلار قولىدىن كېلىدۇ، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قولىدىكى ياغلىققا قايتىدىن قاراپ كېتىپتۇ ۋە «ئىككىن كەشتىسى بۇنچە چىرايلىق بولسا ئۆزى قانچىلىك چىرايلىق تۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ. ئۇ نۇردىيارنىڭ خوتۇنىغا غايىبىانە ئاشىق بوپتۇ. ئۇنىڭ يۈرىكىگە ئىشىق خەنجىرى سانچى لىپتۇ ۋە بەھوش بولۇپ يەرگە يىقىلىپتۇ. ۋەزىرلەر دەرھال پادىشاھقا ئىپار — ئەنئەنىنى پۇرۇتۇپ، گۇلاپلارنى چېچىپ يۆلەپتۇ. پادىشاھ ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن ۋەزىرلەردىن بىرى ئۇنىڭغا:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، سىلىنىڭ دەردلىرىنىڭ داۋاسى ئاسان. نۇردىيار ئۆزلىرىنىڭ قوللىرىدىكى ئادەم. سىلى ئۇنىڭغا ئىككى دانە گۆھەر ئېلىپ كېلىشىنى بۇيرۇسىلا. ئەگەر ئۇ گۆھەرنى ئېلىپ كەلسە «خەزىنىدە تۆت دانە گۆھەر بار ئىدى، شۇنى سەن ئوغرىلىغان ئىكەنسىن» دەپ ئۇنى زىندانغا تاشلاسىلا، ئۇ چاغدا ئۇنىڭ خوتۇنى سىلىگە قالىدۇ. ئەگەر گۆھەرنى ئېلىپ كېلەلمىسە «پەرمانىمنى ئورۇندىمىدىڭ» دەپ ئوخشاشلا زىندانغا ھۆكۈم قىلىدىلا... — دەپ يول كۆرسىتىپتۇ. ۋەزىرنىڭ مەسلىھىتى بويىچە پادىشاھ ئىككىنچى كۈنى ناشىدا نۇردىيار — دىن يەنە ئىككى دانە گۆھەر تەلەپ قىپتۇ. «ئۆيدە يەنە ئىككى دانە گۆھەر بار بولسىغۇ ئەپكېلىپ شاھقا بېرەرمەن. ئەگەر بولمىسا قانداق قىلارمەن» دەپ بېشى قاتقان نۇردىيار غەمكىن ھالدا ئۆيىگە قايتىپتۇ، ئېرىنىڭ پەرىشان ھالىنى كۆرگەن خوتۇنى ئۇنىڭدىن:

— ئەي نۇردىيار، بۇگۈن ئەجەب

— قايسىڭلار مۇشۇنداق كەشتە ياغلىق تىكلەيسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇ ئايال لارنىڭ ھېچقايسىدىن زۇۋان چىقماپتۇ. پادىشاھ سوئالنى ئىككىنچى قېتىم ياندۇرۇپ سوراپتۇ. پادىشاھنىڭ خوتۇنلىرىدىن بىرسى:

— ئەي شاھىم، بۇنداق ياغلىقنى ئادەمىزاتى تىكلەلمەيدۇ. بۇ پەقەت پەرىد

يەرىشان كۆرۈنسىزغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
نۇردىيار شاھنىڭ پەرمانىنى خوتۇنغا
سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— ئەي جانانم، سىز بۇنىڭدىن
خەم قىلماڭ. بۇنىڭ ئامالى بار، — دەپتۇ
خوتۇنى ۋە بىر پارچە خەت يېزىپ نۇر-
دىيارنىڭ قولىغا بېرىپتۇ. ئاندىن مۇنۇلار-
نى دەپتۇ:

— سىز ھازىرلا يولغا چىقىپ بىز
كەلگەن يول بىلەن ماڭسىڭىز ھېلىقى
دېڭىزغا يېتىپ بارسىز. دېڭىز ياقىسىغا
بارغاندىن كېيىن، كۈنپېتىش
تەرەپكە قاراپ ئەلىلىك قەدەم
مېڭىپ، ئۇ يەردە سۇدىن چىقىپ تۇرغان بىر
ئاق تاشنى كۆرسىز، ئۇ تاشنىڭ چوڭلۇقى
تۆگىدەك كېلىدۇ. سىز مېنىڭ بارغان
ئېتىڭىزنى دېڭىز ياقىسىدا باغلاپ قويۇپ،
ئۆزىڭىز ئاق تاشقا دەسسەپ تۇرۇپ تاش-
نىڭ نېرىقى تەرىپىگە ئاتلىسىڭىز ئۈس-
تىنى سۇ بېسىپ كەتكەن بىر كۆۋرۈكنى
دەسسەيسىز. سىز شۇ كۆۋرۈك بىلەن مې-
ڭدۈرسىڭىز بىر ئىشىككە يېتىپ بارسىز.
ئىشىكنى ئېچىپ ئىچىگە كىرسىڭىز، گۈگۈم
قاراڭغۇلۇقىدىكى بىر يولغا چىقىپ قالسىڭىز،
شۇ يول بىلەن مېڭىپ بىر يەرلەرگە بار-
غاندا ئالدىڭىزغا بىر گۈمبەز ئۇچرايدۇ.
گۈمبەزنىڭ ئىچىدە بىر ھەشىمەتلىك ساراي
بار، ساراينىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر ئالتۇن تەخت
قويۇلغان بولۇپ، تەختنىڭ ئۈستىدە بىر
مەلىكە ئۇخلاپ ياتىدۇ. مەلىكىنىڭ باش
تەرىپىدە بىر ئەينەك قۇتىدا دورا بار.
دورنى ئېلىپ مەلىكىنىڭ بۇرىنىغا پۇرات-
سىڭىز ئۇ دەرھال ھوشىغا كېلىدۇ. ئاندىن
ئۇنىڭغا خەتنى كۆرسىتىڭ.

ھا چىقىپتۇ.
ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى پادى-
شاھتىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ نۇردىيارنى گۆھەر ئېلىپ
كېلىشكە بۇيرۇپ ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆ-
تۈپتۇ. ئۈچ كۈنگىچە نۇردىيارنىڭ قارىسى-
مۇ كۆرۈنمىگەندىن كېيىن پادىشاھ ئىككى
ۋەزىرنى نۇردىيارنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىپتۇ.
نۇردىيارنىڭ خوتۇنى ئۇلارغا ئۆزىنى كۆر-
سەتمەي تۇرۇپ:

— سىلەر كىم بولىسىلەر؟ ئېرىمدە
نېمە ئىشىڭلار بار؟ — دەپ سوراپتۇ.
— بىز پادىشاھنىڭ ۋەزىرلىرى بولى-
مىز. نۇردىيار ئۈچ كۈندىن بېرى ئور-
دىغا بارمىدى. شۇڭا ئۇنى چاقىرغىلى كە-
لدۇق، — دەپتۇ ۋەزىرلەر.

— پادىشاھ نۇردىيارنى بىر ئىشقا
بۇيرۇغان. ئۇ شاھنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇند-
غىلى كەتتى. قايتىپ كېلىپلا ئوردىغا با-
رىدۇ، — دەپتۇ نۇردىيارنىڭ خوتۇنى دەر-
ۋازىنى ئاچماي تۇرۇپ.

ۋەزىرلەر ئوردىغا بېرىپ بولغان ئەھ-
ۋالنى شاھقا مەلۇم قىپتۇ. شاھ دەرھال بىر-
قانچە كېنىزەكنى نۇردىيارنىڭ خوتۇنىنى
ئوردىغا تەكلىپ قىلىپ، ئۇنى بىلە ئېلىپ
كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. كېنىزەكلەر نۇردى-
يارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ دەرۋازىنى ئۇرۇپتۇ
ۋە ئۆزلىرىنىڭ كىملىكىنى مەلۇم قىپتۇ. نۇر-
دىيارنىڭ خوتۇنى كېنىزەكلەرنى ئۆيىگە
تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارنى ئىززەت-ئىكرام
بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. كېنىزەكلەر بۇ ئايالنىڭ
ھۆسىن-جامالىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ گۈزەللى-
كىگە ھەيران قېلىشىپتۇ. ئۇنىڭ تەبىئىي-
لىغان ئاش-تامىقىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ھەپ-
ران بويىتۇ. ئۇلار ئۆمرىدە بۇنداق مەززە

قايتىپ كەلمىدى. شۇڭا شاھىگىلارنى ۋە سىلەرنى بۇ قېتىم كەچۈردۈم. بولمىسا بۇ شەھەرنى خارابىلىققا، ئورداڭلارنى مازالىققا ئايلاندۇرۇۋېتەتتىم، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان جاللاتلار:

— ئەي ئالچىغان خوتۇن، يوغانچىلىق قىلغانغا ئەمدى توي، — دەپ ۋارقىرىشىپ، دەرۋازىنى چېقىشقا باشلاپتۇ، ئەمما بىردىنلا ئۇلارنىڭ قوللىرى قۇرۇپ، قوللىرىدىكى قىلچىلىرى يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار قورققىنىدىن ئالدى — كەينىگە قارىماي ئورداغا قايتىپ بېرىپتۇ.

پادىشاھ ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن «بۇ نېمە ئىشتۇ» دەپ دەپ ھەيران بولۇپ، قۇرئەندازلارنى يىغىپ قۇرئى سالدۇرۇپتۇ.

— ئەي شاھى جاھان، — دەپتۇ قۇرئەندازلار، — سېلى كوھىقاپنىڭ پەرىلىرى بىلەن تۇتۇشۇپ قاپتۇسۇن. ئۇلارغا يامان نىيەتتە بوپتۇسۇن. ئەگەر سىلى پەرىلىرىدىن يانمىسىنلا بۇ شەھەرگە ئاپەت ياغىدىكەن. شەھەر پۈتۈنلەي خاراب بولىدىكەن...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتكەن پادىشاھ:

— ھېچكىم نۇردىيارنىڭ ئۆيىگە چېكىلمىسۇن، — دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

ئەمدى گەپنى شاھزادە نۇردىياردىن ئاڭلايلى:

شاھزادە نۇردىيار خوتۇننىڭ دېگىنى بويىچە گۈمبەزنى تېپىپتۇ. ئۇ گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىرىپ ساراينى كۆرۈپتۇ. ساراينىڭ تۆرىدە نەقىشلىك ئالتۇن تەختنىڭ ئۈستىدە قۇياشتەك نۇر چېچىپ يېمۇش ھالەتتە ياتقان بىر قىزنى كۆرۈپتۇ. نۇردىيار دەرھال «ھېلىقى قىز قىزىمۇ، چۈشىدە كۆرگەن

لىك تاماقنى يەپ باقمىغانىكەن. تاماق تىن كېيىن كېنىزەكلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئۆيگە نېمىشقا كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. نۇردىيارنىڭ خوتۇنى ئۇلارغا:

— ئەي كېنىزەكلەر، سىلەر بېرىپ پادىشاھقا ئېيتىپ قويۇڭلار، نۇردىيار ئۆيىدە يوق. ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز مېھماندارچىلىققا بېرىشقا ھەددىم يوق، — دەپتۇ ۋە كېنىزەكلەرنى ئۆزىتىپ قويۇپ دەرۋازىنى مەھكەم تاقاپتۇ.

كېنىزەكلەر ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن نۇردىيارنىڭ خوتۇننىڭ ھۆسنى — جامالى، ئۇ ئەتكەن غىزا — تاامىلار ۋە ئۇنىڭ گەپ-سۆزلىرىنى نەچچە ھەسسە ئاشۇرۇپ شاھقا مەلۇم قىپتۇ. ئۇ ئاي يۈزلۈك جاناننىڭ جامالىنى كۆرۈشكە تاقىتى — تاق بولغان پادىشاھ جاللاتلىرىدىن يىنىگىرە — ئوتتۇز ئادەمنى قوراللاندىرۇپ، نۇردىيارنىڭ خوتۇننىڭ ئۆيىگە قارىماي ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. بۇ جاللاتلار قىلچىلىرىنى ئوبىناقتان پېتى نۇردىيارنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە دەرۋازىنى ئۇرۇپ ۋارقىراپتۇ:

— ئەي، نۇردىيارنىڭ خوتۇنى، ئاڭلىدىم دېمىگىن! ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ پەرمانى شۇكى، سەن دەرھال ئالدىمىزغا چۈشۈپ شاھ ئالىيلىرىنىڭ ئالدىغا بارىسەن. بولمىسا كېيىن قانچە پۇشايمان قىلساڭمۇ ئوردىغا كەلمەيدۇ...

نۇردىيارنىڭ خوتۇنى ھويلىغا چىقىپ: — ئەي جاللاتلار، كەينىڭلارغا يېنىڭلار. سىلەر بېرىپ پادىشاھقا شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويۇڭلاركى، بىرىنچىدىن، مەن بۇ شەھەرگە پۇقرا بولۇپ، تۈزۈڭلارنى يېدىم. ئىككىنچىدىن، يولدىشىم شاھ خىزمىتى ئۈچۈن سەپەرگە چىقىپ كېتىپ تېخى

كۈن شۇمىدۇ-يا» دەپ ئويلاپتۇ. ئو قىز-
 نىڭ باش تەرىپىدىكى شىشىنى قولىغا ئې-
 لىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى دورىنى قىزنىڭ
 بۇزىغا پۇرتىپتۇ. بىھوش ياتقان قىز
 كۆزىنى ئېچىپتۇ ۋە نۇردىيىرنى كۆرۈپ:
 — ئەي يىگىت، سىز كىم بولىسىز؟
 بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭىز؟ —
 دەپ سوراپتۇ.

نۇردىيىر خوتۇنى بەرگەن نامەنى
 قىزغا سۇنۇپتۇ. قىز مەكتۇبىنى كۆرگەندىن
 كېيىن يىگىتنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەق-
 سىتىنى چۈشىنىپتۇ. ئۇ نۇردىيىرغا قاراپ:
 — ئەي يىگىت، ئاۋۇ ئىشىكىنى ئې-
 چىپ گۆھەرلەردىن ئۆزىڭىز خالىغانچە
 ئېلىڭ، — دەپتۇ.

نۇردىيىر قىز كۆرسەتكەن ئىشىكىنى
 ئېچىپ قارىسا، ئۆي خىلى مۇخىل گۆھەر-
 لەر بىلەن لىق تولغانىكەن. ئۇ بىر خۇر-
 جۇن گۆھەرنى ئاپتۇ ۋە قىزغا رەھىمەت
 ئېيتىپ ئىشىككە قاراپ مېڭىپتۇ. شاھزادە نۇر-
 دىيىر ساراينىڭ ئىشىككە يېتىپ بارغاندا قىز:
 — ھەي يىگىت، مەندىن نېمىشقا
 كەپ سورىمايسىز؟ — دەپتۇ.

— كەچۈرۈڭ مەلىكەم، مەن پادىشاھ-
 نىڭ ئەمرىنى ئادا قىلغىلى كەلگەنىدىم.
 ئۆيدە قالغان ئايالىمنى تەقەززا قىلىشىنى
 خالىدىم. ئەگەر سۆزلەپ بېرىشنى خالىسا
 ڭىز كەچۈرمىشلىرىڭىزنى ئاڭلاشقا تەييار-
 مەن، — دەپتۇ نۇردىيىر.

— مەن كۆھمىقاپ پادىشاھنىڭ قىزى
 ئىدىم. بىر كۈنى مېنى جادىگەر ئېلىپ
 قېچىپ مۇشۇ سۇنىڭ ئاستىغا بەند قىلىپ
 قويدى. ئاتام نۇرغۇن لەشكەرلىرىنى ئېلىپ
 كېلىپ جادىگەر بىلەن سوقۇشۇپ، ئاخىرى
 يېڭىلىپ قالدى. شۇندىن بېرى مەن بۇ

كۈلپەتكە مۇپتىلا بولىدۇم. ئون يىلدىن
 بېرى جادىگەر مېنى ئالغىنىغا ئېلىپ ئويۇنچۇق
 قىلىۋالدى. بىر ياققا ماڭسا مېنى بىھوش
 قىلىپ قويۇپ كېتىدۇ. ئۆزى قايتىپ كې-
 لىپ مېنى ھوشۇمغا كەلتۈرىدۇ. ئاتا-ئانام
 نى بىر كۆرۈۋېلىپ ئاندىن ئۆلۈپ كەتسەم دەپ
 ئارمان قىلىمەن. بۇ مۇمكىنمۇ، ئەمەسمۇ
 بىلىمەيمەن... — دەپ مەرۋايىتىتتەك ياشلىق
 ردىنى تۆكۈپ يىغلاپتۇ قىز.

مەلىكىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ
 يۈرىكى ئېزىلگەن نۇردىيىر قىزغا قاراپ:
 — ئەي مەلىكەم، يىغلىماڭ، مەن
 سىزنى قۇتۇلدۇرىمەن، — دەپتۇ.

— ھىممىتىڭىزگە رەھىمەت، — دەپتۇ
 قىز، — سىزنىڭ جادىگەرگە كۈچىڭىز يەت-
 مەيدۇ. ئامراق دوستۇمنىڭ ئېرىنىڭ چېت-
 نىغا زامىن بولۇشنى خالىمايمەن. ئەمدى
 تېزدىن يولغا چىقىڭ. مەندىن دوستۇمغا سالام.
 — ئەي قۇياش مەسەلىك كۈزەل
 مەلىكەم، — دەپتۇ نۇردىيىر، — سەزگۈزەشت-
 لىرىڭىزنى ئاڭلىمىغان بولساممۇ مەيلىدى.
 ئەمدى ئاڭلاپ تۇرۇپ سىزنى بۇ يەرگە
 تاشلاپ قويۇپ قانداقمۇ كېتەلەيمەن؟ بۇ
 قانداقمۇ ئوغۇل بالىلىق بولسۇن؟ سىزنى قۇتۇل-
 دۇرمىغىچە بۇ يەردىن ھەرگىز كەتمەيمەن.
 نۇردىيىر گۆھەر قاچىلانغان خۇرچۇن
 نى ئۆيگە ئەپكىرىپ قويۇپ، كەتكىلى ئۇنى
 ماپتۇ. بۇنىڭدىن قاتتىق تەسىرلەنگەن مەلىكە:
 — بولىدۇ، سىز ھەقىقەتەن مېنى
 قۇتۇلدۇرۇشقا بەل باغلىغان بولىسىڭىز، مەن
 ئالدى بىلەن جادىگەردىن گەپ ئېلىپ،
 ئۇنىڭ چېتىشىنىڭ زادى نەدە
 لىكىنى بىلىۋالاي. جادىگەرنىڭ چېنى ئادەت-
 تە ئۆز تېپىدە بولمايدۇ. سىز ھازىرچە
 بىر دالدىغا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇڭ، — دەپتۇ.

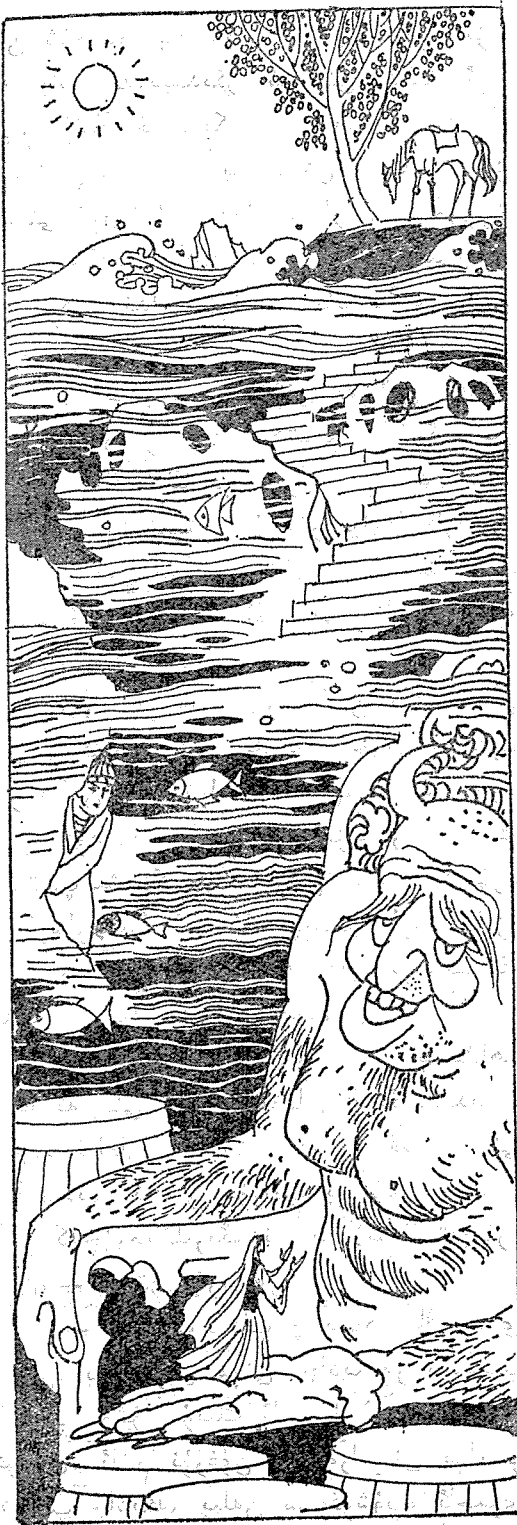
كۈن شۇمىدۇ-يا» دەپ ئويلاپتۇ. ئو قىز-
 نىڭ باش تەرىپىدىكى شىشىنى قولىغا ئې-
 لىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى دورىنى قىزنىڭ
 بۇزىغا پۇرتىپتۇ. بىھوش ياتقان قىز
 كۆزىنى ئېچىپتۇ ۋە نۇردىيىرنى كۆرۈپ:
 — ئەي يىگىت، سىز كىم بولىسىز؟
 بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭىز؟ —
 دەپ سوراپتۇ.

نۇردىيىر خوتۇنى بەرگەن نامەنى
 قىزغا سۇنۇپتۇ. قىز مەكتۇبىنى كۆرگەندىن
 كېيىن يىگىتنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەق-
 سىتىنى چۈشىنىپتۇ. ئۇ نۇردىيىرغا قاراپ:
 — ئەي يىگىت، ئاۋۇ ئىشىكىنى ئې-
 چىپ گۆھەرلەردىن ئۆزىڭىز خالىغانچە
 ئېلىڭ، — دەپتۇ.

نۇردىيىر قىز كۆرسەتكەن ئىشىكىنى
 ئېچىپ قارىسا، ئۆي خىلى مۇخىل گۆھەر-
 لەر بىلەن لىق تولغانىكەن. ئۇ بىر خۇر-
 جۇن گۆھەرنى ئاپتۇ ۋە قىزغا رەھىمەت
 ئېيتىپ ئىشىككە قاراپ مېڭىپتۇ. شاھزادە نۇر-
 دىيىر ساراينىڭ ئىشىككە يېتىپ بارغاندا قىز:
 — ھەي يىگىت، مەندىن نېمىشقا
 كەپ سورىمايسىز؟ — دەپتۇ.

— كەچۈرۈڭ مەلىكەم، مەن پادىشاھ-
 نىڭ ئەمرىنى ئادا قىلغىلى كەلگەنىدىم.
 ئۆيدە قالغان ئايالىمنى تەقەززا قىلىشىنى
 خالىدىم. ئەگەر سۆزلەپ بېرىشنى خالىسا
 ڭىز كەچۈرمىشلىرىڭىزنى ئاڭلاشقا تەييار-
 مەن، — دەپتۇ نۇردىيىر.

— مەن كۆھمىقاپ پادىشاھنىڭ قىزى
 ئىدىم. بىر كۈنى مېنى جادىگەر ئېلىپ
 قېچىپ مۇشۇ سۇنىڭ ئاستىغا بەند قىلىپ
 قويدى. ئاتام نۇرغۇن لەشكەرلىرىنى ئېلىپ
 كېلىپ جادىگەر بىلەن سوقۇشۇپ، ئاخىرى
 يېڭىلىپ قالدى. شۇندىن بېرى مەن بۇ

شۇ ئەسنادا دەھشەتلىك گۈلدۈرلگەن ئاۋاز بىلەن بىللە، يەر-زېمىندا چاقىماقلار چېقىلغاندەك بوپتۇ ۋە بەتبەشەرە بىر جا-دىگەر يېتىپ كەپتۇ. ئۇ بەھوش بولۇپ يېتىۋالغان مەلىكىگە دورىنى پۇرىتىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. ئاندىن ئۇنى ئالغىنىغا ئېلىپ ئويناشقا باشلاپتۇ. بۇ چاغدا مەلىكە ئۇنىڭغا ئەركىلەپ تۇرۇپ:

— ئەي خوجام، مەن سىزنىڭ قولىڭىزغا چۈشكىلى توپتوغرا ئون يىل بولدى. ئەگەر شاراب بولغان بولسا ئىچىپ بۇ يىلنى ئۇدا تەبرىكلىگەن بولساق تولىمۇ ياخشى بولاتتى، — دەپتۇ. مەلىكىنىڭ ئۆزىگە بۇنداق ئوچۇق-يورۇق گەپ قىلغانلىقىنى بىرىنچە قېتىم كۆرگەن جادىگەر خۇشال بولۇپ:

— بۇ ئاسان گەپقۇ، — دەپلا قولىنى بىر شىلتىمغان ئىكەن دەرھال يەتتە ئىدىش شاراب ھازىر بوپتۇ. مەلىكە قولىغا يوغانلىقى ئاپقۇردەك كېلىدىغان بىر جامنى ئېلىپ جادىگەرگە شاراب قۇيۇشقا باشلاپتۇ. مەلىكىنىڭ بۇ قىزغىن كەپىياتىدىن خۇشاللانغان جادىگەر كەينى-كەينىدىن كۆتۈرۈپ، بىردەمدىلا يەتتە ئىدىش شارابنى پاك-پاكىز ئىچىپ بوپتۇ ۋە ئوبدانلا تەڭشىلىپ قاپتۇ. مەلىكە ئەڭ ئاخىرقى بىر قاچا ھاراقنى جادىگەرگە تۇتۇپ تۇرۇپ ناز-كەرەش مە بىلەن:

— ئەي ئامرىقىم، ئىككىمىز بىللە ياشىغىلى ئون يىل بولدى. ئەمما مېنى ياخشى كۆرمىگەنلىكىڭ ئۈچۈن ماڭا سىرىڭنى قېتىمىدىڭ، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان جادىگەر دەرھال:

— ئەي مەلىكەم، مەن دۇنيادا سېنىلا ياخشى كۆرمىەن. بۇنىڭدىنمۇ شەكىلىنىمەن.

سەن؟ — دەپتۇ. — ئاشۇ قىزنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن، —
 — ياق، بۇ گېپىڭگە ئىشەنمەيمەن، —
 دەپتۇ قىز. — ئاشۇ قىزنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن، —
 — قەسەم قىلىپ بېرەيمۇ؟ — دەپتۇ
 جادىگەر. — ئاشۇ قىزنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن، —
 — سېنىڭ قەسەمىڭگىمۇ ئىشەنمەيمەن، —
 مەن، — دەپتۇ قىز. — ئاشۇ قىزنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن، —
 — ئۇنداق بولسا قانداق قىلسام ئىشىدە
 نىسەن؟ — دەپتۇ جادىگەر دەلدەگىشىگەن
 ھالدا. — ئاشۇ قىزنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن، —
 — ئاشۇ دېگەن ئۆز مەشۇقىدىن
 ھەرگىز سىز يوشۇرمايدۇ، — دەپتۇ قىز. —
 — ئەي مەلىكەم، — دەپتۇ جادىگەر، —
 نېمىنى بىلىگۈڭ كەلسە سۈرىدىن، مەن ساڭا
 ئېيتىپ بېرەي، —
 — ئۇنداق بولسا، سېنىڭ جىپىڭنىڭ
 قەيەردە؟ —
 — بۇ گەپنى ئاڭلىغان جادىگەر تۇرۇپ
 كېتىپ، مۇنداق دەپتۇ: —
 — بۇ يەردىن ئۈچ ئايلىق يىراقلىقتا
 بىر چىنار بار. چىنارنىڭ كۈنچىسىقىش
 تەرىپىدە بىر قۇرۇق شاخ بار. قۇرۇق شاخقا
 بىر قاغا كۈندە ئىككى قېتىم — ئەتىگەندە
 بىر، كەچتە بىر قونىدۇ. قالغان چاغدا قون
 مايدۇ. قاغا دەرەخكە قونغان چاغدا ئۇنى
 ئاتسا، ئوق ئۇنىڭغا دەل تەگسە ئۇ يەرگە
 يىقىلىپ چۈشىدۇ. قاغا چۈشكەن يەرنى كۆر-
 لسا بىر ساندۇق چىقىدۇ ساندۇقنى ئاچسا
 توقسەن توققۇز پەلەمپەي بار. شۇ پەلەم-
 پەيدىن پەسكە چۈشسە بىر يولغا چىقىدۇ.
 شۇ يول بىلەن مېڭىپ بىر يەرگە بارغاندا
 بىر تۈپ دەرەخ ئۇچرايدۇ. دەرەخنىڭ
 يوپۇرماقلىرى ناھايىتى كەڭ. ئاشۇ دەرەخ-
 نىڭ ئۈستىدە، يوپۇرماقلارنىڭ ئارىسىغا بىر
 تۆمۈر قەپەس ئېسىلغان. قەپەسنىڭ ئىچىدە

بىر بۇلبۇلگويا بار. شۇ بۇلبۇلگويانىڭ يۈ-
 رىكى مېنىڭ جېنىمدۇر. ئەگەر بۇلبۇلگويانى
 قەپەستىن ئالمايلا، قولىنى تىقىپ تۇرۇپ
 ئۇنىڭ بېشىنى ئۇزۇپ تاشلسا مەن ئۆلىمەن.
 بۇلبۇلگويا قەپەستىن بوشنىپ چىقىپ ئۇچۇپ
 كەتسە پۈتۈن جاھاننى سۇ بېسىپ كېتىدۇ.
 جادۇگەرنىڭ بارلىق سىرىنى بىلىۋالغان
 قىز ئۇنىڭغا چاندۇرماي نازلىنىپ تۇرۇپ: —
 — ئەي جانانم، مانا ئەمدى بىز ھەقى-
 قىي ئاشۇق — مەشۇقلارغا ئوخشىدۇق، — دەپتۇ.
 ئۇ يەنە: —
 — ئەي پالۋىنىم، سەن دۇنيادا تەڭ-
 داشىسىز باتۇر تۇرۇپ، يەنە بىر يەرگە ماڭ-
 جاقچى بولساڭ مېنى بېھوش قىلىپ قويىدەن-
 يەنەنەن. سەن يوق چاغدا سېنىنى پۇراپ
 ياتالمايدىكەنمەن. شۇڭا بۇ يەردىن ئالتە
 ئايلىق يىراقلىقتىكى بىر جايدا يالپۇز دەپ-
 دىغان بىر خۇش پۇراق گىياھ بار. ئىشىش.
 سەن شۇنى ئېپىكىلىپ بىر يەرگە كېتىدىغان
 چېغىڭدا مەيدەمگە قوبۇپ قويىساڭ، مەن
 ئۇنى خۇددى سېنىنى پۇرىغاندەك پۇراپ
 ياتسام، — دەپتۇ.
 مەلىكىنىڭ بۇ گەپلىرىدىن كۆڭلى
 يايىپ كەتكەن جادىگەر مەلىكىنى ئالغىنىغا
 ئېلىپ خۇددى ئالىمنى ئوينىغاندەك بىر
 ھازا ئوينىغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا يالپۇزنى
 تېپىپ كېلىش ھەققىدە ۋەدە بېرىپتۇ، ئاندىن
 مەلىكىنى ھوشسىزلاندۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى
 يالپۇزنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ.
 جادىگەر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن
 شاھزادە نۇردىيار مەلىكىنى دەرھال ھوشىغا
 كەلتۈرۈپتۇ. ئاندىن قىزىدىن جادىگەرنىڭ
 سىرىنى سورايتۇ. —
 — ئەي ئىيىگىت، — دەپتۇ قىز، — بۇ
 تولىمۇ مۇشكۈل ئىش، ئىكەن. مەن ئۆزۈم

ئېسىقلىق تۇرغۇدەك. قەبەستىكى بۇلبۇلگوييا قونداقتىن پەسكە، پەستىن قونداققا تىنماي ئۇچۇپ تۇرغۇدەك. شاھزادە نۇردىيىيار قەبەستكە قولنى تىقىپلا گاچچىدە بىرلا مىس چىپ بۇلبۇلگوييانىڭ بېشىنى ئۇزۇۋېتىپتۇ. بۇلبۇلگوييانىڭ بېشى ئۇزۇلگەن ھامان جاھاننى قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ ۋە دەھشەتلىك بوران چىقىپ كۆزنى ئاچقىلى بولماپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي ھاۋا ئېچىلىپ بوران توختاپتۇ. نۇردىيىيار كۆزىنى ئېچىپ قارىسا ئۆزى بىر دۆڭلۈكنىڭ ئۈستىدە تۇرغۇدەك. ئۇ «ئەمدى كەلگەن جايىمغا ياناي» دەپ ئويلاپ كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ، ئۇ خېلى ماڭغان بولسىمۇ ھېلىقى دېڭىزنى زادىلا تاپالماپتۇ. ئاخىرى ئېتىنىڭ مېڭىشىغا بويسۇنۇپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىر چاغدا بىر قۇمۇشلۇققا كىرىپ قاپتۇ. ئۇ قۇمۇشلۇق ئىچىدە ماڭا-ماڭا بىر يەرگە يېتىپ كەلگەندە، بىر خانىقانى كۆرۈپ قاپتۇ. نۇردىيىيار كۆڭلىدە: «ھەرنېمە بولسا ئادەم بار يەرگە يېتىپ كەپتىمەن» دەپ، ئويلاپتۇ ئۇ خانىقاغا كىرسە ئۇ يەردىن:

— خۇش كېلىپسىز بانۇرىيىگىت، دېگىنچە كۈھىقاپ پادىشاھىنىڭ قىزى چىقىپ كەپتۇ، — سىزنىڭ سەۋەبىڭىز بىلەن جاھانگەرنىڭ تىلىماتى بىتچىت بولدى. مەنىمۇ سېھىردىن ئازاد بولدۇم. سىزگە كۆپ زەرەمەت ئاتا — ئانا مىنى چاقىرىپ سىز بىلەن كۆرۈشتۈرەي.

قىز شۇ سۆزدىن كېيىن بىر تال چېچىنى يۇلۇۋېلىپ كۆيدۈرۈپتۇ. بىردىنلا لەرزەن شامال چىقىپ، بىر توپ كۆك كەپتەر ئۇچۇپ كەپتۇ، ئۇلار خانىقانىڭ ئالدىغا چۈشۈپ بەرزاتلارغا ئايلىنىپتۇ. ئۇلارنىڭ كەيىنىدىن ئالتىن سۇن تەختىستە ئولتۇر

چېنىمىنى قۇتۇلسۇرۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، سىزنىڭ چېنىڭىزغا زامىن بولۇپ، دوستۇم نىڭ بەختىگە ئولتۇرۇپ قويدىغان ئوخشايدىمەن. سىز چاپسان بۇ يەردىن كېتىڭ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادە نۇردىيىيار: — كەتسەممۇ كېتەي، لېكىن جاھانگەرنىڭ سىزنى بىلىپ كېتەي، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. مەلىكە ئامالسىزلىقتىن جاھانگەرنىڭ دەپ بەرگەنلىرىنى نۇردىيىيارغا بىرمۇپىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.

شاھزادە نۇردىيىيار مەلىكە بىلەن خۇشلىنىپ سۇدىن چىقىپتۇ ۋە ھېلىقى ئاق تاشتىن ئۇلۇپ سەكرەپ ئېتىغا مىنىپتۇ. بۇ ئات بىر ئايلىق يولنى بىر كۈندە باسىدىغان ئات ئىكەن. نۇردىيىيار ئاتقا مىنىپ ئۈچ ئايلىق يولنى ئۈچ كۈندە بېسىپ چىقىپتۇ. ئۇ ئېتىنى چىنارغا باغلاپ قويۇپ ئۆزى ئوقياسىنى بەتلەپ بىر دالدىغا مۆكۈپتۇ.

نۇپ يېتىپتۇ. بىر چاغدا بىر قارا قاغا ئۇچۇپ كېلىپ قۇرۇق شاخقا قونۇپتۇ ۋە «قاق، قاق» دەپ قاقلىداپتۇ. ئەسلىدە قاغا ئۈچ قېتىم قاقلىدىسا جاھانگەر يېتىپ كېلىدىكەن. ئۇ ئەمدىلا ئىككىنچى قېتىم قاقلىدى.

دېشىغا نۇردىيىيارنىڭ ئوقى ئۇنىڭ مېڭىسىگە تېگىپتۇ، قاغا قۇرۇق شاختىن يەرگە يېقىلىپ چۈشۈپتۇ. نۇردىيىيار دەرھال بېرىپ قاغا چۈشكەن يەرنى كولىسا، بىر ساندۇق چىقىپتۇ، ئۇ ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچقاندا نىكەن، پەسكە قاراپ چۈشكەن پەلەمپەي كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپتۇ.

ئۇ يەردىن گىرىمىسەن قاراڭغۇ بىر يولغا چىقىپ قاپتۇ. ئۇ ئاخىرى ھېلىقى كەڭ يوپۇرماقلىق دەرەخنىمۇ تېپىپتۇ. دېگەندەك دەرەخ شاخلىرى ئارىسىغا بىر تۆمۈر قەپەس

چېنىمىنى قۇتۇلسۇرۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، سىزنىڭ چېنىڭىزغا زامىن بولۇپ، دوستۇم نىڭ بەختىگە ئولتۇرۇپ قويدىغان ئوخشايدىمەن. سىز چاپسان بۇ يەردىن كېتىڭ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادە نۇردىيىيار: — كەتسەممۇ كېتەي، لېكىن جاھانگەرنىڭ سىزنى بىلىپ كېتەي، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. مەلىكە ئامالسىزلىقتىن جاھانگەرنىڭ دەپ بەرگەنلىرىنى نۇردىيىيارغا بىرمۇپىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.

شاھزادە نۇردىيىيار مەلىكە بىلەن خۇشلىنىپ سۇدىن چىقىپتۇ ۋە ھېلىقى ئاق تاشتىن ئۇلۇپ سەكرەپ ئېتىغا مىنىپتۇ. بۇ ئات بىر ئايلىق يولنى بىر كۈندە باسىدىغان ئات ئىكەن. نۇردىيىيار ئاتقا مىنىپ ئۈچ ئايلىق يولنى ئۈچ كۈندە بېسىپ چىقىپتۇ. ئۇ ئېتىنى چىنارغا باغلاپ قويۇپ ئۆزى ئوقياسىنى بەتلەپ بىر دالدىغا مۆكۈپتۇ.

نۇپ يېتىپتۇ. بىر چاغدا بىر قارا قاغا ئۇچۇپ كېلىپ قۇرۇق شاخقا قونۇپتۇ ۋە «قاق، قاق» دەپ قاقلىداپتۇ. ئەسلىدە قاغا ئۈچ قېتىم قاقلىدىسا جاھانگەر يېتىپ كېلىدىكەن. ئۇ ئەمدىلا ئىككىنچى قېتىم قاقلىدى. دېشىغا نۇردىيىيارنىڭ ئوقى ئۇنىڭ مېڭىسىگە تېگىپتۇ، قاغا قۇرۇق شاختىن يەرگە يېقىلىپ چۈشۈپتۇ. نۇردىيىيار دەرھال بېرىپ قاغا چۈشكەن يەرنى كولىسا، بىر ساندۇق چىقىپتۇ، ئۇ ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچقاندا نىكەن، پەسكە قاراپ چۈشكەن پەلەمپەي كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپتۇ.

ئۇ يەردىن گىرىمىسەن قاراڭغۇ بىر يولغا چىقىپ قاپتۇ. ئۇ ئاخىرى ھېلىقى كەڭ يوپۇرماقلىق دەرەخنىمۇ تېپىپتۇ. دېگەندەك دەرەخ شاخلىرى ئارىسىغا بىر تۆمۈر قەپەس

شاھزادە نۇردىيار مەلىكىنى ئۆز ئەمرىگە ئاپتۇ، ھەممەيەلەن ئۇلارنى مۇبارەكلىشىپ تەنتەنە قىلىشىپتۇ. ئاخىرى كۇھىقاپ پادىشاھى ئۇلارنى كۇھىقاپقا بېرىپ ماكان شىشقا تەكلىپ قىپتۇ. نۇردىيار:

— ئەي شاھ ئاتا، مەنىمۇ بىر پادىشاھنىڭ ئارزۇلۇق پالغۇز ئۇشلى ئىدىم. بىر كۈنى شىكارغا چىقىپ بىر بوۋايغا يولۇقتۇم ۋە ئۇنىڭ چۈشىنى سېتىۋېلىپ، چۈشنىڭ تەبىرىنى ئىزدەپ يولغا چىقتىم. ئۇنىڭدىن كېيىنكى سەرگۈزەشتىلەردىم سىزلەرگە مەلۇم بولدى. مەن ئالدى بىلەن ھەر كۈنى بىللە ئاشتا قىلغان پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا گۆھەرلەرنى قويۇپ ئۇنى رازى قىلاي، ئاندىن كېيىن كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولغان ئەزىز ئاتام ۋە مېھرىبان ئانامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى ئالاي. ئۇلارمۇ كېلىنلىرىنى كۆرۈپ شادلانسون، — دەپتۇ.

نۇردىيارنىڭ گېپىنى توغرا تاپقان كۇھىقاپ پادىشاھى ئۇنىڭغا ئىجازەت بېرىپتۇ. ئۆزى نۇردىيار بىلەن بىللە ئۇلار ماكانلاشقان شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ ئالدىغا بېرىپ پادىشاھنى رازى قىلغاندىن كېيىن قىزلىرى ۋە كۈيەۋلىنى ئۇزۇستىپ قويۇپ ئاندىن كۇھىقاپقا ئىناقچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار نۇردىيار ماكانلاشقان شەھەرگە كېلىپ نۇردىيارنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپتۇ. نۇردىيار ئىككى دانە گۆھەرنى باغلىسىقا ئوراپ، قوينى گۆھەر بىلەن تولىدۇرۇپ ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. كۇھىقاپ پادىشاھى ئون نەپەر پەرىنگە:

— ئەي پەرىلەر، سىلەر ھېچكىمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەي نۇردىيار بىلەن بىللە ئوردىغا كىرىڭلار، ئەگەر كىشىكى شاھزادە نۇردىيارغا چىقىلمىدىكەن، سىلەر ھەرگىز ئۇنى بوش قويماڭلار، ئەمما باشقىسىغا تەگمەڭلەر، — دەپ يولغا ساپتۇ.

تۇرغان ۋە ئەتراپىنى دېۋىلەر ئورنىغان ھالدا قىزنىڭ ئاتا-ئانىسى يېتىپ كەپتۇ. مەلىكە ئاتا-ئانىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ يىغلاپ كۆرۈشۈپتۇ.

— ئەي ئاتا، بۇ يىگىت مېنى قۇتۇلدۇرغان شەپقەتچىم بولدى... — دەپ يىگىتنى ئۇلارغا تونۇشتۇرۇپ، بارلىق ۋەقەلەرنى سۆزلەپ بېرىپتۇ قىز.

مەلىكىنىڭ ئاتا-ئانىسى شاھزادە نۇردىيارغا ئىززەت-ئىكسىرام بىلەن سالام قىلىپتۇ. ۋە:

— ئەي ئادەمزا، قىزىمىزنى بەندىدىن خالاس قىلىپ يورۇق دۇنىياغا ئېلىپ چىقىپسىز. بۇ ياخشىلىقىڭىز ئۈچۈن قىزىمىزنى سىزگە تۇتتۇق، ئۆز ئەمرىڭىزگە ئېلىڭ، — دەپتۇ.

— ئەي پادىشاھ، ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت. مېنىڭ ئۆز جۈپتۈم خوتۇنۇم بار. مەلىكەمنى ئەمرىڭە ئالمايمەن، دەپتۇ نۇردىيار. پەرىزاتلار ئىچىدە نۇردىيارنىڭ ئايالى مۇ بىللە كەلگەنىكەن. ئەمما ئۇ ئېرىگە گەپ قىلىشقا پۇرسەت تاپالماي تۇرغانىكەن. ئۇ ئېرىنىڭ سەممىيلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ۋە دەرھال ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— ئەي ۋاپادارم، مەن مەلىكەم بىلەن تەڭ تۇغۇلغان. ئىككىمىز بىللە ئويناپ بىللە چوڭ بولغان. كىچىكىمىزدىلا «چوڭ بولغاندا ئەرگە تەگسەڭ ئىككىمىز بىر ئەرگە تېگىمىز» دەپ ئەقدەملىشىشقا ئىدىق. كېيىن مەلىكەم بەختسىزلىككە ئۇچرىدى. ھېلىقى چاغدا مەن سىزنى گۆھەر ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇغان چېشىمدا گۆھەر ئۆيىدىمۇ بار ئىدى. مەن ئەتەي سىزنى بۇ يەرگە ئەۋەتكەندىم. مانا ئەمدى ئەھدىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇردىغان ۋاقىت بولدى. مەلىكىنى ئۆز ئەمرىڭىزگە ئالسىڭىز مەن مۇرادىمغا يەتكەن بولىمەن، — دەپتۇ ۋە مەلىكە بىلەن قۇچاقلىشىپ، يىغلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ.

شاھزادە نۇردىيار ئوردىغا كىرىپ پادىشاھقا ئەدەب بىلەن سالام قىپتۇ. ئاندىن ياغلىققا ئورالغان ئىككى دانە گۆھەر-نى شاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ.

ئۇنى كۆرگەن ھېلىقى بەدىئىيەت ۋەزىر دەرھاللا:

— ھەي ئوغرى، ئەمدى تۇتۇلدۇڭمۇ؟ پادىشاھنىڭ خەزىنىسىدىكى تۆت دانە گۆھەرنى ئوغرىلىغان ئەسلىدە سەن ئىكەنسەن-دە، دەپ ۋارقىراپتۇ.

— ئەي ۋەزىر، — دەپتۇ نۇردىيار، — ئەگەر ساڭا يەنە گۆھەر لازىم بولسا ئېلىدۇالغىن.

ئۇ بېلىنى يەشكەنسەن قويندىن يەرگە ھېسابسىز گۆھەر تۆكۈلۈپتۇ.

ۋەزىرنىڭ كېيىگە كىرىپ ئۆزىنىڭ بۇ كۈنگە قالغىنىغا قاتتىق ئۇيالىغان پادىشاھ، كۆزىگە ھېچنەرسە كۆرۈنمەي «جاك لات» دەپ ۋارقىراپتۇ. ئاندىن تەييارلىنىپ تۇرغان جاللاتلار دەرھال شاھزادە نۇردىيارغا ئېتىلىپتۇ. ئەسما بىردىنبىلا ئۇلارنىڭ كالىسى بىردەك يەرگە دۈمىلاپ چۈشۈپتۇ.

كەينى-كەينىدىن كەلگەن جاللاتلار ھەممىسى ئوخشاش ئاقۋەتكە ئۇچراپتۇ.

بىردىنبىلا پادىشاھ ئۆتكەندە قۇرئەندازنىڭ دېگەن گېپىنى ئېسىگە ئاپتۇ.

ئۇ دەرھال تەختتىن چۈشۈپ ئۆزىنى نۇردىيارنىڭ ئايىغىغا تاشلاپ ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراپتۇ. شاھزادە نۇردىيار بۇ توي-ماس پادىشاھنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلىپ ئۇنى شەھەردىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. دىيانەتلىك، تەدبىرلىك بىر ئادەمنى شاھ

لىققا تەيىنلەپتۇ. شاھزادە نۇردىيار ھەممە ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن ئۆز شەھەرگە بارماقچى بوپتۇ.

— بالىلىرىم، — دەپتۇ كۆھىقاپ پادىشاھى، — بۇندىن كېيىنمۇ بىزنى ئەسلىپ ۋە بەلكى يوقلاپ تۇرۇڭلار. بېشىڭلارغا كۈن چۈشۈپ قالسا چېچىڭلارنى دۇد سالىڭلار بىز دەرھال يېتىپ بارىمىز، — دەپ ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. ئۆزلىرى كۆھىقاپقا قاراپ راۋان بوپتۇ.

شاھزادە نۇردىيار ئىككى پەرى بىلەن بىللە ئارغىماقلارغا مېنىشىپ، بىر ئايلىق يولنى بىر كۈندە بېسىپ، يەتتە كۈن بولغاندا ئۆز شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئوھلىنى ۋە ئىككى كېلىنىنى كۆرگەن ئاندىن شاھ بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنى بالىلىرىنى باغرىغا بېسىپ، ماڭلايلىرىغا سۆيۈپتۇ. ئاندىن قىرىق كېچە-كۈندۈز توي قىلىپ پۈتۈن يۇرتقا ئاش تارتىپتۇ. توي ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئادىر شاھ نۇردىيارنى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇنىڭغا:

— ئوغلۇم، مەن ياشىنىپ قالدىم، سەنمۇ ئۆز ئورنىڭنى تاپ، — دەپ، نۇردىيارنىڭ ئۇنىڭغا قويماي ئۇنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپتۇ.

شۇندىن كېيىن شاھزادە نۇردىيار ئوردىدا ئالتۇن تەختتە، ئۆيىدە بولسا ئاي بىلەن كۈننىڭ ئوتتۇرىسىدا بەختلىك ياشاپتۇ. تۆھمەتخور ۋەزىر بىلەن ئاچكىۋۇز پادىشاھ چول-جەزىرىلەردە سەرگەردان بولۇپ ئۆمۈر ئۆتكۈزۈپتۇ.

بۇ ئىككى خاتىرىنىڭ ئىككىنچىسى: رەھىمە خان خۇبىر رەتلىگۈچى؛ پەرىدە ئەمەن پىشىلىقىنى بېشىغا

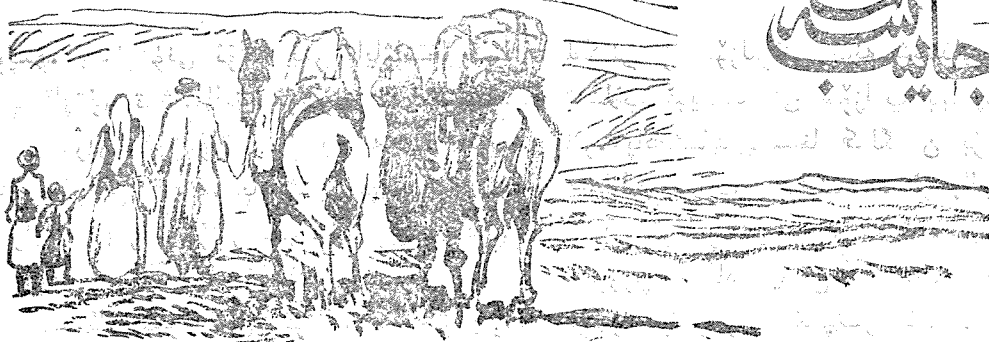
بۇ ئىككى خاتىرىنىڭ ئىككىنچىسى: رەھىمە خان خۇبىر رەتلىگۈچى؛ پەرىدە ئەمەن پىشىلىقىنى بېشىغا

بۇ ئىككى خاتىرىنىڭ ئىككىنچىسى: رەھىمە خان خۇبىر رەتلىگۈچى؛ پەرىدە ئەمەن پىشىلىقىنى بېشىغا

بۇ ئىككى خاتىرىنىڭ ئىككىنچىسى: رەھىمە خان خۇبىر رەتلىگۈچى؛ پەرىدە ئەمەن پىشىلىقىنى بېشىغا

بۇ ئىككى خاتىرىنىڭ ئىككىنچىسى: رەھىمە خان خۇبىر رەتلىگۈچى؛ پەرىدە ئەمەن پىشىلىقىنى بېشىغا

ساجايىت

(چۆچەك)

پادىشاھ ئاغىنىسىنىڭ سۆزىگە ئىچىدە كۈلۈپتۇ ۋە: «بۇنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلىدىكىن، كۆرۈپ باقمايمدىم. بەش كۈندىن كېيىن شاھلىق تەختى يەنە ئۆزۈمگە قالدۇغۇ...» دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ تەلپىگە ماقۇل بوپتۇ.

پادىشاھنىڭ دوستى تەختكە ئولتۇرۇپتۇ، بۇ يىگىت بەش كۈن ئىچىدە خەلققە ھېچقانداق زۇلۇم سالماپتۇ. ئۇنىڭ پۈتۈن ئارزۇسى يۇرتىنى ئادىللىق بىلەن سوراھ ئىكەن. بەش كۈندىن كېيىن پادىشاھ كەپتۇ ۋە:

— ئەمدى ۋاقىت توشتىغۇ دەيدىمەن، — دەپتۇ، ئەمما ئاغىنىسى پادىشاھنىڭ گېپىگە قۇلاقمۇ سالماپتۇ. بۇ ئىش يۇرت ئىچىگە تارقىلىپتۇ، بۇرۇنقى پادىشاھنىڭ زۇلۇمىنى يەتكۈچە تارتقان خەلق يېڭى پادىشاھنى قوللاپتۇ. پادىشاھ ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىغا پۇشايماق قىلىپ كۆپ ھەسرەت چېكىپتۇ. ئەمما ئورنىغا كەلمەپتۇ، ئامالسىزلىقتىن پادىشاھ بۇ يۇرتتىن بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپتۇ.

پادىشاھ ئالتە ئاتقا ئالتۇن كۈمۈش ۋە ئوزۇق — تۈلۈك ئارتىپ، خوتۇن — بالىلىرىنى ئېلىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايىلار ئۆتۈپتۇ.

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ دۇنيالىقتا بىر تاللا ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئوغلى شاھلىق تەختىگە ۋارىسلىق قىپتۇ. شاھزادىنىڭ دائىم بىلەلە يۈرىدىغان سىرداش بىر دوستى بار ئىكەن. شاھزادە دادىسىنىڭ ئورنىغا پادىشاھ بولغاندىن كېيىن ئاغىنىسى بىلەن كارى يوق بولۇپ قاپتۇ، ئاي — كۈنلەر بىر — بىرىنى قوغلىشىپ ئۆتۈۋېرىپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ شاھلىق تەختىدە ئولتۇرسا ئاغىنىسى كىرىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئاغىنىسىگە قاراپ مەنىستىمەسلىك بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي بىچارە، قاينى موھتاجلىق سېنى بۇ يەرگە كېلىشكە مەجبۇر قىلدى، ئېيتقىن ئاڭلاپ باقاي، — دەپتۇ. پادىشاھنىڭ ئاغىنىسى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ سالام قىپتۇ ۋە: — ھۈرمەتلىك پادىشاھىمى ئالەم، سىلەرگە — ئاق بىر ئىلتىماس بىلەن كەلدىمكى، كونا دوستلىقىمىزنىڭ ھۆرمىتىدىن پادىشاھلىق تەختىنى ماڭا بەش كۈنلۈك ئۆتۈنۈپ بەرسىلە، مەنمۇ پادىشاھلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ باقاي، راۋاقلارغا چىقىپ شەھەرلەرنى تاماشا قىلاي، — دەپتۇ.

لىكىنى ۋە ئۆزلىرىنى ئەنە شۇنداق باغلاپ تاشلاپ قويغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بالىلار. پادىشاھ بېشىغا كەلگەن بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇپ زارلىنىتۇ. ئۇ بالىلىرىنىڭ پۇت - قوللىرىنى يېشىپ ئۇلارنى ئەگەش - تىسۈرۈپ پىيادە يول يۈرۈشكە باشلاپتۇ. ئۇلار ھېڭىپتۇ، ھېڭىپتۇ، كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر دەريا بويىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ دەريانىڭ سۈيى ئىنتايىن ئىتتىك ئاقىدە كەن. پادىشاھ سۇنىڭ چوڭقۇر ياكى تېپىزلىكىنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ، چوڭ ئوغلىنى ئاستا ئۆتۈپ بېقىشقا بۇيرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھنىڭ چوڭ ئوغلى دەرياغا چۈشكەنكەن، يېرىمىغا كەلگەندە سۇ ئۇنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ.

پادىشاھنىڭ بۇ دەريادىن ئۆتۈشكە كۆزى يەتمەپتۇ. شۇڭا كىچىك ئوغلى بىلەن دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىگە كېمە ئىزى دەپ ھېڭىپتۇ. ھېڭىپ بىر يەرگە كەلگەندە قېيىق ھەيدىگەن بىر ئادەم ئۇچراپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭدىن دەريانىڭ ئۇ قېتىمغا ئۆتۈپ كۆزۈپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

— بۇ كىچىككەنە قېيىققا ئىككى ئادەم ئولتۇرغىلى بولىدۇ. شۇڭا سىلەرنى بىر - بىرلەپ ئۆتكۈزەي، — دەپتۇ ھېلىقى ئادەم. شۇنداق قىلىپ ئالدى بىلەن پادىشاھنىڭ ئوغلىنى ئۆتكۈزۈمەكچى بولۇپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇپتۇ. كېيىن پادىشاھنىڭ كىچىك ئوغلىنى ئەپ قېچىپ كېتىپتۇ. ئامالسىز قالغان پادىشاھ قاينۇ - ئەلەم ئىچىدە ئالدىغا قاراپ ھېڭىۋېرىپتۇ. بىر چاغدا ئۇنىڭغا ھاردۇق يېتىپتۇ. ئۇ كېتىۋاتسا ئالدىغا بىر ئۆي ئۇچراپتۇ. ئۇ ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ. بۇ يەردىن ئانچە يىراق بولمىغان

تۇپتۇ. بىر كۈنى ئۇلار بىر باياۋانغا كېلىپ قاپتۇ. تەشنىسلىق ئۇلارنى قىيناپتۇ. ئۇلار ئاران كېتىۋاتسا بۇ يەرگە بىر توپ ئادەم كېلىپ قاپتۇ. پادىشاھ ئۇلاردىن سۇ سوراپتۇ. بىراق ئۇلاردىن سۇ يوق ئىكەن. ئۇلاردىن بىرسى پادىشاھقا:

— ئالدىمىزدىكى قونالغۇدا سۇ بار. خوتۇنۇڭنى بىزگە قوشۇپ قوي، ئۇنىڭغا سۇ بار يەرنى كۆرسىتىپ قويىمىز، — دەپتۇ. پادىشاھ خوتۇنغا تولىمۇ ئامراق ئىكەن. لېكىن ئامالسىزلىقتىن ئۇلارنىڭ گېپىگە ماقۇل بولۇپتۇ. خوتۇنى ھېڭىش ئالدىدا پادىشاھقا:

— مەن ئالتە كۈندە قايىتىپ كېلىمەن. ئەگەر كېلەلمىسەم مېنى «ئاجايىپ سەت خوتۇننى ئىزدەيمەن» دەپ ئىزدەڭ، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئايرىلىپتۇ. ئالتە كۈنمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. لېكىن خوتۇنى قايىتىپ كەلمەپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭدىن قاتتىق بىئارام بولۇپتۇ. ئۇ بالىلىرىغا:

— سىلەر مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن ئاناڭلارنى تېپىپ كېلەي، — دەپ ئاپىلاپ قويۇپ خوتۇنى كەتكەن تەرەپكە قاراپ يول تاپتۇ.

پادىشاھ شۇ ماڭغىنىچە بىر قانچە كۈن مېڭىپ بىر قونالغۇغا يېتىپ كەپتۇ. بىراق بۇ يەردە ئىنس - جىنىمۇ يوق ئىكەن. ئەسلىدە ھېلىقى بىر توپ ئادەملەر قاراقچىلار ئىكەن. پادىشاھ ئىنتايىن پۇشايىمان ۋە ئازاب ئىچىدە قايىتىپ كەلسە ئىككى بالىسىنىڭ پۇت - قوللىرى باغلاقلىق ياتقۇدەك. ئات - ئۇلاغ، مال - مۈلۈكلىرى يوقمىش. پادىشاھ بالىلاردىن نېمە ئەھۋال يۈز بەرگەنلىكىنى سوراپتۇ. قاراقچىلار كېلىپ ھەممە مال - مۈلۈكنى بۇلاپ ئېلىپ كەتكەن

بەردە بىر شەھەر بار ئىكەن. ئۇ شەھەر - نىڭ پادىشاھى ئېغىز كېسىل بولۇپ ئۇنىڭ تەخت ۋارىسى بولغۇدەك بىرەر ئوغلىمۇ يوق ئىكەن. شۇ ئاخشىسى پادىشاھنىڭ كېسىلى ئۆزگىرىپ قاپتۇ. پادىشاھ دۆلەت قۇشىنى قولغا قوندۇرۇپ كۆرۈپ ئايالىغا: - مەن ئۆلگەندىن كېيىن مۇشۇ قۇشنى قويۇپ بېرىڭلار. قۇش كىيىمنىڭ بېشىغا قونسا شۇنى پادىشاھ قىلىڭلار، - دەپتۇ. دە، كۆز يۇمۇپ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىپتۇ. ھارغانلىقتىن ھارابە ئىپتىخار ئىچىدە ئۇخلاپ قالغان پادىشاھ ئەتىگىنى چاي ۋاقتى بىلەن ئويغىنىپتۇ. ئۇ سىرتقا چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، كىشىلەر ئايىسى ئۆزۈك مەي شەھەر تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقۇدەك. پادىشاھ بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ كېتىپ ۋاتقانلاردىن: - نەگە ماڭدىڭلار؟ - دەپ سوراپتۇ. - سىز تېخى بىخەۋەر ئوخشاپسىز. ئاخشام پادىشاھ قازا قىپتۇ. بۈگۈن ئۇنىڭ دۆلەت قۇشىنى قويۇپ بېرىدىكەن. مېنىڭ، سىز مۇ بىز بىلەن بىلىلە بېرىڭ. دۆلەت قۇشى سىزنىڭ بېشىڭىزغا قونۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، - دەپتۇ. پادىشاھ ئۇلارغا يەخت تىلەپتۇ ۋە: - مېنىڭ پادىشاھلىقتىن تەمەيم يوق، - دەپتۇ، چۈش ۋاقتىدا شەھەر ئىچىدىن ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاڭلىنىپتۇ ۋە ئاۋاز بارا - بارا يېقىنلاپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشقا ئەجەبلىنىپ قارىسا كىشىلەر يېقىنلاپ كېلىپ قاپتۇ. ئۇلار ئاسمانغا قاراپ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ بىر نېمىلەرنى دەۋاتقۇدەك. پادىشاھمۇ ھەيران بولۇپ ئاسمانغا قارىسا چىرايلىق بىر قۇش ئۆچۈپ كېلىۋاتقۇدەك. پادىشاھ تاماشا كۆرۈپ قاراپ تۇرغانىكەن.

ھېلىقى قۇش ئۇيان ئۆچۈپ، بۇيان ئۆچۈپ ئاخىرى كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن كىشىلەر قىقاس - چۇقان بىلەن بۇ سەرگەردان پادىشاھنى ئېگىز كۆل تۈرگەن يېتى چىرايلىق بىر ئاتقا مىنە دۈرۈپ شەھەرگە ئېلىپ مېڭىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ بىر شەھەرگە يەنە پادىشاھ بولۇپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايىلار يىللارغا ئۆتۈپتۇ. قانچە قىش، قانچە باھارلار ئۆتۈپتۇ كېتىپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئېسىگە خوتۇن بالىلىرى كېلىپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلى يۇزۇلۇپ كۆز يېشى قىلىپتۇ. ۋەزىرلىدىن بىرسى كېلىپ پادىشاھقا ئۆيلىنىش تەسۋىرلۇق مەسلىھەت بەرگەننىكەن ئۇ بۇنى رەت قىپتۇ. ئەمدى گەبىنى پادىشاھنىڭ سۇدا ئېلىپ قىپ كەتكەن ئوغلىدىن ئاڭلايلى: پادىشاھنىڭ سۇدا ئېلىپ كەتكەن چوڭ ئوغلىنى بىر بېلىقچى سۇدىن سۇغا زۇۋىلىپ ئۆزىگە ياردەمچى قىلىۋاپتۇ. كېيىن مېچى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن كىچىك ئوغلىنى ئۆيىگە ئاپىرىپ خىزمەتكار قىلىپ ئىشلىتىپتۇ. يىللار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى كېچىچى: «بۇ بالا بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى قېچىپ كېتىشى مۇمكىن. ئەڭ ياخشى مەن بۇنى سېتىۋېتىمەن» دەپ ئويلاپ بالىنى ساتماق بولۇپ شەھەرگە ئېلىپ كېتىپتۇ. شۇ كۈنى ئوردىنىڭ ئىككى خادىمى قۇل سېتىۋالماقچى بولۇپ كۆچمىغا چىققانىكەن. ئۇلارنىڭ كۆزى ھېلىقى كېچىچى ساتماق چى بولغان قۇلغا چۈشۈپتۇ. دەل شۇ كۈنى ئۆزىنىڭ 6 - 7 - بالىسىنى باقالماي موھتاجلىقتا قالغان بېلىقچى بوۋايىمۇ ھېلىقى ئوغۇلنى ساتماقچى بولۇپ شەھەرگە ئېلىپ

گەن باشقا قاراقچىلار قورقۇپ ئەس - ھو - شىنى يوقىتىپتۇ. قاراقچىلار ئۆزلىرىنىڭ قىلغان ئىشىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپتۇ ۋە ئايالدىن كەچۈرۈم سورايتتۇ. ئايال ئۇلارنى كەچۈرۈپتۇ. قاراقچىلار ئۇنىڭ ئېرىنى تېپىپ بەرمەكچى بولۇپ تەرەپ - تەرەپكە چېپىشىپتۇ. ئەمما تاپالماپتۇ. نەچچە يىللار ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى ئايال قاراقچىلاردىن بىرنى چاقىرىپ:

— مېنى شەھەرگە ئەكىرىپ سېتىۋېتىڭلار، ساتقاندا «ئاجايىپ سەت» دەپ سېتىڭلار، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن قاراقچىلار ئايالنى بىر ساندۇققا سولاپ ئاغزىنى چىڭ مىخلاپتۇ ۋە ئاتقا ئارتىپ شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇلار پات - پات: «ئاجايىپ سەت» دەپ توۋلاپ قويىدىكەن. بۇ كۈن دەل ۋەزىرنىڭ پادىشاھنىڭ دېگىنى بويىچە «ئاجايىپ سەت» سېتىۋالماقچى بولۇپ كۈچىغا چىققان ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ قۇل بازىرىغا بېرىپ «ئاجايىپ سەت قۇل ساتىمىز» دېگەن گەپنى ئاڭلاپتۇ. ۋەزىر ئۇدۇل شۇ ياققا بېرىپ قۇل ساتقۇچىلاردىن:

— ساندۇقنىڭ ئىچىدىكى ئەرمۇ - ئايالمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئايال، — دەپتۇ قۇل ساتقۇچى.

شۇنىڭ بىلەن ۋەزىر باھانى توختىتىپ ساندۇقنى خىزمەتكارلارغا كۆتەرتىپ ئوردىغا ئېلىپ كېلىپتۇ ۋە بۇنى پادىشاھقا مەلۇم قىلىپتۇ. پادىشاھ ساندۇق كۆتۈرۈپ كەلگەن ئىككى خىزمەتكارنى چاقىرتىپتۇ ھەم ئۇلارغا:

— مەن چىققۇچە ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچماي قاراپ تۇرۇڭلار، ئەگەر ئاچىدىكەن سىلەر كاللاڭلارنى ئالىمەن، — دەپتۇ.

كىرگەندىن كېيىن بۇ ئوغۇلسۇ ئوردا خادىملىرىنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈپتۇ ۋە خادىملار ھەر ئىككىسىنى سېتىۋېلىپ ئوردىغا ئېلىپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ۋەزىرى پادىشاھقا كۆيۈنۈپ ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي كېرەملىك شاھىم، كۈنلەرنى بۇنداق ئۆتكۈزۈۋەرمىسە، شەھىرىمىزدىكى چىرايلىق قىزلاردىن كۆڭۈللىرىگە ياقىنىنى تاللاپ ئەمىرلىرىگە ئالسىلا، بىز شۇ چاغدىلا خاتىرجەم بولىمىز.

پادىشاھ ۋەزىرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خېلى ئۇزۇن ئويلاپتۇ. ئاخىرى ئۇ: مەن ئالدىدىن ئايال «ئاجايىپ سەت» بولسۇن، — دەپتۇ.

بۇ گەپ ئەمدى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى پادىشاھنىڭ خوتۇنىدىن ئاڭلايلى:

پادىشاھنىڭ خوتۇنىنى قاراقچىلار بۇلاپ ئۆزلىرى تۇرغان يەرگە ئەكىلىۋاپتۇ. پادىشاھنىڭ ئايالى ناھايىتى چىرايلىق بولغىنى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. بىر كۈنى قاراقچىلارنىڭ باشلىقى

ئايال تۇرغان ئۆيگە ئۈسۈپ كىرىپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ رەزىل مەقسىتىگە يەتمەك بولۇپ بەزى پەسكەش قىلىقلارنى قىلىپتۇ. ئايالمۇ كۈچىنىڭ يېتىشىچە قارشىلىق كۆرسىتىپتۇ. ئاخىرى ئايالنىڭ قاراقچىغا كۈچى يەتمەسلىكىگە كۆزى يېتىپتۇ. ئۇ ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ:

— ئەي تەڭرىم، مۇشۇ قاراقچىلارنى توڭگۇز قىلىۋەتسەنمەن، — دەپ تەڭرىگە نالە قىلىپتۇ. قاراقچىلار باشلىقى بىردىنبىلا توڭگۇزغا ئۆزگىرىپ خورتۇلدغىنىچە ئايالنىڭ ھۇجرىسىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆر-

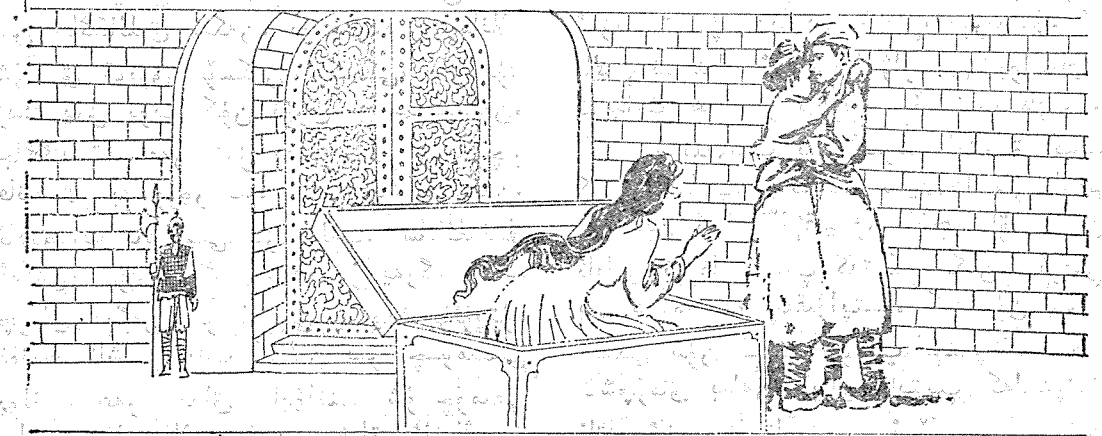
جاپالار ۋە قۇل قىلىپ سېتىلغانغا قەدەر بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى بىرمۇ بىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.

چوڭ قۇلنىڭ گېپى تۈگىشى بىلەن تەڭ كىچىك قۇل ئۇنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئېتىپ: — جېنىم ئاكا، سېنىمۇ كۆردىڭان كۈن باركەنغۇ، — دەپ يىغلاپتۇ. چوڭ قۇل ئوبدان سەپسىلىپ قارىسا، ئالدىدا تۇرغان ئۆزىنىڭ ئۆكسى ئىكەن. ئۇلار ئىنتايىن خۇشال بولۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا ساندۇق ئىچىدىن: — بالىلىرىم، دېگەن يىغا ئارىلاش

قۇللار ساندۇقنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇلار ئىككىسى بىر يەردە تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما تۈزۈكرەك سۆزلىشىپ باقمىغانىكەن. ئۇلار بۈگۈن پاراڭلاشقاچ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار بىر — بىرىگە:

— ھەي، سەن قايسى يۇرتتىن، قاچان بۇ يەرگە كېلىپ قالغان؟ — دەپتۇ.

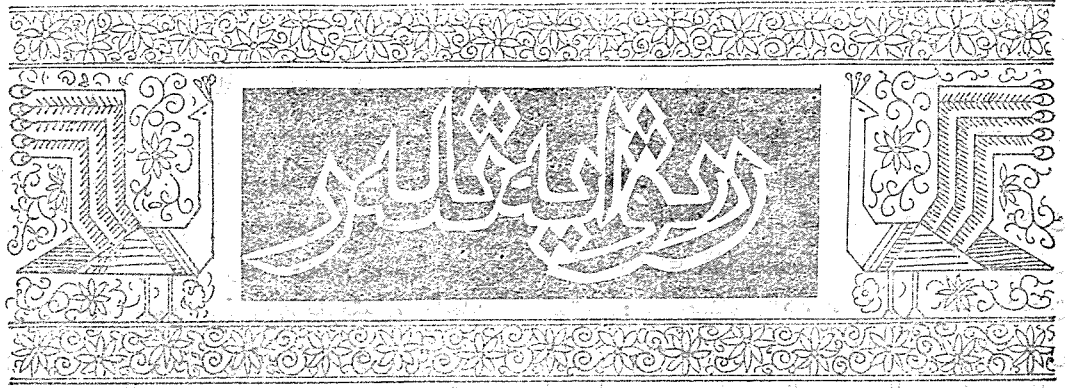
ئاتىسىنىڭ پادىشاھلىق تەختىدىن قانداق ئايرىلىپ قالغانلىقىدىن باشلاپ، ئاتا — ئانىسى ۋە ئۆكسىدىن جۇدا بولغانلىقى؛ بۇ بىرقانچە يىلدىن بېرى تارتقان جەبىر —

ۋېتىلىگەنلىكىنى كۆرۈپ «جاللات» دەپ ۋارقىراپتۇ. جاللاتلا يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ يېقىن كېلىپ ئايالغا قارايتۇ. ئايال ئىككى بالىنى قۇچاقلاپ تۇرغانىكەن. پادىشاھ بالىلارغا قارايتۇ. پادىشاھ تا بۈگۈنگە قەدەر بۇ ئىككى قۇلغا تۈزۈكرەك قاراپ باقماپتىكەن. بالىلارمۇ پادىشاھنىڭ چىرايىغا بىرەر قېتىم ئىككىلىپ قارىماپتىكەن. ئۇلار ئۆزئارا تونۇشلۇق بېرىپ بىر بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. يىغلىشىپتۇ، كۈلۈشۈپتۇ. پادىشاھ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ ۋە يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بالىلار بۇنىڭغا ھەيران بولۇپتۇ. ئۇلار ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچماقچى بولۇپتۇ. لېكىن پادىشاھدىن قورقۇپتۇ. ئۇلار ساندۇق ئىچىدىن چىقىۋاتقان يىغا ئاۋازغا يېقىن كېلىپ قۇلاق سالغۇدەك بولسا بۇ خۇددى ئۆزىنىڭ ئانىسىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاۋاتقۇدەك. ئۇلار نېمە بولسا مەيلى، بېشىمىزغا كەلگىنىنى كۆرەيلى، — دەپ ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئېچىپتۇ. ساندۇقتىن راست تىنىلا ئۇلارنىڭ ئۆز ئانىسى چىقىپتۇ. ئانا — بالا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. ئۇلار شۇنداق قىزغىن كۆرۈشۈۋاتقان چاغدا پادىشاھ چىقىپ قاپتۇ ۋە ساندۇقنىڭ ئاغزى ئېچىپ

ئېيتىپ بەرگۈچى ئۇچتۇرپاندىن: م. ر. روزى

چەم - چەم ئوغۇل

ئانا ئىلاجىسىز قاپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇنى ئەركىلىتىپ مەيلىگە قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇ بالا ئاتىسىنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىس بولماي، تەييارغا ھەييار بولۇپ ئۆگىنىپ قاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى قاتتىق كەلكۈن كېلىپ، جاڭگال سايلاردا سۇ ئادەم بويىدىن ئېگىز ئېقىپتۇ. تاشچۇماق بىلەن ئايالى ئوۋغا چىقىپ كەتكەنىدىن. ئوغلى بىر دەرەخنى چىقىۋاپتۇ. كەلكۈن بىر ئىككى كۈن ئېقىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئەمما تاشچۇماق بىلەن ئايالى قايتىپ كەلمەپتۇ. ئاتا - ئانىسىغا تايىنىپ ئۆگىنىپ قالغان ئوغۇلنىڭ قورسىقى ئېچىپ، ئۇلارنى كۆرۈپتۇ. ئاخىرى بولماي ئاتا - ئانىسىنى ئۆزىگە مەجبۇر بولۇپ، جاڭگال ئارقىلىق مېڭىپتۇ. بىر يەرگە يېتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ ئالدىدا بىر تاغ كۆرۈنۈپتۇ. بالا تاغ ئۈستىگە چىقىپ، ئۆزى كەلگەن جاڭگال تەرەپكە قاراپ، ئاتا - ئانىسىنى چاقىرىپ توۋلاپتۇ، يىغلاپتۇ، ۋارقىراپتۇ، ئاخىرى ئاۋازى پۈتۈپتۇ، كۆزىنىڭ يېشى قۇرۇپتۇ. كۆزى تېلىپ چىمىلىدايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شۇ ۋارقىرىغانچە تاغدىن چۈشمەپتۇ. ئاتا - ئانىسىنىڭ ھۈنرىنى ئۆگىنىۋالغانچە ئاچلىق تىن دەرىجىدىن كېتىپتۇ. شۇ چاغدا بىر پەرىشتە كېلىپ، بالىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپتۇ. بالا يەنە كۆزىنى چىمىلىدىن قاراپ تۇر

ناھايىتى قەدىم زاماندا كەلپىن قىلىن جاڭگاللىق ئىكەن. بۇ يەردە ئورمانلار شۇنداق قويۇق ئۆسكەن ئىكەنكى، يەر يۈزىگە يىل بويى كۈن نۇرى چۈشمەيدىكەن. جاڭگاللىقتا ھەر خىل ھايۋانلار ۋە ئۇچار قاناتلار بەھۇزۇر قېچىتىپ ياشايدىكەن. ئادەمزات ناھايىتى ئاز بولۇپ، ساناقلىقسىلا ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ يەرگە تاشچۇماق دېگەن بىر ئوۋچى پەيدا بولۇپتۇ. ئۇنىڭ تاشتىن ياسىۋالغان بىر چۇمىقى بولۇپ، ھەر قانداق ھايۋاننى شۇ چۇمىقى بىلەن ئوۋلىيالايدىكەن. خەلق ئۇنىڭ بۇ خىل ماھارىتىگە قايىل بولۇپ، مەجەزىنى ياقتۇرۇپ قاپتۇ. شۇندىن باشلاپ ئۇ جاڭگاللىقتا كەپە ياساپ كۈن ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. تاشچۇماق ئۆيلىنىپ، ئايالى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بۇ ئوغۇلنى ئىنتايىن ئەركە بېقىپتۇ. ئۇنىڭغا توپا - چاڭ قوندۇرماي، نېمە تەلەپ قىلسا رايىنى قايتۇرماي، پەيىلەپ بالاغەتكە يەتكۈزۈپتۇ. ئوغلى چوڭ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئوۋچىلىق ھۈنرىنى ئۆگىنىشنى ئېيتىپتۇ. ئوغلى ئۆگەنگىلى ئۇنىمىپتۇ. باشقا ھۈنەرگە بېرىشكە ئۇرۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ ئوغلى قوبۇل قىلماپتۇ. جاڭگالدا ئوزۇق - تۈلۈك تېپىپ يېيىشنى ئۆگىنىۋالغان دېسىمۇ خۇشياقماپتۇ. ئاتا -

ئايلىنىپ، تاغ ئۈستىدە قېتىپ قاپتۇ. ھېلى
لىقى كىشىلەر ئۇنىڭ تاشقا ئايلىنغان جىسىمىنى
«چىم - چىم - چىم» ئوغۇل»، بەزىلىرى
«چىم - چىم - ئوغلام» دەپ ئاتىشىدۇ. كەل-
پىنىنىڭ قايسى يېزىسىدىكىلەر بولسۇن بۇ
چىم - چىم ئوغۇلىنى يىمراقتىن كۆرەلەيدۇ.
ئېيتىشلارغا قارىغاندا «چىم - چىم ئوغۇل»
ھېلىقى ئاتا - ئانىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغان
لىقىغا پۇشايمان قىلىپ يىغلايمىش، كېچىدە
كۈندۈز كىرىپنىڭ قاقىماي كۆزىنى چىمىپ
دىتىپ ئاتا - ئانىسىنى كۈتۈپ تۇرارمىش.

ئېيتىپ بەرگۈچى: خەلىپەخان

رەتلىگۈچى: ئابدۇساتتار ھامىدىن

* * *

مۇنازىرە

سىگە، - ئۇ يا بۇ سورۇندىن چىقىپ كەتسۇن
ياكى ئۆز لايىقىدا جايىنى تېپىپ ئولتۇرسۇن.
ئۆي ئىگىسى قازى كالانىڭ رايىغا
مۇخالىپ ئىش قىلىپ گۇناھكار بولۇشىدىن
ئەنسىرەپ:

- بۇ دېگەن ئەھلى ئىلىملارنىڭ ۋە
مەرتىۋىلىك كىشىلەرنىڭ ئورنى. سىزمۇ ئۆز
زىڭىزگە لايىق ئورۇن تېپىپ ئولتۇرۇڭ،
دەپتۇ. بۇ گەپ شەيخ سەئىدىگە تولىمۇ
ھار كەپتۇ. شۇڭا ئۇ، سورۇندىكى قازى،
ئەلەم مۇپتى، ئاخۇنلار بىلەن ئىلمىي مۇنا-
زىرىگە چۈشۈپتۇ. شەيخ سەئىدى بىر تە-
رەپ، قازى باشلىق پۈتسۇن سورۇن ئەھلى
بىر تەرەپ بولۇپ مۇنازىرە قىپتۇ. مۇنازىرە
شۇنداق ئەۋجىگە چىقىپتۇكى، ئۇلار ھېلى
يوتىلىرىغا، شەرەلەرگە مۇشتىلىسا، ھېلى
دەستارلىرىنى تاشلاپ چۇۋۇپ، يەرگە ئېتىپ
شىپتۇ. ئۇزۇنغا سوزۇلغان مۇنازىرىدىن كې-
يىن، ئاخىر شەيخ سەئىدى ئۈستىن چىم-
قىپتۇ. ئىلىم - ھېكمەت ۋە پەتۋادا قازى
كالانى بېسىپ چۈشۈپتۇ. مۇنازىرىگە
چۈشكەن قازىلار دەرھال شەيخ سەئىدىنىڭ

رۇپتۇ. پەرىشتە ئۇنىڭغا: «ئىسىڭىز چىم-
چىم ئوغۇل بولسۇن، ئورنىڭىز كەپسە بول-
سۇن، جىسىڭىز مۇشۇ تاغدا تاشقا ئايلىن-
سۇن، ئاتا - ئانىسىغا ۋارىسلىق قىلىمىغانلار
سىزدىن ئىبەرەت ئېلىپ، كىچىكىدىن باش-
لاپ چىمەر، ئەقىللىق، ئىشچان، ھىسەبەرۋەن
بولسۇن، ئامىن.» دەپتۇ - دە، كۆزدىن غا-
يىپ بولۇپتۇ. پەرىشتىنىڭ دۇئاسى تامام
بولۇشى بىلەنلا ئىسجابتە بوپتۇ. «چىم -
چىم ئوغۇل» شۇ سائەتتىن باشلاپ تاشقا

ئۇلۇغ بازى شائىرى شەيخ سەئىدى
ئىلىم ھېكمەتتە شۇنچە تىرىشقان يېتىۋات-
ئالىم بولسىمۇ، بىراق ئۇ كىشىنىڭ ھۆسنى
ئانچە چىرايلىق بولمىغاچقا، ئىلىم ئەھلى
ئارىسىدا نام - ئىسۋەرەتكە ئىگە بولالمايتتۇ.
بەزمە سورۇنلارغا بارسا گەپ - سۆز، پىكىر
بايان قىلىش پۇرسەتلىرىمۇ تەگمەي، تۆ-
ۋەن ئورۇندا ئولتۇرۇپ قالىدىكەن. ئەمما
بىر قىسىم بىلىمى تىۋەن قازى، ئەلەم،
مۇپتى ۋە ئاخۇنلار تۈردە ئولتۇرۇپ قۇرۇق
گەپ تالىشىپ ئۆزلىرى بىلىگەنچە ھەممە
ئىشقا پەتۋا چىقىرىشىدىكەن. بۇ ئىشلارنى
ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرغان شەيخ سەئىدىنىڭ
تەت - تەت بولۇپ ئىچىنى پۇشىدىكەن.

شەيخ سەئىدى ئەلەم، مۇپتىلار بىلەن
بىر سورۇندا ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بىر چاغىدا
بۇ سورۇنغا شۇ يۇرتنىڭ قازى كالانى كى-
رىپ كەپتۇ ۋە ئەڭ تۆردىن ئورۇن ئاپتۇ.
قازى شەيخ سەئىدىنىڭ كۆرۈمىسىز ئەپتى
سىياقتا قاراپلا ئۆي ئىگىسىنى چاقىرىپتۇ:
- بۇ كىشى ئۆزى ئولتۇرغان جايغا
مۇناسىپ ئەمەستۇر، - دەپتۇ ئۇ ئۆي ئىگى-

مۇنازىرىلەردە شۇ سۆلىتىشىز بىلەن تۆردىن ئورۇن ئالسىسىز. ھەر جاي ھەر يەرلەردە ھۈرمىتىشىز ئۇلۇغ، دۆلىتىشىز زىيادە بولىدۇ. سىز دائىم قازى كالان، مۇپتى، ئەلەم لەرنىڭ يېنىدا ئولتۇرىسىز. لېكىن زىيادە سۆز قىلمايسىز. ئۇلار سىزگە: «ئەي ئۇس تاز ئەمىر - مەرۇپ، ئىلىم - ھېكمەتتىن بىر ئاز بايان قىلىپ بەرسىلە» دېسە، سىز ئەزەبى تىلدا «شاگىرتىم بايان قىلىپ بەر - سۇن» دەيسىز. مەن بۇ سۆزنى بىرنەچچە كۈن سىز بىلەن بىلىلە كالا بېقىپ ئۆگىتىمەن، - دەپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ شەيخ سەئىدى بوۋايغا «مېنىڭ شاگىرتىم ئىلىم ھېكمەت بايان قىلىپ بەرسۇن» دېگەن سۆزنى ئەزەبى تىلدا ئۆگىتىشىگە باشلاپتۇ. لېكىن يېشى چوڭىيىپ، تىلى قېتىپ قالغان بىر پادىچىغا بۇ بىر جۈملە ئەزەبچە سۆزنى ئۆگىتىش ئولىمۇ مۇشكۈل كەپتۇ. بوۋاي ئۈچ كۈندە بۇ سۆزنى ئېسىدە تۇتۇۋاپتۇ. كېيىنكى تۆت كۈندە بولسا بىر يانچۇققا قوينىڭ ماپىقىنى لىق توشقۇزۇۋېلىپ ئاشۇ بىر جۈملە سۆزنى توغرا تەلەپپۇز بىلەن ئوقۇسا، بىر ماياقنى بوش يانچۇققا يۆتكەپ، كۈنىگە نەچچە مىڭ قېتىم تەكرارلاپتۇ. ئاخىر بۇ جۈملىنى ئەزەبى تىلدا شۇنچە توغرا، يېقىملىق ھەم پاساھەتلىك قىلىپ سۆزلەيدىغان بولۇپتۇ. شۇندىن كېيىن شەيخ سەئىدى پادىچىغا «سىز ئەمدى كالانلارنى ئىگىسىگە قايتۇرۇڭ، بىز سەپەرگە چىقايلى» دەپ بۇيرۇپتۇ. شەيخ سەئىدى ئۆز يېنىدىن پۇل سەرپ قىلىپ، پادىچىغا بىر يۈرۈش تىن، سەللە، مەيسە - كالاچ كىيىدۈرۈپتۇ. شۇ ھالەتتە پادىچىغا ھەرقانداق بىر كىشى قارىسا ئەيمەنگۈدەك بىر خىل كاتتا يازىل سۈپەت كۆرۈپتۇ. ئاندىن كېيىن سېرىق زەربىتىن ياغلىق تەييار قىلىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە بىر پارچە خىشىنى

ئالدىغا كېلىپ، دەستارلىرىنى، پەرىجىلىرىنى ئۇنىڭ ئۈستىگە يېپىشقا ئورۇنۇپتۇ ۋە تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىخلاسىمەنلىك بىلدۈرۈپتۇ. بىراق شەيخ سەئىدى ئۇلارنىڭ تەكلىپى، ئىلتىپاتلىرىنى قوبۇل قىلماي سورۇندىن ئايرىلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. شەيخ سەئىدى: «بۇ زاماندا بىر كىشىنىڭ بىلىمى قانچىلىك يۇقىرى بولسىمۇ، ئەمما ھۆلىسى - جامالى، قەددى - قامىتى چىرايلىق بولمىسا، ئۇنىڭ ئېتىبارى بولمايدىكەن» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ ناھايىدى خاپا بولۇپتۇ.

سەئىدى بىلەن پادىچى

شەيخ سەئىدى جاھان كېزىپ بىر سەھراغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ يەردە پادا بىر قىۋاتقان بىر بوۋايغا يولۇقۇپ قاپتۇ. بوۋاي گەرچە ئاددىي پادىچى بولسىمۇ بىراق، ئۇنىڭ قەددى - قامىتى شۇنچە قاملاشقان، تېخەن، يۈز - كۆزلىرىدىن نۇر ياغار ئىكەن. ئاپئاق ساقاللىرى كۆكسىنى يېپىپ تۇردىكەن. پەقەت ئۈستىبېشى كىرىملىرى جۇل - جۇل ئىكەن. شەيخ سەئىدى ئۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ بىلەن بىر سۆھبەتلىشىپ باقماقچى بولۇپتۇ. - سىزمۇ ئەھلى ئىلىمىمۇ؟ - دەپ سوراپتۇ سەئىدى سالام بەرگەندىن كېيىن. بوۋاي:

- ياق، تەقىم، مەن ئېلىپنىڭ سۇنۇقىمۇ بىلىمەيمەن، - دەپتۇ. - ھەي ئاتا، مەن سىزنى يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەكتىن بىھاجەت قىلسام، سىز كالا باقماي مەن بىلەن شەھەرمۇ شەھەر ئارىلاپ يۈرۈشنى خالامسىز؟ - دەپتۇ. بوۋاي شەيخ سەئىدىنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىپتۇ. شەيخ سەئىدى پادىچى بوۋايغا: - بۈگۈندىن باشلاپ سىز مېنىڭ ئۆستازىم بولۇسىز، مەن سىزنىڭ شاگىرتىم كىز بولىمەن. سىز دائىم بەزمە، سورۇن

ئوراپتۇ. ئۇنى بوغغۇچ بىلەن باغلاپ پادىچىنىڭ قولىغا قىستۇرۇپتۇ.

— ئەگەر كىمكى «بۇ قانداق كىتاب» دەپ سورىسا، «كىتابۇل خىشت» دەپ جاۋاب بېرىسىز، — دەپ جېكىلەپتۇ.

سەئىدى بىلەن پادىچى بوۋاينىڭ تەييارلىقلىرى پۈتۈپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇزۇن يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە بېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ سۆلىتىگە قاراپ شەھەر چىقىپتۇ. بىرى ئۇلارنى مېھمانغا چاقىرىپتۇ. شەيخ سەئىدى بىلەن پادىچى تەكلىپ قىلىنغان جايدا يېتىپ بېرىش بىلەنلا قازى، مۇپتى، ئۆلىمالار شەيخ سەئىدىنىڭ يېنىدا ئاجايىپ سۆلەت ۋە ھەشەمەت بىلەن كېلىۋاتقان پازىل سۆپەت كىشىنى كۆرۈپ ئۇلارغا ئاجايىپ ئىلتىپاتلار كۆرسىتىپ سورۇنغا باشلاپتۇ. پادىچىنى سورۇننىڭ ئەڭ تۆۋەن تەكلىپ قىلىپتۇ. شۇ چاغدا پۈتكۈل سورۇن ئەھلى پادىچىنىڭ ئاجايىپ گۈزەل قەددى-قامىتى، نۇرلۇق چېپىرىشىگە قاراپ ھەيران بولۇشۇپ «پاھ-پاھ، ئاجايىپ تولغان ئالىم كىشى ئىكەن» دېيىشىپتۇ. شەيخ سەئىدى سورۇننىڭ بىر چېتىگە ئورۇنلىشىپتۇ. پۈتكۈل سورۇن ئەھلى پادىچىنىڭ ئاجايىپ جەزىبىلىك قىياپىتى، نۇر چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئەيمىنىپ بىر ھازاغىچە تۇن-زۇۋان چىقارماي ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ. ئاخىر ئۇلاردىن بىرى بۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇشقا جۈرئەت قىلىپ پادىچىغا:

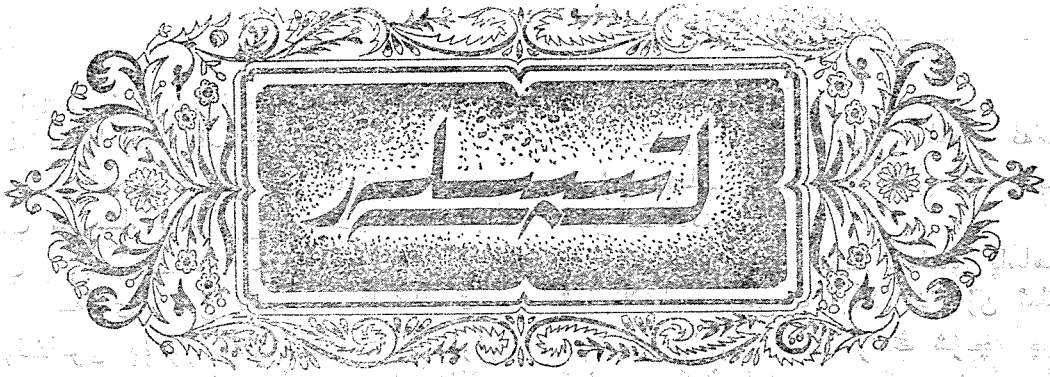
جانابلىرى، بىزگە ئەمىر - مەرۇپ، ئىلىمىي - ھېكمەت بايان قىلىپ بەرسىلە، — دەپ تۆۋەنچىلىك بىلەن ئېيىلىپ تەكلىپ قويۇپتۇ. شۇ چاغ پادىچى كۆزىنى يېرىم يۈمۈپ، ئەرەب تىلى بىلەن گۈزەل ھەم پاسا-

ھەتلىك تەلەپپۇزدا: — مېنىڭ شاگىرتىم سىلەرگە ئەمىر - مەرۇپ، ئىلىمىي - ھېكمەت بايان قىلىپ بەرسۇن، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن شەيخ سەئىدى پاساھەت ۋە بالاغەت بىلەن ناھايىتى نۇرغۇن ئىلىم-ھېكمەت بايان قىلىپتۇ. ئۇنىڭ شۇنچە چوڭ قۇرۇق ۋە كەڭ ئىلىمىدىن شەھەرنىڭ قازى ئەلەملىرى ۋە پۈتكۈل سورۇن ئەھلى ھەيران-ھەس قىلىنىپتۇ. شۇ سورۇندا ئولتۇرۇشقان ئالىملار ھېچقايسىسى شەيخ سەئىدىنىڭ سۆزلىرىدىن قىلچە ئەيىب نۇقسان تاپالماپتۇ، بەلكى سورۇندىكى بارلىق ئەھلى ئىلىمىي كىشىلەر ئۇنىڭدىن نۇرغۇن بىلىمگە ئىگە بولۇشۇپتۇ. شۇ چاغ بارلىق سورۇن ئەھلى بىر - بىرىگە: «بۇ ئۇستاز - نىڭ شاگىرتى بۇنچىلىك يېتىشكەن ئالىم بولسا، ئۇستازنىڭ ئۆزى قانچىلىك بولۇپ كەتكەندۇ. دۇنيادا ئىلىمىي - ھېكمەتكە بۇنداق مۇتولۇق ئادەملەر بولدىكەن» دېيىشىپ ھەيران قىلىشىپتۇ. لېكىن بۇ جەرياندا پادىچى بىر تېخىزمۇ سۆز ئاچماپتۇ. شەيخ سەئىدىنىڭ ئەمىر - مەرۇپلىرى ئاخىرلاشقان پۇرسەتتە بىر ئالىم كىشى پادىچىغا ئېيىلىپ: — تەقىرىم، قولتۇقلىرىدىكى نېمە كىتاب ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىچى:

— كىتابۇل خىشت، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پادىچى كۆزىنى يۈمۈپ. شۇ چاغدا پۈتكۈل سورۇن ئەھلى: «بۇ ھېچقايسىمىز كۆرمىگەن ۋە ئاڭلىمىغان ئاجايىپ كىتاب ئىكەن» دەپ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. شەيخ سەئىدى شۇنداق قىلىپ ئۆزىنىڭ ئىچكى ئىلىم ھېكمەت بايلىقىنى پۈتۈن كۈل جاھانغا يايغانىكەن.

رەئىسگۈچى: قېلى ئىسمايىل... ئەپتىپا بەرگۈچى: تاھىر... ھەخۇم... نىھامەت...

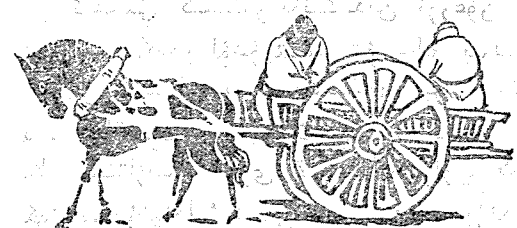
— دادىسى، مەن قوشنىسىمىزنىڭ ئۆيىگە چىقىپ بىر مىنۇتتىلا قايتىپ كىردىم. مەن سىز قازانغا قاراپ قويۇڭ. قازاندىكىنى ھەر يېرىم سائەتتە بىر ئارىشتۇرۇپ قويسىڭىزلا بولىدۇ. — دەپتۇ.

ئىككى كونا دوست يولدا ئۇچرىشىپ، ئۆز قايغۇلىرىنى ئورتاقلىشىپتۇ. ئۇلاردىن بىرى: — ئوتتۇز يىل بىللە ياشىغان ئېرىم قازا تاپتى. ئەمدى قانداقمۇ ياشارمەن، — دەپ دەرد تۆكۈپتۇ.

— سېنىڭ قايغۇسى — ئەلىمىڭ ئانچە يېنىڭ ئەمەس ئىكەن، — دەپتۇ يەنە بىرى سۆز قىستۇرۇپ، — مانا مېنىڭ دەرد — ئەلىمىمۇ سېنىڭكىدىن ئۆتە ئېغىر. قانداق ئېغىر دېمەمسەن، تېخى ئۆتسەن يېنى سېتىۋالغان ياغلىقىنى ئوشاق چاپىنۇەتسى ئەمەسمۇ، بەك ئىسراپ بولدى. ئىنتايىن ئىچىم پۇشتى.

گۈلخان يەڭگە بىر ئىش بىلەن قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە كىرگەنسىكەن، قوشنىسى ئۇنى ئۈندىمىغىنىغا قارىماي چاچتا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئۇ چاي ئىچىش ئۈچۈن چىشىنى قولغا ئېلىشىغا، چىشىنى قوللىدىن چۈشۈپ كېتىپ، چېقىلىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئۆي ئىگىسى گۈلخان يەڭگىگە ئاللىبى قارايتتۇ.

ئىككى ئادەم ئاتلىرىنى ھارۋىغا قېتىپ، يىراقى بىر جايغا سەپەرگە چىقىپتۇ. لېكىن ئۇلار ئۆزىنىڭ يېزىسىدىن چىققان چىقىمىلا ھارۋىدا يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

ئۇلارنىڭ ئاتلىرى بىردەم ماڭغاندىن كېيىن، كەينىگە بۇرۇلۇپ، يەنە ئۆزى چىققان يېزىغا قاراپ مېڭىپتۇ. بۇ يولۇچىلار ئويغانغان چاغدا ئاتلار ھارۋىنى سۆرەپ ئاللىقاچان قايتىپ كەپ بولغانىكەن. ئۇلاردىن بىرى ئۆز ھويلىسىنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە: — ھوي، قارىغىنىمىز، بۇ جايدىمىز مېنىڭ ھويلامغا ئويۇنۇشماش بىر ھويلا بار ئىكەن، — دەپتۇ.

يەنە بىرى سۇغا كېتىۋاتقان ئۆزىنىڭ خوتۇنىنى كۆرۈپ: — قاراپ باق، ئاۋۇ ئايال مېنىڭ خوتۇنۇمغا قۇيۇپ قويغاندەكلا ئوخشايدىكەن، — دەپتۇ.

قۇرۇق پاراڭنى ياخشى كۆرىدىغان بىر خوتۇن ئېشى پىشماي تۇرۇپلا ئېرىگە:

* *
 — شۇنداق ئىشلارمۇ بولىدۇكى، ئۇلار ئىگىسىدىنمۇ ئەقىللىق. ماڭغىنا، يوق گەپنى قىلىدىكەن سەن. ئىتىنىڭ ئادەمدىن ئەقىللىق بولغىنى نەدە بار؟
 — ھەي توختاپ تۇرە، مېنىڭ بىر ئىتىم بار ئىدى...
 — ھە، بولدى، بولدى، ئۇنداق بولسا ئىشىدىنمەن.

* *
 بىر بېزىدا ئىككى لايىچى بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىرى تىككۈچى ئىكەن. بىر كۈنى تىككۈچىنىڭ ئۆيىگە قوشنىسىنىڭ ياش بالىلىرى كىرىپ ئولتۇرۇپتۇ. تىككۈچى ئۇلارغا:

— مەن سەپپۇڭلۇق قىلغان يېزىنىڭ توخۇلىرى ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ، يۇلتۇزلارنى چوقۇلايتتى. بىر ئاخشىمى ئايىنى تارتىپ چۈشۈرۈپ، چوقۇلاپ - چوقۇلاپ، كوچا بويىلاپ سىمۇرەپ ماڭدى، دەپتۇ.

ياشلار يەنە بىر لايىچىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— ئاشۇ سۆزلەر راستمۇ؟ دەپ سوراپتۇ.

— ئۇھۇ دۇنيانى ئارىلىغان ئادەم، يوق گەپنى قىلمايدۇ. دەپتۇ ئۇ لايىچىمۇ گەپ قىستۇرۇپ، بىراق جاھاندا ئۇنىڭ دىنىمۇ ئاجايىپ ئىشلار بار. مېنىڭ بىر كۈلنى ئارغاچا بىلەن ئاسمانغا ئېلىپ قويغان چاغلىرىمۇ بولغان. ئۆزۈم تېيىشىدە خېلى ۋاقىتقىچە قاراپ تۇردۇم. بېلىقلىرى قورقنىدىن كۈلنىڭ چېتىگەنە كىرەپ، بېقىلىپ چۈشۈشنى تاللىدى.

— ئالايماڭ، دەپتۇ گۈلخان يەڭگە، ئەيىب مەنىدە ئەمەس، ئۆزىڭىزدە، چايغا زورلىماسلىق كېرەك ئىدى. دەپتۇ.

* *
 ئەكىمەلنىڭ كىشىلەر بىلەن سۆزلەشكەندە دائىم «مەنمۇ؟» دەپ سوراپ قويدى. دىخان ئادىتى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئاغرىپ قېلىپ تېۋىپنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. تېۋىپ ئۇنىڭدىن:

— نەچچە ياشقا كىردىڭ؟ دەپ سورىغانىكەن، ئەكىمەل ئۆز ئادىتى بويىچە:

— مەنمۇ؟ دەپ سوراپتۇ.
 — سەن ئەمەس، مەن، دەپتۇ تېۋىپ ئۇنىڭغا كايىپ.
 ئەكىمەل تېۋىپنىڭ تەقى سۆزىگە قاراپ، ئازراق ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:
 — ئېھتىمال قىرىق ياشلاردا بولۇشۇڭ مۇمكىن، دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

ھىندىستانغا بېرىپ قايتىپ كەلگەن بىر كىشىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن دوستلىرى ئالدىغا چىقىپتۇ. ئۇ كىشى دوستلىرىغا ھىندىستاندا كۆرگەنلىرىنى ھەدەپ كۆپتۈرۈپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— ھىندىستاننىڭ تەرخەمىكى تاغدەك چوڭلۇقتا بولىدىكەن، — دەپتۇ ئۇ كىشى سۆز ئارىسىدا.

ئۇنىڭ ئاتقان پولىرىغا چىدىمىغان بىر دوستى:

— سەن ھىندىستانغا چىقىپ كەتكەندە يۇرتىمىزدا بىر كۆۋرۈك ياسىدۇق. ئۇ سىرلىق كۆۋرۈك، — دەپتۇ.

— قانداق سىرى بار؟

بۇ كۆۋرۈك يالغان سۆزلىگەن كىشىنى قىسىپ ئۆلتۈرىدۇ.

— بۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتمەسە بولمامدۇ؟ باشقا كۆۋرۈك يوق ئەمەسمۇ، مانا كەپمۇ قالاي دېدۇق. كۆۋرۈك ئەنە كۆرۈنىۋاتىدۇ.

— ئۇ تەرخەمەك، — دەپتۇ يالغانچى كىشى، — تاغدەك چوڭ بولمىغان نەقدىر —

دېمۇ، ئۆيىدەك بار.

ئازراق ماڭغاندىن كېيىن ئۇلار كۆۋرۈككە تېخىمۇ يېقىنلىشىپتۇ. يالغانچى يەنە گەپ باشلاپتۇ:

— ئۇ تەرخەمەك ئۆيىدەك بولمىغاندەك، ئىچىگە بىر ئادەم كىرىپ ياتقۇدەك بار.

— بولسا بولار، — دەپتۇ دوستى، — ئەڭ توغرىسىنى مانا ماۋۇ كۆۋرۈك ئېيتىپ بېرىدۇ.

كۆۋرۈككە دەسسەش ئالدىدا يالغانچى ئالدىراپ:

— دوستۇم، توغرىسىنى ئېيتقاندا، ھىندىستاننىڭ تەرخەمىكىمۇ بىزنىڭ تەرخەمەكچىلىك چوڭلۇقتا بولىدىكەن، — دەپتۇ.

* * *

يېزا ياشلىرى دائىم باشقىلارنى ئالداپ يۈرىدىغان بىر ئادەمنى ئۇچرىتىپتۇ. — ئەينۇللا ئاكا، — دەپتۇ ياشلار ئۇ ئادەمگە سۈركىشىپ، — قېنى بىزنى بىر ئالداپ بېقىڭا.

ئۇ كىشى:

— ھازىر ۋاقتىم يوق بالىلار. قوشنا يېزىدا ناھايىتى ئەرزان باھادا گۆش سېتىپتۇ. شۇنى ئېلىشقا ئالدىراۋاتىمەن. قىشقا سوقۇم بولىدۇ، — دەپسلا يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ياشلار: «بۇ ھەقىقەتەن ياخشى مەسەلەمەت بولدى» دەپ، ئۆيلىرىدىن پۇل ئېلىپ، قوشنا يېزىغا قاراپ يۈگرەپتۇ.

بارسا، ھېچقانداق گۆشنىڭ خەۋىرى يوق. ئۇلار بۇ ئىشقا قاتتىق خاساپا بولۇشۇپ، ئەينۇللا ئاكانىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئۇلار:

— قوشنا يېزىدا ھېچكىم گۆش ساتماپتۇغۇ. نېمىشقا بىزنى ئالدىدىڭ، — دەپ كايىمىغان ئىكەن ئەينۇللا ئاكا ئۇلارغا:

— تەلەپ بويىچە، — دەپتۇ.

* * *

ئىككى قۇدا سۆزلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلاردىن بىرى:

بىزنىڭ يېزىدا كىم ياخشى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئويلاپ باقايلى، — دەپتۇ يەنە بىرىسى.

ئۇلار پۈتۈن يېزىدىكى ئادەمنى بىر قۇر تاسقاپ چىقىپتۇ. يېزىدىكىلەرنىڭ بىر مۇنچىلىرىنى بەگگى، بىر مۇنچىلىرىنى زەگگى دەپتۇ، بىر مۇنچىلىرىنى قوشنىلىرى بىلەن چىقىشالمايدۇ. يەنە بىر مۇنچىلىرىنى

* * *
 بىر بوۋاي ئۆيىگە قايتىپلا خوتۇنىغا دەرد تۈكۈپ:
 — ھېلىقى سەمىتۇلىلا دېگەن بىر نېمە بىلەن سوقۇشۇپ قالدىم، ئۇ سېنىڭ ئاتاڭ ئۆمۈر بويى ئوغرىلىق قىلغان دەيدۇ. تېخى، — دەپتۇ.

— سەن گەپ قىلمىدىڭمۇ؟ — دەپتۇ خوتۇنى تېخىمۇ ئېچىتىپ، ئۇنى «ھەسەن شېرىك»، «لاتا باش» دەپ تىللىساڭ بولماسىدى.

— توختا، خوتۇن، — دەپتۇ ئېرى ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، — تامىقىڭ تەييار بولغۇچە مەن شۇ گەپلەرنى دەپ قويۇپ قايتاي.

بوۋاي شۇنداق دېگىنچە يۇلقۇنۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

* * *
 بىر ئادەم رامىزان ئېيىدا ئامبارغا كىرىپتۇ. دە، ئىشىكنى ئېتىۋېلىپ، روزى سىنى بۇزۇپ نان يېيىشكە باشلاپتۇ. ئۇنى كىچىك ئوغلى كۆرۈپ قېلىپ: — ئۇ يەردە كىم بار؟ — دەپ ۋازىر قىراپتۇ.

— ۋارقىدىم، ئوغلىم، ئاۋازىڭنى بوش قىل، ئاتاڭ بۇ يەردە ئۆزىنىڭ نېنى ئۆزى ئوغرىلاپ يەۋاتىدۇ، — دەپتۇ ئاتىسى، ئوغلى:

— نېمىشقا؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاتىسى جاۋاب بېرىپ:

— چۈنكى ئاتاڭ خۇدادىنمۇ بەكرەك تەڭرىدىن قورقيدۇ، — دەپتۇ.

* * *
 قېيىن ئانىسى:
 — ئاشنى كۆپ ئەتمە، قىزىم، «بىسى

ئۇرۇغ - تۇغقانلىرى بىلەن پېتىشالمايدۇ، دەپتۇ. بىرمۇنچىلىرىنى قولى ئەگرى، دېسە، يەنە بىرمۇنچىلىرىنى غەيۋەتچى، دەپتۇ. ئۇلار شۇنداق قىلىپ ھەممە ئادەمنىڭ بىر - ئىككىدىن ئەيىبلىرىنى تېپىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى:

— ھەممىسىنىمۇ دېدۇق، راستىن ئېيتقاندا بۇ يېزىدا سەن بىلەن مەنلا ياخشى، — دەپتۇ.

* * *
 بىر ئادەم ئىشىك ئالدىدا تۇرغان قوينى تېپىپتۇ. بۇنى كۆرگەن بىرى: — نېمىشقا گۇناھسىز ھايۋانغا ئازار بېرىسەن؟ — دەپتۇ.

— بۇمۇ مېنىڭ خوتۇنۇمغا ئوخشاش پەقەت ماڭسىلا قاراپ ۋارقىرايدىكەن، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى.

* * *
 قاتتىق ئاغرىپ ياتقان باي خوتۇنىغا ۋەسىيەت قىلىپ:

— ئەگەر مەن ئۆلۈپ كەتسەم، ئۆزىمىزنىڭ چاكىرى ھەمدۇلغا ياتلىق بولساڭ مۇۋاپىق بولار، — دەپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ ئايالى، — ئۆزۈممۇ شۇنداق قىلماقچى بولۇپ تۇرۇۋاتىمەن.

ئادەم كىيىم تىككۈزۈش ئۈچۈن چىرايلىق، گۈلدار ۋە باھاسى قىممەت رەخت ئەكەپتۇ. ئۇستام ئۇنىڭدىن ئازراق ئېلىپ قايتتۇ. بۇنى شاگىرتى كۆرۈپ قېلىپ:

— توۋا قىلغانىدىڭىز، نېمىشقا يەنە ئوغرىلايسىز؟— دەپ سوراپتۇ.

— بۇنداق چىسرايلىق رەختتىن قىلىنغان بايراقنى كۆتۈرۈپ يۈرسىمۇ يارىشىدۇ،— دەپتۇ.

* * *

بىر يۇرتلۇق ئىككى ئاغىنىسە ياقا يۇرتقا ساياھەتكە چىقىپتۇ. يول ئۈستىدە ئۇلاردىن بىرى ئاغرىپ يېتىشىپ قايتتۇ. ھەمراھى يۇرتقا قايتىپ كەتمەكچى بولۇپتۇ. ئاغرىق دوستى ئۇنىڭغا ئامانەت سۆزلىرىنى جېكەلەشكە باشلاپتۇ.

— ئۆيۈمگە بېرىپ ئېيتقىن،— ئاتاڭ.

نىڭ بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىيدۇ. نەپەسى قىسىلىدۇ. قوللىرى قاتقان، پۇتلىرى دەرىمانسىز. كۆزلىرى مۆلدىرلەپ قالغان، پېمى تارتىشقان، بېلى ئاغرىيدۇ. مەيدىسى تاشتەك قاتقان، قەددى پۈكۈلگەن، گۆشلىرى سىزىپ قۇرۇق ئۈستىنەنەنە قىپ قالغان، كۆزىدىن ياش ئوخشىمايدۇ. يۈزىدىكى سوقمايدۇ. تىنىقى.....

— بولدى، بولدى،— دەپتۇ. ھەمراھى،— كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرماي، سېنى ئۆلدى دەپ قويساملا بولىدىمۇ.

* * *

بىر ئولتۇرۇشتا تۇيۇقسىز چىراغ ئۆچۈپ قايتتۇ. ئۆي ئىگىسى خېلى ئۇزۇن غىچە سەرەڭگە تاپماي، مېھمانلار قاراڭغۇدا قايتتۇ. مېھمانلاردىن بىرى ئەنسىز ئاۋازدا ھەدەپ ئۆزىنىڭ ئىسىمىنى چاقىرىشلىق تۇرۇپتۇ.

مىللا» دېسەڭلا، يېتىدۇ،— دەپتۇ. — ئۇنداقتا،— دەپتۇ كېلىنى،— ئاش كۆپ بولسا، بىسىمىلانىڭ ئەھمىيىتى قالمايدىكەن — دە.

* * *

بىر ئادەم بېشىغا ھەددىدىن تاشقىرى يوغان سەللە يۈگىگەن موللامدىن سوراپتۇ: — موللام، سەللىنىڭ چوڭ ياكى كىچىك بولۇشىنىڭ نېمە مەنىسى بار؟

— مەنىسى شۇكى،— دەپتۇ موللام،—

سەللە ئادەمنىڭ بېشىدىكى ئەقىلنىڭ ئاز-كۆپلۈكىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. ئەقلى كۆپ ئادەملەرنىڭ سەللىسى چوڭ بولىدۇ...

— ھە، شۇنداقمۇ؟— دەپتۇ ئۇ ئادەم موللامنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ،— مەنمۇ بۇنىڭ مەنىسى سېلى ئېيتقاننىڭ دەل ئەكسىچىمەن كىن دەيمەن.

* * *

بىر مەسچىتكە يېڭىسىدىن كەلگەن ئىمام مەزىندىن سوراپتۇ:

— مەزىن ئاكا، بەك قېرىپ كېتىپسىز، قېنى ئېيتىڭدا، ئۆز ئۆمرىڭىزدە نەچچە ئىمامنى قەبىرىگە قويدىڭىز؟

— سىز بىلەن تۆت بولىدۇ، ئەقىرىم دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەزىن.

* * *

بىر كىيىم تىككۈچى ئۇستام كىيىم رەخت ئەكەلسە، ئۇنىڭ كىيىملىكىدىن ئازراق رەختنى قاقتى. سوقتى قىلىدىكەن. بىر موللام ئۇنىڭغا:

— ئوغرىلىق قىلما، ئوغرىلىغان رەختلىرىڭنى بايراق قىلىپ، گەجگە گەجسە تاقاپ، سېنى ئازابلەيدۇ،— دەپ نەسىھەت قىپتۇ. ئۇستام بۇندىن كېيىن ئوغرىلىماسلىققا ۋەدە بېرىپ توۋال قىپتۇ. بىر كۈنى بىر

پۇل، — چاچراتقۇ چاچراتقۇلۇقتىن چىقتى، ئاتنىڭ بويىنىمۇ ئاچراتقۇلۇقتىن چىقتى، گۆشى پارچىلانقۇلۇقتىن چىقتى. ئۈستىدىكى خىنى ئىتلارغا تاشلاتقۇلۇقتىن چىقتى، تېرىسى ئاشلاتقۇلۇقتىن چىقتى.

* * *

پادىشاھ بىكارچىلىقتىن پۈتۈن شەھەر — دىكى خەلىقكە بىردىن ھاسا ياساشنى بۇيرۇپتۇ ۋە «كىمنىڭ ھاسىسى كۆڭلۈمگە يارسا كاتتا ئىنئام بېرىمەن» دەپ جاكار قىلدۇرۇپتۇ.

ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندە پادىشاھ خەلىقنىڭ ھەرىكىتىنى بايقاپ بېقىش ئۈچۈن سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇ بازار — دىن ئۆتۈپ شەھەر سىرتىغا چىقىپتۇ. پادىشاھقا ئۇ يەردە بىر چوڭ جىگدىلىك ئۇچراپتۇ. ئۇ يەردە بىر بوۋاي تەنھا ئولتۇرۇپ، كېسىلگەن جىگدە ياغىچىنى ئېگىۋاتقۇدەك.

— تاغا، نېمە قىلىۋاتىسىز؟ — دەپتۇ پادىشاھ بوۋايغا قىزىقىپ.

بوۋاي جاۋابەن:

— بىزنىڭ ساراڭ پادىشاھنىڭ چۈش — گە ھاسا كىرىپ قېلىۋىدىمىكىن، ئەلنىڭ ھەممىسىگە ھاسا ياساشنى بۇيرۇپتۇ، مەنمۇ قاتاردىن قالماي دەپ ھاسا ياساۋاتىمەن، — دەپتۇ.

پادىشاھ بوۋاينى گەپكە سېلىش ئۈچۈن:

— خەقلەر نى — نى ئېسىل ھاسىلارنى ياساۋېتىپتۇ. سىزنىڭ بۇ ھاسىڭىز پادىشاھقا يارارمۇ، ئىنئامنى ئالالارسىزمۇ؟ — دەپتۇ.

— يارسا يازار، — دەپتۇ بوۋاي شۇ ھالدا، — يارىمىسا، ئىنئامنى ئۆزىنىڭ يەت

— بۇرادەر، — دەپتۇ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان يەنە بىر مېھمان، — ئۆزىڭىزنى ئۆزىڭىز چاقىرىغىلى تۇردىڭىزغۇ، قارا بېسىپ قالدىمىز؟ ئۇ كىشى جاۋابەن:

— قارا باسقىنى يوق، قاراڭغۇ بېسىۋالدى، قاراڭغۇدا ئۆزۈمنى يۈتتۈرۈپ قويدۇم، — دەپتۇ.

* * *

بىر يېزىدا بىر رەمبال موللا بىلەن بىر چاچراتقۇ سالىدىغان موماي بار ئىكەن، ئۇلار كىشىلەرنى ئالداپ، پۇلىنى كۆپرەك تېپىش ئۈچۈن، تىلىنى بىر قىلىۋالغانىكەن. بىر كۈنى مۇخپۇل دېگەن دېھقاننىڭ بىر تورۇق ئېتى ئاغرىپ يىقىلىپ قاپتۇ. مۇخپۇل رەمبالنىڭ ئالدىغا بېرىپ كىتاب ئاچتۇرغانىكەن رەمبال ئۇنىڭغا:

— ئوغلۇم، خاتىرجەم بول، ئېتىنىڭ ساقىيىدۇ، ئېتىڭغا بىرى قەست قىلغان ئوخشايدۇ. ئالدى بىلەن بىر چاچراتقۇ سالىدۇرۇپ كۆرۈپ باق، ئاندىن مېنىڭ يېنىمغا كەل، — دەپتۇ.

مۇخپۇل چاچراتقۇ سالىدۇرۇپ ئۆيىگە قايتىپ بارسا، ئاتنىڭ ھالى ناھايىتى خاراب بولۇپ، پىچاققا ئارانلا ئۆلگۈرۈپتۇ. دېھقان ئاتنى سويۇپ، قولۇم — قوشنىلىرىغا خامتاراش قىلىپ بېرىپتۇ. تېرىسىنى تېرە ئاشلىغۇچىغا بېرىپتۇ.

شۇ كۈنى مۇخپۇل پىتىش نامىزىدىن قايتقاندا، رەمبال ئۇنىڭدىن:

— مۇخپۇل ئوغلۇم، چاچراتقۇ سال — دۇردۇڭمۇ؟ چاچراتقۇ نەدىن چىقتى؟ — دەپ سوراپتۇ. — سالىدۇرۇم تەقىرىم، — دەپتۇ مۇخ

نى ئۆلچەپ كېلىپ بىر نەرسە دەي، — دەپتۇ.

* *

بىر كىشى ئاغرىسىپ يېتىسىپ قاپتۇ. مەھەللىدىكى جامائەت ئۇنى يوقلاپ كىرىپتۇ. جامائەتنىڭ بىرى ئاغرىقنىڭ باش تەرىپىدە دە ئېسىقلىق تۇرغان دۇتا — تەمبۇرنى كۆرۈپ:

— بۇرادەر، دۇتار، تەمبۇر بار ئۆيگە پەرىشتە كىرمەيدۇ، دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ — سىز؟ — دەپتۇ.
— پەرىشتە كىرمىسە بۇمۇ بولىدىغان ئىشكەن، — دەپتۇ ئاغرىق كىشى، — مەن ئۆلۈپ كەتسەم گۆرۈمگە دۇتار، تەمبۇر — نى ئەكىرىپ قويۇپ ئاندىن مېنى كۆمۈڭلار. سوئال — سوراقتىن قۇتۇلۇپ، خىستىرچەم ياتاي.

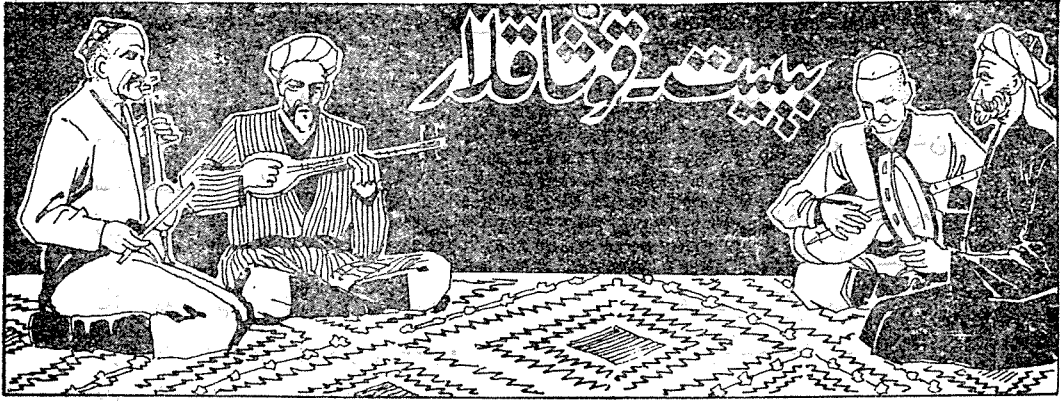
مىش پۇشتىغا بېرەر. ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپتۇ. ھەممە ئادەم ئۆزى ياسىغان ھاسىلىرىنى ئېلىپ ئوردىغا كەپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ھېلىقى بوۋايىمۇ بار ئىكەن. پادىشاھ بۇلارنى بىر — بىرلەپ كۆزدىن كۆچۈرۈپ كېلىپ بوۋايىنى تونۇپ قاپتۇ.
— ھە، بوۋاي، — دەپتۇ پادىشاھ، — بۇ ھاسىڭىز پادىشاھقا يارامدۇ؟
— يارىسا يارار، — دەپتۇ بوۋاي ئەيەنمەستىن، — يارىمسا، گەپ جىگىد — لىكتىكىدەك...

پادىشاھ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە ئىنئامنى بوۋايغا بېرىپتۇ.

* *

بىر كىشى دىنىي ئىلىمىدىن خەۋىرى بار بىر قوشنىسىدىن:
— قوشنام، ئاخۇنۇم مەسچىتىدە دا — ئىلا: «ئۇ دۇنيا — بۇ دۇنيا» دەپ سۆزلەيدۇ. ئۇ دۇنيا بىلەن بۇ دۇنيانىڭ ئارىلىقى زادى قانچىلىك باردۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. قوشنىسى سوئال سورىغان ئادەمنىڭ ئالدىدىكى يەرنى پۇتى بىلەن سىزىپ بەلگە قىلىپتۇ. دە، ئۆزى ئۇدۇل مەھەللە ئاينىغىدىكى مازارلىققا قاراپ قەدەم ساناپ ھىكىپتۇ.
— ھەي قوشنام، نەگە ماڭمىز، — دەپتۇ سوئال سورىغان كىشى ھەيران بولۇپ.
قوشنىسى:
ئۇ دۇنيا بىلەن بۇ دۇنيانىڭ ئارىلىقى

رەتلەپ نەشىرگە تەييارلىغۇچى: مەرقەدەم مۇھەممەتتىنپازوۋ

چىمەن دوپپام بېشىمدا،
چىرايلىقىم قېشىمدا.
يېتىشتىم بۇ ئامەتكە،
يىگىرمە بىر يېشىمدا.

ئات مىنىسەڭ ئايغىر تاللا،
پول يىراق بىلىنمەس.
يار بىلەن تېپىشقاندا،
كۆزگە ئۇيقۇ ئىلىنمەس.

ئۆستەڭنىڭ سۈيى تاشتى،
قىردىن ھالقىدى - ئاشتى.
كۆرۈپ سېنى لال بولدۇم،
ئوتۇڭ ماڭا تۇتاشتى.

بېغىڭدىكى گۈللەردىن،
چېكەمگە قىسىپ ئالسام.
سۈرىتىڭنى سىزدۇرۇپ،
تېمىمغا ئېسىدۋالسام.

ئاق كەپتىرىم ئەمەسمۇ،
بالىلىرىغا دەم بەرگەن،
سەن ئەمەسمۇ قارا كۆز،
بۇ ئۆمرۈمگە تەم بەرگەن.

زەپ دىمىق بولدى ھاۋا،
ياز ئاخشىمى - چىلىدە.
«كۆيدۈم ساڭا» دېۋىدىم،
بىر قىزاردىڭ ۋىلىدە.

ئىلۋالدى گۈل شېخى،
چاپىنىمنىڭ يېڭىنى.
ئېلىپ كەتتى ئاپئاق قىز،
يۈرىكىمنىڭ تېڭىنى.

گۈل تۈۋىدە ئولتۇرۇپ،
تۇتۇڭ شاراب تولدۇرۇپ.
مۇڭلۇق تەنھا بېشىمغا،
بەخت قۇشى قوندۇرۇپ.

قىزىل ئالما يۈزىڭىز،
شېرىن، يىملىق سۆزىڭىز.
كۈندۈز قىلغان كېچەمنى،
بىر جۈپ شەھلا كۆزىڭىز.

گۈلگە قوندى كېپىنەك،
گۈل تەۋرەندى، سۆيۈندى.
كۈلدۈڭ قاراپ لەپىدە،
ئاي كۈلگەندەك كۆرۈندى.

كۈندۈزى كۈن ئوڭ يۈزۈڭ،
كېچىسى ئاي سول يۈزۈڭ.
مۇھەببەتلىك ئۆمرۈمنىڭ،
چىرىغى سەن بىر ئۆزۈڭ.

گۈل تۈۋىدە ئولتۇرۇپ،
ئاي يۈزۈڭنى مارايىمەنە
قامىتىڭنى گۈل بىلىپ،
ھىدىلىرىڭنى پۇرايمەنە.

مېھرىمنى قىلىپ شەربەت،
يارىمغا تۇتاي دەيمەن.

جاراڭلايدۇ يېقىملىق،
دۇتارىمىنىڭ تارىسى.
قىلىقى ئۇزىڭىز،
يۈرىكىمنىڭ تارىسى.

مېھرىڭنى بۇلاق دەيمەن،
ۋەدەڭنى چىراغ دەيمەن.
ئاي يۈزۈڭگە ھەر باقسام،
شەم دىلىدىن يىراق دەيمەن.

* * *

بۇلبۇل ئامراق گۈللۈككە،
توشقان ئامراق چۆللۈككە.
كەڭ قورساقلىق مەنبەدۇر،
ئىناقلىققا - ئۆملۈككە.

بوي تارتىپ ئۆسەر تالار،
يېنىدا بۇلاق بولسا.
ھۈشكۈللەر بوي ئېگىدۇر،
دوستلار ئىتتىپاق بولسا.

بېلىق سۇدىن ئايرىلماس،
ياپراق خولدىن ئايرىلماس.
دوستلۇق ئەلگە قاناتتۇر،
مەڭگۈ تالماس، قايرىلماس.

گۈلنىڭ يۈزى ئېچىلۇر،
تاڭنىڭ شامىلى ئەسسە.
پۇختا بولىدۇ ھەر ئىش،
يەتتە ئۆلچەپ بىر كەسسە.

كۈلگە كېلىپ قۇيۇلدى،
تارام - تارام ئېقىنلار.
ياشار غەمسىز، بەختلىك،
قەلبى تۇتاش - يېقىنلار.

سەنىمۇ ماڭا مېھرىبان،
مەنىمۇ ساڭا مېھرىبان.
سولاشمايدۇ مۇھەببەت،
گۈللىرىمىز ھېچقاچان.

تال قويدۇم، چۈنەك ئويدۇم،
كۆكلەپ يېشىل بولسۇن دەپ.
يارىمغا سالام يازدىم،
مېنى ئەسلەپ قويسۇن دەپ.

پىچاقنىمۇ چاقلايمەن،
پالتىنىمۇ چاقلايمەن.
ساڭا بەرگەن ۋەدەمنى،
ئىشەن جەزمەن ئاقلايمەن.

شامال گۈلنى سۆيگەندە،
خۇش بوي چېچىلىپ كەتتى.
كۆرۈپ ئالتۇن بويۇڭنى،
كۆڭلۈم ئېچىلىپ كەتتى.

پەنجىرەمدىن ئۆيۈمگە،
ئاينىڭ شولىسى چۈشتى.
سېغىنغان يۈرەكىمگە،
يارنىڭ شولىسى چۈشتى.

دۇتارىڭدا تارىڭمەن،
ساتارىڭدا تارىڭمەن.
ئىشقىڭ ئوتى قەلبىمدە،
مەڭگۈ سادىق يارىڭمەن.

يوللىرىڭغا تەلمۈرۈپ،
كېچىلىرى ياتمايمەن.
ئانچە - مۇنچە كۆرۈنسەڭ،
بۇ ئالەمگە پاتمايمەن.

باراڭغا چىقاي دەيمەن،
يات شاخنى پۇتاي دەيمەن.

ئىشچان يارنىڭ شەپقىتى،
چىڭ ئورناشتى يۈرەككە.

گۈلنىڭ ئېسىلى رەنا،
پۇراق چاچار يېقىملىق.
غۇنچە بويى بىر يازم بار،
ئۆزى ئىشچان ئەقىللىق.

مېۋە بەردى تۈككەن تەر،
كۆڭۈللەرنى شاد ئېيتىپ.
سۆيۈنىدۇ يۈرىكىم،
ئاشۇ يارنى ياد ئېيتىپ.

يېزىمىزنىڭ بېغى كەڭ،
گۈللىرى بار رەڭمۇرەڭ.
كۆڭلۈم ئېچىلۇر مېنىڭ،
يارىم بىلەن ماڭسام تەڭ.

يىغىۋالدىق كۆكىدىن،
ئايرىپ تاتلىق سەۋزىنى.
تېگىشىمە يېمەن ئالتۇنغا،
ئىشچان يارنىڭ لەۋزىنى.

يامغۇر يېغىپ پۈتتى،
مۆلدىرۇمۇ يېغىپ پۈتتى.
تەلىۋرۇپ جامالىڭغا،
يېشىمىمۇ ئېقىپ پۈتتى.

«راۋابىڭنى ئال»، — دەيدۇ،
«زەخمەك ئۇرۇپ، چال»، — دەيدۇ.
ئىشقى ئوتدا كۆيىمگەن،
يار قەدرىنى بىلىمەيدۇ.

ياغدۇرالىمىدىم يامغۇر،
ھەيدەپ كېلىپ بۇلۇتتى.
ئۆچۈرەلىمىدىم ئەسلا،
يار سېلىپ قويغان ئوتتى.

لاچىن ئېگىز ئۇچالماس،
قانتىنى كەرمىسە.
دوستلار ئىناق ئۆتەلمەس،
راست گېپىنى بەرمىسە.

قاتتىق شامال چىققاندا،
بۇشداينى سەن سورىما.
ئىناقلىقنى ئىزدەسەڭ،
يامانلارنى دورىما.

* * *

تاغقا چىقساڭ دۇلدۇل سەن،
باغقا كىرسەڭ بۇلبۇل سەن.
ئىش قاينىغان ئېيتىزدا،
ئېچىلغان قىزىلگۈل سەن.

پاختا تەردۇق ئېيتىزدا،
بەس-بەس بىلەن سول ئېلىپ.
چىقىپ كەلدى ئالدىمغا،
يارىم قىزىل گۈل ئېلىپ.

بەشكېرەمنىڭ بېغىدا،
ئالما، ئانار، گىلاس بار.
ئەمگەك سۆيگەن يارىمغا،
يۈرىكىمدە ئىخلاس بار.

يول ماڭساڭ ماڭ تۈز يولدا،
يول ئازابى كۆرمەيسەن.
يار تۇتساڭ تۇت ئىشچاننى،
خارلىنىپمۇ پۈرمەيسەن.

تاغ سۇلىرى شاۋقۇنلۇق،
ئېقىپ كېلەر دولقۇنلۇق.
ئىشچان يارنىڭ ئىشقى بار،
يۈرىكىمدە دولقۇنلۇق.

باھار بىلەن كەڭ دالا،
پۈركەندى گۈل-چېچەككە.

كۆردۈم سىزنى چۈشۈمدە،
كۆڭلۈم بەكمۇ سۆيۈندى.

ئۇ مەلەڭگە بارايمۇ،
بۇ مەلەڭگە بارايمۇ.
ئىشەنمىسەڭ ۋەدەمگە،
يۈرىكىمنى يارايمۇ.

بۇلبۇل سايرار قەپەستە،
تورغاي سايرار قەپەستە.
بولدى مايل يار كۆڭلى،
ئەجەب ماڭا بەك تەستە.

كىرىپ گۈلزار بېغىڭغا،
ئۆزەلمىدىم بىر گۈلنى.
تەسكەن قايتۇرۇپ ئالماق،
ساڭا بەرگەن كۆڭۈلنى.

سوقتى كۈزنىڭ شامىلى،
گۈلنىڭ بەرگى ئۈزۈلدى.
ۋاپاداردىن ئايرىلىپ،
كۆڭلۈم بەكمۇ بۇزۇلدى.

يار بولسا نۇزۇك بولسا،
گەپ - سۆزى چۈچۈك بولسا،
كۆڭلىمۇ جامالىدەك،
ئاق بولسا، سۈزۈك بولسا.

ھۆل ئوتۇنغا ئوت ياقسام،
كۈش - كۈش قىلىپ يانمىدى.
سۆيگۈنۈم چىرايلىققا،
باغرىم ئەجەپ قانمىدى،

ئۇرۇقچا چېقىپ، مېغىزدىن،
ئېتىپ قويدۇم ئون تىزىق.
باشتا سۆيىدۇم دەپ قويۇپ،
ئېشىۋالغىنىڭ قىزىق.

ئۆستەڭ بويىدا كۆكات،
سۇغا باش ئېگىپ قاپتۇ.
بىلىمىدىم نېمە بولدى،
يارغا ھال تېگىپ قاپتۇ.

جۈپ قولۇمدا جۈپ ئالما،
دەرياغا ئاتاي دەيمەن.
كەلمەي كەلمەي بىر كەلدىڭ،
مۇڭلىنىپ ئاقاي دەيمەن.

بويۇك بىلەن تەڭ ئىكەن،
دېرىزەڭنىڭ توغرىسى.
ھەممىدىن يامان ئىكەن،
بۇ كۆڭۈلنىڭ ئوغرىسى.

ئارتىۋەتتۇق بىدىشقا،
رەتلىك ئۈزۈم باراڭنى.
بولۇپ قالدى ئالتە ئاي،
كۆرەلمىدىم قاراڭنى.

زەرگەر بىلۈر مىس بىلەن،
جىڭ ئالتۇننىڭ پەرقىنى.
ئۆلچەپ بولماس پۇل بىلەن،
مۇھەببەتنىڭ نەرخىنى.

لاچىن كۆكنى بويلايدۇ،
بېلىق سۇدا ئوينايدۇ.
بىلەلمىدىم، قارا كۆز،
زادى كىمنى ئويلايدۇ.

پاشاخان دەپ ئېتى بار،
ھەممە ئىشتا ئېپى بار.
كەچتە ئىشتىن يانغاندا،
ئېپىتار شېرىن گېپى بار.

يالغۇزلۇقۇم بىلىندى،
كۆزگە ئۇيقۇ بىلىندى.

قىلچە پەرۋا قىلمىدىڭ،
مەن غېرىبىنىڭ بېشىغا.
قۇمال تاغنىڭ ئۈستىدىن،
بۇلۇت ئەگىپ كەتمەيدۇ.
دەردتە كۆيمىگەن ئاشىق،
يار قەدرىگە يەتمەيدۇ.

تۈزلىمەك زەپ تەس ئىكەن،
ئىرغاي شېخى ئېگىلسە.
ئاۋۇندۇرماق تەس ئىكەن،
كۆڭۈل دېگەن چىگىلسە.

يايلىقىمىز كەڭ دالا،
ئۇندا يايلا قوي، كالا.
مېنى مۇنداق زار قىلما،
ئاي يۈزۈڭگە ئەي بالا.

ھەسەل يىغار تىنماستىن،
ئىشلەپ ھەسەل ھەرىسى.
ۋەدىسىدە تۇرسا كىم،
شۇ پەرىنىڭ پەرىسى.

* * *

سۆيگۈنۈم بودەك،
تۇرقىدۇر ئوردەك.
ئاچچىقى كەلسە،
چاقىدۇ دۆدەك.

ئاسمىنىڭدا ئاي،
پىيالەڭدە چاي.
ساڭا دىل بەرگەن،
ھالىغا مىڭ ۋاي!

گۈللۈكتە كەپتەر،
قولۇڭدا دەپتەر.
جاندىنىمۇ ئۆتتى،
سەن قىلغان گەپلەر.

سۇغا چىقساڭ ئاۋايلا،
كېيىمىڭنى ھۆل قىلما.
ئايدا كۆرۈنۈپ قويۇپ،
مېنى مۇنداق گول قىلما.
ئاق چاپنىمۇ ئىچمەيمەن،
كۆك چاپنىمۇ ئىچمەيمەن.
كەچسەم كېچىمەن جاندىن،
ياردىن ئەسلا كەچمەيمەن.

يوللىرىڭغا تەلمۈرۈپ،
كېچىلىرى ياتمايمەن.
ئانچە - مۇنچە كۆرۈنسەڭ،
بۇ ئالەمگە پاتمايمەن.

ياز پەسلىدە قار بولماس،
كالىك يىپىتا تار بولماس.
يات يەرلەرگە يۈگۈرمەڭ،
كىشى يارى يار بولماس.

يامغۇر كۆپلەپ ياغسىمۇ،
بولمايدىكەن قۇملۇق نەم.
بارمىكىن تاڭ ئالەمدە،
جۇدالىقتىن ئېغىر خەم.

چىقىۋېلىپ ئۆگزىگە،
تارتىۋەتتىڭ شوتىنى.
سېلىپ قويۇپ كارىڭ يوق،
ماڭا كۆيۈك ئوتىنى.

شايتۇل يايىدىم ئۆگزىگە،
ئاپتاپ چۈشۈپ قاق بولدى،
قارارىڭدا كەلمىدىڭ،
تاقىتىم بەك تاق بولدى.

چىقتىم سېپىل بېشىغا،
باقىتىم ئىچى - تېشىغا.

كۆيىگەن يۈرەككە،
يوقكەن بىر داۋا.

سايدا تولا تاش،
مېڭىپ قاتتى باش.
قىلىدىك كۆپ ئۇۋال،
ماڭا قارا قاش.

* * *

بارارمىمۇ يوق مېنىڭ،
يانارمىمۇ يوق مېنىڭ.
سەندەك بىۋاپا ياردىن،
تەمەيىمىمۇ يوق مېنىڭ.

نار تۆگىنى قاقشاتقان،
تاغزىدىكى چۇم ئىكەن.
ۋاپاسىزنىڭ يۈرسى،
سۇغا قانماس قۇم ئىكەن.

چالماي تۇرۇپ ئۈزۈلدى،
دۇتارىمنىڭ تارىسى.
بىۋاپاغا تەلىمۈرۈپ،
ئاقى كۆزۈم قارىسى.

ھەسرەتتىنمۇ يازارمەن،
كۈلپەتتىنمۇ يازارمەن.
ۋەدىسىگە تۇرمىغان،
ۋاپاسىزدىن بىزارمەن.

ئۆتمىدى بۇ گال پالتاڭ،
تاغدا ئوتۇن كەسلىسەم.
قولۇم ئىشقا بارمىدى،
قىلغىنىڭنى ئەسلىسەم.

مىنىگەن ئېتىم شاش جەدە،
چالغان سازم نىم پەدە.
ئۆزى ئاق كۆڭلى قارا،
قىلغان ۋەدىڭىز نەدە؟

ئاسماندا يۇلتۇز،
قىرلاردا يالپۇز.
كەتتىڭىزۇ تاشلاپ،
مەن قالدىم يالغۇز.

ئالسىمۇ ئالدىم،
بېھىمۇ ئالدىم.
تەلىمۈرۈپ ساڭا،
تەنھالا قالدىم.

قاغىلار ئۇچتى،
خامانغا چۈشتى.
دەردىڭدە يۈرەك،
زەردابقا تۈشتى.

ئالتۇننى دەيمۇ،
كۈمۈشنى دەيمۇ.
ئوتۇڭدا كۆيۈپ،
قاخشاپ ئۆلەيمۇ؟

باغدا قىزىلگۈل،
سايىرايدۇ بۇلبۇل.
ئەقلىمنى ئالدى،
ساجلىرى سۇمبۇل.

ئوچاقتا ئوتۇن،
چىقاردى تۈتۈن.
ئالداپ كەتتى يار،
ئۆرتەندىم پۈتۈن.

باشىم ئۆزرە شەم،
پۈتەلمەس قەلەم.
قىلدى مېنى خار،
يار قىلغان ئەلەم.

تۇتۇلدى ھاۋا،
بۇلبۇل بىناۋا.

ئايلاندىرۇرۇپ بېشىمنى،
سەن زەپىمۇ ئوۋال قىلدىڭ.

ئالتۇن تارتقان تارازا،
كۈمۈش تارتقان تارازا.
ۋەدىسىگە تۇرمىغان،
ئەقلى قىسقا دارازا.

دۇتارىمدا تارىم يوق،
كۆڭلۈمدىكى يارىم يوق.
مەخسۇم مەجەز لۆم-لۆمگە،
قىلچىلىكىمۇ رايىم يوق.

ئوڭدى يايسام ئاپتاپقا،
دەرپەردىلىك رەختىمنى.
كۆڭۈل كەينىگە كىرىپ،
خازان قىلدىم بەختىمنى.

تاقىتىم بەك تاق بولدى،
كۈن ئۆتۈپ قارارىڭدىن.
قەلبىڭ ئاقلىقى خوپكەن،
ئاقىتىنە چىرايىڭدىن.

چەللەمگە قاراپ باقساڭ،
قۇرۇپ قالغان بېدە بار.
ۋاپاسىزنىڭ دەردىدىن،
يۈرىكىمدە زېدە بار.

كىيىك، توشقان ئوۋلىتىڭ،
لاچىن قۇشىڭىز بولسا.
جىڭدە سالماڭ بۆكەمگە،
ئەقلى - ھوشىڭىز بولسا.

سۇ چىقىمىغان چۆللۈكتە،
ئالما، ئانار، ئۇزۇم يوق.
سەندەك بىۋاپا يارغا،
قارايدىغان كۆزۈم يوق.

ھىل - ھىل ياغلىق بېشىدا،
سۈرمە كۆزى - قېشىدا.
سۈرىتىگە كۆيىمەڭ سىز،
زەھىرى بار ئېشىدا.

ئەجەبمۇ بىر بالىكەن،
ئەقلى - ھوشى چالىكەن.
كۆيۈپتىمەن بىلىمەستىن،
كۆڭلى بەكمۇ ئالىكەن.

يۇرتتىن ئايرىلىپ چىققاچ،
خەم - ھەسرەتتىم تاغ بولدى.
ۋاپاسىزنىڭ قىلمىشى،
بۇ يۈرەكتە داغ بولدى.

ئاناركۆل^① نىڭ ئىچىدە،
ئۆردەك بىلەن غاز تولا،
ۋاپاسى يوق ئايخاندا،
قۇرۇق ۋەدە ناز، تولا.

لالە توزۇپ باغ قالدى،
بىز ئوينىغان چاغ قالدى.
تاشلاپ كەتتىڭ يىراققا،
ياش يۈرەكتە داغ قالدى.

ئەتىگەندە ئېچىلىپ،
كەچتە قالدىڭ سولىشىپ،
قىلغان ۋەدەڭ شۇمىدى،
قالدىڭ كىمگە سۇۋۇشۇپ؟

قىمارۋازنىڭ ئادىتى،
مال ئوغىرىلاپ، پۇل ئۇتتاق.
ۋاپاسىزنىڭ ئادىتى،
يار ئۈستىگە يار تۇتتاق.

بوش تۇرسام سوئال قىلدىڭ،
چىڭ تۇرسام مالال قىلدىڭ.

① ئاناركۆل - جاي ئىسمى.

سەن يامانمۇ ياكى مەن؟
ئويىلان ئوبدان ئولتۇرۇپ.

سەنچاي تۇتسام خالماي،
دۇغ سۇ ئىچىپ قاندىكىمۇ؟
باشتا كۆيدۈم دەپ قويۇپ،
ئەمدى مەندىن تاندىكىمۇ؟

سۈزۈك سۇنى لېيىتىپ،
كۆلگە توپا- تاش ئاتما.
ئەل - ئالەمدىن نومۇس قىل،
كۆرۈنگەنگە قاش ئاتما.

ئاۋايلا گۈل شېخىنى،
ئوشتۇۋەتسەڭ ئوبدانمۇ؟
تىگىۋاپسەن پۇلدارغا،
پۇل ئەلامۇ، ۋىجدانمۇ؟

ئۈزۈۋېلىپ تاشلىما،
باغدىن غۇنچە - پورەكنى.
پۇلى يوق دەپ پەس كۆرۈپ،
يارا قىلما يۈرەكنى.

قولنىڭ كىرى پۇل دېگەن،
ھەركىم تاپار تۆكسە تەر.
پۇلى بىلەن ئۆلچەنمەس،
پاك، سەمىمىي، سادىق ئەر.

بېلىق تۇتتۇم تور يېپىپ،
دەريا بويىغا بېرىپ.
يامانلاپسەن مېنىڭدىن،
بار ئىشنى ئۈزۈك تېرىپ.

ئېگىز ئۇچار، پەس ئۇچار،
چۆلىنىڭ ئەركە تورغىيى.
بولۇپ قالماڭ نادان قىز،
ساختىپەزنىڭ قورغىيى.

توپلاپ رەتلىگۈچى: ۋاھىتىجان غوپۇر

قوغۇن تېزىدىم ئىشلەپ،
پەلەك تاشلىدى سويما.
ۋەدەڭدىن يېنىۋېلىپ،
ھەسرەت ئوتىغا قويما.

باغقا كىردىم شوراڭدىن،
كىرگەننىمىنى سەزمىدىڭ.
باغرىڭ تاشكەن، كۆڭلۈمنى،
بەرگىنىمنى سەزمىدىڭ.

شۇمبۇيىنى چۆنەكتىن،
يۇلۇۋەتسەڭ بولمامدۇ.
ئالا كۆڭۈل بولغىچە،
ئۆلۈپ كەتسەڭ بولمامدۇ.

كېسىپ شەمشاد شېخىنى،
ساپ ياسىدىم بازغانغا.
كۆڭلۈم ئەسلا يوق مېنىڭ،
سەندەك يولدىن ئازغانغا.

قەلەم قېشىڭ چىرايلىق،
يەنە ئەتمە قاشلىقنى.
شاختىن - شاخلارغا قونۇپ،
خاراب قىلما ياشلىقنى.

مۇڭ ئېيتقىلى مۇڭداش يوق،
گەپلەشكىلى بولمىدى.
ئالا كۆڭۈل يار بىلەن،
ئەپلەشكىلى بولمىدى.

چاتقاللىققا كىرمەيمەن،
چاتقاللىقتا يىلان بار.
ۋىجدانسىزغا كۆيمەيمەن،
يۈرىكىدە چايان بار.

كۆل سۈيىدىن چېلەككە،
ئېلىۋالدىم تولدۇرۇپ.

چاغاتايچا لۇغەت

« ر »

تۈزگۈچى: ئابدۇلھىمىت ئەھمەت

رەئىيە

[رعبه] (ئە) «رەئىيەت» قاراڭ: تەزۋىر بىرلە بىرنى ئىسكى، ئوننى يۈز پۈتۈپ، سالىسە رەئىيەلەرغە دەما- دەم تۈمەن ئەزاب. — سەبۇرى.

رەئىيەت

[رعبت] (ئە) 1 < پۇخرا، خەلق: ئەي مەلىك، سوزغىل رەئىيەت ھالىنى، ئىنسى ئۇلغەت بىر بەرلە ھەم دادىنى. — خەزاباتى.

2 < بىرەر چارۋىدارنىڭ ئىلىكىدىكى مال- ۋارانلار.

رەئىيەت
رەئىيەتنە ۋاز

[رعبت] (ئە) [كۆپلۈكى: رەئاييا] «رەئىيەت» كە قاراڭ. [رعبت نواز] (ئە + پ) خەلقپەرۋەر، پۇقراپەرۋەر، ئەل سۆيەر: ئۆزى ئادىل ئېردى رەئىيەتنە ۋاز، ئانىڭ لۇتقى بىرلە ئۇلۇس سەرفەراز. — ئا. نىزارى.

رەئىيى

[راى] (ئە) ئوي، پىكىر، خىيال؛ ئەندىشە؛ تەدبىر: نېچە مەقدۇر بار، نېچە ئانىڭ رەئىيەت بارغايسەن، نېچە بارغانچە سەن ئۆزۈڭنى بىمىقدار تاپغايسەن. — باير.

رەياسەت

[رياست] (ئە) 1 < رەئىسلىك، يېتەكچىلىك، رىياسەت؛ 2 < ئەمەل، بەرەسلىك.

رەياسەت مەسنەدى — ھۆكۈمرانلىق تەختى.

[رياحين] (پ) [بىرلىكى: رەيھان] رەيھانلار، خۇشبۇي ئۆسۈملۈكلەر، گۈللەر، گىياھلار.

رەياھىن

[ريب] (ئە) شۈبھە، گۇمان، شەك:

رەيب

مېنىڭ تەيىملىكىمدىن كۆپدۇر ئەيىبم، بۇ سۆزگە يوق ئېرۇر ھىچ شەك ۋە رەيبىم.

رەيھان

[ريھان] (ئە) «رەيھان» غا قاراڭ: بىنەپشە، سۇمبۇلۇ رەيھان دېسەڭ بار، گۈلى ئەبباس، نا پەرمان دېسەڭ بار. — خىرقەتى.

رەيھانە

رەيھانى

[ريھانە] (ئە) رەيھانزار، گۈلزار. [ريھانى] (ئە) 1 < رەيھان ھىدىلىق، خۇشبۇي ھىد تارقاتقۇچى؛ 2 < رەيھان رەڭلىك.

رو

[رو] (پ) 1 < يۈز، بەت، بەشىرە، چېپەرە؛ «روي» غا قاراڭ: ئاننىڭ بىرلە مۇندا كىرەر ئېردى سۇ، يېتەردى يۇيۇرغە ئىلىك بىرلە رو. — ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

2 < توغرىسىدا، ھەققىدە، قارىتا؛

رو قىلماق — مايىل قىلماق، قىزىقتۇرماق.

پەرى رو — پەرى يۈزلۈك، گۈزەل:

ئىستەسەم گەرچە پەرى رولار تەمامىن دەھر ئارا، بارچەسى خەرمۇھرە، بۇ بىر گەۋھەرى ۋالا يىگىت. — ئەرشى.

روب

[روب] (پ) سۆز تەركىبىدە «كەتكۈزگۈچى، يوق قىلغۇچى؛ يۇيۇپ، سۇيۇرۇپ تاشلىغۇچى» قاتارلىق مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ: تاش ئۆزى قىلىپ تەننى سەركوب، مۇزگاننى ئەيلەبان زەمىن روپ. — نەۋائى.

ئەمىنىيەت روپ — تىنچلىقنى كەتكۈزگۈچى، بۇزغۇچى؛ تىنچسىز لاندۇرغۇچى؛ خىرەد روپ — ئەقىلنى ئالغۇچى، ئەقىلدىن ئازدۇرغۇچى؛ سەلاھەت روپ — تىنچسىز لاندۇرغۇچى، تىنچلىقنى بۇزغۇچى.

روباب

[روباب] (پ) راۋاب (چالغۇ ئەسۋابى)، «رەباب» قا قاراڭ: مەن چەڭ كەبى ئىككى قات ئولۇپ، نەۋھە قىلۇرەم روباب ئىچىندە. — نەسىمىي.

روباھ

[روباھ] (پ) تۈلكە: بەبرىگە جۇنۇن بېشەسىدىن ئەربەدە قىلدى، روباھ سىغەت ئەقل قىلىپدۇر ھەزەر ئىشق. — زەلىلى.

روبەراھ

[روبەراھ] (پ) «روبەراھ» كە قاراڭ: جەزايمىنى تا فەتھ قىلغۇنچە شاھ، ھىسابىن ھەكىم ئەيلەبان روبەراھ. — نەۋائى.

روبەرەھ

[روبەرەھ] (پ) يولغا چىقىش، سەپەرگە ئاتلىنىش:

روبهره قىلماق - سەپەرگە چىقماق:

بولغىل نەۋائى روبەرەھ، قىلغىل فەنا كوپىن پەناھ،

تەرك ئەيلە زۇھدۇ خانەقەھ، قىل دەير پىرى خىزمەتنى.

— نەۋائى.

[روبرو] (پ) يۈزمۇ يۈز، روبىرو، مۇقابىل، ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل؛ قارشى،

رو بهرو

قارشى قارشى:

فەرەك شاھى شاھ بەندەرنى كەلتۈرۈپ روبەرو قىلماقچى بولغاندا،

بەرەھمەن ئەئەررۇز قىلىپ پادىشاھنىڭ قاشىدىن چىققانى...

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

روبهرو ئەيلەدەك - مۇقابىل قىلماق، كۆرۈشتۈرمەك، يۈزلەشتۈرمەك:

رەسۇلى خۇدا ئارزۇ ئەيلەدى،

كى رۇھۇل - ئەمىن روبەرو ئەيلەدى.

— ئا. نىزارى.

روبهرو قىلماق - «روبهرو ئەيلەمەك» گە قاراڭ:

بەرەھمەنغە سۇلتان قىلىپ گۇفتىگۇ،

ئالىپ كەلسۇن ئانى قىلاي رو بهرو.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

[روبروي] (پ) «روبهرو» غا قاراڭ:

رو بهروي

ئاغزىنە رو بهروي قىلۇر لۇتقىغە مېنى،

يوق يەردە نېچە بولغاي ئول ئاينىڭ ھەۋالەسى.

— لۇتقى.

[روپوش] (پ) يۈزى يېپىقلىق، شەرم - ھايالىق؛ يۈزىنى ياپقان:

روپوش

بەرگى ياپراغى بىلەن تا گۈلنى روپوش ئەيلەمىش،

بۇلبۇلانى باغىنى گويىكى خامۇش ئەيلەمىش.

— زەلىلى.

[روتازە] (پ) تازا، پاكىزە يۈز (چىراي)؛ گۈزەل، چىرايلىق.

روتازە

[رود] (پ) ئېرىق، ئۆستەك؛ دەريا، جىلغا؛ «رود» قا قاراڭ:

رود

گاھ ئايتۇر بىنەۋا يانە سۇرۇدى،

گاھ ئاقىزار سېرىشكى بىرلە رودى.

— لۇتقى.

رود ئولماق - ئېقىن بولماق، ئاقماق:

نەۋائى نالەئى نەي بىرلە بىردەم ھەم سۇرۇد ئولدۇم،

كى تۇفانى سىرىشكىم، چەشمە - چەشمە بولدى رود ئولدۇم.

— زەلىلى.

رودى جەيھۇن - جەيھۇن (ئامۇ) دەرياسىنىڭ ئېقىنى:

ئارادە بۇلبۇلۇ سەۋسەن جىگەر خۇن،

ئاقىزىپ كۆزلەرىدىن رودى جەيھۇن.

— لۇتقى.

رودە

[رودە] (پ) ئىچ-قارىن، ئۈچەي-باغىر؛
قۇي رودەسى-قوي ئۈچەيى؛ قوينىڭ ئىچ-قارىنى، ئۈچەي-باغىرى؛

تېشىپ بېھەد تەنى ئاسۇدەسىنى،
كەباب ئەتكەن كەبى قوي رودەسىنى.

— نەۋائى.

رود باد

[رودباد] سۇ بويى، سۇ ئېقىپ تۇرغان جاي؛

ئاندا كەتتىمكى يەتتىم رودباد،
يەتمەدى گەردىگە ئانىڭ گەردباد.

— زەلىلى.

رود بار

[رودبار] (پ) 1، ئاقار سۇ؛ دەريا؛ 2، جىلغا، قانال؛ 3، دېڭىز؛

دېڭىز قىرغىقى؛ «رۇدبار» غا قاراڭ.

[رودخانە] (پ) دەريا؛ ئېرىق؛ ساي، جىلغا، قانال؛ «رۇدخانە» گە قاراڭ.

رودخانە

[روز] (پ) كۈن؛ كۈندۈز؛

روز

يۈرۈپ سال ئارا چۇن قىرىق روز-شەب،

بۇ مۇددەتدە يەتمەي ئاڭا ھېچ تەئەب.

— ئا. نىزارى.

روز ئەفزۇن - كۇنسايمىن ئارتماق، كۆپەيمەك؛

گەنج بەخشكىم، روز ئەفزۇن جەناب ئىسمىدىن كىشىۋەر كۇشالىق

سىكىكەسىنىڭ مىرئاتى بەھبۇدى نەقىشنى زاھىر ئەتتى.

— قىدىرخان يەركەندى.

روز چەند - نەچچە كۈن:

قىلىپ ئېرىدىم ئانى كى زىندانغە بەند،

خەبەر ئالغانىم يوق ئۆتۈپ روزچەند.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

روزۇ شەب - كېچە ۋە كۈندۈز؛ ھەممىشە، ھەر دائىم؛

شاھى كەنئان ئىشىقىدا ھەمچۇن زىلەيخا نەچچە يىل،

يۇسۇفنىم دەپ روزۇ شەب قان يىغلابان بىداردۇر.

— شەۋقى.

روزى ئەزەل - ئەزەل كۈنى، ئەڭ دەسلەپكى كۈن؛

روزى ئەزەل كۆي دېدى، كۆيدۈم - ياندىم كۈل بولدۇم،

يولدا ياتقان خار ئېرىدىم، نەزەر تاپتىم گۈل بولدۇم.

— مەشرەپ.

روزى رەخشان - كۈندۈز كۈن، يورۇق كۈن، پارلاق كۈن؛

تونۇماس خۇشروئي بىلەن بەدرۇينى سوفيئى شەھر،

ئەنماغە تۈندىن نە مېھنەت روزى رەخشاندىن نەھەز.

— مەشھۇرى.

روزى رەقەم - ئەزەل كۈندىكى تەقسىمات خېتى، قىسمەت؛

كۆرۈپ بىرنى غەنى ئۆزىنى فەقىر، قىلماغىل ھەسەدخورلۇق،
 بىرىگە كۆپ، بىرىگە ئاز ئەتا روزى رەقەمدىندۇر.
 — مەشھۇرى.

روزی مەھشەر - قىيامەت كۈنى:

كىمىسە گەر ئىشكىگىنى ياستانماقدىن ئولمىشتۇر مەلۇل،
 ھەجر ئىلە تا روزى مەھشەر قىلما ھىرماندىن خەلاس.
 — ئەرشى.

روزی نەۋرۇز - باھارنىڭ بىرىنچى كۈنى، نورۇز كۈنى:

يېڭى يىلنىڭ باشىدا روزى نەۋرۇز،
 سەدەقدىن چىققى بىر دۇررى شەب ئەفرۇز.
 — لۇتفى.

روزی مەشر - «روزى مەھشەر» گە قاراڭ:

خۇشەرۋۇ فەرھادۇ مەجنۇن باش كۆتەرمەس روزى ھەشر،
 بۇ جەھاندا چۈنكى ئىشقىم شەئە ئەلۋانن كۆرۈپ.
 — ئەرشى.

تەبىرە روز - قارا كۈنگە قالغان، قايغۇلۇق:

نېگە ۋەسىلىك فۇرقەتىدىن مېنى قىلىڭۇڭ تەبىرە روز،
 كىم شىئار ئەيلەپ ئۇزۇڭگە مۇنچە ئىستىغنا يىگىت.
 — ئەرشى.

نەم روز - يېرىم كۈن:

شەۋق بىلەن زەۋق بىلەن نىم روز،
 قۇشتەك ئۇچۇبان يېتىبان تار بوغۇز.
 — زەلىلى.

روزانە

[روزانە] 1 < كۈندۈزى، كۈن بويى، ھەر كۈنى:

ھەي - ھەي، نې گۇناھكار زەلىلىدۇرمەن،
 شەب مەسەت، سەھەر بەگگىۋۇ روزانە جۇنۇب.
 — زەلىلى.

2 < رىزىق، ئۇزۇق - تۇلۇك؛ كۈندىلىك تىرىكچىلىك كىرىمى:

بەھىشتىن چىقاردى نېچە دانەنى،
 تېرىپ ئەيلەگىل رىزىقى روزانەنى.
 — غەربىي.

تىلەمچى گەدالارغە روزانەنى،
 تويۇپ شادلىق بىرلە مەستانەنى.
 — غەربىي.

روزە

[روزە] روزا، رامزان ئېيىدا روزا تۇتۇش:

يېتىشتى بەيرەمۇ رەفۇ ئەتتى روزە قايغۇسىن،
 ھىلال مۇسقىلى يورۇتتى بادە كۆزگۈسىن.
 — نەۋائى.

روزە ئەلەست - ئەزەل كۈنى، ئەڭ بۇرۇنقى كۈن، قىسمەت كۈنى؛
 زەلىلىدىن رەمۇزى مەئىنىنى لاۋۇ ئەم سورماڭ،
 كى مەن دىۋانەئى لائىقىلى روزە ئەلەست ئولدۇم.
 - زەلىلى.

روزە دار

[روزەدار] روزا تۇتقۇچى، روزا تۇتقان كىشى؛
 ئەقل ئىلە شۇرب ئەيلەمەگەي روزەدار،
 لېك ئىككىنچىگە بۇدۇر ئېيتىبار.
 - نەۋائى.

روز ئەفزون

[روزافزون] (پ) كۈندىن كۈنگە ئارتىپ بارغۇچى، كۈنساين كۆپەيگۈچى؛
 [روزگار] (پ) 1 < تۇرمۇش، ھايات، تىرىكچىلىك؛ شارائىت؛
 مېنىڭكى روزگارمىغە ئەجەل چاڭگالنى ئاچتى،
 كى غۇنچە ئاچىلىۇر ۋەقتىدە ئەزرائىل ئۇزۇپ قاچتى.
 - موللا سالىھ.

روزگار

مۇنىڭ بىرلە ئۆتۈپ روزگارى،
 بولۇپ مەقبۇل قىلغان ئاھۇ زارى.
 - ناقىس.

2 < تەقدىر، قىسمەت؛ تەلەي، بەخت؛
 كۆزۈمنىڭ نۇرى ھۇسنۇڭ شەمى ئېردى،
 جۇدا بولدۇم، قارادۇر روزگارم.
 - خىرقەتى.

3 < دەۋر، زامان:

بولماسا نامۇ نىشانىم، ئەيب قىلماڭكىم، فىراق،
 روزگار ئەۋراقىدە نامۇ نىشانىم ئۆرتەدى.
 - نەۋائى.

روزگار ئەھلى - دەۋر، زامان كىشىلىرى؛

روزگار ھاۋادىساتى - دەۋر ھادىسىلىرى، ھايات ھاۋادىساتى؛
 تا روزگار ھەۋادىساتى بىرلە ئول شاھاندا سەلتەنەتى ئاسا -
 سىن بەرھەم ئۇردى، ...

- قىدىرخان يەركەندى.

روزگار ئېلىتمەك - ۋاقىت ئۆتكۈزۈمەك، ۋاقىتنى سوزماق؛ ھاياتنى
 ئۇزارتماق؛

روزگارى كۈھن - قەدىمدىن بېرى داۋام قىلىۋاتقان ھايات، قېرى دەۋر؛
 زەمان ئىنقىلابىغە قىلدى سۇخەن،
 گۈزەر ئەيلەگەي روزگارى كۈھن.
 - ئا. نىزارى.

تىبىرە روزگار - يامان تۇرمۇش؛ قارا كۈن؛ جاپالىق شارائىت؛
 نېگە يادىدا، ئەرشى، روزگارنىڭ بولماسۇن تىبىرە،
 زىبەسكىم دەھر ئارا ئانداق كۆزۈ قاشى قارا يوقتۇر.
 - ئەرشى.

روزنامە

[روزنامە] (پ) كۈندۈلۈك دەپتەر (خاتىرە):
- مەرزەم دەۋلەت بىلە دېۋاندا ئولتۇرغاندا، ھەر ئىشكىم ۋاقىت بولۇر
قەلەمى قىلىپ، روزنامەدە سەبىت قىلىلسە.

— نەۋائى.

روزى

[روزى] (پ) رىزىق، نەسىۋە؛ «روزى» قا قاراڭ؛

ئاقار ياش كۆزىدىن ئۇنىڭ دەم بەدەم،

بېرىپ روزى كۆرگەن كىشىلەر دەرەم.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

روزى ئەيلەمەك — «روزى قىلماق» قا قاراڭ؛

روزى بولماق — نىسىپ بولماق، نەسىۋىگە مۇيەسسەر بولماق، (بىرەر

نەرسىگە) ئېرىشمەك؛

روزى قىلماق — نىسىپ قىلماق، ئېرىشتۈرمەك؛

روزى ئولماق — «روزى بولماق» قا قاراڭ.

[روسىيا] گۇناھكار؛ قارا يۈز؛

روسىياھ

تېتىرەتپ ئەرزۇ سەمانى بىر باقىپ ئول ناھۋەر،

ئولدى خالىس دەرگەھىگە كەلسە يۈز مىڭ روسىياھ.

— ئەرشى.

[روسىيە] «روسىياھ» قا قاراڭ؛

روسىيەھ

گۇناھىم زەڭگى بىرلەن روسىيەھ شەرمەندە قۇلدۇرمەن،

ئۆمىدىم روزى مەھشەردە يۈزۈم بولغاي قەمەر بەگلىغ.

— شەۋقى.

[روشناس] 1 < رەممال، مۇنەججىم؛ 2 < مەشھۇر، داڭدار؛ تونۇلغان، كۆزگە

روشناس

كۆرۈنگەن؛

لۇتقىنى گۇناھنى ئالەمدە قىلغان روشناس،

داغى ئىشقىڭدۇركى دەۋلەتلىق نىشان دەرلەر ئانى.

— لۇتقى.

[روفتە] (پ) سۈپۈرۈلگەن، پاكىزلانغان، تازىلانغان؛ ئىشقىلانغان؛

روفتە

روفتە قىلماق — سۈپۈرمەك، پاكىزلىماق، تازىلىماق.

[روكش] (پ) 1 < قاپلىما، ياسىما، ساختا، باشقا نەرسە ئارىلاشقان؛

روكەش

مىسىدۇر ئالتۇن بىلە روكەش، تاشى خۇشەما

ۋە كىچى ناخۇش.

— نەۋائى.

2 < ئۇياتلىق، شەرمەندىلىك؛

جەزم ئېدىلەركى تەختى گەردۇنۋەش،

ئايدۇر، ئەمما كۈنەش بىلە روكەش.

— نەۋائى.

[روگردان] (پ) يۈز ئۆرگەن، تەتۈر قارىۋالغان، قارشىلاشقان؛

روگەردان

روگەردان بولماق — يۈز ئۆرگەمەك، قارشىلاشماق.

روي

[روي] (پ) 1 < يۈز، بەت، چىراي، چېھرە؛ «رو» غا قاراڭ:

رويۇڭ بىلەن قاشىڭغە تەشېبھ ئەيلەسەم مەن،
دېسەم مۇنى خاتادۇر شەمسۇ قەمەر مىسالىڭ.

— خۇشھال خەرىبى.

2 < قوغۇشۇن ۋە قەلەي ئارىلاش مېتال قېتىشمىسى:

ئىچىدە نەمۇدار ئانداق تىلىسىم،

كىم ئول ھۇفەرە كۈنچىدە بىر روي جىسىم.

— نەۋائى.

رويى ئانار — ئانار يۈزلۈك، يۈزى ئاناردەك قىزىل:

بەختى قاچقان بولماسام ھەم تالىتىم شۇم بولماسا،

بولغاي ئېردىمىمۇ بۇ كۈن رويى ئانارىمىدىن جۇدا.

— موللا بىلال.

رويى ئەندۇد — قاپلىما، ساختا؛ سىرتى باشقا، ئىچى باشقا؛

رويى تەۋەككۈل — تەۋەككۈل قىلىش، تەۋەككۈل ساھەسى:

قوپتى قەلەندەرلەر تاماشا قىلىپ،

رويى تەۋەككۈلنى بە مەۋلا قىلىپ.

— زەلىلى.

رويى خاك — يەر يۈزى، زېمىن يۈزى:

بولۇپ سۇبھىنىڭ سىينەسى ئەمدى چاك،

ھەمبە مەستى خاب ئېردىلەر رويى خاك.

— موللا شاكىر.

رويى رەخشان — نۇرلۇق يۈز، چىراي:

ھۇسنىكىم ئول ئايدادۇر مەڭزىگە كىمنى مەڭمىز ئېتەي،

كۈندۈز ئۆزنى كېچە كۆردى رويى رەخشانىن كۆرۈپ.

— مەشھۇرى.

رويى رىيا — رىياكارلىق، ئىككى يۈزلىمىلىك، سەمىمىيەتسىز:

مۇرادىم بولمادى ھاسىل، قەلەندەر، بۇ جەھان ئىچىرە،

مەگەركىم تەڭرىمە مەن تائەتى رويى رىيا قىلدىم.

— قەلەندەر.

رويى زەرد — چىرايى سېرىق:

رويى زەردۇ ئاھى سەردىم كىنىگە تەقدىر ئەيلەيسن،

ئۆزىدە بۇ سۈرەت ئولغاچ رازدارىمدۇر چىلىم.

— ئەرشى.

رويى زەمىن — يەر يۈزى:

ھېچ رويى زەمىندە يوق بۇ گىياھ،

دارۇلار پادىشاھىدۇر كۆك چاي.

— ئەرشى.

رويى سىياھ — قارا يۈز، گۇناھكار؛ يارىماس؛ بەختسىز، بەختى قاچقان:

رەھىمەتنىڭ ئىشىكىن ئاچىپ قەھر ئەتمەي ئەمدى، ئەيلەكم قىلغان ئۇشبۇ جۇرمدىن رويى سىياھىمنى كەرم. — ئەرسى.

رويى لالە ئەھمەر — چىرايى قىزىل لالىدەك، قىزىل يۈزلۈك: شەھلا كۆزى، رويى لالە ئەھمەر، سەرۋ قەد ئول سىيىمىن بەدەن يوق. — موللا سالىھ.

رويى نىگار — يار جامالى:

چەھار چىزكى دىل مېبەرەد بەۋەقتى بەھار، شەرابى سەبزەئى ئابى رەۋان رويى نىگار. — ئا. نىزارى.

پاك رويى — تازا، توغرا، نومۇسچان:

پەرى رويى — پەرى يۈزلۈك، گۈزەل:

تازە رويى — پاك، غۇبارسىز:

مەئانى گۈلىن ئەيلەگىل تازە رويى،

خىرەد غۇنچەسىغە بېرىپ رەگگۇ بۇي.

— ئا. نىزارى.

زىشت رويى — خۇنۇك چىراي:

كۆردى كىم ئالەمدە مۇنداق قاتلى يەكتا ساۋۇق،

زىشت رويۇ تۇند خو سەخت بەھەمتا ساۋۇق.

— ئەرشى.

سىياھ رويى — «رويى سىياھ» قا قاراڭ:

گۈل رويى — گۈل يۈزلۈك، گۈزەل چىبەرلىك:

بىر سەرۋ ئېرۇر بويۇك، سەرۋ ئۆزىرە گۈل رويۇك،

لەئلىگىنى خەيال ئەتتىم، گۈل شاخىدىكى بۇلبۇل.

— گۇمنام.

رويىكەش

رويىستەن

[رويى كىش] (پ) «روكەش» كە قاراڭ.

[رويىنن] (پ) «شاھنامە» دە تەسۋىرلەنگەن قەھرىمانلاردىن ئىسپەندىياننىڭ

لەقىمى؛ تۆمۈر تەنلىك:

قېنى دارا داغى قېنى بەھمەن،

قېنى ئىسقىندىيارى رويىستەن.

— نەۋائى.

كۆك تۆمۈردىن ساۋۇت كىيگەن، ئۆتكۈر قىلىچ

ئويناتقۇچى، رويىستەندەك توققۇز مىڭ بەش يۈز

پالۋاننى شەھەر سىراتىغا ئورۇنلاشتۇردى.

— «ئىسكىدەرنامە».

[رباعى] (ئە) تۆتتىن، تۆت دانىدىن.

رۇبائى

روبائىي

[رباعى] (ئە) تۆتلىك (بىرىنچى، ئىككىنچى ۋە تۆتىنچى مىسىرالىرى ياكى

ھەممە مىسراسى قاپىيە داش بولغان بىر خىل شېئىر تۈرى):
 تىزغاندا لۇئالىسى رۇبائىي،
 مىنگلارچە فۇزۇلىيۇ نەۋائىي.
 — ئابدۇجېلىل داموللا ھاجى.

رۇبائىيات

[رباعيات] (ئە) تۆتلىكلىرى:

سالدى شەرھى رۇبائىيات ئاندىن،
 رۇبئى مەسكۇن ئارا ھىيات ئاندىن.
 — نەۋائىي.

رۇبائىيە

[رباعىيە] (ئە) رۇبائىي بەھرىدە ئېيتىلغان شېئىر پارچىسى، تۆتلىك،
 «رۇبائىي» غا قاراڭ.

رۇبئى

[ربع] (ئە) تۆتتىن بىر، چارەك:

رۇبئى مەسكۇن — يەر يۈزىنىڭ ئىنسان ياشايدىغان، ئاۋات قىسمى؛
 يەر يۈزى، قۇرۇقلۇق:

بۇ رۇبئى مەسكۇن خەلايىقى فەرائىت مەسكەندە مۇشەر-
 رىغۇل — ھال ئۆز ئەمىنىيەت مەئمەندە فارىغۇل — بال بولۇپ، ...
 — قىدىرخان يەركەندى.

بولۇپ كۆڭلى ئارا بۇ نەۋئى پىندار،
 كى بولمىش رۇبئى مەسكۇنغە جەھاندار.
 — ناقىس.

رۇتەب I

[رطب] (ئە) 1 < ھۆل، نەم؛ 2 < يېڭى پىشقان مېۋە، ھۆل مېۋە؛
 لەئلىك ئالسا چاڭلىك بىمار كۆڭلۈمنى نېتاك،
 ئەي مەلاھەت نەخلى، چۈنكىم خەستەسىز بولماس رۇتەب
 — نەۋائىي.

رۇتەب II

[رطب] (ئە) «رۇتەب» گە قاراڭ.

رۇتەبە

[رنبه] (ئە) [كۆپلۈكى: رۇتەب] ئۇنۋان، مەرتىۋە، دەرىجە:

دېجەگىل شەھلەرچە يوقتۇر سۆز ئېلىنىك رۇتەبەسى،
 بولسە مۇشكىل سۆز ئەگەر سەن سەددى ئىسكەندەر دېگىل.
 — قەلەندەر.

رۇتەبئى ئەئلا — يۇقىرى ئورۇن، ئالىي مەرتىۋە:

نېئەي، نەيلەي، مۇسۇلمانلار كېتىپدۇر ئول شەھى ئەئلا،
 دەرىخ، ئول خۇلقى شىرىنۇ دەرىخ، ئول رۇتەبئى ئەئلا.
 — ئەرشى.

رۇتۇبەت

[رطوبت] ھۆل، نەم؛ نەملىك، ھۆللىك:

نەفەس يولىغە قىلدى كۆزگۈنى سەد،
 چۇ كۆزگۈ يۈزىگە رۇتۇبەت رەسەد.

— ئا. نىزارى.

رۇجۇلىيەت

[رجوليت] (ئە) ئەرلىك، ئەركەكلىك؛ باتۇر، قەيسەر.

رۇجۇد

[جوع] (ئە) 1 < قايتىش:

خەلايىق ئۆيىگە رۇجۇد ئەيلەدى،

رۇجۇد ئەيلەمەككە شۇرۇد ئەيلەدى.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

2 < مۇراجەت قىلماق؛ يۈكلىمەك، تاپشۇرماق:

رۇجۇد ئەتەك — «رۇجۇد ئەيلەمەك» كە قاراڭ؛

رۇجۇد ئەيلەمەك — 1 < قايتماق:

بەنە شاھ پەرىزە قىلىپ شەققەتى،

رۇجۇد ئەيلەمەككە بېرىپ رۇخسەتى.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

2 < مۇراجەت قىلماق؛ يۈكلىمەك، تاپشۇرماق؛

رۇجۇد قىلماق — «رۇجۇد ئەيلەمەك» كە قاراڭ؛

شەۋقى، ھالىگە رۇجۇد قىل بولماغىل ئەفسانە گۆي،

ئىشقى بىرلە زىكرى ھەقدىن ئۆزگەسى پۇركار ئەمەس.

— شەۋقى.

[رخ] (پ) 1 < يۈز، بەت، بەشىرە، چىراي، «رو» غا قاراڭ.

باقىبان ئەل سارى جانا يۈزۈڭدىن بىر نىقاب ئالساڭ،

رۇخۇڭنى چۈن مەھى ئەنۋەر تەجەللىنى خۇدا دەرلەر.

— زەللى.

رۇخى تابان — تاۋلىنىپ تۇرغان يۈز، نۇرلۇق يۈز؛ ئىللىق چىراي:

ھىجران تۈنى كۆزگە نەچە بىھەد قارا بولسا،

چۈن سۇبھ ئۈمىدىم رۇخى تاباننىڭ ئۇچۇندۇر.

— گۇمىنام.

رۇخى زەرد — سېرىق يۈز، يۈزى سارغايغان:

ئەغىيار ئىلە جۇفت بەرمە فەردىم بار،

كىم فۇرقەتى زەئىقىدە رۇخى زەردىم بار.

— نەۋائى.

قايىنە رۇخ — چىراي ئەينىكى، يۈز، چىراي، بەت:

فەخر ئىبتەرمەن ۋەسى ئول ئايىنە رۇخدىن ھەر سارى،

ۋەسى ئىبتەرگە گەرچە يۈز مىڭ تۇتتى گوياسى بار.

— ئەرشى.

پەرى رۇخ — پەرى يۈزلۈك؛ گۈزەل، چىرايلىق:

ئىدىم ناگەھ ئوشۇل ئەيۋاندا تەنھا،

ھەرەمدىن بىر پەرى رۇخ بولدى پەيدا.

— ناقىس.

گۇارۇخ — گۈل يۈزلۈك، گۈزەل.

2 < ئەپسانىۋى بىر خىل قۇش

[رخ] (ئە) شاھىمات ئۇرۇقلىرىدىن بىرىنىڭ نامى:

رۇخ II

خۇبىلارنى رۇخ بىلە قىل ماتكىم،
شاھ كۆرمەيدۇر سېنىڭدەك بۇ بىسات.
— نەۋائى.

رۇخام

[رخام] (ئە) مەمەرتاش:

بارچە ياشمۇ سەماغ ئىزارە،
لېك فەرشى رۇخام يەكپارە.
— نەۋائى.

رۇخەس

[رخص] (ئە) [بىرلىكى: رۇخسەت] رۇخسەتلەر، ئىجازەتلىلەر، «رۇخسەت»
كە قاراڭ:

تەقۋىتى ئىشقا ئارا چۇ ئەزىمەت تىلەر كۆڭۈل،
ئەۋۋەل كېرەككى، بىر تەرەپى ئەتسەڭ بارى رۇخەس.
— نەۋائى.

رۇخرۇخ

[روخ روخ] ۋاي-ۋوي! (ئۇندەش):

سوردۇم مەگەر بۇ دۇرچى دەھەندۇر دېدىم، دېدى:
رۇخرۇخ دەۋايى دەردى نىھاننىڭ ئېرۇر سېنىڭ.
— مەشھۇرى.

رۇخسار

[رخسار] (پ) 1 < يۈز، بەت، چېپرە:

ئول ئاي رۇخسارىغا مەي ئەرغەۋانى خۇب ياراشىدۇر،
ئاننىڭ تەئىسىرىدىن كۈن چەشمەسىگە ئوت تۇتاشىدۇر.
— گۇمناڧ.
قامەتنىڭ كۆرگۈزمەدى تا قىلىمادى مەۋزۇن خىرام،
جۇز تەكەللىۇم فەھم ئولماس ئاڭا رۇخسار ئىچرە فەم.
— ئەرشى.

2 < گۈزەل، جانان:

ئاي يۈزىنى كۆرگەلى قويماسكى ئول ئەغىيارلار،
ئاي بۇلۇتقا بولدى پىنھان زۇلقى رۇخسار ئالدىدا.
— نەۋبەتى.

رۇخسارى ئاتەش - يۈزى ئوت، يۈزى چوغدەك:

دېدىكىم گۈلغە: «ئەي رۇخسارى ئاتەش،
باشىڭدىن ئۆرگۈلەي، ئەي نۇقتە دىلىكەش.»
— خىرقەتى.

رۇخسارى ئال - چىرايى، مەڭزى قىزىل؛ چىرايلىق يۈز، گۈزەل جامال:

گۈل ياقا چاك ئەيلەدى رۇخسارى ئالىڭنى كۆرۈپ،
سەرۋى ئەرنەر ئىتىردەدى نازۇڭ نىھالىڭنى كۆرۈپ.
— مەھزۇن.

رۇخسارى تابان - تاۋلىنىپ تۇرغان يۈز، نۇرلۇق چىراي:

قايسى بەزم ئولىشى مۇنەۋۋەر بەر قەدىڭدەك شەمىدىن،
قايسى شەمىنىڭ شۇڭلىسى رۇخسارى تاباننىڭچە بار؟
— گۇمناڧ.

رۇخسارى تابدار - «رۇخسارى تابان» غا قاراڭ:
 كەباب قىلدى مېنى ئاتەشنى ئۇزار بىلە،
 جانىمنى ئۇردى ئۇ رۇخسارى تابدار بىلە.
 - مەشھۇرى.

رۇخسارى زۇلقى - چاچ ۋە يۈز:
 كۆرسەتىپ رۇخسارى زۇلقىنى ئول پەرى پەيكەر ماڭا،
 جانۇ كۆڭلۈمنى قىلىپدۇر نالەۋۇ شەيدا يەنە.
 - بابىر.

رۇخسارى زىبىيا - چىرايلىق يۈز، گۈزەل چېپەرە:
 كەلگىل، ئەي رۇخسارى زىبىيا.
 كىم بولۇرمەن ناشكىبىيا.
 - نەۋائى.

رۇخسارى گۈل بەرگ - گۈل بەرگىدەك يۈز، گۈزەل رۇخسار:
 شوخلۇغىدىن ئول پەرى رۇخسارى گۈل بەرگىم دەيدى،
 ھېچبىر ئاغرىمۇ، ئايا نادان، گەدا سۇلتاندىن.
 - زەلىلى.

رۇخسارى ماھ - ئاي يۈزلۈك، گۈزەل:
 يېتەلمەي كۆرگەنى رۇخسارى ماھغە،
 يىقىلدى يۈگۈرۈبان پاي ئۆزرە چاھغە.
 - سەيفى سەرايى.

رۇخسارى ھۈر - ھۈر يۈزلۈك، ھۈر سۈپەت؛ گۈزەل:
 بولۇپدۇركى شەھغە كەننەك زەرۈر،
 ئۆزى سەرۋى قەد بولسا رۇخسارى ھۈر.
 - ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

پەرى رۇخسار - «پەرى رۇخ» غا قاراڭ:
 گەرچە كۆپدۇر بۇ چەمەندە جىلۋەئى ھۈرى - پەرى،
 بولسە دائىم كۈلبەم ئىچرە بىر پەرى رۇخسار بەس.
 - ئەرشى.

پەرى رۇخسارلىق - «پەرى رۇخ» قا قاراڭ:
 ناگەھان چىقتى ھەرەمدىن بىر پەرى رۇخسارلىق،
 جىلۋە ئەيلەپ كۆڭلۈم ئالدى كافىرى زۇنارلىق.
 - نەۋبەتى.

گۈل رۇخسار - «گۈل رۇخ» قا قاراڭ:
 كۆرمەدىم سەندەك جەھاندا مەھۋەشى دىلدارنى،
 دىلبەرى شىرىن زەبانۇ شوخ گۈل رۇخسارنى.
 - قەلەندەر.

گۈلى رۇخسار - گۈلدەك چىراي، گۈزەل چېپەرە:
 گۈلى رۇخسارىغە يەتكەچ ھەزارەت،

ھەرارەتكە تۇتالماي تابۇ تاقەت.
— ناقس.

لاھ رۇخسار - لالە يۈزلۈك، گۈزەل:
ئەلا، ئەي سەرۋى بويلىق لالە رۇخسار،
كۆزۈڭ جەيرەن، مەڭىڭدۇر مۇشكى تاتار.
— سەيىد ئەھمەد.

رۇخسارە

[رخسارە] (پ) «رۇخسار» غا قاراڭ:
جان سۇجۇد ئەيلەر كۆرۈبان ئاقتابى ئارەزىن،
جىلۋەگەر رۇخسارەسىدە نۇرى لىلاھدۇر مەگەر.
— ئەرشى.
نېتەي بىچارەئى نەمكىن قىلىپدۇر دەرد ئىلە ھېجران،
سارىغ رۇخسارە ھەجرىڭ ئوتىدىن بەرگى خەزان بولدۇم.
— فىراقى.

رۇخسارەئى زىبا - گۈزەل چىراي، چىرايلىق رۇخسار:
جانىمە ئوت سالىدى ئول رۇخسارەئى زىبا يەنە،
كۆڭلىمە ئول زۇلغى بولدى مايەئى سەۋدا يەنە.
— بابىر.

رۇخسارەئى نىكۇ - گۈزەل يۈز، چىرايلىق رۇخسار:
زار كۆڭلۈم سايرار ئول رۇخسارەئى نىكۇ كۆرۈپ،
ئەندەلىبى خۇش نەۋا يەڭلىغ گۈلى خۇشبوۋى كۆرۈپ.
— مەشھۇرى.

گۈلى رۇخسارە - «گۈلى رۇخسار» غا قاراڭ:
نە ئەنبەر بۇي خەتدۇر ئول گۈلى رۇخسارە ياستانىش،
كى دۇدى ئاھى ئاشىقلار مەھى ئەنۋارە ياستانىش.
— ئەرشى.

رۇخسەت

[رخسەت] (ئە) ئىجازەت، رۇخسەت، «رۇخسەت» كە قاراڭ:
تامام قىلدى ئايتىپ ئەرز سۆزىنى گۇمنام،
بۇدۇر: بېرىڭ رۇخسەت، بولماسا كېرەكسىم.
— گۇمنام.
سەبا ئول دەمدە گۈلدىن رۇخسەت ئالدى،
قوپۇپ ۋەقتى سەھەردە يوانى ئالدى.

— خىرقەتى.

[رخوت] (ئە) [بىرلىكى: زەخت] رەختلەر، «رەخت» كە قاراڭ.
[رود] (پ) 1 < مۇزىكا ئەسۋابى، بىر خىل چالغۇ:

رۇخۇت
رۇد

گاھى مەجالسىدە تۈزۈپ چاڭى زۇد،
گاھى مۇغەننىيەلەر بىلەن ئەيلە رۇد.
— زەللى.

2 < ئېرىق؛ دەريا؛ ساي، جىلغا، «رود» قا قاراڭ:

فەزاسىدە كۆپ چەشمە يۇرۇد بار،
بارى يۇب كۆڭۈل كۆزگۈسىدىن غۇبار.
— نەۋائى.

رۇد ئاقەزماق — «رۇد تۆكۈمەك» كە قاراڭ؛
بۇ سۆز بىلە كۆزىدىن ئاقىزىپ رۇد،
دېۋانەسى بىرلە قىلدى بەدرۇد.
— نەۋائى.

رۇد تۆكۈمەك — كۆز يېشى قىلماق:
تۆكۈپ ئەشكىدىن بارچە يۈزلەرغە رۇد،
دېدىلەر ئانىڭ جانىغە كۆپ دۇرۇد.
— نەۋائى.

رۇدۇجام — دولقۇنلۇق دەريا، دەريا (قەلبىنىڭ) مەۋج ئۇرۇشى:
بۇرۇنراق كىشىكىم چوزۇپ رۇدۇ جام،
جەھاندارلىق تەختىن ئەتتى مەقام.
— نەۋائى.

رۇدۇ راھ — نەغمە بىلەن راھەتلىنىش؛
رۇدى سىنىد — سىنىد دەرياسى:
شىمالدا بۇ بېشەنىڭ رۇدى سىنىد،
جەنۇبىدا زاھىر بولۇپ شەھرى ھىنىد.
— نەۋائى.

[رودبار] (پ) ئاقارسۇ، «رودبار» غا قاراڭ:

رۇدبار

يەنە يۈزدىن ئارتۇق ئېرۇر رۇدبار،
كى ئالۇر ئۇلاردىن ئۇلۇس ئېتىبار.
— نەۋائى.

[رودخانە] دەريا، ئېرىق، ساي، «رودخانە» گە قاراڭ.
[رست] (پ) مەھكەم، قاتتىق، مۇستەھكەم، پۇختا:

رۇدخانە
رۇست

تۇتۇپ ئەمرىنى مەن قويۇپ ئانچە چۈست،
كى زەررىن قەدەھنى ئالىپ قولغە رۇست.
— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رۇست ئەتجەك — «رۇست قىلماق» قا قاراڭ:

كى رۇست ئەتتى ئاتنى كېلىپ كۆھكەن،
قىلىپ شۇستۇشۇ پاك ئەيلەپ بەدەن.
— ئا. نىزارى.

رۇست ئەيلەمەك — «رۇست قىلماق» قا قاراڭ؛

رۇست قىلماق — مۇستەھكەم قىلماق؛
رۇست گام — قاتتىق، پۇختا قەدەم، تەۋرەنمەس قەدەم؛ دادىل:

ھەر بىرىگە بىر ۋەزىرى رۇست گام،
يانە بىر فەزىنىۋ لېكىن كاج خىرام.
— نەۋائى.

رۇستاخىز

[رستاخىز] (پ) 1 < خەۋغا، توپىلاڭ، قوزغىلاڭ؛ 2 < قىيامەت، مەھشەر؛
«رۇستەخىز» گە قاراڭ.

رۇستائىي

[رۇستائىي] (پ) «رۇستائىي» غا قاراڭ:
ئايا رۇستائىيىكى سەھرا نىشىن،
ئىدىن مۇنچە سۆزلەرگە بولدۇڭ قەرىن.
— دەرىبى.

رۇستايى

[رۇستايى] (پ) قىشلاق؛ قىشلاقتا ياشىغۇچى، سەھرالىق.
[رۇستخىز] (پ) «رۇستاخىز» غا قاراڭ:

رۇستەخىز

نەزەر قىلدى خاجە مۇڭا تېز- تېز،
تېگىپ ئىشقا ئوتى بولۇپ رۇستەخىز.
— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.
رۇستەخىز سالماق = خەۋغا سالماق، توپىلاڭ قىلماق:

رۇستەم

چۇ دېھقان كى سۆزدىن بولۇپ دانە رېز،
ئايتماقتا فەزلىن سالپ رۇستەخىز.
— خەرىبى.

[رۇستەم] «شاھنامە» دە بايان قىلىنغان مەشھۇر شەخس:

بىرىنى ئەيلەدى رۇستەم، بىرىنى نۇشروۋان،
بىرىنى ئەيلەدى ھاتەم، بىرىنى لۇقمان چەرخ.
— شەۋقى.

رۇستەمى داستان - «رۇستەم» گە قاراڭ:

ئەگەر بولسە كىم رۇستەمى داستان،
بۇ يەڭلىغ قىلا ئالماغاي پەھلەۋان.
— ئا. نىزارى.

رۇستەمى زامان - زامانىنىڭ رۇستىسى، ئۆز دەۋرىنىڭ پەھلىۋانى:

مەشرىقى، مەخرىبى، جەنۇب بولسۇن شىمالىغە ئەيان،
كەلدى بالالاغە چېچەك ئافەتى رۇستەمى زەمان.
— موللا سالىھ.

رۇستەم ئاسا

[رۇستەم ئاسا] رۇستەمگە ئوخشاش، رۇستەمدەك، رۇستەم كەبى:
رۇستەم ئاسا سالغۇسى خۇنغارلەرغە ئىزىتىرار،
قاندىمىزنى ئالماغۇنچە بولماغايلا بىر قەرار.
— ئەرشى.

رۇستەملىق

[رۇستەملىق] قەھرىمانلىق، پالۋانلىق (رۇستەم كەبى).
[رۇستخىز] (پ) «رۇستەخىز» گە قاراڭ:

رۇستەخىز

خەزەل ئەھلىغە ئەۋۋەل ئەيلەپ سىنتىز،
جەھان ئىچىرە سالىدىم ئەجەب رۇستەخىز.
— ئەۋۋى.

رۇسۇخ

[رۇسۇخ] (ئە) مەھكىم تۇرۇش؛ مەھكىملىك، بەرقارارلىق، ئېغىشماسلىق؛
رۇسۇخ تاپماق = ئورناشماق، بەرقارار بولماق.

رۇسۇل

[رسل] ئەلچىلەر، پەيغەمبەرلەر؛ «رەسۇل» غا قاراڭ؛

رۇسۇل پەيغامى - پەيغەمبەرلەر خەۋىرى، دېرىكى.

رۇسۇم

[رەسم] (ئە) [بىرلىكى: رەسم] ئادەتلەر، قائىدىلەر، ئۇدۇملار، تەرتىپلەر؛

ئەي، كاشكى ئول ئەدىبى دانا،

تەرك ئەتسە رۇسۇمى ئەھلى دۇنيا.

— ئابدۇجېلىل داموللا ھاجى.

رۇسۇن ئايىنى - ئۆرپ - ئادەت، رەسم - قائىدە؛

مۇڭا خوب كۆرۈنمىش فەرەڭلەر دىنى،

داغى مەرغۇب ئولمىش رۇسۇم ئايىنى.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رۇسۇم بولماق - ئادەت بولماق، ئۇدۇم بولماق؛

چىقىپ ئوترۇ خاقانغە ئەيلەپ ھۇجۇم،

ئانىڭدەككى ئول چاغدا بولغاي رۇسۇم.

— نەۋائى.

رۇسۇمى مىزبانلىق - مېھمان كۈتۈش قائىدىلىرى، ئادەتلىرى؛

قىلىپ تۈرلۈك رۇسۇمى مىزبانلىق،

ئانامدىن ياخشى قىلدى مېھربانلىق.

— نافىس.

رۇسى

[روسە] سەھرايى؛

كۈندۈز ساڭا بىر گەدايى رۇسى.

خۇرشىددىن ئىگىندە كەدۇسى.

— نەۋائى.

رۇشد

[رشد] (ئە) 1 < توغرا يول تېپىش، توغرا يولغا چۈشۈش؛ 2 < يېتىلىش؛

يېتىۋىكىلىك؛

رۇشد ئاسارى - يېتىۋىكىلىك بەلگىلىرى؛

رۇشد تاپماق - يول تاپماق، يېتىلىمەك.

[رەف] (پ) ياماش، توقۇش، توقۇپ يامان؛

رۇفۇ

رۇفۇ قىلماق - توقۇپ يامماق، ياماق سالماق.

[رەفا] (پ) [بىرلىكى: رەفىق] «رەفىق» كە قاراڭ.

رۇفەقا

[رەفە] (ئە) 1 < خەت، مەكتۇب؛

رۇفئە

ئاتاسى دېدى: «ئەي قىزىم مەرھەبا،

ئوقۇپ رۇفئەنى ئاندا چەكتىڭ نەۋا.»

— ئا. نىزارى.

پۈتۈپ رۇفئە بەردىم قولغە ئەمەل،

كىشى بەرمەيسىن ھېچ سۆزۈمگە خەل.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

2 < پاماق؛

چۇ شەيخ خىرقەسىغە رۇفئە تىكىتى، جىسىمى تۇتاشتى،

سەمۇم ھۈللەسىدەك كۆڭلەكم يورۇنسىمۇ ئېركىن؟
— نەۋائى.

رۇقتە ھامىلى — خەت، مەكتۇب كەلتۈرگەن كىشى؛
رۇقتە يى نامە — خەت، پۈتۈك، مەكتۇپ:

بۇ مۇنشى يازىپ رۇقتە يى نامەنى،
ئىشىتىسۇن دېدى ئوقۇيىن نامەنى.
— موللا شاكىر.

رۇقتە يى نىياز — ھاجەت سوزالغان خەت، ئىلتىماس نامە.

[رتە] (ئە) خەت، مەكتۇب يېزىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان؛ «رۇقتە» گە
قاراڭ:

رۇقتە ئى

ئەكابلارىدىن ئالىپ رۇقتە ئى،

ئېرۇركىم خۇراسان ئۇلۇغ بۇقتە ئى.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

[رەم] (ئە) [بىرلىكى: رەقەم] يېزىقلار، رەقەملەر، سىفىرلار:

رۇقۇم

بىرى مەنتىق رۇسۇمىدە رەقەمكەش،

بىرى ھەيئەت رۇقۇمىغە قەلەمكەش.

— نەۋائى.

[رەن] (ئە) [كۆپلۈكى: ئەركان] ئۈستۈن؛ ئاساس، تايانچ؛ «ئەركان»
غا قاراڭ.

رۇكن

[رۇكناباد] جاي ئىسمى (ئىراننىڭ شىراز ۋىلايىتىدە)؛

رۇكناباد

ئابى رۇكناباد — ئىراننىڭ شىراز ۋىلايىتىدە «رۇكناباد» دېگەن جاينىڭ
يېنىدىن ئۆتىدىغان دەريا؛

ئابى رۇكناباد، گۈلگەشتى مۇسەللا سەھل ئېرۇر،

خۇلىدىن ئەفرۇن تۈمەن مىڭ لالە زارى كاشغەر.

— گۇمناڧ.

[رۇكوع] (ئە) پۈكۈلۈش، نامازدا پۈكۈلۈپ تۇرۇش:

رۇكۇۋە

قەندە ئىشقىڭدە ئوتتۇرۇ كۆزلەرىم نەزارەسى،

نې قىيامۇ نې رۇكۇۋ، يوق ئوڭۇ سولغە باقماشم.

— گۇمناڧ.

رۇكۇۋە ئوماق — ئىگىلىك، پۈكۈلۈك.

[رۇم] قەدىمكى رۇم:

رۇم

ئىسغەندىيارى رۇم چىقىپ تىكىتسە ئەلەم،

بولدى كۆرۈپ ھەزىمەت، ئانى شام لەشكەرى.

— سەيغى سەرايى.

سەندىن يەنە تاپمايىن جەھاندا،

كىردىم يەنە رۇم ئىلە يەمەن، يوق.

— موللا سالىھ.

رۇم نىپاھى — رۇم لەشكىرى، رۇم قوشۇنى:

مەگەر ئەلچى كەلدى ياقا شەھەردىن،
 ئەمەس رۇم سىپاھى يانا شەھەردىن.
 — ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رۇمۇ ئىراق — رۇم ۋە ئىراق:

ساقى، بول مەي تۇتغىلۇ ئەي گۈلرۇخان رۇمۇ ئىراق،
 بەزم ئەيلەپ تۈزگىلۇ يۈز مىڭ ئەجايىب تۈمەتەراق.
 — موللا سالىھ.

رۇمى شەھۋار — رۇمنىڭ يېرىك (چوڭ) گۆھىرى:

بىلەك ئىچرە ياتار خەرۋار — خەرۋار،
 كى سۈرەت بىرلە بەندى رۇمى شەھۋار.
 — زەللى.

[روم اھلى] 1 < ئاق تەنلىك؛ رۇم ئەھلى:

بولۇپ ئەمرىم ئىچرە ھەمە ئەھلى رۇم،
 سىپەھلەر قاشىمدا تۈزۈپ چۈن نۇجۇم.
 — ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

2 < شەترەنج (شاھمات) نىڭ ئۇرۇقلىرى.

[رمان] (ئە) ئانار:

غۇنچەنى نىھالدا ئىككى مېۋەنى كۆردۈم،
 ياكى ساڭگۇلاچ ئالما، ياكى ئىككى رۇمان قىز.
 — نەۋبەتى.

لەئلى رۇمان — ئاناردەك ياقۇت لەۋ، قىپقىزىل لەۋ؛
 لەئلى رۇمان، ساچى سۇمبۇل، قەددى شەمشادى جەھان،
 زەئفىران ئەنبەرى ئەشەب گۈلى رەيھان يەڭلىغ.
 — شەۋقى.

[رمانى] (پ) ئانار رەڭ، قىپقىزىل، توق قىزىل؛

لەئلى رۇمانىي — قىپقىزىل ياقۇت، ئانار دانلىرىدەك، ئاناردەك ياقۇت؛
 زەھىملىق كۆڭلۈم لەبىڭ شەۋقىدە بولمىش قان ئارا،
 لەئلى رۇمانىي بىلە ياقۇتى ئەھمەر كۆڭلىدە.
 — نەۋائى.

[رىج] (ئە) نەيزە:

«ھا» لەر ئۇچى قەتل ئىشىدە تېز ئولۇپ،
 رۇمە ئۇچىدەك ھەر بىرى خۇنرىز ئولۇپ،
 — نەۋائى.

[رموز] (ئە) [بىرلىكى: رەمز] شەرەتلەر، ئىما- ئىشارەتلەر؛

رۇمۇزى ئىشقى — ئىشقى سىرلىرى؛ ئۆزئارا بىلىشىدىغان شەرەت،
 يوشۇرۇن بەلگىلەر:

تۈشۈپدۇر باشىمە سەۋدا، رۇمۇزى ئىشقىدىن غەۋغا،
 ئۆزىگە ئەبلەدى شەيدا، مېنى يوقلار كىشىم بارمۇ.
 — مەشرەپ.

رۇم ئەھلى

رۇمان

رۇمانىي

رۇمە

رۇمۇز

رۇھىي

[رومى] رۇملۇق؛

رۇھىي چېپەر - ئاق يۈزلۈك.

رۇھ

[روح] (ئە) 1 < ئەرۋاھ؛ خاتىرە؛

تاپىپ ئىشقىم كەمال ئانداغكى رۇھى ۋامىقۇ فەرھاد،
كېلىپ پەرۋانە يەڭلىغ ئۆيۈرۈلۈر شەمئى مەزارىمنى.
- ئەرشى.

2 < تەبىئەت، مېجەز؛ ئەھۋال؛

رۇھۇمغەكى مەيدىن ئېردى ھەر لەھزە فۇتۇھ،
ناسىبە تىلى نېشى قىلدى ئانى مەجرۇھ.
- نەۋائى.

3 < جان، نەپەس؛

رۇھ تاپماق - تىرىلمەك؛

ۋىسالى لەززەتدىن رۇھ تاپماقلىق ئېرۇر دۇشۋار،
فىراقى شىددەتدە يوقسە جان بەرمەكلىك ئاساندۇر.
- بابىر.

رۇھ كۆزگۈسى - دىل، كۆڭۈل ئەينىكى؛

رۇھۇ كۆڭۈل - جان ۋە كۆڭۈل؛

بۆلدى فىدايى رۇھۇ كۆڭۈللەر مۇفەررەھى،
كۆركلى سىفاتلارنىڭ بىلە دىۋانۇ دەفتەرى.
- سەيفى سەرايى.

رۇھى پەيغەمبەر - پەيغەمبەرنىڭ رۇھى، ئەرۋاھى؛

شەھىنشاھىم ساڭاكى شاد بولغاي رۇھى پەيغەمبەر،
جەۋاھىر خىرمەندە دۇررى يەكتا يادىگارى سەن.
- قەرارى.

رۇھى رەۋان - تىرىك جان، ھەرىكەتلىنىپ تۇرغۇچى رۇھ؛

دۇدنى تارتىپ ئانى رەد قىلماسام يوقىتۇر ئەجەب،
قۇتى دىل ھەم قۇۋۋەتى رۇھى رەۋانمىدۇر چىلىم.
- ئەرشى.

ئەي رەياھىن راھىمۇ رۇھى رەۋانمى، لۇتى ئىلە،
سەر فەرازىم، سەركەشىم، شوخۇ سەئادەت ئەختەرىم.
- نەسىمىي.

رۇھىغە قۇت بولماق - روھلاندىرماق، شادلىق كەلتۈرمەك؛

ھۇسنىدىن ئالەم ئەھلى رۇھىغە قۇت،
يۈزى خۇرشىدى ئالەمى بەرقۇت.
- نەۋائى.

رۇھى قۇدسىي - ئىلاھىي روھ، مۇقەددەس رۇھ؛

ھەيەت ئىلە رۇھى قۇدسىي سۇرەتتى قىلىدىم خەيال،
نەقىشى زىيباسى بىلەن سەرۋى خىرامانىن كۆرۈپ.
- مەشھۇرى.

- رۇھى مۇجەسسەم — كونكرېت، (جىسىمغا) ئىگە بولغان رۇھ: ھەم رۇھى مۇسەۋۋەرسەنۇ ھەم رۇھى مۇجەسسەم، بۇ لۇتىنى ئىلەسەن فىتىئەئى دەۋران يېتىلتىسەن. — لۇتىنى.
- رۇھى مۇسەۋۋەر — تەسەۋۋۇردىكى رۇھ، مەرھۇم رۇھ: رۇھى نەۋائىي — نەۋائىنىڭ روھىناتى، ئەرۋاھى: بىنەۋال كەرشى تىلەر رۇھى نەۋائىيىدىن فوتۇھ، مۇزىخىزارى نەزم ئارا مۇرغى خۇش ئەھمانن كۆرۈپ.
- رۇھ ئاسا [روح آسا] (پ) رۇھنى كۆتۈرگۈچى، رۇھلاندۇرغۇچى؛ كۆڭۈل ئاچقۇچى: روزى ئەتتى ئەلگە رۇھ ئاسا شەمىم، كىم شەجەرە تاپتى جان ئەزىمى رەمىم. [روحانى] (ئە) رۇھقا مەنسۇپ؛ دىندار؛ دىنىي ئەرباب: رۇھانىي
- رۇھانە [روحانە] (ئە) روھلۇق، روھ بىلەن، روھقا ئىگە: سائانى ئىچكەچ نەۋائىيغە ئاچىلغاي گۈلىستان، گەر سەبۇك رۇھانە كىرسە ئوتغە ئانداكىم خەللى. [روحانى] (ئە) روھقا مەنسۇپ؛ دىندار؛ دىنىي ئەرباب: تەئالەللاھ، زېھى سۇرەت، زېھى مەھبۇبى رۇھانىي، كىم ئانىڭ ھۇسنى شەۋقىدىن كۆڭۈللەر بولدى نۇرانىي. رۇھانىيەت [روحانیت] (ئە) «رۇھانىيەت» كە قاراڭ. رۇھانىيەت [روحانیت] (ئە) روھانىيلىق، روھقا مەنسۇپلۇق. رۇھ ئەفزا [روح افزا] (ئە + پ) روھلاندۇرغۇچى، جانلاندۇرغۇچى، تىرىلدۈرگۈچى: نە راھەت سەيىر گۈلشەننىڭ ھەۋاسى، نە رۇھ ئەفزا مۇخەننىلەر نەۋاسى. — خىرقەتى.
- رۇھ ئەفزاى [روح افزای] (ئە + پ) «رۇھ ئەفزا» غا قاراڭ: دەھر ئارا گۈل چېرەۋۇ ئىيساۋۇ رۇھ ئەفزايسەن، نې بولۇر بەرسەڭ ئۆلۈك جىسىمىگە سەن جان كاشكى. — قەلەندەر. رۇھبان [روہبان] (ئە) «راھىب» قا قاراڭ. رۇھ بەخش [روح بخش] (ئە + پ) رۇھ بەرگۈچى، روھلاندۇرغۇچى، جان كىرگۈزگۈچى: كۆرگۈزۈبان بەرق بۇلۇتدىن دەرەخش، قەترە خىنزۇ چەشمەسىدەك رۇھ بەخش. — نەۋائىي.

رۇھپەررۇەر

[روح پرور] (ئە + پ) روھلاندرۇغۇچى، خۇرسەن قىلغۇچى؛ بېقىملىق؛ مەلاھەتدە جەھان خوبانلارنىكىم خوشە چېنىگدۇر، نەسىمىي رۇھپەررۇەردىن ئاچىلغان خىرمەنى گۈل سەن. — زەلىلى.

رۇھ گۈستەر

[روح گۈستەر] روھ بەرگۈچى، جان كىرگۈزگۈچى؛ مەئانىي سەرۋى گۈللەرى بىلە رۇھپەررۇەر ۋە مەقاسدى شەمشاد سۇنبۇللەرى بىلە رۇھ گۈستەر. — نەۋائى.

رۇھۇل - ئەمىن

[روح الامين] (ئە) پەرىشتە جىبرىئىلنىڭ لەقىمى؛ مەقدەمى سۈرەت بىلە بەزمىگەكىم قويدۇڭ قەدەم، شەھپەرى رۇھۇل - ئەمىن ھەم لال ئولۇپ ھەمدەم ئەمەس. — ئەرشى.

رۇھۇل - قۇدىس

[روح القدس] (ئە) ئاللاننىڭ روھى، ئىلاھىي روھ، مۇقەددەس روھ؛ سۇبھ ئاندىن خىلىۋەتسىغە نەفەئى رۇھۇل - قۇدىس، شام مۇندىن كۈنجى فەقرىم رەۋزەئى دارۇس - سەلام. — نەۋائى.

رۇھۇللاھ

[روح الله] (ئە) ئاللاننىڭ روھى؛ ئىسا پەيغەمبەرنىڭ لەقىمى؛ ئەمەس بۇت بۇ ئىشىدىن ئەگەر ئەگاھى، يېتەر دادىمە ئىسا رۇھۇللاھى. — ئا. نىزارى، ن. رىيائى.

رۇئۇنەت

[رعونت] تەنتەكىلىك، يەڭگىلىك، يېنىكىلىك؛ «رۇئۇنەت» كە قاراڭ؛ شۇھرەت تونى كىيىمەگىنىڭ رۇئۇنەتدىندۇر، كىي خىرقەئى فەقرۇ خاتىرىگىنى. — نەۋائى.

رۇئۇنەت

[رعونت] (ئە) تەنتەكىلىك، يەڭگىلىك، يېنىكىلىك؛ سەبىرسىزلىك، سەبىر - تاقەتسىزلىك، «رۇئۇنەت» كە قاراڭ.

رۇئىيا

[رؤيا] (ئە) چۈش، چۈش كۆرۈش (ئۇيىقىدا كۆرگەن غايىپ نەرسىلەر)؛ دېدىم: ئىشق ئالەمى خۇب جىلۋەلى بىر ئالەمدە، دېدى: مەن بولماسەم ئىشق ئالەمى بىر رۇئىيادۇر. — نەسىمىي.

رۇئىيەت

[رؤيت] (ئە) كۆرۈش، قاراش؛ كۆزدىن كەچۈرۈش؛ تۈرى ھەقۇ كىتاب مەستۇرى ئول، رۇئىيەتۇ مەئرىفەتە تە ئايت مەئلۇم. — نەۋائى.

رۇھ

[روح] (ئە) يەل؛ شامال؛ ھىدى؛ سەندەل ئاسا شەمىمۇ رېھ ئاندا، ئىلىگە بارىپ دەمى مەسپە ئاندا. — نەۋائى.

رېھلەت

[رحلت] (ئە) 1 < كۆچۈش، كېتىش؛ يولغا چىقىش، سەپەرگە ئاتلىنىش؛
2 < ئۆلۈش، ۋاپات بولۇش؛

رېھلەت سەھابى - كۆچۈش بۇلۇتى؛
غەم تۇنى رېھلەت سەھابى جالەسىدۇر، يا ئېرۇر،
ماتەنسىغە چەرخ ئەنجۇم جەۋھەرىدىن ئەشكەرىز.
— نەۋائى.

رېھلەت كوسىن چالماق - ئۇ دۇنياغا كەتمەك، ۋاپات بولماق، ئۆلمەك.
رۇئىيەتۇل - قەمەر - ئايىنى كۆرۈش.

رئايەت

[رعايت] (ئە) 1 < ئېتىبارغا ئېلىش، ھۆرمەتلەش، رېئايە:

يەنە بىرى بۇ كىم، ھەر ھەرق غەزەلپاتى ئول پۈتكەن غەزەل بىرلە
غەزەللىر ئاراسىدا ئۇسلۇب خاسىيەتىدىن رىئايەت قىلمايىتىن
تۇرۇرلار، ...

— قەدىرخان يەركەندى.

2 < ئەندىشە؛ ساقلاش، ساقلىنىش؛

بۇ تائىفەنىڭ شەرىئەت رىئايەتى ۋە سۈننەت
مۇتابەئەتىدىن ئۇلۇغراق ئىشلەرى يوقتۇر.
— نەۋائى.

رئايەت ئەتمەك = «رئايەت ئەيلەمەك» كە قاراڭ؛

رئايەت ئەيلەمەك - 1 < ھۆرمەتلىمەك، ئېتىبارغا ئالماق، نەزەردە
تۇتماق، رىئايە قىلماق؛ 2 < ساقلىنىماق؛

خوجە مەيدىن رىئايەت ئەيلەپ ئىدى،
ئېھتىياتىن بەغايەت ئەيلەپ ئىدى.

— نەۋائى.

رېقە

[رېقە] (ئە) سىرتماق.

رىجال

[رىجال] (ئە) [بىرلىكى: رەجۇل] ئەرلەر، ئەركەكلەر:

بۇ دەئۋا بىرلە چىقىمىش بىر تەرەقدىن،
خاتۇنلار كەلتۈرۈپ ھەلقە رىجال شەيخ.

— شەۋقى.

رىجائ

[رىجاء] قايتىش، بۇرۇلۇش، يېنىش؛

بەندە ئاجىز دائىما خەۋفۇ رىجانىڭ ئۈستىدە،

ھەق بىلۈر، مەن بىلىنمەگەيمەن ئاقىبەت كارىمىغە ئەرز.

— شەۋقى.

رىجائ ئەتمەك - قايتماق، يانماق، بۇرۇلماق؛

تارىخىنى بەئىدە رىجائ ئەت دېدىم،

ھەيى مۇبارەك يۈزىنى كۆرمەدىم.

— زەلىلى.

رىجائ سۇاكى - قايتىش يولى، ياندىغان يول؛

شەۋقى مەستانەنى گەھ قورقۇتۇبان خەۋق ئىلە بىيم،

كى ئۇمىد بىرلە رىجاۋ سۈلكىدە قىلسۇن ئە ئىلاج.

— شەۋقى.

[ردا] (ئە) ئۈست كىيىم، يېيىنچا؛ شەيخلەر ۋە دەرۋىشلەر كىيىمى

ئۈستىدىن يېپىپ يۈرۈيدىغان يەڭسىز تون؛

رىداغە تارىنى بەرمەم كۆرۈپ تەننازى تەرسانى،

ئاسىتۇر ئىش زۇننارنى بويۇنغە شەيخى سەنئانم،

— مەشھۇرى.

هەۋايى سۇنبۇلى ئەزەس كۆڭۈل كويىغە بەند ئولمىش،

نەلھاجەت ئول سەنەتتىك تارى زۇلغىدىن رىدا بولماق.

— ئەرشى.

[رىز] (ب) 1. سۆزلەرگە قوشۇلۇپ «تۆككۈچى» چاچقۇچى؛ ئاققۇزغۇچى»

قاتارلىق مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ:

قايانكىم مەيل ئېتەر جانان مۇھەببەت ئەھلى رىز ئەيلەپ،

كۆڭۈل ئىچرە تىھانراق ئانى جاندىن ئاسراغىل، يا رەب.

— ئەرشى.

چۇ دېھقان كى سۆزدىن بولۇپ دانە رىز،

ئېيتماقتا پەزلىن سالپ رۇستەخىز.

2. پارچە، ئۇۋاق؛

ئەگەر تاشلاسه ئەل بىرەر رىزە نان،

ۋە ياش ئاش ئىلە سۇ ۋە ياش ئۇستىخان.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رىز ئەتەك — تۆككەك؛

بۇ كۆڭۈل ئايىنەسىنى گەرچە تۇتسە زەڭگۈ خەم،

بادە سافىن رىز ئېتىپ ئول نەۋىكىم باك ئەيلەمىش.

— ئەرشى.

ئەرق رىز — تەر تۆككۈچى؛

ئەشك رىز — ياش تۆككۈچى؛

كېمە يۈردى يىلدام بوراندىنمۇ تىز،

چۆمۈپ سۇ ئىچىدە قىلىپ ئەشك رىز.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

بەرگ رىز — بەرگ، يوپۇرماق تۆككۈچى، چاچقۇچى؛ كۈز؛

بۇ كۈن باغى گۈلستان گۈللارنى خۇش بەرگ رىز ئولدى،

سەھەر ھۇيى چېكەردە سەرسەرى ئاھىم خەزان ئەتكەچ.

— زەلىلى.

خار- رىز ئەتەك — تاش پارچىلىماق.

[رىزان] چېچىلغۇچى، تۆككۈچى؛

گۈلشەن خەزان بولۇپ سىتىزان،

رىزان

ئەشجارىغە سالدى بەرگ رىزانى
ئەۋائى. — ئەۋائى.

رىزە

[رىزە] (پ) «رىز» غا قاراڭ:

ئانىڭ زەربىدە ساچراغان رىزە تاش،

چىقىپ ئەيلەگەي چەرخ جىسىمىن خەراش.

ئەۋائى. — ئا. نىزارى.

رىزە چىن

[رىزە چىن] (پ) پارچە - پۇرات نەرسىلەرنى، قالدۇق نەرسىلەرنى تەرگۈچى:

بىز فەقىرلەرگە، بۇ جەمائەتنىڭ رىزە چىنى خىانى ۋە

خۇشە چىنى خىرمەنى تۇتەرىمىز.

ئەۋائى. — ئەۋائى.

رىزە - رىزە

[رىزە رىزە] (پ) «رىز - رىز» غا قاراڭ:

گۈفتىغە كەلدى ناگاھ ئۇچۇپ لەئلى نۇش خەندە،

بىر پىستە كۆرۈم ئۇندە تۆكەپ رىزە. رىزە قىلىندە.

ئەۋائى. — مەشھۇرى.

رىز - رىز

[رىز رىز] (پ) پارچە - پارچە:

رىز - رىز ئەيلەمەك - «رىز - رىز قىلماق» غا قاراڭ:

رىز - رىز قىلماق - پارچە - پارچە قىلماق، ئۇۋاتماق.

رىزۇ پاش

[رىزۇ پاش] (پ) بىرەر نەرسىنى يۇنۇش ياكى قىرىشتىن چىققان قىرىندى،

بىرەر نەرسەنى كىچىپىتىدى، كىچىپەك مەنە - پاش.

رىزا

[رىزا] 1 < رازىلىق، بويىسۇنۇش، كۆنۈش؛

بولماس رىزا بۇ مەرتىبەستىن پەست ئىبتەرەخەيال،

ھەم مەنسەبى كۆرۈنۈر ئۇنىڭ كۆزىگە كەم.

ئەۋائى. — سەبۇرى.

قايتا ئالمان بويۇن ئاندىن نەچە زۇلم ئەيلەسە كۆپ،

قۇلدا يوق ئاچچىغلا سە خاجە رىزادىن غەيىرى.

ئەۋائى. — ئەرشى.

2 < بۇيرۇق، پەرمان:

بويۇن سۇنغاي رىزايى ھەققە بەندە،

لەبىن زاھىر يۇمار باتىندە خەندە.

ئەۋائى. — خىرقەتى.

رىزا ئەھلى - قانائەتلىك ئادەملەر، رازىلار:

يىمغى زار قىلماق ئاڭا خۇب ئەمەس،

كى ئەھلى رىزاغە بۇ مەرغۇب ئەمەس.

ئەۋائى. — ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رىزا بەرەكە - رازىلىق بېرىش، بويىسۇنۇش:

ھەرنە ھالەتدۇر رىزا بەر قىسمەتى رەزاققە،

دىلىنى پاك ئەيلەپ ھەشەددىن قىلىمە ئەيلاغە ئەلنىز.

ئەۋائى. — شەۋقى.

رىزا بولماق - «رىزا بەرمەك» كە قاراڭ: شۇم رەقىبى سەگكە قىلىدىك تا سەن، ئەي گۈل، ئىلىتىفات، ئۆلمە كىمگە رەشكىدىن، جانا، رىزا بولدۇم بۇ كۈن. - قەلەندەر.

رىزا يولى - رازىلىق يولى، رىزالىق يوسۇنى: خۇداغە باغلاغان پەيۋەندى دىلىنى، رىزا يولىغە تاشلاپ مۇشتى گىلىنى. - ناقىس.

رىزاجوي

[رىزا جوي] رازىلىق ئىستىگۈچى: سەن شوخ مەست قاتىل، مەن ئاشىقى رىزا جوي، سەندىن جەفا مۇناسىب، مەندىن ۋەفا مۇبارەك. - تەجەلى.

رىزامەند

[رىزامەند] (ئە + پ) رازى، كۆنگەن: رىزامەند يوق ئولسا ئەگەر بۇ جەھان، جەھان يوقكى بەلكى بەدەن ئىچرە جان. - ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رىزىق

[رىزىق] ئوزۇق - تۆلۈك، نەسۋە، ھايات ئۈچۈن كېرەكلىك نەرسىلەر: رىزىقنى تەگىرىم بېرۇر بەرمەكلىكى يەردىن ئەمەس، قىز - ئوغۇل فەرزەند تاپماق يا خوتۇن، ئەردىن ئەمەس. - شەۋقى.

رىزقۇ روز - كۈندىلىك يېمەك - ئىچمەكلەر: سۇبە ئۇيۇقۇسىن ئۆلكى ئەيلەر تەرك، رىزقۇ روزىن ئۆزىگە توش كۆرگەي. - نەۋائى.

رىزقى بابى - رىسقى توغرىسىدىكى باب، نېسۋە ھەققىدىكى بايان: خۇدانى زىكرىنى تەرك ئەيلەبان زەھى غافىل، ئوقۇرسە نەفسىك ئۈچۈن رىزقى بابىدىن ئەۋراد. - شەۋقى.

رىزقى تەيىب - ئەلا نېسۋە، مول رىسقى:

رىزقى تەيىبىكە قەنائەت مەندە يوق، يەتسە خەيرىدىن سەراپەت مەندە يوق. - خەراباتى.

رىزقى فەراۋان - مول نېسۋە، يېتەرلىك رىسقى:

بېرىپ رىزقى فەراۋان كىبرۇ تەرسا، ھىندى، كافىرغە، قاچان مەھرۇم ئېتەر دوستلارنى خەللاقى جەھان ھادىس. - شەۋقى.

رىزالىق

[رىزالىق] «رىزا» غا قاراڭ:

نىدا كويۇڭدا ئۇرمىش «سەۋفە يۇنىتىكە فەتەرزاق» نى،

رىزالىق ئىزدەيدىغان مەشۇق ھىمىن ئاشىق خۇداۋەنددا.

— شەۋقى.

[رضوان] (ئە) رازىلىق، مەنۇنىتتە؛ رازىلىق، مەنۇنىسىيەت جەننىتى؛

رىزۋان

سەككىز جەننەتنىڭ بىرى:

سەن ئاي پەرىلەر ئەختەرىڭدۇر،

رىزۋان ئىلە بارچە چاكەرىڭدۇر.

— ئەرشى.

ئىقامەت چۈنكى قىلىدىك، بابىرا، ئول ھۇر كويىدا،

مەقامنىڭ رەۋزەدىن ئەۋلا، ئۇزۇڭ رىزۋاندىن ئارتۇقسەن.

— بابىر.

ھۇرى رىزۋان — جەتتە خىزمەت قىلىدىغان گۈزەل قىز، ھۇر.

جەننەتى فىردەۋس ئارا گەر ھۇرى رىزۋان ئىزدەسەم،

تاپماغايىمەن بىر سېنىڭدەك ساھىب ئەسرارى يەنە.

— ئەرشى.

[رسالە] (ئە) [كۆپلۈكى: رەسايىل] خەت، مەكتۇب؛ كىتابچە؛ «رەسايىل»

رسالە

غا قاراڭ:

ئىشىمت، سامبىئا، بۇ ناقىس ئۆزىدىن سۆز،

داشى كۆر بۇ رسالە، بولسە گەر كۆز.

— ناقىس.

رسالە بىتمەك — ئەسەر يازماق:

مەۋلانا مۇھەممەد بەدەخشىي ... مۇئەمما فەندە رسالە

بىتىپدۇر.

— نەۋائى.

[رسالت] (ئە) 1 < پەيغەمبەرلىك، ئەلچىلىك:

رسالەت

بۇ دۇر گۈلدەستەنى باغى رسالەت تۇرت زىبىياكىم،

ئەبا بەكرى، ئۇمەر، ئۇسمان، ئەلىيۇ مۇرتەزاسىدۇر.

— مەشھۇرى.

2 < نامە، مەكتۇب:

ئەلەم نەشرى رسالەت نۇر ئىلە سېنىڭنى يازمىشكىم،

خەزىنە بەھرى رەھىمەت گەنجى ئىرفان پۇر قىلىپ سەدرا.

— شەۋقى.

رسالەت قىلماق — ئەلچى ئەۋەتمەك.

[رسالت آين] (ئە + پ) ئەلچىلەردەك، ئەلچىلەرگە ئوخشاش:

رسالەت ئاينىن

ئۇيىلەكىم، سەدرە كەبى مىنبەر ئۆزە گاھى ھەدىس،

يىغىلۇر ھەر سارى ئەسھابى رسالەت ئاينىن.

— نەۋائى.

[رىش] (پ) ساقال؛ قىل:

رىش I

رىش باغلاماق — كېلىشىمەيدىغان، قاملاشمىغان ئىش قىلماق؛ ساقالغا ياماشماق؛

ریش II

[ریش] (پ) يارا، جاراھەت؛ ھەسرەت، نادامەت؛ رەنجەش؛ ئاتىۋان، زەئىپ؛ «ریش I» كە قاراڭ:

كۈرپىك نەدىنكى بەلكى بولۇپ نىش،
ئەل كۆڭلىنى ھەردەم ئەتكەلى ریش.
— ئەرشى.
ئەگەر يەتسە تىكەندىن جانىغە نىش،
بىرەر قىلغان ئىكەن ھالىڭنى ئول ریش.
— خىرقەتى.

ریش ئەتمەك — يارىندار قىلماق، جاراھەتلىەندۈرمەك؛
ئاڭا پويە ریش ئەتمىش ئېردى جىگەر،
كى بىر تۇرغە كىشۈەرغە قىلدى گۈزەر.
— نەۋائى.

ریش ئەيلەمەك — «ریش ئەتمەك» كە قاراڭ.

ریش بوماق — يارىلانماق، جاراھەتلىەنمەك.
ریشنى قازى — 1 < قىلىدىن توقۇلغان ياكى > شۇنداق نەرسىلەردىن ياسال-
غان مەي سۈزگۈچ؛ 2 < قازى ساقلى؛
ریشى گاۋ — 1 < ئەخمەق، نادان؛ خامتاھا؛ تەمەخور؛ 2 < پاخماق ساقال،
داپ ساقال.

[ریشە] يىلىتىز، كۆتچەك:

ریشە

چۈن گىياھ بۇتتىش ئۈيلەكەم بىشە،
تۇبىنى مەھكەم ئەيلەمىش رىشە.
— نەۋائى.

[رشت] 1 < ئىگىرىش (يىپ ئىگىرىش)؛ 2 < ئادەت، تەبىئەت.

رشتە

[رشتە] (پ) 1 < يىپ، تاناپ، تار؛ يىلىك؛

رشتە

يەنە بولدى تانۇشلۇق ھۆكۈمى مەزبۇت،
ئۈزۈلگەن رىشتە تاپتى ئەقدى مەزبۇت.
— ناقس.

كۆز ئۇچى بىرلەن ئىگىردى شەۋقى نەئىتىڭ رىشتەسىن،
جامە تەقۋا سەنسىزىن پۈتمەس بۇدۇركىم ئېھتىياج.
— شەۋقى.

2 < جان؛ تومۇر:

زىنھاركى زۇلم رىشتەسىن ئۈز،
ئىنسانى ئىلە ئەدل قەسرىنى تۈز.
— نەۋائى.

3 < كىشەن:

ئىلاھا، قىل مېنى رەھىمەت سەرىشتە،
سالىپ بوينۇمغە مېھرىڭ بىرلە رىشتە.
— خىرقەتى:

رەھىمەت سەرىشتە، ئىلاھا، قىل مېنى رەھىمەت سەرىشتە، سالىپ بوينۇمغە مېھرىڭ بىرلە رىشتە. — خىرقەتى: رەھىمەت سەرىشتە، ئىلاھا، قىل مېنى رەھىمەت سەرىشتە، سالىپ بوينۇمغە مېھرىڭ بىرلە رىشتە. — خىرقەتى:

مېنى دائىمكى زۇلفۇڭ رىشتەسىغە مۇبتەلا دەرلەر.
— ئەرشى.

رىشتە تاىى — يىپ ئۆرۈمى، ئىشىپ تەييارلانغان يىپ؛
رىشتە ئى ئەنگە بۇت — ئۆمۈچۈك تورى؛

رىشتە ئى جان — جان رىشتىسى، ھاۋالىق رىشتىسى، يىپى؛
ئىككى زۇلفى ساپەسىغە ئاي يۈزىدۇر ئاقتاب،
كىم يۈزىنى كۆرسە تۇشمىش رىشتە ئى جانىغە تاب.
— قەلەندەر.

رىشتە ئى دۇر — قىممەت باھادۇر (ئۈنچە — مەرۋايىت) ئۆتكۈزۈلگەن يىپ؛
ھەر بىرىسى رىشتە ئى دۇر مۇ ئىكەن،
يا لۇئۇئى دەريائى تەفەككۈرمۇ ئىكەن.
— نەۋائى.

رىشتە ئى رەنج — قىزىتما ۋە بەزىگە كىنى بەند قىلىش ئۈچۈن دۇئاخسان
تەرىپىدىن بېرىلىدىغان يىپ؛

رىشتە ئى زۇننار — زۇننار رىشتىسى (چۈلۈۈر ياكى بەلباغ تانىسى، يىپى)؛
سۇجۇد كەتتە دەپىر ئەيلەسەم ئەگەر ئەجەب ئىپتىدائىم،

قۇلۇمدا ساغەرى سەھىيا، بېلىمىدە رىشتە ئى زۇننار.
رىشتە ئى كاكۇل — چاچ تارىلىرى، كوكۇلا رىشتىسى؛

بەس ئىدى ئول رىشتە ئى كاكۇل مېنى بەند ئەتكەلى،
نە ئۈچۈن تاپماقغە قىلىدىك جۈستىجوي ئۆزگە تىناب.
— موللا بىلال.

رىشتە ئى مەريەم — مەريەمنىڭ يىپى؛ ئەڭ ئىنچىكە، نازۇك تالا؛
زۇلفىدە سەر رىشتە ئى ئىمان بەدەلدۇر كۇفر ئىلە،
نې تەفاۋۇت تۇشسە مەريەم رىشتە ئى زۇننار ئارا.
— نەۋائى.

رىشتە ئى مەقسۇد — مەقسەت رىشتىسى، مۇرادقا يېتىش ۋاسىتىسى؛
تاپار ئەبھار سەپىرىسىز رىشتە ئى مەقسۇد ئول سائەت،
كى رەھى ئەجز، تەرىقى فەقر، ئايىنى فەنا تۇتساڭ.
— سەبۇرى.

رىشتە ئى نەئىت — مەدھىيە، ماقتاش رىشتىسى؛
ئىگىردى رىشتە ئى نەئىتىنى شەۋقى كۆز ئۇچى بىرلەن،
ئاڭا شايدە ئاسىلغاي دەۋزەخ ئىچرە سۆدرەپ ئېلىتۇر چاغ.
— شەۋقى.

رىشتە ئى قۇلغەت — ئۆلپەتچىلىك، دوسلۇق رىشتىسى؛
گەر كەبۇتەردەك ئۇچۇرساڭ مەن قاچان كەتكۈم ئۇچۇپ،
باغلانىپ بالۇ پەرىمكىم رىشتە ئى قۇلغەت بىلە.
— مەشھۇرى.

رىشتە ئى ھىجران — ئايرىلىش يىپى، ھىجران رىشتىسى؛

رېشتەئى ھىجرانمۇ بۇ يا سۇنبۇلى باغى بېھىشت،
ئاھ دۇددىن نشان يا زۇلغى ئەنبەر سامۇدۇر.
— ئەرشى.

رېشتەئى ئىشىق — مۇھەببەت رېشتىسى:
قاچان ۋابەستە ئولغۇم رېشتەئى ئىشىقىغە ئۆزلۈكىدىن،
ماڭا لېكىن ئەسىر ئولماق چۇ تەقدىرى ئىلاھىمەدۇر.
— ئەرشى.

جان رېشتەئىسى — «رېشتەئى جان» غا قاراڭ:
نازۇك بىلىك ئەر خەيال قىلغۇم،
جان رېشتەسىغە مىسال قىلغۇم.
— ئەرشى.

مۇھەببەت رېشتەئىسى — «رېشتەئى ئىشىق» قا قاراڭ:
ئۇنىڭ ئالدىدا مەن ۋەسقىگىنى سىزدىم،
مۇھەببەت رېشتەسىغە دۇرنى تىزدىم.
— خىرقەتى.

[رېشتەتاب] (پ) ئىشىپ تەييارلانغان يىپ، يىپ ئورۇمى:
قىلىپ ھۆكۈمكىم ئەل قىلىپ ئىزتىراب،
كىشىدىن تەمەدۇ قالماسۇن رېشتەتاب.
— نەۋائى.

رېشتەتاب

[رېشتەكەش] (پ) كەشتە تىككۈچى، كەشتىچى.
[رېشىخىد] (پ) مەسخىرە قىلىش، كۈلكە قىلىش، زاغلىق قىلىش؛ مەسخىرە:
رېشىخەند ئەتەك — مەسخىرە قىلماق، كۈلكە قىلماق، زاغلىق قىلماق.
[رېشۋە] (ئە) پارا:

رېشتەكەش

رېشىخەند

رېشۋە

رېشۋە بار يەرگە ئاچ قاشقىر كەبى دەمىسىز چاپارلار،
باشىدا سەللە، قولىدا تەسۋى، ھەقتىن قاچارلار.
— تەۋفىق.

بىر شىۋە بەرمەسە كىشىگە بىر قوشۇمچە، سۇ،
بىتۈھپە ھېچكىم ئىشىغە بەرمەسە نىزام.

— سەبۇرى

رېشۋە بەرمەك — پارا بەرمەك:

بېرىپ ئېردى رېشۋە ئەمىرغە تولا،
كى رېشۋە ئەمىرغە بولۇبان بەلا.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رېشۋە يېمەك — پارا يېمەك، پارا ئالماق:

رېشۋەلەر يەپ ھۆكىمى قازى مۇقتى بولغاندىن دېسەڭ،
ئەين ئىقبالىم بەلەنددۇر ئۇشېۇ ئىقبالىڭ غەلەت.
— شەۋقى.

رېشۋەت

رېشۋەتخور

[رېشوت] (ئە) «رېشۋە» گە قاراڭ.

[رېشوتخور] پارىخور، پارا ئالغۇچى، پارا يېگۈچى:

قازىنى رىشۋەتخور ئىسلام ھىسارىغىمۇ رەخىنىگەر ئولسكى رىشۋەت بېرىپ قۇزات ئالە ئالغاي.

— نەۋائى.

[رىنەت] (ئە) يۈكسەكلىك، يۇقىرىلىق، يۇقىرى مەرتىۋىلىك:

رىنەت

رىنەت ئارا ئاسمانچە قەدىرىك،

ۋۇستەتدە جەھان - جەھانچە سەدىرىك.

— ئابدۇجېلىل داموللا ھاجى.

ئەگەر رىنەتلىكىم ۋەسلىن تىلەپ ھەر چەند ھەۋا قىلىدىم،

كۆرۈپ بىر تازە گۈل زەۋقىدە بۇلبۇلدەك نەۋا قىلىدىم.

— ئەرشى.

رىنەت تاپماق - يۈكسەلمەك، ئېتىبارغا، يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشمەك؛

رىنەتتى شان - يۈكسەك شۆھرەت، يۇقىرى شەۋكەت:

فەراخى ھەۋسىلەۋۇ رىنەتتى شان،

تەمامىيەۋۇ قارۇ فەرتى ئېھسان.

— ناقىس.

[رىق] (ئە) مېھىربانلىق، مۇلايىملىق، يۇمشاقلىق؛

رىق

رىق ئەيلەمەك - مېھىربانلىق قىلماق:

رىق ئەيلەمەگى ھەر ئىشتا ئەۋلا ئاخىر،

كىم، ئەقىل دەلىلىدۇر مەدارا ئاخىر.

— نەۋائى.

[رىقاب] (ئە) [بىرلىكى: رەقەبە] قۇللار؛

رىقاب

مالىك رىقابى - قۇل ئىگىسى، خوجىسى:

ئايا قۇتب ساھىبىقىرانى ۋىلايەت،

شەھىنشاه مالىك رىقابى دۇ ئالەم.

— تەجەللى.

[رىنەت] (ئە) نازۇكىلۇق، ئىنچىكىلىك؛ يۇمشاقلىق، مۇلايىملىق؛

رىنەت

رىنەت ئەيلەمەك - كۆڭلى يۇمشاقلىق قىلماق، مۇلايىملىق كۆرسەتمەك.

[رىكاب] (ئە) < 1 > ئۆزەڭگە:

رىكاب

كۆز ياشىمدىن بار شەراپىم، بار يۈرەكىمدىن كەباب،

ئاتلانۇر بولساڭ قىلاي كۆرۈم چەناقىنى رىكاب.

— قەلەندەر.

قاچان ئالسا ئاتماق ئۇچۇن قولغە يا،

قويۇر رەخش ئۆزرە رىكابغە پا.

— ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

< 2 > پەرمان، ھۆكۈم:

ئەي جەھانى ھۇسن زىيىالىق نىقابىڭ ئاستىدە،

دىلرەبا ئى ئاتى دەۋلەتلىك رىكابىڭ ئاستىدە.

— لۇتفى.

3 < بەند (كويزا - كىشەن، تاقاق):
 بوينۇڭ ئارا شوخلار تەنابى،
 باشڭ ئۆزە شاھلار رىكابى.
 — نەۋائى.

4 < شاھ ھۇزۇرى:

دېدى: «لاتەزكۇرۇ مەۋتاكۇمۇ ئىللا بىخەيرىن» نى،
 ئوشۇل شەھنىڭ رىكابىدا ئىدى روھىل - ئەمىن پەرراش.
 — شەۋقى.

[ركوھ] (ئە) تېرە، چەمدىن ئىشلەنگەن سۇ ئىدىشى، تولۇم.
 [ركىب] (ئە) ئۇلاغ (ئات، تۆگىگە ئوخشاش ھايۋانلار).
 [رىكزار] قۇملۇق، قۇم - شېغىلىق:

تەي قىلىپان مۇجى بىلەن رىكزار،
 زاھىر ئولۇپ گاھى دەرەختى جۇدار.
 — زەلىلى.

«رىكزار» غا قارا:

بۇ تۇشكەن يېرىمىز رىگىستان ئېرۇر،
 كى ئوڭ قول تەرەقدە گۈلىستان ئېرۇر.
 — ئا. نىزارى، ن. رىيائى.

[رىند] (پ) 1 < مەيپەرەس؛ ئەيش - ئىشرەتتىن ئۆزىنى تارتمايدىغان:
 خۇشا، ئول رىندىكىم ئۇمى ئەساسى يوقلۇمىن بىلگەچ،
 تەرەب جامىن تەرەننۇم زەۋقى بىرلە دەم - بەدەم چەكتى.
 — ئەرشى.

2 < بىخەم، بىپەرۋا؛ قورقماس:

بادە شىشەگە تولدى، خۇنى دىل بەجۇش ئۇردى،
 مۇھتەسب يېقىن بولدى، رىند بىرلە سۇھبەت تۇت.
 — زەلىلى.

گۈنپەزى دەستارىدىن قورقۇتمىغىن، ئابىد، مېنى،
 رىندلەرنىڭ گۈنپەزى دىۋارىدىن پەرۋاسى يوق.
 — مەشھۇرى.

رىند ئەھلى - مەيخور، ئىچەرمەن كىشىلەر، بىخەم، بىپەرۋ ئادەملەر:
 سايەئى توپىدىن ئارتۇق خۇم تۇبى رىند ئەھلىغە،
 دەپىر ئارا ياتسە تىكەندە جەننەتۈل - مەئۋا بىلۇر.
 — گۇمنا.

رىند ئېلى - «رىند ئەھلى» گە قاراڭ:

ئەيلىكى تەقاشا رىند ئېلى باشدىن ھەردەم،
 چۈن ياستاننىبانكىم.
 مەيخانە ئۇچۇن جامى ئەگەر بولسە مۇدەۋۋەر،
 مەيخانە ئۇچۇن جامى ئەگەر بولسە مۇدەۋۋەر.
 — خۇشەل شەرىپى.

رىكۋە
 رىكىب
 رىكزار

رىگىستان

رىند

رەنئىدى باخەبەر - مەيپەرۋا مەيپەرەس:
 دېدى ساھىب دەردى رەنئىدى باخەبەر،
 كى ئەي ھەممىيەتدە تۇڭگۈزلەردىن بەتەر.
 - نەۋائى:

رەنئىدى شىراز - شائىرا خوجا ھاپىز شېرازىنىڭ لەقىمى؛
 رەنئىدى فەنا - تۈگەشكەن، يوقالغان، بىغەم كىشى:
 ئەرشى، گەر رەنئىدى فەناسەن كەي لىياسى فەقرىم،
 زەر قۇماشىدىن مۇرەججەھ كەلدى فەقر ئىچرە لىياس.
 - ئەرشى.
 رەنئىدى ئىشقى پىشە - ئىچىملىك، ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلگۈچى:

سەن شەيخ زۇھىد شۇە، مەن رەنئىدى ئىشقى پىشە،
 كەۋسەر ساڭا مۇسەللەم، سەھبا ماڭا مۇبارەك.
 - تەجەللى.

رەنئىدە [پ] مەيپەرەسلەردەك: «رەنئىد» گە قاراڭ:

بۇ سوفىيانى رىيايىلەردىن سەفا تاپماي،
 غۇلامى چاكەرى رەنئىدە دۇردى نۇش ئېردىم.
 - زەللى.

رەنئىدە بولماق - مەيپەرەست بولماق، خاراباتى بولماق:
 يۇمىدۇم كۆزۈمنى سەندىن بۆلەكتىن،
 كەچتىم بارىدىن، رەنئىدە بولدۇم.
 - مەشرەپ.

رەنئىدە [پ] مەيپەرەسلەرگە ئوخشىغان، تەبىئىيىتى بىغەم، بىپەرۋا؛

مەيپەرەسلەردەك:
 مەۋلانازادەئى ئەبھەرەيىكىم، شەھەرنىڭ مۇفىستىسى ۋە
 رەنئىدەش كىشى ئېردى.

- نەۋائى.

رەنئىدى [رەنئى] ھىيلىگەر، قۇۋ، تادان: «رەنئىد» گە قاراڭ:

ئىشقى ئارا قەدر ئىستەسەڭ بىناك بولىكىم، ئۆزگەدۇر،
 ئەھلى تەقۋا ئاندا، رەنئىدى لاۋۇ بالى ئۆزگەچە.
 - ئەرشى.

رەنئى [رەنئ] مەيپەرەس، ھىيىلە، ھىيىلە - نەيرەك:

چەرخ ئۇرۇبان رەنئى ئىلە نەيرەك ساز،
 ئوبىلەكى كۆك خىرقە بىلە تاسباز.
 - نەۋائى.

رەنئى ئەيلە ەك - ھىيىلە قىلماق، ئالدىماق:

رەنئى كۆرسەتمەك - ھىيىلە ئىشلەتمەك;
 رەنئى كۆرگۈزمەك - «رەنئى كۆرسەتمەك» گە قاراڭ:

رەنئى ئەفسۇن - مەيپەرەس ۋە ھىيىلە؛ ئالداش، كۆز بوياش;
 رەنئى تەزۋىر - مەيپەرەس ۋە ھىيىلە;

ھەم ئاخىر بويىلە بولدى ئىشغە تەدبىر،
قايتۇ تەدبىر، مەكر رىئۇ تەزۇبىر.
— نەۋائى.

رئۇايات

[رئۇايات] (ئە) [بىرلىكى: رئۇايەت] سۆز؛ سۆزلەش، ھېكايە ئېيتىش،
نەقىل كەلتۈرۈش:

بۇ تۈتى ھەم قىلىپ شىرىن ھېكايات،
داغى رەڭگىن سۇخەنلەردىن رئۇايات.
— ناقس.

دەبان ھەر كېچە بىر رئۇاياتنى،
قارا باشدىن ئۆتكەن ھېكاياتنى.

— ئا. نىزارى.

رئۇايات ئەتمەك — ھېكايە قىلماق، نەقىل قىلماق؛

رئۇايات ئەيلەمەك — سۆزلىمەك: «رئۇايات ئەتمەك» كە قاراڭ.
[رئۇايەت] (ئە) «رئۇايات» قا قاراڭ:

رئۇايەت

ئەمدى قىلاي بۇ دەھرى فەنادىن ھېكايەتى،
ھەمە ئالەم ئەھلىدىن ئەيلەي رئۇايەتى.
— سەبۇرى.

رئۇايەت گۇداز — رئۇايەت سۆزلىگۈچى، سۆزمەن، ئاتىق:

سۇخەندىن شىرىن ھېكايەت گۇداز،

تىزىپ سۆزنى مۇنداق رئۇايەت گۇداز.

— ئا. نىزارى.

[رئۇايەت] (ئە) ئىككى يۈزلىمىلىك؛ مۇناپىق، ئىككى يۈزلىمىچى؛ ئۆزىنى

رئۇايەت

يامانلىقلاردىن ساقلانغان قىلىپ كۆرسىتىش:

زاھىد سۈپەت شەيخلەرنىڭ مەسجىد سەرى يۇرغۇسى،

قوللارىدە تەسبىھى رىيا تائەت قۇرغۇسى.

— مەشرەپ.

زاھىدلىرىكى، تائەتۇ تەقۋاسىدۇر رىيا،

كەلسە قولغۇ ھەرنە ئاڭا بولسە مۇددەئا.

— سەبۇرى.

رئۇايەت ئەھلى — رىياكارلار، ئىككى يۈزلىمىچى كىشىلەر:

تاڭ ئەمەس گەرمەست يۈرسەڭدەھر ئارا، چۈنكىم تەسب،

بار رىيا ئەھلىگە مەسجىدۇ ماڭا مەيخانەدۇر.

— ئەرشى.

رئۇايەت بەھرى — يالغانچىلىق دەرياسى، ساختىپەزلىك ئېقىنى:

بۇ ھەيندە يامانلار ئىشى تۈتتى ئەۋج،

كى ئۇردى جەھاندا رىيا بەھرى مەۋج.

— ئا. نىزارى.

رئۇايەت چەرخى — ئالدامچىلىق، ئىككى يۈزلىمىچىلىك چەرخى (دەۋر، پەلەك)؛

رئۇايەت كۇلاھى — ساختىپەزلىك كۇلاھى، ئۆزىنى تەقۋادار زاھىد قىلىپ

كۆرسىتىش ئۈچۈن كىيگەن كۇلاھ:
 رىيا كۇلاھنى باشدىن زەلىلى تەرك ئەيلەپ،
 چۇ غۇنچەئى سېھرى خىرقەنى دۇپارە قىلاي.
 — زەلىلى.

رىياۋۇ ئۇجب — رىياكارلىق، شەخسىيەتچىلىك، مەنمەنلىك:
 سەلاھىن گەر كۆرەر زۇھد ئىچرە زاھىد،
 رىياۋۇ ئۇجىدىن كۆرمەس فەسادىن.
 — نەۋائى.

رىياۋۇ زۇھد ئېلى — ساختىپەز ۋە زاھىد كىشىلەر:
 مەيۇ مەيخانەنىڭ دائىم رەۋاجى مەندىن ئولغاندىن،
 رىياۋۇ زۇھد ئېلى فەرياد ئەيلەپ داداخاھمىدۇر.
 — ئەرشى.

تەركى رىيا — ساختىپەزلىكنى تاشلاش، يالغاندىن قول ئۇزۇش:
 يۈز قويدى خانەقاھدىن مەيخانەغە تەجەللى،
 جامى شەراب بىرلەن تەركى رىيا مۇبارەك.
 — تەجەللى.

مەكرۇ رىيا — ھىيلە ۋە ساختا:
 ئەلگە بەردى بەختۇ دەۋلەت، ئىشرەتۇ راھەت تەمام،
 ماڭا يەتكەندە مەگەر مەكرۇ رىيا قىلدى فەلەك.
 — قەلەندەر.

رىياز [رىياض] (ئە) [بىرلىكى: رەۋزە] باغلار، جەننەتلەر؛ «رەۋزە» گە قاراڭ:
 يۈزۈم قىر ئولۇپدۇر بەياز ئەيلەگىل،
 مەقامىمنى رەۋزە رىياز ئەيلەگىل.
 — ئا. نىزارى، ن. زىيائى.

رىيازى بېھىشت — جەننەت باغلىرى;
 رىيازى ئىرەم — ئىرەم (ئەپسانىۋى گۈزەل، خۇش ھاۋا بىر باغنىڭ
 نامى) بېھى:

ئول ئاچىپ يۈز گۈلى رىيازى ئىرەم،
 گۈللەر ئۆزەرە بۇ ياغدۇرۇپ شەبەنەم.
 — نەۋائى.

رىيازات [رىياضات] (ئە) قىيىنچىلىقلار، مۇشەققەتلەر، ئازابلار، «رىيازەت» كە قاراڭ.
 رىيازەت [رىياضات] (ئە) قىيىنچىلىق، ئازاب، مۇشەققەت:
 رىيازەتنى ئاشۇرمىشلار پەيشەمبەرلەر تەمامىدىن،
 مەقام ئاشماق بىلەن بۇ ئالىي ھىممەتتىن ئىبرۇر مەئخۇز.

تەلەب ئەيلەر خۇدايى لامەكانى،
 رىيازەت ئىچرە تاشلاپ خەستە جاننى.
 — ناقىس.

رىيازەت چەكەك — قىيىنچىلىق تارتماق، ئازاب چەكەك:
 تا رىيازەت چەكمەيىن تاپماسكى ۋەسلى يارىنى،

تا تىرىكىمەن ئەيلەسەم ئالدىدا خىزمەتكارلىق.
— نەۋائى.

رىيازەت فۇتەسى - رىيازەت پوتىسى، جەۋىر - جاپا لۇگىسى؛
رىيازەت - فۇتەسىن ئىچرە جەسەت زەگىگىنى مەھۋ ئەتكىل،
مۇسەققەل نۇرى ئىمان بىرلە جىسىمىڭ شىشەدار ئەيلەپ.
— شەۋقى.

رىيازىي

[رىياخى] (ئە) 1 < رىيازەتلىك، جاپاكەش ئادەم؛ رىيازەت، مۇشەققەتلەرگە بەرداشلىق بەرگۈچى؛
رىيازىي بولسا قارى، بەس ئەجەبدۇر،
كېرەككىم فىقھ ئىلمى بىلسە قازى.
— نەۋائى.

2 < ھېساب ئىلمى، ماتېماتىكا؛

تەبىكىيۇ رىيازىيۇ ئىلاھىي،
«ئەللىق»، «بە»، «تە» دەك ئاللىدە كەماھىي.
— نەۋائى.

رىياسەت
رىياگەش

[رىياسەت] (ئە) ئۇلۇغلىق؛ رەئىسلىك، باشلىقلىق؛ «رىياسەت» كە قاراڭ.
[رىياكەش] رىياكار، ئىككى يۈزلىمە؛
زاھىد سەنۇ كەۋسەر، بىزۇ مۇغ دەپىرى نېدىنىكىم،
بىر زەھرى بەلاكەش بىزۇ سەن نوشى رىياگەش.
— نەۋائى.

رىياسىق

[رىياسىق] ئىككى يۈزلىمىچىلىك، مۇناپىقلىق، كۆز بويامچىلىق، رىياكارلىق؛
نە مۇمكىن جان قۇشى تاپماق رىياسىق ئۇمر ئىچى بەسكىم،
كى باشىدىن - ئوق ئاڭا قىسمەت ئىشىدۇر مۇتبەلا بولماق.
— ئەرشى.

رىياھ

[رىياھ] (ئە) [بىرلىكى: رېھ] شامالار؛ يەللەر؛ ھىدىلار، «رېھ» قا قاراڭ؛
ئاڭا تەگۈرۈكى شەبىستانى سىپپەر،
يەتكۈرۈر رۇھ دىماغىغە رىياھ.
— نەۋائى.

رىياھىن

[رىياھىن] ئۆسۈملۈك، گۈل - گىياھ؛
... تۇپراقتىن تۈرلۈك رىياھىنلەر ھوۋەيدا قىلغاندەك خاتىرىم
بوستانلىرىنى لەتايىنى گۈللەرى بىرلە پىراستەئەيلەر ئېردى.
— قىدىرخان يەركەندى.

رىياھىي

[رىياھىي] (ئە) ئىككى يۈزلىمىچىلىك؛ ئالدامچىلىق؛ رىياكار؛
زاھىدۇ شەيخى رىياھىيغە قىلىپ لۇتفۇ كەرەم،
ئىشقى ئېلىنىڭ ھەر بىرىنى بىنەۋا قىلدى فەلەك.
— قەلەندەر.
تائەتۇ خەپىرى سەخا بۇ ئەل رىياھىي ئەيلەمىش،
ئەھلى تەقۋا ئولتۇرۇر تەقۋاسىنى بىلىدۈرمەسۇن.
— قەلەندەر.

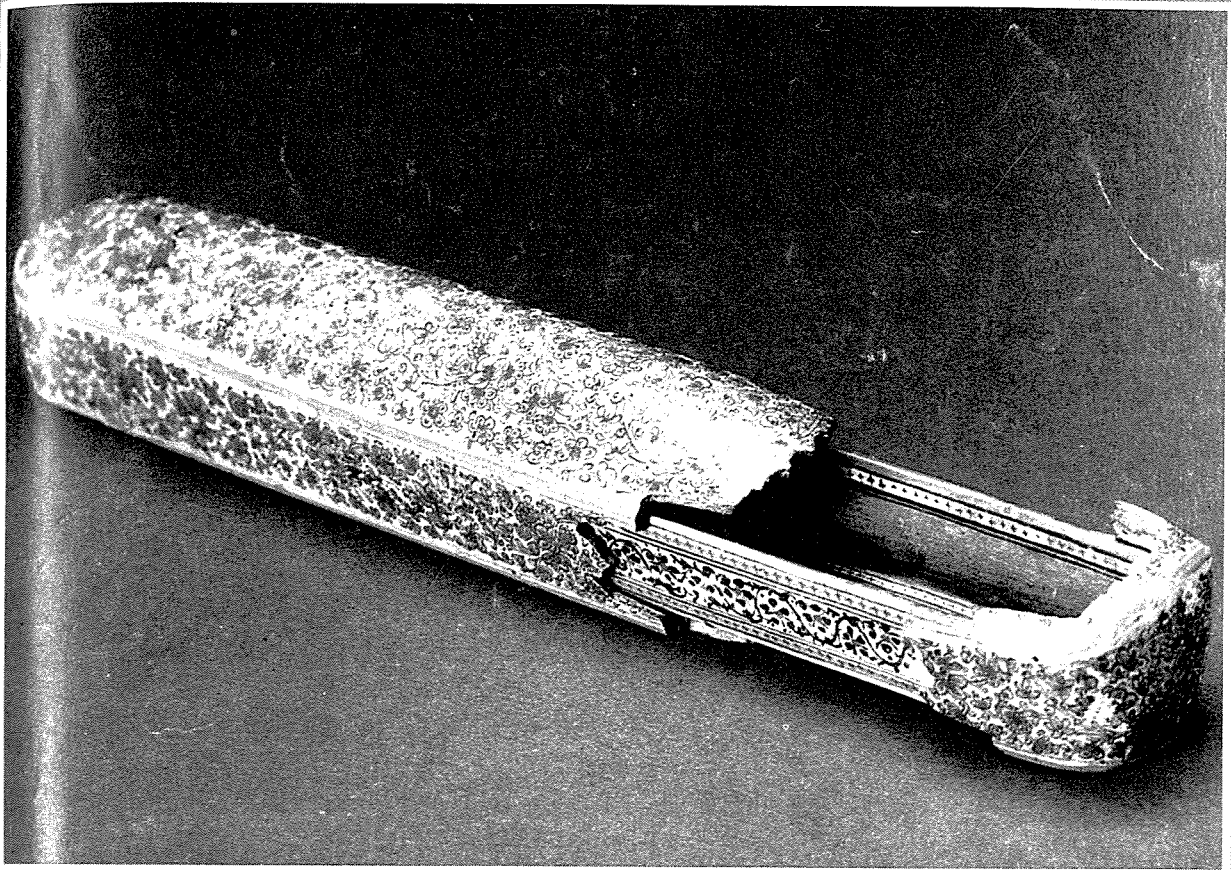
ایز کتف لغین تا پسم کوزوم تو میا قیاسم
ایز کتف لغین کوسه خیل دورک بو کستان

ایا عامی ضعیف بموصالین ایز تو کتف
بولیغه کوزیا شیز کسکبیل اوزو کی ایلامه

هر سر بلبل کی نالان قیاسم ایرابان	گل تو بیکه ش قویوب نالان قیاسم ایرابان
شام وقیده غریب مکنکا نایه ایراسه	هر سر قایم بولوب نالان قیاسم ایرابان
عشق نیک اوتونه من اوزوم هم جرح اورد	باغریه ایلا کینا نالان قیاسم ایرابان
شمع پروانه دیر کور ایلا با اوزوم	کلن چمن ایله بره نالان قیاسم ایرابان

بوفیق عامی ضعیف استاینگا باشیم قویوب
وصلیگاینگا مکنین نالان قیاسم ایرابان

من کی عالمه یوق عمرینی بر باد ایلا گان	راغب دنیا بولوب عمرینی بر باد ایلا گان
یاز نیک کوزو فریون ش ایلابان غیاقلوب	کفره تابع بولوب عمرینی بر باد ایلا گان

源泉 (布拉克) (维吾尔文) 总36期
 《MAGAZINE OF BULAK》

بۇلاق (ئومۇمىي 36 - سان) (بەسلىك زۇرنال)
 (UIGHUR LANGUAGE) QUARTERLY

新疆人民出版社编辑出版
 (乌鲁木齐市建中路54号)
 新疆新华印刷厂印刷
 乌鲁木齐市邮局发行
 中国国际图书贸易总公司国外发行
 全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزىدى ۋە نەشىر قىلدى
 (ئۈرۈمچى شەھىرى جەنجۈلك كوچىسى 54 - №)
 شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
 ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
 جۇڭگو خەلقئارا كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
 جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇستەقىل قوبۇل قىلىدۇ

国内统一刊号: C N 65-1063/1
 本刊代号: 58-108 定价: 1.90元
 国外代号: Q 1118

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن زۇرنال نومۇرى:
 ۋەكالىت نومۇرى: 58-108 باھاسى: 1.90 يۈەن
 چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋەكالىت نومۇرى: Q 1118